

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

2023 - 8 (16)

**İKTİSADİ
VE İDARİ
BİLİMLER
FAKÜLTESİ
DERGİSİ**

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

ISSN: 2651 - 3943
e-ISSN: 2757 - 8941

yyuibfdergi@gmail.com
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanyyuiibfd>

EDİTÖR

Prof. Dr. Fevzi ERDOĞAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

ALAN EDİTÖRLERİ

Doç. Dr. Abdulkadir GÜMÜŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız ATMACA - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TORUSDAĞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Kübra BAĞCI - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sercan YAVAN – Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

SEKRETERYA

Dr. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Fevzi ERDOĞAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Halil KIYMAZ - Rollins College – ABD
Prof. Dr. Francesco Pastore - University of Campani - Italy
Prof. Dr. Ferit İZCİ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Shawki FARAG - The American University in Cairo - Mısır
Prof. Dr. Olga NOSOVA - University of Kharkov Institute Banking Affairs - Ukraine
Prof. Dr. Reis MULITA - Universiteti Marin Barleti - Albania
Prof. Dr. Mehmet DEMİR - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Neda PETROSKA ANGELOSKA - Ss. Cyril ve Methodius University - Makedonya
Prof. Dr. Mehmet Emre GÜLER - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Ainur NOGAYEVA - Avrasya Milli Üniversitesi – Kazakistan
Doç. Dr. Abdullah EROL - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan KARAASLAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Abdullah YILMAZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. A. Argun AKDOĞAN - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. A. Menaf TURAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir ELMAS - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem GÜL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Engin ÖNER - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan OKTAY - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan TURAL - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ERKUŞ - İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER - Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail CERİTLİ - Antalya Bilim Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA - Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Emre GÜLER - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Mete YILDIZ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat AKÇAKAYA - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat BASKICI - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ - Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Örsan Ö.AKBULUT - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Reha SAYDAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Selim İNANÇLI - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Semra KARACAER - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü MOLLAVELİOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİ KÜNYESİ
2023 – 8 (16)

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN - Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz DEMİRHAN – Mardin Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman ÇALIK - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Aysel ÖZTÜRKÇÜ AKÇAY - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Bulut DÜLEK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Bursa Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Aytekin GÜVEN Bolu Abant - İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Barış ÖVGÜN - Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Başak ÇAKAR DALGIÇ - Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Can Umut ÇİNER - Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan AFŞAR - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Evrim MAYATÜRK AKYOL - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih YILDIRIM - Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Doç. Dr. İpek ÖZKAL SAYAN - Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut HIZIROĞLU - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Muhammed Hanifi VAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU - Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi

Doç. Dr. Nazım KARTAL - Sinop Üniversitesi

Doç. Dr. Ozan ZENGİN - Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Sevcan DEMİR ATALAY - Ege Üniversitesi

Doç. Dr. Şekip YAZGAN - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Doç. Dr. Tekin AVANER – Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Doç. Dr. Uğur SADIÖĞLU - Hacettepe Üniversitesi

Doç. Dr. Yasemin ÖZDEMİR - Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Yılmaz ÜSTÜNER - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Asena BOZTAŞ - Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bora AÇAN - Yalova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem DEMİR - Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dilşad TÜRKMENÖĞLU KÖSE - Sakarya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Elvan AKTÜRK HAYAT - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR - Kastamonu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Lütfi YALÇIN - Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK - Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur SADIOĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Dr. Hakan AKAR - Uludağ Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ

Dr. Matilda Likaj – Universiteti Aleksander Moisiu
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre KARACA – Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi – Handan BOYALI – Munzur Üniversitesi
Dr. Mehmet BÜKEY – Bingöl İl Sağlık Müdürlüğü
Doç. Dr. Mehmet BÖLÜKBAŞ – Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Bursa Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan Vedat SÖNMEZ – Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mesut ASLAN – Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burak SERTKAYA – Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Halil YAŞAR – Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Ülvi ÖZBEY – Bitlis Eren Üniversitesi
Dr. Esra İNCE – Ankara Üniversitesi
Dr. Hamza KAYA – Bir Kuruma Bağlı Değildir
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Atilla KARATAŞ – Muş Alparslan Üniversitesi
Dr. Hakan AKAR - Bir Kuruma Bağlı Değildir
Doç. Dr. Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN – Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Bünyamin HAN – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz NİGAR ÇELİK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Ersin MENGEŞ – Hakkari Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet DEMİR – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR – Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus BAYDAŞ – Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM – Düzce Üniversitesi
Dr. Bayram ARSLANOĞLU – Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Meltem İNCE YENİLMEZ – İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan EYGÜ – Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel İNAL – Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ÖZİŞİK – İstanbul Kültür Üniversitesi

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİ KÜNYESİ
2023 – 8 (16)

İNDEKS BİLGİSİ

2023– 8 (16)

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

SÖBIAD

BASE
Bielefeld Academic Search Engine

Google Akademik

DRJI

EDİTÖRDEN...

Değerli okurlarımız,

2023 yıllarının başlarında ülkemizde meydana gelen deprem felaketlerinin yaraları henüz sarılmamışken, Dünya'da devam eden savaşlar, ölen masum insanların acısıyla her geçen gün daha da hüzünlü oluyoruz. Başlarken çokça umutla başladığımız her yılı bu yılı da atlattık sözüyle bitiriyoruz. Ancak nefes aldıkça umudun var olduğunu biliyoruz ve yeni yılı umutla karşılamak istiyoruz. 2024'ten, Dünya'da savaşların bittiği, masum insanların öldürülmediği, felaketlerin ve hastalıkların bittiği huzur dolu ve sağlıklı günler getirmesi diliyoruz.

2023 yılının son sayısında bulunan on dört çalışmanın tamamı sırasıyla sekreteryaya, ön kontrol (editör aşaması) ve hakem değerlendirmesi olmak üzere çeşitli kontrollerden geçerek son halini almış ve bu sayıda yayınlanmaya uygun görülmüşlerdir.

Dergimizin bu sayısında çalışmalarını yer alan yazarları tebrik eder, kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmalara hakemlik yapan hocalarımıza teşekkürü bir borç biliriz.

2024 sayılarında görüşmek dileğiyle...

Nice Yıllara

Dr. Gamze SEVİMLİ ÖRGÜN

Editör

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Mert YAŞAR, Mehmet SONGUR

Araştırma Makalesi / Research Article

BITCOİN VE STRATEJİK EMTİA GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: DALGACIK TABANLI
KANTİL REGRESYONDAN KANITLAR

RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN AND STRATEGICALLY COMMODITIES RETURNS:
EVIDENCE FROM WAVELET-BASED QUANTILE REGRESSIONS

151-169

Hande SARAÇOĞLU

Araştırma Makalesi / Research Article

GÖÇ YÖNETİMİ POLİTİKALARININ ŞEKİLLENMESİNDE YEREL YÖNETİMLER VE
STK'LAR ARASINDAKİ İŞ BİRLİĞİNİN ETKİSİ: VAN İLİ ÖZELİNDE ANALİZ

THE EFFECT OF COOPERATION BETWEEN LOCAL ADMINISTRATIONS AND NGOS IN
SHAPING MIGRATION MANAGEMENT POLICIES: ANALYSIS IN VAN PROVINCE

170-185

Derya AKBULUT, Mustafa Necati ÇOBAN

Araştırma Makalesi / Research Article

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON ENVIRONMENTAL DEGRADATION: EVIDENCE
FROM NIC COUNTRIES

KÜRESELLEŞMENİN ÇEVRESEL BOZULMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: NIC ÜLKELERİNDEN
KANITLAR

186-201

Duygu NURAL, Faruk KALAY

Araştırma Makalesi / Research Article

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ: TEORİK BİR İNCELEME

ORGANIZATIONAL CULTURE: A THEORETICAL INVESTIGATION

202-217

Ertuğrul Buğra ORHAN

Araştırma Makalesi / Research Article

POLITICAL MANIPULATION ON SOCIAL MEDIA: POLICY RECOMMENDATIONS, AND
POTENTIAL REACTIONS

SOSYAL MEDYADA SİYASİ MANİPÜLASYON: POLİTİKA ÖNERİLERİ VE POTANSİYEL
TEPKİLER

218-233

İbrahim AYDIN, Ahmet ÜNAL

Araştırma Makalesi / Research Article

AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİMİN ALGILANAN FİNANSAL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNDE MARKA DEĞERİ VE MARKA AŞKININ DÜZENLEYİCİ ROLÜNÜN
İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE MODERATOR ROLE OF BRAND VALUE AND BRAND LOVE IN
THE EFFECT OF WOM ON PERCEIVED FINANCIAL PERFORMANCE

234-250

Selçuk BUYRUKOĞLU, Namerur CANPOLAT

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE’DEKİ KAMU DIŞ BORÇ STOKUNUN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF PUBLIC EXTERNAL DEBT STOCK IN TURKEY ON INFLATION

251-267

Metin KALAY, Selim ÇELEBİ

Araştırma Makalesi / Research Article

İNGİLİZCE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

THE OPINIONS OF TEACHERS AND SCHOOL ADMINISTRATORS TOWARDS ENGLISH
TEACHING

268-287

Murat DEDEOĞLU

Araştırma Makalesi / Research Article

SPOR YÖNETİCİLİĞİ BÖLÜMÜNDEKİ ÖĞRENCİLERİN MUHASEBE DERSİ ALGISI

PERCEPTION OF ACCOUNTING COURSE OF STUDENTS IN SPORTS MANAGEMENT
DEPARTMENT

288-302

Ercan DEMİR

Araştırma Makalesi / Research Article

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDEKİ KADIN ÇALIŞANLARIN CAM TAVAN ALGISI: VAN İLİ
ÖRNEĞİ

GLASS CEILING PERCEPTION OF WOMEN EMPLOYEES IN ACCOMMODATION: THE CASE
OF VAN PROVINCE

303-316

Yasemin KUŞAK, Bulut DÜLEK

Araştırma Makalesi / Research Article

DIŞ KAYNAK KULLANIMINA DAİR YÖNETİCİ ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ:
KAMU HASTANELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

EVALUATION OF MANAGER PERCEPTIONS ABOUT OUTSOURCING: AN APPLICATION ON
PUBLIC HOSPITALS

317-336

Fazıl ORHAN, Ayşe AKYOL

Araştırma Makalesi / Research Article

MARKA FARKINDALIĞI VE MARKA TUTUMUNUN SATIN ALMA NİYETİ
ÜZERİNE ETKİSİ: GÖZLÜK KULLANICISI OLAN TÜKETİCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF BRAND AWARENESS AND BRAND ATTITUDE ON PURCHASE
INTENTION: A RESEARCH ON GLASS USERS

337-353

Kerem ÖZEN, Şakir İŞLEYEN, Çetin GÖRÜR

Araştırma Makalesi / Research Article

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE USE OF SELECTED ENERGY TYPES AND AGRICULTURAL AREA UTILISED BY ARDL BOUND TEST: THE CASE OF TURKEY

SEÇİLİ ENERJİ TÜRLERİNİN KULLANIMI İLE KULLANILAN TARIMSAL ALAN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARDL SINIR TESTİ İLE İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

354-372

Özge ERSEZER

Araştırma Makalesi / Research Article

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖZEL SAĞLIK HARCAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: E7 ÜLKELERİ PANEL VERİ ANALİZİ

THE EFFECTS OF ECONOMIC FREEDOMS ON PRIVATE HEALTH EXPENDITURES: E7 COUNTRIES PANEL DATA ANALYSIS

373-385

BITCOİN VE STRATEJİK EMTİA GETİRİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ:

DALGACIK TABANLI KANTİL REGRESYONDAN KANITLAR *

Mert YAŞAR¹

Mehmet SONGUR²

Öz

Finans dünyasında son yıllarda en çok konuşulan konulardan birisi kripto paralardır. Bitcoin, kripto para piyasasında en iyi bilinen ve dominasyonu en yüksek kripto para birimidir. Bu bağlamda Bitcoin'in stratejik emtialar ile ilişkisi önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, blockchain (blokzincir) teknolojisi ile geliştirilen kripto para birimi olan Bitcoin getirileri ve stratejik öneme sahip emtia getirileri arasındaki ilişkiyi dalgacık tabanlı kantil regresyon analizi ile incelemektir. Bu kapsamda 1 Ocak 2016 – 1 Mayıs 2022 tarihleri arasında işlem olmayan günler dışarıda bırakılarak; Bitcoin'in günlük fiyatları baz alınmış, sonrasında farklı zaman frekanslarındaki (2–4, 4–8, 8–16, 16–32, 32–64 ve 64–128 gün) getirileri elde edilmiş ve Bitcoin'in; altın, gümüş, ham petrol ve doğal gaz getirileri arasındaki ilişki için farklı kantillerden kanıtlar sunulmuştur. Elde edilen bulgular, Bitcoin getirilerinin; altın, gümüş ve ham petrol emtia getirilerini pozitif yönde, doğal gaz getirilerini ise uzun dönemde negatif yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Emtialar, Kantil Regresyon.

Jel Kodları: C22, F65, Q02.

RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN AND STRATEGICALLY COMMODITIES RETURNS: EVIDENCE FROM WAVELET-BASED QUANTILE REGRESSIONS

Abstract

One of the most mentioned topics in the financial world in recent years is cryptocurrencies. Bitcoin is the best-known and the highest dominance cryptocurrency in the cryptocurrency market. In this context, the relationship between Bitcoin's and strategic commodities is important. The aim of this study, the relationship between the returns of Bitcoin, which is a crypto currency developed with blockchain technology, and the returns of important and strategically important commodities is examine by wavelet-based quantile regression analysis. In

* Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında "Bitcoin, Hisse Senetleri ve Stratejik Emtia Getirileri Arasındaki İlişki: Dalgacık Tabanlı Kantil Regresyondan Kanıtlar" başlıklı tezden üretilmiştir.

¹ YL Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı. E-posta: mertyasar3327@icloud.com, [ORCID: 0000-0001-5867-8795](https://orcid.org/0000-0001-5867-8795)

² Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, mehmet.songur@dicle.edu.tr, [ORCID: 0000-0003-4763-9314](https://orcid.org/0000-0003-4763-9314)

Atıf: Songur, M., & Yaşar, M., (2023). Bitcoin ve stratejik emtia getirileri arasındaki ilişki: dalgacık tabanlı kantil regresyondan kanıtlar. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 151-169.

this context, by excluding days without transactions between January 1, 2016 and May 1, 2022; The daily prices of Bitcoin were taken as a basis, then the returns at different time frequencies (2-4, 4-8, 8-16, 16-32, 32-64 and 64-128 days) were obtained and Bitcoin's; Evidence from different quantiles is presented for the relationship between gold, silver, crude oil and natural gas returns. Findings, Bitcoin returns; It shows that gold, silver and crude oil affect commodity returns positively and natural gas returns negatively in the long run.

Keywords: Bitcoin, Commodities, Quantile Regression.

Jel Classification: C22, F65, Q02.

GİRİŞ

Para, insanoğlu tarafından mal ve hizmet alım satımında kullanılan mübadele aracıdır. Paranın özellikleri; standart olma, taklit edilememe, homojenlik, bölünebilirlik, dayanıklılık, taşınabilirlik, zaman içerisinde değerini koruyabilme olarak sıralanmaktadır. Bunun yanında paranın fonksiyonları ise; değişim aracı olma, hesap birimi olma, değer saklama olarak sıralanmaktadır. Bu özellik ve fonksiyonlar insanların zaman içerisindeki kullanım tercih ve yöntemleri doğrultusunda değişmektedir. Ancak bir para türünün tüm insanlar tarafından genel geçer kabul görmesi için paranın asli özellik ve fonksiyonlarını koruması önem arz etmektedir.

İnsanlar parayı keşfetmeden önce ihtiyaç duydukları mal ve eşyaları, benzerleri veya benzere yakınları ile takas yaparak alıp satmaktaydı. İlerleyen zamanlarda insanlar, takas yaptıkları malların birbirini karşılamaması nedeniyle takasta; mücevherleri, değerli takıları, renkli deniz taşlarını, midye kabuklarını ve el yapımı aletleri kullanmaya başlamıştır. Para, tarih boyunca farklı tarzda kullanımlar ile sosyo-kültürel ve teknolojik değişimler sonucunda, asli özellikleri ve fonksiyonları sabit kalarak, sürekli değişime uğramıştır. M.Ö. 560 ile 546 yılları arasında Lidya tahtında oturan Kral Kriosis'in altın madenini sikke olarak bastırması ile tarihteki ilk madeni para basılmıştır. Bu durum yeni bir tarihsel dönem oluşturmuş ve uzun bir dönem boyunca mal ve hizmet alışverişinde bu para türü kullanılmıştır. M.S. 8. Yüzyılın başlarında Çin'de kâğıt para basılmış ve senet olarak kullanılmıştır. 1690'lı yıllarda ABD'deki Massachusetts Hükümeti ile İngiltere'deki kuyumcular tarafından kâğıt paranın basımı ile batı toplumundaki kâğıt paranın benimsenme sürecinin başlangıcı olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise bankalar tarafından kendi banknotlarının basımına geçilmiştir. 23 Ağustos 1991 yılında İsviçre'nin CERN (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi) adlı şirketinde, internet kullanımının yaygınlaşması ile yeni bir boyut kazanan bu tarihsel dönemde fiat, dijital, kripto gibi çeşitli para türleri oluşmuştur.

Kripto para (cryptocurrency), kripto (crypto) ve para birimi anlamına gelen (currency) kelimelerin birleşiminden oluşmaktadır. Bu kavramı anlayabilmek için kriptoloji kavramını açmakta fayda vardır. Kriptoloji, bir şifre bilimi olup, bir bilginin istenmeyen taraflarca ele geçirilmesini önlemek amacı ile gerçekleştirilen tekniklerin tamamı olarak ifade edilebilir. Kripto para ise, kriptoloji ile güvenliği sağlanan, herhangi bir aracı kuruluşa bağlı olmayan dijital ve sanal ortamlarda

kullanılabilen sanal para birimleri şeklinde tanımlanabilir. Kripto paraların en önemli özelliği herhangi bir merkezinin ya da herhangi bir otoritenin altında olmamasıdır (Songur, 2019: 187-188). Tarihi 1983 yılına kadar uzanan bu para türünde ilk sav David Lee Chaum tarafından öne sürülmüştür. David Lee Chaum, 1990'lı yıllarda kripto grafik olarak imzalanan ve tarafların dijital ortamda işlem yapabilmesine olanak veren DigiCash'i geliştirmiştir.

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki konut balonunun patlamasıyla birlikte bankalarda yüksek riskler oluşmuştur. Bu riskler, konut fiyatlarının dibe inmesine, küresel finans kuruluşlarının zarar görmesi ve bunun sonucunda 15 Eylül 2008 tarihinde New York şehrinde bulunan Lehman Brothers adlı yatırım bankasının iflas ettiğini açıklaması ile '2007-2008 Küresel Finans Krizi' olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Bu dönemde yaşanan kayıplar sadece finansal açıdan olmamakla birlikte ticari itibar, güven ve mevkiilerin de zedelenmesine yol açmıştır. Bu sonuçlar neticesinde insanlar yeni bir alternatif arayışına geçmiştir.

Bu arayış içerisindeki alternatif çözümlerinden birisi 2008 yılında Satoshi Nakamoto adlı kişi/grup tarafından "Bitcoin: Eşten-Eşe Elektronik Nakit Ödeme Sistemi" isimindeki dokuz sayfadan oluşan makalenin yayınlanmasıdır. Yayınlanan makalede özellikleri, çalışma prensibi, iş ispatı ve doğrulama yöntemi anlatılan Bitcoin, 2009 yılında blockchain teknolojisi kullanılarak 21 milyon adet arza sahip bir şekilde ve son Bitcoin 2140 yılında üretilecek biçimde, taraflar arasında aracılara ihtiyaç duyulmadan güvenli bir alışveriş imkânı sağlayan ilk kripto para birimi olma özelliği ile piyasaya çıkarılmıştır. Bu para biriminde 0.00000001 Bitcoin, 1 Satoshi olarak adlandırılmaktadır.

Bitcoin'in, blockchain teknolojisi kullanılarak geliştirilmesi, bilgisayar ortamında üretiliyor olması, sanal ortamlarda işlem yapma imkânı tanınması nedeniyle bu sanal para birimi herhangi bir otoriteye ya da merkeze bağlı değildir. Bitcoin gibi kripto paralar birçok açıdan kullanıcılarına ve/veya yatırımcılarına kolaylık/avantaj sağlamaktadır. Örneğin, işlemlerin istenilen zamanda istenilen yerde yapılabilmesi, diğer ödeme yöntemlerine kıyasen daha az komisyona yani daha düşük işlem maliyetiyle yüksek miktarda ticaret yapılmasına olanak sağlaması, para ihracında bürokratik işlemler gerektirmemesi ve sınırlı miktarda arza sahip olması popülerliğinin her geçen gün artmasına katkı sağlamıştır (Songur ve Ordu, 2023: 222).

Bitcoin'e yönelik birçok analiz çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı Bitcoin getirilerinin, dünya üzerinde büyük öneme sahip emtialara ait getirileri üzerindeki hem ilişki yönlerinin tespit edilmesi hem de bu ilişkinin kantillerle incelenip ilişki düzeyinin belirlenerek analiz edilmesi ve yorumlanmasıdır. Bu kapsamda çalışmada Bitcoin ve stratejik öneme sahip emtialar (altın, gümüş, ham petrol ve doğal gaz) arasındaki ilişkisi dalgacık tabanlı kantil regresyon analizi çerçevesinde 1 Ocak 2016 – 1 Mayıs 2022 tarihleri arasında işlem olan günler dikkate alınarak araştırılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmada Bitcoin getirileri ile stratejik emtia getirileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Literatürde sınırlı da olsa söz konusu değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara rastlamak mümkündür. Söz konusu çalışmalar Tablo 1’de özetlenmiştir. Literatürde dalgacık tabanlı kantil regresyon analizinin kullanılmadığı görülmektedir. Bu anlamda çalışmamız literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Tablo 1: Bitcoin ile Stratejik Emtiaların İlişisine Ait Çalışmaların Özeti

Çalışma	Dönem	Değişken	Yöntem	Bulgular
Yermack (2013)	19.07.2010 - 29.11.2013 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, altın, dolar, sterlin, euro ve yen	Korelasyon	Bitcoin fiyatı, altın ve diğer döviz kurları ile çok düşük bir korelasyon sergilemektedir.
Bouoiyour vd. (2014)	05.12.2010 - 14.06.2014 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, dolaşım hızı, tahmini çıktı hacmi, hash oranı, Google “Bitcoin” arama sayısı, döviz kuru/Bitcoin ticareti rasyosu, altın, Çin Borsa Endeksi	ARDL ve Granger nedensellik testi	Google arama sayısı, döviz kuru/Bitcoin ticareti rasyosu, tahmini çıktı hacmi ve Shanghai endeksi, Bitcoin fiyatını etkilemektedir. Bitcoin’in dolaşım hızının ve hash oranının, altın fiyatının kısa vadede etkilemediği görülmüştür. Bitcoin fiyat endeksi, tahmini çıktı hacmi ve Çin Borsa endeksinin uzun dönemde Bitcoin üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.
Kristoufek (2015)	14.09.2011 - 28.02.2014 (Günlük)	Bitcoin, altın, döviz kuru, finansal baskı endeksi	Wavelet Coherence Analizi	Bitcoin’in yatırımcılar tarafından spekülatif olarak görüldüğü ortaya konulmuştur.
Alicemani (2018)	Ocak 2013 - Eylül 2017 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, altın, doğal gaz, ham petrol, bakır gümüş, sterlin, yuan, dolar, euro, yen	Granger nedensellik testi	Bitcoin ile döviz kurları ve önemli emtia fiyatları arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı ancak Bitcoin’in bakırın ve sterlinin fiyatını tahmin edici rolünün olduğu görülmüştür.
Erdaş ve Çağlar (2018)	Kasım 2013 - Temmuz 2018 (Haftalık)	Bitcoin fiyatı, dolar, Brent petrol, altın, BIST-100 endeksi S&P 500 endeksi,	Asimetrik nedensellik testi	Bitcoin’in yalnızca S&P 500 endeksi ile nedensellik ilişkisinin olduğu, diğer değişkenler ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Öztürk vd. (2018)	Ocak 2013 – Ocak 2018 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, BEE, Altın, Nasdaq, NIKKEI 225, petrol, S&P 500, ABD 10 Yıllık Bono Faizi	Johansen eşbütünleşme testi	Bitcoin fiyatının altın ile uzun vadeli bir ilişkisinin olduğu, diğer değişkenler ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı ortaya konulmuştur.
Yıldırım (2018)	02.02.2012 – 12.31.2013 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, altın	Johansen eşbütünleşme testi	Altın fiyatından Bitcoin fiyatına uzun vadede tek yönlü bir ilişki mevcut iken kısa vadede herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.
Bouri vd. (2020)	20.07.2010 – 22.02.2018 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, altın, emtialar, ABD ve Çin borsa endeksleri	Wavalet	Bitcoin, altın ve emtialar ile borsalar arasındaki genel bağımlılığın çeşitli zaman ölçeklerinde çok güçlü olmadığını ve Bitcoin'in en az bağımlı etmen olduğu tespit edilmiştir. Bitcoin'in hem altın hem de emtialar üzerinde bir üstünlük sergilemesinin zaman- frekans alanında değişiklik gösterdiği sonucuna varılmıştır.
Mariana vd. (2021)	01.07.2019 – 06.04.2020 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, Ethereum, altın, S&P 500	DCC-GARCH	Bitcoin ve Ethereum'un, hisse senetlerine göre kısa vadede daha güvenli liman olduklarını, Ethereum'un Bitcoin'e göre daha güvenli liman olduğu ancak her ikisinin de fiyat oynaklığının yüksek olduğu, Covid-19 pandemisi döneminde altın getirisinin pozitif korelasyon gösterme eğiliminde olmasına karşın S&P 500 getirisinin negatif korelasyon gösterme eğiliminde olduğu ortaya konulmuştur.
Choi vd. (2022)	21.07.2010 – 31.12.2020 (Haftalık)	Bitcoin, altın	VAR (Vector Autoregression)	Bitcoin'in, altın ile sistematik bir ilişkisinin olduğu ancak enflasyona karşı yararlı bir koruma olabileceği görülse de güvenli bir liman olmadığı görülmüştür.
Wang vd. (2022)	20.07.2010 – 23.06.2021 (Günlük)	Bitcoin fiyatı, altın, emtialar, hisse senetleri	TVP-VAR (time-varying parameter vector autoregressive)	Bitcoin, altın ve emtia endekslerinin, güvenli liman olma özellikli dikkate alınarak karşılaştırıldığında; emtiaların en güvenli liman oldukları, sonrasında altının en sonda ise Bitcoin'in geldiği sonucunu ifade eden bir sıralama yapıldığı görülmüştür.

VERİ SETİ, MODEL VE EKONOMETRİK YÖNTEM

1. Veri Seti

Çalışmada 01 Ocak 2016 – 1 Mayıs 2022 tarihleri arasında işlem olmayan günler dışarıda bırakılarak www.investing.com sitesinden; Bitcoin için BTC/USD, altın için XAU/USD, gümüş için American Silver Crop, ham petrol için WTI/USD ve doğal gaz için BCOMNG'nin günlük fiyatları baz

alınarak 1650 adet gözlemden oluşan veri setleri elde edilmiştir. Bu veri setlerinde değişkenlerin (β), getirileri (Y) aşağıdaki (1) nolu denklem yardımıyla elde edilmiştir.

$$Y = \frac{\beta_{(t)} - \beta_{(t-1)}}{\beta_{(t-1)}} * 100 \quad (1)$$

2. Model

Çalışmada 4 farklı model oluşturulmuştur. Bu modellerde bağımsız değişken olarak Bitcoin'in; günlük, 4 günlük, 8 günlük, 16 günlük, 32 günlük, 64 günlük ve 128 günlük getirileri alınmıştır. Bağımlı değişkenler ise sırasıyla; altın, gümüş, ham petrol ve doğal gaz emtialarının günlük getirileridir.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Model ve Denklem Bilgileri

Model 1	$Altın_t = \beta_0 + \beta_1 BTC_t + \varepsilon_t$	(2)
Model 2	$Gümüş_t = \beta_0 + \beta_1 BTC_t + \varepsilon_t$	(3)
Model 3	$Ham Petrol_t = \beta_0 + \beta_1 BTC_t + \varepsilon_t$	(4)
Model 4	$Doğalgaz_t = \beta_0 + \beta_1 BTC_t + \varepsilon_t$	(5)

3. Ekonometrik Yöntem

3.1. Birim Kök Analizi

Çalışmada, zaman serisinin dalgacık analizi ile ölçeklendirilmeden önceki aşamada hangi düzeyinin baz alınacağı belirlenmesi gerekmektedir. Analizde kullanılacak tüm serilerin aynı düzeyde durağan olması gerekmektedir. Birim kök-durağanlığın tespit edilmesine yönelik yaygın olarak kullanılan Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen ADF testi otokorelasyon gözetecek şekilde, aşağıda yer alan (6) nolu denklem ile trend ve sabitin olmadığı, (7) nolu denklem ile sadece sabitin olduğu ve (8) nolu denklem ile hem trend hem de sabitin olduğu modellerden biri en uygun gecikme değeri göz önüne alınarak tahmin edilmiştir.

$$\Delta x_t = \alpha_1 x_{t-1} + \sum_{i=1}^k \lambda_i \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$\Delta x_t = \alpha_0 + \alpha_1 x_{t-1} + \sum_{i=1}^k \lambda_i \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

$$\Delta x_t = \alpha_0 + \alpha_1 x_{t-1} + \alpha_2 trend + \sum_{i=1}^k \lambda_i \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Yukarıdaki modellerde; ele alınan seriler x_t , denkleme dahil edilen gecikmeleri k , trend doğrusal zaman trendi, α ve λ parametreleri ve ε_t ise hata terimini ifade etmektedir. Tahmin edilen modellerde, α_1 katsayısının sıfıra eşit kabul edildiği ($\alpha_1=0$) yokluk hipotezinin, reddedildiği düzeyde ele alınan x_t serisinin durağan olduğuna karar verilir. Eğer yokluk hipotezi kabul edilirse, yokluk hipotezi reddedilene kadar yani seri durağan hale gelene kadar x_t serisinin farkı alınır. Durağanlık analizi sonucunda ele alınan seri kendi seviyesinde, farkı ya da farkları seviyesinde durağan çıkabilmektedir. Eğer kendi seviyesinde durağan çıkarsa ele alınan serinin $I(0)$ yani kendi seviyesinde bütünleşik olduğu sonucuna varılır. Lakin, her seri kendi seviyesinde durağan olmayabilir. Bu sebeple serinin birinci farkı alındığında durağan hale geliyor ise serinin birinci dereceden bütünleşik olduğu yani $I(1)$ olduğu sonucuna ulaşılır (Yüksel ve Songur, 2011).

3.2. Dalgacık Analizi

Çalışmanın dalgacık analizinde kısmi kaplamalı kesikli dalgacık transformasyonu (maximal overlap discrete wavelet transform-MODWT) modeli kullanılmıştır.

Dalgacık analizinin tarihçesi doğrusal olmayan dönüştürücüler ile başlamaktadır. Sofistike fonksiyonlar, matematikte birden fazla doğrusal fonksiyonla ifade edilebilir ve buna fonksiyon dönüştürücü denir. Bu tür fonksiyon dönüştürücülerin temeli ise 1822 yılında ünlü Fransız matematikçi ve fizikçi Joseph Fourier tarafından yayınlanan ‘Isının Analitik Teorisi’ adlı kitabına dayanmaktadır (Selçuk, 2005).

Fourier, herhangi bir düzensiz periyodik fonksiyonu, düzenli olarak dalgalanan başka fonksiyonların (sinyallerin Sin ve Cos) toplamı olarak ifade etmiştir. Sinus ve Cosinus fonksiyonları ile düzenli hale getirilen Fourier Serisinin matematiksel olarak gösterimi (9), (10), (11) ve (12) nolu denklemlerle ifade edilmiştir.

$$f(x) = b_0 + \sum_{k=1}^{\infty} b_k \cos 2\pi kx + a_k \sin 2\pi kx \quad (9)$$

$$b_0 = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) dx, \quad (10)$$

$$b_k = \frac{1}{\pi} \int_0^{2\pi} f(x) \cos(kx) dx, \quad (11)$$

$$a_k = \frac{1}{\pi} \int_0^{2\pi} f(x) \sin(kx) dx \quad (12)$$

b_0 , b_k ve a_k parametreleri en küçük kareler yöntemi ile çözülebilir.

$$f(x) = c_0 + \sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{2^j-1} c_{jk} \Psi(2^j x - k) \quad (13)$$

(13) nolu denklemde Ψ 'nin Fourier dönüşümü gösterilmiştir.

$$\Psi(x) = \begin{cases} 1 & : 0 \leq x \leq \frac{1}{2} \\ -1 & : \frac{1}{2} \leq x \leq 1 \\ 0 & : \text{Bunların dışında} \end{cases} \quad (14)$$

$\Psi(x)$ ana dalgacık olarak adlandırılır ve (14) nolu denklemde yer alan Ψ 'nin tüm açılımının ve çevirisinin temelidir (Tkacz, 2001:22).

$$\text{Sinc}(x) = \frac{\text{Sin}(x)}{(x)} \quad (15)$$

Şeklinde ifade edilen *Sinc* fonksiyonu yardımı ile (16) nolu denklem oluşturulur.

$$\Psi^{\wedge}(w) = \frac{ie^{-i\omega/2} \text{Sin}(w/4) \text{Sinc}(w/4)}{\sqrt{2\pi}} \quad (16)$$

Böylece $|\Psi^{\wedge}|$ çift fonksiyondur ve $\int \Psi^{\wedge} = 2\ln 2$ olur.

Dalgacıkların Fourier'den sonra ilk bahsi A. Haar (1909)'ın tezinde bulunan bir ekte geçmiştir. Haar dalgacığının bir özelliği, kompakt desteğe sahip olmasıdır. Diğer bir deyişle Haar dalgacığı sonlu bir aralık dışında sıfır olur. Haar dalgacıklarının türevi sürekli değildir ve bu özellik finans alanında kullanımını sınırlamaktadır. 1980 sonrası Mallat (1989) ve Dubechies (1988) matematiksel olarak farklı dalgacık fonksiyonları geliştirdiler (Graps, 1995:4). Daubechies (1988), her bir dalgacığın yeni adımda yeniden oluşabileceği dalgacık fonksiyonu geliştirmiş ve bu dalgacık kaotik düzensizlik çözümlerinde tercih edilmiştir.

Yüksek frekanslı zaman serilerinin (gün içi, günlük) analizinde, kesikli dalgacık transformasyonu (DWT) yerine maksimum kısmi kaplamalı kesikli dalgacık transformasyonu (maximal overlap discrete wavelet transform-MODWT) kullanılmaktadır. MODWT, herhangi bir N veri setine sahip analizi yapabilirken dalgacık varyansı asimptotiklik yönünden DWT'ye göre daha etkindir.

MODWT, formülizasyonu matrisler aracılığı ile sağlanmaktadır. MODWT, dalgacık filtresi katsayısı $W_{j,t}$ 'nin J vektörü olmak üzere ($j = 1, \dots, J$) ve ($t = 1, \dots, N/2^j$) ve dalgacık filtre katsayısı $V_{j,t}$ 'nin bir vektörü olmak üzere (Gallegati, 2005) (17) ve (18) nolu denklemlerle ifade edilir.

$$W_{j,t} = \sum_{l=0}^{L_{j-1}} h_{j,l} f(t-1) \quad (17)$$

$$V_{j,t} = \sum_{l=0}^{L_{j-1}} g_{j,l} f(t-1) \quad (18)$$

$h_{j,l}$ ve $g_{j,l}$ ölçek dalgacık katsayısı ve filtre ölçeklendirme katsayısıdır.

3.3. Kantil Regresyon Analizi

Regresyon analizinde EKK yöntemi ile yapılan tahminler varsayımlarının sağlanmadığı durumlarda etkin tahmin olma niteliği taşımazlar. Bu durumda alternatif regresyon modellerine ihtiyaç duyarız. Parametrik modellerde en uygun matematiksel modelin seçilmesi gibi, alternatif modellerinin de en uygun modellerinde olduğu gibi bu yöntemde amacı değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamaktır.

Kantil regresyon, bağımlı değişkenin koşullu dağılımının seçilen kantilleri için geliştirilmiştir. Klasik regresyon modelinin aksine hata varyansının homojenliği ve hataların dağılımı hakkında herhangi bir varsayımı yoktur. Bu durumlardan dolayı lineer regresyondan daha esnek bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Klasik regresyon bağımlı değişkenin koşullu beklenen değeri için bir model ararken, Kantil regresyon bağımlı değişkenin koşullu dağılımında seçilen kantiller için model belirler. Klasik regresyon bağımlı değişkeninin koşullu ortalaması ile artık kareler toplamının minimizasyonuna dayanırken, Kantil Regresyon fonksiyonları mutlak artıkların ağırlıklandırılmış toplamının minimizasyonuna dayanmaktadır.

Kantil regresyon ile EKK yönteminin özellikleri başlıca karşılaştırıldığında; EKK regresyonu y 'nin koşullu dağılımının ortalaması hakkında bilgi verirken, Kantil regresyon ise farklı kantil değerleri için y 'nin x 'e göre koşullu dağılımının tümü hakkında bilgi vermektedir. Kantiller y 'deki sapan değerlere karşı karardır. Hata teriminin normal dağılmadığı durumlarda ise, Kantil regresyon tahmin edicileri EKK tahmin edicilerinden çok daha etkin olabilir. EKK regresyon modelinde hata terimlerinin varyansları homojen varsayılırken, Kantil regresyon modelinde ise hata terimlerinin değişkenliğine izin verilmekte ve varyans yapısına ilişkin herhangi bir varsayım bulunmamaktadır.

Kantil regresyon modeli;

$$y_i = x_i \beta_{\theta} + u_{\theta i} \quad (19)$$

(19) nolu denklemi ile ifade edilmiştir. Burada x_i ($k \times 1$) boyutlu bağımsız değişkenler vektörüdür ve bağımlı değişken y_i 'nin koşullu dağılımının θ 'nci kantili ile bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal regresyonu göstermektedir. β_{θ} , θ 'nci kantil regresyonla ilgili parametreler vektörüdür. $u_{\theta i}$ hata vektörüdür.

y_i 'nin θ 'nci koşullu kantili (30) nolu denklemde ifade edilmiştir.

$$Q(y_i/x_i) = x_i\beta_\theta \quad (20)$$

Kantil regresyonun amaç fonksiyonu, mutlak sapmaların ağırlıklandırılmış toplamlarıdır. θ 'nci kantil regresyon için amaç fonksiyonu (21) nolu denklemde, minimizasyon fonksiyonu ise (22) nolu denklemde ifade edilmiştir.

$$\min\beta \frac{1}{2} \left\{ \sum_{\theta y \geq x_i \beta} \theta |y_i - x_i \beta| + \sum_{\theta y < x_i \beta} (1 - \theta) |y_i - x_i \beta| \right\} \quad (21)$$

$$\beta_\theta = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n P_\theta (y_i - x_i \beta) = \sum_i^n P_\theta (u_{\theta i}) \quad (22)$$

Kantil regresyonun bu formda gösterimi doğrusal programlama gösterimidir. P_θ fonksiyonu;

$u_{\theta i} < 0$ yani $(y_i < x_i \beta)$ ise $(1-\theta)u$

$u_{\theta i} \geq 0$ yani $(y_i \geq x_i \beta)$ ise θu

olarak belirlenir.

Kantil regresyonunda farklı kantillerde farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu durumu, bağımlı değişkenin koşullu dağılımının farklı noktalarındaki açıklayıcı değişkenlerdeki değişikliklere farklı tepki vermesi olarak yorumlanabilir.

BULGULAR

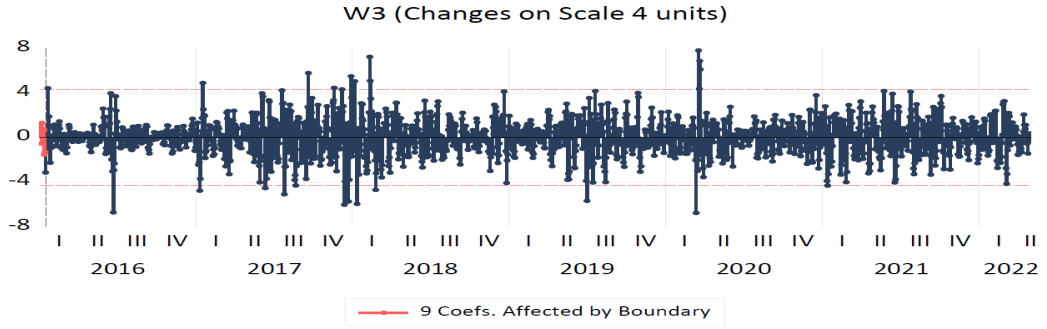
Çalışmada öncelikle serilerin durağanlık özellikleri Dickey ve Fuller (1982) tarafından geliştirilen ADF testi uygulanarak araştırılmıştır. Test sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir. Bulgular; tüm serilerin test istatistiklerinin, test kritik değerlerinden küçük olduğunu göstermektedir. Olasılık değerlerinin ise 0.05'ten küçük olması nedeniyle I(0) özelliğine sahip yani düzeyde durağan olduğunu, dolayısıyla herhangi bir düzeltme işlemi yapılmadan analizin diğer aşamalarına geçilebileceğini göstermektedir.

Tablo 3: ADF Birim Kök Test Sonuçları

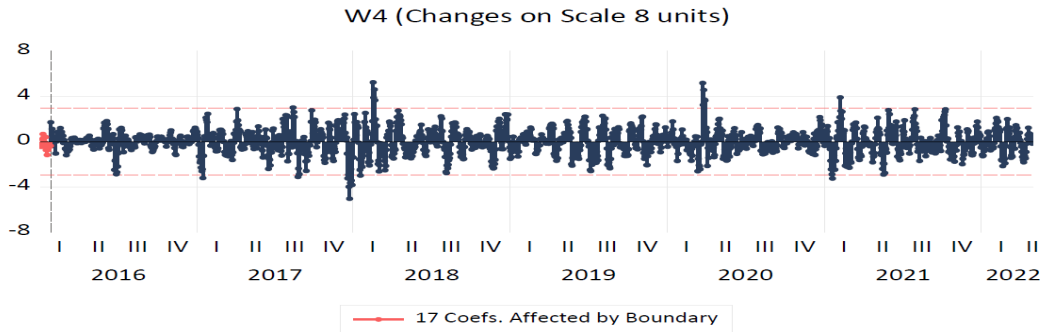
Değişkenler	T.K.D. (%1)	T.K.D. (%5)	T.K.D. (%10)	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Gecikme Uzunluğu
Bitcoin	-3.434	-2.863	-2.567	-42.055	0.000	0
Altın	-3.434	-2.863	-2.567	-39.505	0.000	0
Gümüş	-3.434	-2.863	-2.567	-41.950	0.000	0
Ham Petrol	-3.434	-2.863	-2.567	-35.893	0.000	0
Doğal Gaz	-3.434	-2.863	-2.567	-42.271	0.000	0

Not: Bilgi kriteri olarak Schwartz Bilgi Kriteri Kullanılmıştır. Maksimum gecikme uzunluğu 24 olarak alınmıştır. T.K.D., Test Kritik Değerini ifade etmektedir.

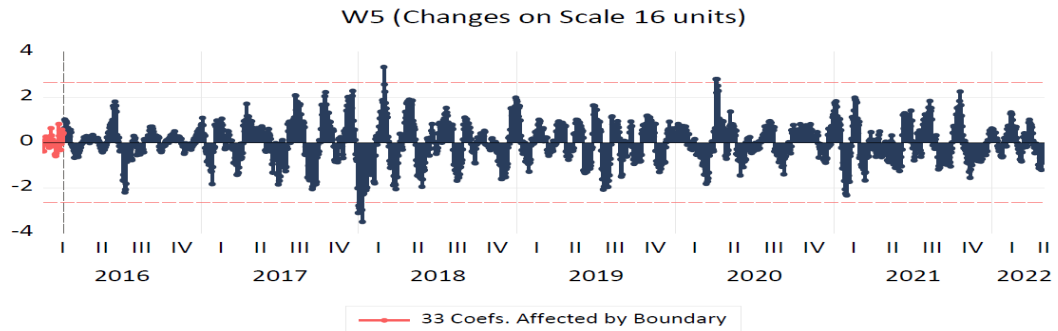
Bitcoin'in günlük getirileri üzerinde yapılan dalgacık analizi sonucuna ait grafikler; Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3, Şekil 4, Şekil 5 ve Şekil 6'de ifade edilmiştir.

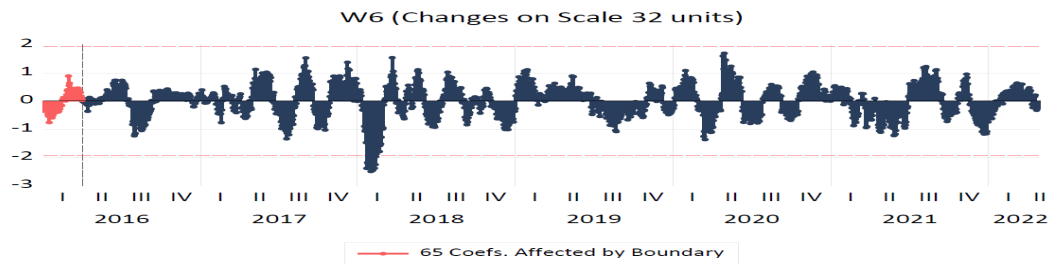
Şekil 1: Bitcoin'in 4 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

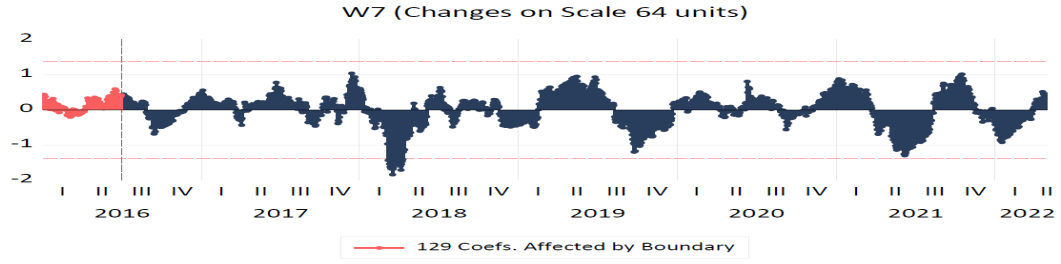
Şekil 2: Bitcoin'in 8 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

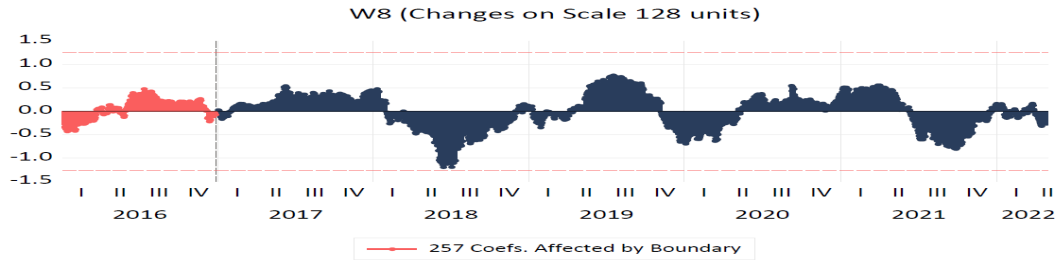
Şekil 3: Bitcoin'in 16 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

Şekil 4: Bitcoin'in 32 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

Şekil 5: Bitcoin'in 64 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

Şekil 6: Bitcoin'in 128 Günlük Getiri Dalgacık Analizi

Yukarıda yer alan şekillerdeki her bir gün değeri, dalgacıkların sönümlenmeden önceki sin ve cos değerlerini ifade etmektedir. Örneğin 128 günlük olarak gösterilen şekil aslında 256 günü kapsamaktadır. Çalışmada işlem olmayan günler dışarıda tutulduğundan dolayı bir yıl içerisinde ortalama 256 işlem gününün bulunması nedeniyle Şekil-6 aslında bir yıllık dönemi ifade etmektedir.

Bu analiz sonucunda; Bitcoin'in kısa dönemdeki volatilitésinin fazla olduğu, bu volatilitenin -8 ile 8 aralığında dağıldığı, ancak vadenin uzaması ile bu volatilitenin giderek azaldığı ve -1 ile 0.7 civarında dağıldığı görülmüştür. Dolayısıyla Bitcoin'in günlük getirileri dikkate alındığında uzun vadeli olarak tercih edilmesinin yatırım riski oranını düşürdüğü görülmüştür.

Çalışmanın bu kısmında Bitcoin getirilerinin, bağımlı değişkenlerin getirileri üzerindeki etkisi, dalgacık tabanlı kantil regresyon yöntemi ile farklı zaman frekanslarında (4, 8, 16, 32, 64 ve 128 gün) analiz edilmiş ve özetlemiştir.

Tablo 4: Bitcoin Getirilerinin, Altın Getirileri Üzerindeki Kantil Analizi

Equa.	Qua.	Altın	Altın.w3	Altın.w4	Altın.w5	Altın.w6	Altın.w7	Altın.w8
	Est.	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)
BTC	0.05	0.016 (0.013)	0.028 (0.048)	0.044 (0.059)	0.078 (0.064)	-0.086 (0.085)	-0.073 (0.171)	0.176 (0.163)
	0.10	-0.005 (0.009)	-0.012 (0.026)	0.006 (0.031)	0.040 (0.040)	-0.052 (0.071)	-0.155 (0.058)***	0.009 (0.103)
	0.15	-0.004 (0.008)	-0.012 (0.020)	-0.024 (0.027)	0.027 (0.033)	0.001 (0.057)	-0.046 (0.067)	-0.072 (0.092)
	0.20	-0.001 (0.007)	0.005 (0.021)	-0.007 (0.031)	0.018 (0.040)	-0.005 (0.054)	-0.008 (0.067)	-0.099 (0.070)
	0.25	0.003 (0.007)	0.007 (0.016)	0.002 (0.028)	0.022 (0.034)	-0.009 (0.045)	0.033 (0.054)	-0.064 (0.068)
	0.30	0.004 (0.005)	0 (0.013)	0.009 (0.023)	0.021 (0.029)	0.010 (0.037)	0.026 (0.046)	-0.039 (0.063)
	0.35	0.006 (0.004)	0.001 (0.012)	0.001 (0.020)	0.011 (0.025)	-0.011 (0.035)	0.017 (0.043)	-0.021 (0.057)
	0.40	0.006 (0.004)	0.009 (0.012)	0.004 (0.018)	-0.002 (0.024)	-0.012 (0.034)	0.040 (0.040)	0.010 (0.053)

	0.45	0.006 (0.004)	0.005 (0.013)	0.007 (0.017)	0.005 (0.024)	-0.008 (0.033)	0.032 (0.039)	0.038 (0.052)
	0.50	0.009 (0.004)**	-0.002 (0.015)	0.016 (0.016)	-0.002 (0.025)	-0.011 (0.033)	0.039 (0.038)	0.065 (0.051)
	0.55	0.007 (0.004)*	0.012 (0.016)	0.015 (0.016)	-0.019 (0.024)	-0.013 (0.032)	0.041 (0.036)	0.102 (0.050)**
	0.60	0.010 (0.004)**	0.013 (0.016)	0.013 (0.016)	-0.017 (0.023)	-0.005 (0.032)	0.037 (0.037)	0.114 (0.050)**
	0.65	0.011 (0.004)**	0.005 (0.015)	0.018 (0.017)	-0.004 (0.023)	0.007 (0.032)	0.031 (0.038)	0.124 (0.051)**
	0.70	0.010 (0.004)**	0.016 (0.013)	0.025 (0.019)	0.016 (0.023)	0.029 (0.034)	0.069 (0.041)*	0.151 (0.053)**
	0.75	0.013 (0.005)**	0.013 (0.014)	0.031 (0.021)	0.019 (0.024)	0.005 (0.036)	0.075 (0.045)*	0.173 (0.057)**
	0.80	0.018 (0.005)**	0.017 (0.016)	0.058 (0.021)**	0.038 (0.030)	0.028 (0.039)	0.087 (0.055)	0.208 (0.058)**
	0.85	0.019 (0.005)**	0.024 (0.019)	0.050 (0.020)**	0.045 (0.035)	-0.023 (0.060)	0.079 (0.081)	0.216 (0.075)**
	0.90	0.023 (0.007)**	0.045 (0.024)*	0.086 (0.031)**	0.073 (0.054)	0.027 (0.075)	0.119 (0.114)	0.134 (0.115)
	0.95	0.024 (0.013)*	0.041 (0.041)	0.074 (0.073)	0.117 (0.065)*	0.076 (0.080)	0.217 (0.095)**	0.111 (0.136)
C	0.05	-1.407 (0.074)**	-1.404 (0.077)**	-1.393 (0.078)**	-1.383 (0.074)**	-1.399 (0.071)**	-1.399 (0.079)**	-1.403 (0.070)**
	0.10	-0.900 (0.039)**	-0.907 (0.039)**	-0.909 (0.040)**	-0.912 (0.041)**	-0.907 (0.040)**	-0.893 (0.034)**	-0.916 (0.040)**
	0.15	-0.701 (0.031)**	-0.710 (0.031)**	-0.700 (0.030)**	-0.698 (0.030)**	-0.702 (0.031)**	-0.707 (0.032)**	-0.696 (0.031)**
	0.20	-0.542 (0.030)**	-0.541 (0.030)**	-0.540 (0.030)**	-0.534 (0.030)**	-0.542 (0.030)**	-0.538 (0.031)**	-0.532 (0.029)**
	0.25	-0.396 (0.026)**	-0.384 (0.025)**	-0.389 (0.025)**	-0.385 (0.025)**	-0.390 (0.025)**	-0.380 (0.025)**	-0.398 (0.026)**
	0.30	-0.278 (0.022)**	-0.277 (0.022)**	-0.280 (0.022)**	-0.279 (0.022)**	-0.276 (0.022)**	-0.275 (0.022)**	-0.277 (0.023)**
	0.35	-0.199 (0.021)**	-0.199 (0.021)**	-0.197 (0.021)**	-0.197 (0.021)**	-0.199 (0.021)**	-0.202 (0.021)**	-0.196 (0.021)**
	0.40	-0.106 (0.020)**	-0.104 (0.021)**	-0.106 (0.021)**	-0.108 (0.021)**	-0.104 (0.021)**	-0.096 (0.020)**	-0.108 (0.021)**
	0.45	-0.023 (0.020)	-0.023 (0.020)	-0.015 (0.020)	-0.021 (0.021)	-0.019 (0.020)	-0.020 (0.020)	-0.020 (0.021)
	0.50	0.067 (0.020)**	0.064 (0.020)**	0.064 (0.020)**	0.062 (0.020)**	0.061 (0.020)**	0.059 (0.020)**	0.073 (0.020)**
	0.55	0.144 (0.019)**	0.156 (0.019)**	0.152 (0.019)**	0.157 (0.019)**	0.150 (0.019)**	0.154 (0.019)**	0.153 (0.020)**
	0.60	0.226 (0.019)**	0.223 (0.019)**	0.230 (0.019)**	0.228 (0.019)**	0.227 (0.019)**	0.231 (0.019)**	0.231 (0.019)**
	0.65	0.300 (0.019)**	0.300 (0.019)**	0.302 (0.019)**	0.298 (0.019)**	0.298 (0.019)**	0.302 (0.019)**	0.304 (0.019)**
	0.70	0.380 (0.020)**	0.385 (0.020)**	0.391 (0.020)**	0.390 (0.020)**	0.387 (0.020)**	0.383 (0.020)**	0.394 (0.020)**
	0.75	0.474 (0.022)**	0.476 (0.022)**	0.476 (0.022)**	0.486 (0.022)**	0.481 (0.022)**	0.480 (0.022)**	0.486 (0.022)**
	0.80	0.611 (0.025)**	0.614 (0.026)**	0.616 (0.026)**	0.612 (0.025)**	0.606 (0.025)**	0.597 (0.025)**	0.597 (0.024)**
0.85	0.754 (0.029)**	0.742 (0.029)**	0.747 (0.027)**	0.735 (0.029)**	0.746 (0.029)**	0.760 (0.030)**	0.739 (0.028)**	
0.90	0.971 (0.044)**	0.990 (0.045)**	0.942 (0.039)**	0.989 (0.050)**	0.983 (0.046)**	0.949 (0.042)**	0.989 (0.048)**	
0.95	1.385 (0.058)**	1.421 (0.056)**	1.436 (0.053)**	1.390 (0.050)**	1.419 (0.051)**	1.395 (0.048)**	1.420 (0.052)**	
Wald T.		14.00	22.37	18.42	21.88	18.83	19.31	12.53

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 4 incelendiğinde Bitcoin getirilerinin, altın getirileri üzerinde; günlük olarak 0.50'lik kantilden sonra, 4 günlük olarak sadece 0.90 kantilde, 8 günlük olarak 0.80 – 0.90 kantil aralığında, 16 günlük olarak 0.95 kantilde, 32 günlük olarak hiçbir kantilde, 64 günlük olarak 0.10, 0.70, 0.75, ve 0.95 kantilde, 128 günlük olarak 0.55-0.85 kantil aralığında istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve Bitcoin getirilerindeki bir artışın altın getirilerini, anlamlı olan zaman frekanslarında arttırdığını göstermektedir. İstatistiksel olarak anlamlılığın özellikle yüksek kantillerde olması Bitcoin getirilerinin arttığı dönemlerde altın getirilerini etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte uzun vadeli getiride (128 gün) bu ilişkinin 0.55 kantile kadar gözlemlenmesi ise uzun vadede yüksek olmayan Bitcoin getirilerinin altın getirilerini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Tablo 5: Bitcoin Getirilerinin, Gümüş Getirileri Üzerindeki Kantil Analizi

Equa.	Qua.	Gümüş	Gümüş.w3	Gümüş.w4	Gümüş.w5	Gümüş.w6	Gümüş.w7	Gümüş.w8
	Est.	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)
BTC	0.05	0.160 (0.028)***	0.042 (0.133)	0.117 (0.153)	0.718 (0.307)**	0.550 (0.460)	-0.502 (0.453)	1.091 (0.767)
	0.10	0.181 (0.020)***	0.116 (0.107)	0.201 (0.161)	0.534 (0.231)**	0.681 (0.303)**	-0.535 (0.503)	1.279 (0.458)***
	0.15	0.133 (0.029)***	0.107 (0.086)	0.178 (0.120)	0.322 (0.165)*	0.327 (0.194)*	-0.327 (0.263)	0.555 (0.421)
	0.20	0.110 (0.027)***	0.091 (0.079)	0.085 (0.098)	0.200 (0.117)*	0.238 (0.189)	0.005 (0.219)	0.201 (0.303)
	0.25	0.087 (0.024)***	0.080 (0.073)	0.095 (0.091)	0.167 (0.118)	0.222 (0.199)	-0.047 (0.201)	0.269 (0.279)
	0.30	0.086 (0.022)***	0.086 (0.070)	0.142 (0.091)	0.148 (0.114)	0.225 (0.181)	0.095 (0.201)	0.429 (0.289)
	0.35	0.102 (0.020)***	0.114 (0.065)*	0.162 (0.088)*	0.133 (0.115)	0.163 (0.174)	0.132 (0.209)	0.429 (0.285)
	0.40	0.100 (0.019)***	0.097 (0.057)*	0.189 (0.084)**	0.062 (0.105)	0.156 (0.153)	0.178 (0.193)	0.204 (0.257)
	0.45	0.099 (0.018)***	0.097 (0.051)*	0.170 (0.080)**	0.061 (0.095)	0.173 (0.138)	0.325 (0.182)*	0.480 (0.240)**
	0.50	0.077 (0.018)***	0 (0.050)	0 (0.072)	0 (0.092)	0 (0.141)	0 (0.176)	0 (0.230)
	0.55	0.077 (0.017)***	0 (0.050)	0 (0.072)	0 (0.091)	0 (0.140)	0 (0.175)	0 (0.229)
	0.60	0.078 (0.017)***	0.103 (0.054)*	0.055 (0.074)	-0.084 (0.091)	0.142 (0.143)	0.269 (0.175)	0.406 (0.231)*
	0.65	0.106 (0.020)***	0.171 (0.068)**	0.118 (0.089)	-0.104 (0.103)	0.157 (0.158)	0.297 (0.182)	0.702 (0.252)***
	0.70	0.120 (0.023)***	0.199 (0.077)**	0.192 (0.106)*	-0.154 (0.140)	0.076 (0.237)	0.335 (0.226)	0.546 (0.277)**
	0.75	0.141 (0.023)***	0.190 (0.089)**	0.201 (0.127)	-0.200 (0.166)	0.009 (0.267)	0.218 (0.320)	0.538 (0.334)
	0.80	0.163 (0.029)***	0.273 (0.099)***	0.158 (0.152)	-0.219 (0.211)	0.149 (0.253)	0.173 (0.325)	0.593 (0.396)
	0.85	0.197 (0.033)***	0.394 (0.123)***	0.047 (0.138)	-0.068 (0.263)	-0.354 (0.299)	0.142 (0.316)	0.734 (0.434)*
	0.90	0.190 (0.081)**	0.482 (0.122)***	-0.048 (0.249)	0.238 (0.301)	-0.525 (0.502)	0.252 (0.480)	1.381 (0.516)***
0.95	0.196 (0.051)***	0.580 (0.185)***	0.088 (0.284)	0.285 (0.378)	-1.186 (0.764)	0.899 (0.679)	0.441 (1.084)	
C	0.05	-6.054 (0.199)***	-6.042 (0.207)***	-5.990 (0.204)***	-6.202 (0.214)***	-6.116 (0.228)***	-5.966 (0.197)***	-6.036 (0.226)***
	0.10	-4.448 (0.173)***	-4.461 (0.193)***	-4.530 (0.195)***	-4.524 (0.194)***	-4.543 (0.188)***	-4.470 (0.196)***	-4.612 (0.176)***
	0.15	-3.493 (0.145)***	-3.351 (0.139)***	-3.377 (0.141)***	-3.455 (0.154)***	-3.412 (0.142)***	-3.394 (0.146)***	-3.403 (0.152)***
	0.20	-2.759 (0.123)***	-2.715 (0.113)***	-2.700 (0.112)***	-2.692 (0.112)***	-2.724 (0.114)***	-2.720 (0.114)***	-2.702 (0.114)***
	0.25	-2.288 (0.110)***	-2.224 (0.103)***	-2.206 (0.103)***	-2.228 (0.104)***	-2.226 (0.104)***	-2.215 (0.103)***	-2.220 (0.102)***
	0.30	-1.748 (0.105)***	-1.765 (0.103)***	-1.773 (0.103)***	-1.748 (0.102)***	-1.754 (0.103)***	-1.722 (0.103)***	-1.745 (0.103)***
	0.35	-1.327 (0.102)***	-1.362 (0.106)***	-1.304 (0.104)***	-1.348 (0.106)***	-1.349 (0.107)***	-1.356 (0.107)***	-1.367 (0.106)***
	0.40	-0.827 (0.090)***	-0.892 (0.095)***	-0.876 (0.093)***	-0.902 (0.095)***	-0.893 (0.095)***	-0.880 (0.094)***	-0.876 (0.094)***
	0.45	-0.492 (0.087)***	-0.397 (0.086)***	-0.450 (0.087)***	-0.419 (0.087)***	-0.396 (0.086)***	-0.366 (0.085)***	-0.394 (0.087)***
	0.50	-0.139 (0.085)	0 (0.085)	0 (0.085)	0 (0.086)	0 (0.085)	0 (0.085)	0 (0.085)
	0.55	0.045 (0.085)	0 (0.084)	0 (0.084)	0 (0.085)	0 (0.084)	0 (0.084)	0 (0.085)
	0.60	0.411 (0.087)***	0.402 (0.086)***	0.405 (0.086)***	0.396 (0.086)***	0.387 (0.086)***	0.419 (0.086)***	0.444 (0.086)***
	0.65	0.812 (0.098)***	0.862 (0.101)***	0.888 (0.098)***	0.851 (0.096)***	0.799 (0.093)***	0.823 (0.093)***	0.893 (0.099)***
	0.70	1.354 (0.118)***	1.399 (0.124)***	1.387 (0.122)***	1.408 (0.125)***	1.392 (0.125)***	1.385 (0.121)***	1.335 (0.118)***
	0.75	1.934 (0.126)***	1.971 (0.133)***	2.003 (0.131)***	1.961 (0.133)***	1.979 (0.135)***	1.926 (0.134)***	1.926 (0.135)***
	0.80	2.567 (0.136)***	2.657 (0.148)***	2.655 (0.147)***	2.669 (0.144)***	2.661 (0.145)***	2.679 (0.148)***	2.708 (0.150)***
	0.85	3.244 (0.161)***	3.504 (0.189)***	3.403 (0.171)***	3.374 (0.174)***	3.466 (0.184)***	3.418 (0.171)***	3.482 (0.177)***
	0.90	4.802 (0.281)***	4.944 (0.238)***	4.886 (0.252)***	4.925 (0.256)***	4.934 (0.270)***	4.933 (0.260)***	4.901 (0.232)***
0.95	6.908 (0.260)***	7.122 (0.302)***	7.264 (0.331)***	7.241 (0.337)***	7.242 (0.313)***	7.336 (0.318)***	7.201 (0.342)***	
Wald T.		62.78 ***	109.1 ***	110.9 ***	96.29 ***	93.86 ***	101.8 ***	124.1 ***

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 5 incelendiğinde Bitcoin getirilerinin, gümüş getirileri üzerinde; günlük olarak tüm kantillerde, 4 günlük olarak 0.35, 0.40 ve 0.45 ile 0.60 kantilden itibaren, 8 günlük olarak 0.35 – 0.45 kantil aralığında ve 0.70 kantilde, 16 günlük olarak 0.05-0.20 kantil aralığında, 32 günlük olarak 0.10 ve 0.15 kantilde, 64 günlük olarak 0.45 kantilde, 128 günlük olarak 0.10, 0.45, 0.60-0.70 ve 0.85-0.95 kantil aralığında istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve Bitcoin getirilerindeki bir artışın gümüş

getirilerini, anlamlı olan zaman frekanslarında arttırdığını göstermektedir. İstatistiksel olarak anlamlılığın özellikle kısa vadeli getirinin (günlük) tüm kantillerinde olması Bitcoin getirilerinin arttığı dönemlerde gümüş getirilerini etkilediğini göstermektedir. Altının aksine sadece hem uzun hem de kısa vadeli getirilerde düşük, orta ve yüksek getiri söz konusu iken Bitcoin getirilerinin altın getirilerini etkilediği söylenebilir.

Tablo 6: Bitcoin Getirilerinin, Ham Petrol Getirileri Üzerindeki Kantil Analizi

Equa.	Qua.	Ham Petrol	Ham Petrol.w3	Ham Petrol.w4	Ham Petrol.w5	Ham Petrol.w6	Ham Petrol.w7	Ham Petrol.w8
	Est.	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)
BTC	0.05	0.074 (0.013)***	0.114 (0.114)	0.522 (0.185)***	0.129 (0.286)	0.729 (0.435)*	-0.405 (0.385)	0.987 (0.505)*
	0.10	0.061 (0.015)***	0.091 (0.055)	0.309 (0.082)***	0.112 (0.129)	0.308 (0.192)	-0.027 (0.288)	0.434 (0.380)
	0.15	0.046 (0.013)***	0.022 (0.069)	0.258 (0.095)***	0.015 (0.131)	0.237 (0.147)	-0.035 (0.251)	0.242 (0.323)
	0.20	0.031 (0.014)**	0.057 (0.058)	0.238 (0.083)***	-0.006 (0.103)	0.291 (0.119)**	0.072 (0.175)	0.227 (0.241)
	0.25	0.020 (0.013)	0.033 (0.044)	0.190 (0.078)**	-0.033 (0.086)	0.224 (0.115)*	0.094 (0.146)	0.161 (0.209)
	0.30	0.022 (0.014)	0.054 (0.040)	0.163 (0.073)**	-0.006 (0.074)	0.167 (0.101)*	0.090 (0.128)	0.039 (0.162)
	0.35	0.012 (0.013)	0.035 (0.038)	0.125 (0.061)**	-0.052 (0.062)	0.116 (0.109)	0.098 (0.112)	0.096 (0.143)
	0.40	0.019 (0.013)	0.038 (0.037)	0.091 (0.051)*	-0.043 (0.058)	0.056 (0.121)	0.143 (0.102)	0.154 (0.136)
	0.45	0.010 (0.012)	0.040 (0.035)	0.078 (0.047)*	-0.003 (0.057)	-0.058 (0.113)	0.090 (0.097)	0.098 (0.137)
	0.50	0.013 (0.012)	0.064 (0.034)*	0.071 (0.043)*	-0.003 (0.058)	-0.090 (0.106)	0.094 (0.096)	0.158 (0.139)
	0.55	0.011 (0.011)	0.071 (0.032)**	0.084 (0.038)**	-0.005 (0.061)	-0.046 (0.107)	0.080 (0.097)	0.123 (0.145)
	0.60	0.016 (0.012)	0.061 (0.032)*	0.092 (0.039)**	-0.028 (0.065)	-0.039 (0.108)	0.019 (0.106)	0.131 (0.148)
	0.65	0.010 (0.012)	0.057 (0.034)*	0.088 (0.040)**	-0.036 (0.069)	-0.023 (0.108)	0.071 (0.113)	0.202 (0.153)
	0.70	0.010 (0.013)	0.082 (0.036)**	0.079 (0.045)*	-0.065 (0.070)	0.007 (0.110)	-0.005 (0.127)	0.242 (0.152)
	0.75	0.017 (0.014)	0.074 (0.044)*	0.093 (0.056)*	-0.063 (0.071)	-0.044 (0.106)	0.019 (0.138)	0.307 (0.154)**
	0.80	0.002 (0.023)	0.040 (0.059)	0.052 (0.073)	-0.109 (0.084)	-0.047 (0.107)	-0.052 (0.155)	0.278 (0.178)
	0.85	-0.013 (0.027)	-0.034 (0.068)	0.078 (0.101)	-0.079 (0.119)	0.035 (0.120)	-0.063 (0.188)	0.351 (0.252)
0.90	-0.001 (0.032)	0.062 (0.078)	0.071 (0.113)	0.009 (0.149)	-0.093 (0.168)	-0.101 (0.217)	0.420 (0.303)	
0.95	-0.026 (0.065)	0.072 (0.119)	0.324 (0.184)*	0.306 (0.262)	0.364 (0.266)	0.110 (0.540)	0.035 (0.728)	
C	0.05	-3.618 (0.164)***	-3.602 (0.181)***	-3.665 (0.232)***	-3.603 (0.182)***	-3.671 (0.232)***	-3.568 (0.182)***	-3.605 (0.194)***
	0.10	-2.698 (0.110)***	-2.667 (0.105)***	-2.691 (0.100)***	-2.697 (0.109)***	-2.672 (0.110)***	-2.687 (0.112)***	-2.693 (0.113)***
	0.15	-2.044 (0.108)***	-1.979 (0.103)***	-2.026 (0.105)***	-1.969 (0.104)***	-1.975 (0.102)***	-2.004 (0.104)***	-2.027 (0.109)***
	0.20	-1.449 (0.090)***	-1.465 (0.088)***	-1.507 (0.087)***	-1.437 (0.085)***	-1.476 (0.084)***	-1.452 (0.087)***	-1.464 (0.087)***
	0.25	-1.073 (0.073)***	-1.058 (0.072)***	-1.106 (0.074)***	-1.075 (0.073)***	-1.081 (0.074)***	-1.056 (0.072)***	-1.065 (0.073)***
	0.30	-0.767 (0.066)***	-0.761 (0.066)***	-0.756 (0.067)***	-0.750 (0.065)***	-0.728 (0.064)***	-0.737 (0.065)***	-0.742 (0.065)***
	0.35	-0.482 (0.058)***	-0.471 (0.057)***	-0.488 (0.059)***	-0.480 (0.057)***	-0.483 (0.058)***	-0.477 (0.057)***	-0.454 (0.057)***
	0.40	-0.246 (0.055)***	-0.216 (0.054)***	-0.232 (0.054)***	-0.237 (0.054)***	-0.241 (0.055)***	-0.244 (0.054)***	-0.233 (0.054)***
	0.45	-0.037 (0.053)	-0.042 (0.053)	-0.044 (0.053)	-0.010 (0.052)	-0.036 (0.053)	-0.040 (0.052)	-0.027 (0.052)
	0.50	0.130 (0.053)**	0.138 (0.052)***	0.125 (0.053)**	0.114 (0.052)**	0.139 (0.052)***	0.132 (0.052)**	0.118 (0.052)**
	0.55	0.377 (0.054)***	0.375 (0.053)***	0.372 (0.053)***	0.372 (0.054)***	0.375 (0.053)***	0.361 (0.053)***	0.371 (0.054)***
	0.60	0.563 (0.056)***	0.593 (0.056)***	0.598 (0.056)***	0.589 (0.056)***	0.591 (0.056)***	0.582 (0.056)***	0.598 (0.056)***
	0.65	0.822 (0.058)***	0.839 (0.058)***	0.822 (0.057)***	0.847 (0.058)***	0.839 (0.058)***	0.841 (0.058)***	0.849 (0.059)***
	0.70	1.113 (0.061)***	1.086 (0.059)***	1.092 (0.060)***	1.110 (0.061)***	1.107 (0.061)***	1.106 (0.061)***	1.117 (0.060)***
	0.75	1.345 (0.063)***	1.353 (0.062)***	1.353 (0.064)***	1.375 (0.064)***	1.362 (0.063)***	1.350 (0.063)***	1.351 (0.062)***
	0.80	1.701 (0.078)***	1.673 (0.074)***	1.706 (0.074)***	1.700 (0.073)***	1.706 (0.073)***	1.719 (0.074)***	1.681 (0.072)***
	0.85	2.166 (0.096)***	2.147 (0.090)***	2.151 (0.093)***	2.135 (0.090)***	2.155 (0.092)***	2.163 (0.093)***	2.140 (0.093)***
0.90	2.808 (0.102)***	2.796 (0.102)***	2.778 (0.103)***	2.804 (0.105)***	2.781 (0.099)***	2.775 (0.101)***	2.781 (0.100)***	
0.95	3.875 (0.233)***	3.852 (0.228)***	3.891 (0.232)***	3.815 (0.210)***	3.878 (0.205)***	3.887 (0.253)***	3.837 (0.248)***	
Wald T.		20.66	25.48	23.03	27.82 *	26.41 *	14.28	25.08

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 6 incelendiğinde Bitcoin getirilerinin, ham petrol getirileri üzerinde; günlük olarak 0.05-0.20 kantil aralığında, 4 günlük olarak 0.50-0.75 kantil aralığında, 8 günlük olarak 0.05-0.75 kantil aralığında, 16 günlük olarak hiçbir kantilde, 32 günlük olarak 0.05 kantil ve 0.20-0.30 kantil aralığında, 64 günlük olarak hiçbir kantilde, 128 günlük olarak 0.05 ile 0.75 kantilde istatistiksel bağlamda anlamlı olduğunu ve Bitcoin getirilerindeki bir artışın ham petrol getirilerini anlamlı olan zaman frekanslarında arttırdığını göstermektedir. İstatistiksel olarak anlamlılığın özellikle kısa vadeli getirilerde (8 günlük) Bitcoin getirilerinin arttığı dönemlerde ham petrol getirilerini arttırdığını göstermektedir. Bununla birlikte getiri vadesi uzadıkça ilişkinin kaybolduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7: Bitcoin Getirilerinin, Doğal Gaz Getirileri Üzerindeki Kantil Analizi

Equa.	Qua.	Doğal Gaz	Doğal Gaz.w3	Doğal Gaz.w4	Doğal Gaz.w5	Doğal Gaz.w6	Doğal Gaz.w7	Doğal Gaz.w8
	Est.	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)	Coef. (Std.Er.)
BTC	0.05	-0.044 (0.028)	0.037 (0.112)	-0.344 (0.181)*	0.343 (0.256)	0.143 (0.325)	-0.392 (0.664)	0.859 (0.801)
	0.10	-0.035 (0.016)**	-0.061 (0.064)	-0.240 (0.104)**	0.275 (0.141)*	0.124 (0.196)	-0.737 (0.207)***	0.415 (0.422)
	0.15	-0.010 (0.017)	-0.062 (0.057)	-0.139 (0.092)	0.201 (0.120)*	0.319 (0.159)**	-0.347 (0.173)**	0.204 (0.378)
	0.20	-0.009 (0.016)	-0.032 (0.054)	-0.064 (0.081)	0.152 (0.111)	0.108 (0.167)	-0.361 (0.146)**	-0.095 (0.212)
	0.25	-0.003 (0.016)	-0.027 (0.052)	0.034 (0.063)	0.105 (0.092)	-0.070 (0.150)	-0.311 (0.148)**	-0.062 (0.176)
	0.30	0.003 (0.013)	-0.003 (0.043)	0.007 (0.063)	0.109 (0.083)	-0.010 (0.131)	-0.209 (0.153)	-0.031 (0.165)
	0.35	0.004 (0.014)	-0.007 (0.040)	-0.011 (0.060)	0.087 (0.079)	0.028 (0.115)	-0.123 (0.151)	0.061 (0.164)
	0.40	-0.002 (0.013)	-0.007 (0.039)	-0.020 (0.053)	0.064 (0.079)	0.060 (0.106)	-0.022 (0.141)	-0.051 (0.161)
	0.45	-0.004 (0.013)	0.015 (0.040)	-0.025 (0.051)	0.071 (0.082)	0.074 (0.103)	0.016 (0.134)	-0.157 (0.160)
	0.50	0 (0.013)	0 (0.043)	0 (0.052)	0 (0.084)	0.060 (0.104)	0 (0.134)	0 (0.163)
	0.55	-0.011 (0.012)	0.061 (0.044)	-0.009 (0.054)	-0.033 (0.081)	0.181 (0.103)*	-0.002 (0.130)	-0.110 (0.167)
	0.60	-0.015 (0.013)	0.061 (0.050)	-0.036 (0.058)	-0.025 (0.079)	0.168 (0.108)	-0.018 (0.131)	0.021 (0.178)
	0.65	-0.011 (0.015)	0.041 (0.054)	0.030 (0.069)	-0.045 (0.079)	0.122 (0.125)	-0.077 (0.140)	0.037 (0.195)
	0.70	-0.022 (0.017)	0.030 (0.055)	0.003 (0.075)	0.002 (0.082)	0.012 (0.126)	0.103 (0.142)	0.104 (0.206)
	0.75	-0.026 (0.017)	0.038 (0.055)	-0.004 (0.079)	-0.064 (0.096)	-0.035 (0.133)	0.028 (0.153)	0.009 (0.222)
	0.80	-0.033 (0.017)*	0.043 (0.056)	-0.038 (0.078)	-0.107 (0.101)	0 (0.139)	0.043 (0.173)	0 (0.230)
	0.85	-0.028 (0.024)	0.015 (0.071)	-0.019 (0.095)	-0.149 (0.115)	-0.044 (0.182)	0.146 (0.206)	-0.171 (0.305)
	0.90	-0.045 (0.037)	0.103 (0.117)	-0.065 (0.163)	-0.106 (0.185)	-0.273 (0.243)	0.307 (0.372)	-0.275 (0.461)
0.95	-0.025 (0.060)	0.136 (0.114)	-0.240 (0.124)*	-0.102 (0.239)	-0.151 (0.606)	1.068 (0.502)**	-1.956 (0.677)***	
C	0.05	-4.431 (0.233)***	-4.445 (0.219)***	-4.418 (0.202)***	-4.253 (0.186)***	-4.367 (0.210)***	-4.350 (0.217)***	-4.437 (0.264)***
	0.10	-3.188 (0.124)***	-3.140 (0.127)***	-3.145 (0.119)***	-3.150 (0.126)***	-3.170 (0.131)***	-3.134 (0.127)***	-3.175 (0.126)***
	0.15	-2.446 (0.108)***	-2.422 (0.104)***	-2.452 (0.111)***	-2.399 (0.103)***	-2.425 (0.099)***	-2.362 (0.100)***	-2.443 (0.115)***
	0.20	-1.910 (0.089)***	-1.901 (0.089)***	-1.926 (0.094)***	-1.931 (0.092)***	-1.906 (0.090)***	-1.915 (0.087)***	-1.925 (0.089)***
	0.25	-1.457 (0.081)***	-1.477 (0.083)***	-1.494 (0.082)***	-1.474 (0.082)***	-1.506 (0.082)***	-1.530 (0.083)***	-1.476 (0.082)***
	0.30	-1.122 (0.075)***	-1.121 (0.076)***	-1.121 (0.075)***	-1.119 (0.076)***	-1.121 (0.076)***	-1.128 (0.077)***	-1.123 (0.076)***
	0.35	-0.812 (0.072)***	-0.796 (0.071)***	-0.796 (0.071)***	-0.818 (0.071)***	-0.793 (0.072)***	-0.806 (0.073)***	-0.813 (0.072)***
	0.40	-0.539 (0.067)***	-0.537 (0.066)***	-0.536 (0.066)***	-0.521 (0.066)***	-0.537 (0.066)***	-0.541 (0.067)***	-0.532 (0.066)***
	0.45	-0.218 (0.065)***	-0.222 (0.065)***	-0.220 (0.064)***	-0.224 (0.065)***	-0.194 (0.064)***	-0.222 (0.064)***	-0.226 (0.064)***
	0.50	0 (0.066)	0 (0.066)	0 (0.065)	0 (0.066)	-0.002 (0.065)	0 (0.065)	0 (0.065)
	0.55	0.203 (0.067)***	0.190 (0.066)***	0.215 (0.066)***	0.224 (0.067)***	0.194 (0.065)***	0.220 (0.066)***	0.200 (0.066)***
	0.60	0.551 (0.071)***	0.546 (0.069)***	0.541 (0.070)***	0.548 (0.070)***	0.533 (0.069)***	0.563 (0.070)***	0.561 (0.070)***
	0.65	0.842 (0.077)***	0.812 (0.074)***	0.832 (0.075)***	0.820 (0.075)***	0.823 (0.075)***	0.826 (0.075)***	0.842 (0.076)***
	0.70	1.205 (0.077)***	1.178 (0.075)***	1.187 (0.076)***	1.190 (0.076)***	1.187 (0.076)***	1.182 (0.076)***	1.178 (0.075)***
0.75	1.513 (0.077)***	1.518 (0.077)***	1.524 (0.077)***	1.526 (0.078)***	1.531 (0.077)***	1.517 (0.077)***	1.522 (0.077)***	
0.80	1.877 (0.078)***	1.872 (0.079)***	1.883 (0.079)***	1.883 (0.080)***	1.880 (0.079)***	1.886 (0.080)***	1.880 (0.080)***	

	0.85	2.334 (0.097)***	2.369 (0.099)***	2.361 (0.098)***	2.348 (0.095)***	2.369 (0.100)***	2.370 (0.099)***	2.391 (0.101)***
	0.90	3.101 (0.135)***	3.109 (0.143)***	3.108 (0.143)***	3.081 (0.135)***	3.082 (0.125)***	3.090 (0.152)***	3.124 (0.146)***
	0.95	4.574 (0.252)***	4.468 (0.221)***	4.564 (0.217)***	4.591 (0.242)***	4.567 (0.258)***	4.407 (0.198)***	4.579 (0.212)***
Wald T.		17.97	18.23	19.47	13.28	23.80	14.09	21.41

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 7 incelendiğinde Bitcoin getirilerinin, doğal gaz getirileri üzerinde; günlük olarak 0.10 ve 0.80 kantilde, 4 günlük olarak hiçbir kantilde, 8 günlük olarak 0.05, 0.10 ve 0.95 kantilde, 16 günlük olarak 0.10 ve 0.15 kantilde, 32 günlük olarak 0.15 ve 0.55 kantilde, 64 günlük olarak 0.10-0.25 kantil aralığı ile 0.95 kantilde, 128 günlük olarak 0.95 kantilde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve Bitcoin getirilerindeki bir artışın doğal gaz getirilerini, pozitif yönlü anlamlı olan zaman frekanslarında arttırdığını göstermektedir. İstatistiksel olarak anlamlılığın özellikle düşük kantillerde ve negatif yönlü olması Bitcoin getirilerinin arttığı dönemlerde doğal gaz getirilerini azalttığını göstermektedir. Bununla birlikte uzun vadeli getiride (128 gün) bu ilişkinin sadece 0.95 kantilde gözlemlenmesi ise uzun vadede yüksek Bitcoin getirilerinin doğal gaz getirilerini negatif yönde etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, kripto paraların ilki olan Bitcoin; ilk olarak Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen ADF testine tabi tutulmuş, akabinde ise kısmi kaplamalı kesikli dalgacık transformasyonu (maximal overlap discrete wavelet transform-MODWT) modeli ve Kantil Regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışmalarda farklı zaman aralıkları dikkate alınarak Bitcoin'in belirli emtialarla ilişkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın farkı ise Bitcoin getirilerinin, stratejik (4) emtia getirisinin incelenmesi, getiriler arasındaki ilişkisinin kısa, orta ve uzun vadeli pozitif veya negatif yönünün tespiti ile bu tespitin kantillerle incelenerek, ilişki düzeyinin belirlenip analiz edilmesidir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda Bitcoin getirilerinin emtia getirileri ile olan ilişkisi incelendiğinde; altın getirilerini kısa vadeli (günlük) ve uzun vadeli (128 gün) dönemlerde yüksek kantillerde pozitif yönde etkilediği, gümüş getirilerini hem kısa hem uzun vadeli dönemlerde düşük, orta ve yüksek kantillerde pozitif yönde etkilediği, ham petrol getirilerini kısa vadede pozitif yönde etkilediği ancak vadenin uzaması ile etkinin kaybolduğu, doğal gaz getirilerini kısa, orta ve uzun vadede negatif yönde etkilediği görülmüştür.

Bu bağlamda, Bitcoin'in stratejik emtialara karşı bir alternatif yatırım aracı olup olmama konusunda genel itibari ile; kısa vadeli yatırımcılar tarafından Bitcoin'in alternatif bir yatırım aracı olarak görülebileceği, ancak uzun vadeli yatırımcılar için bu durumun geçerli olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Bu kapsamda stratejik emtialara yatırım yapan bireylerin ve söz konusu emtiaları dikkate alan politika yapımcıların, elde ettiğimiz bulgular çerçevesinde Bitcoin fiyatlarını ve getirilerini dikkate

almaları ve bu çerçevede yatırımlarını veya politikalarını geliştirmeleri önem arz etmektedir. Bu çalışma ile ilgili yapılabilecek yeni analizlerde Bitcoin'in yanı sıra Ethereum veya önde gelen kripto para borsalarının kendilerine ait kripto para birimlerinin analiz edilmesinin, literatüre önemli katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alicemani, Likithakariappa, P. (2018). An Analysis On The Impact Of Commodity Prices And Exchange Rates On The Price Of Bitcoin. *Asian Journal Of Management*, 9(1), 427-431.
- Bouoiyour, J., Selmi, R., & Tiwari, A. (2014). Is Bitcoin Business Income or Speculative Bubble? Unconditional Vs. Conditional Frequency Domain Analysis. *MPRA Paper No. 59595*
- Bouri, E., Shahzad, S. J. H., Roubaud, D., Kristoufek, L., & Lucey, B. (2020). Bitcoin, Gold, And Commodities As Safe Havens For Stocks: New Insight Through Wavelet Analysis. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 77, 156-164.
- Choi, S., & Shin, J. (2022). Bitcoin: An Inflation Hedge But Not A Safe Haven. *Finance Research Letters*, 46, 102379.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Root. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, 1057-1072.
- Daubechies, I. (1988). Orthonormal Bases of Compactly Supported Wavelets. *Communications On Pure And Applied Mathematics*, 41(7), 909-996.
- Erdas, M. L., & Çağlar, A. E. (2018). Analysis Of The Relationships Between Bitcoin And Exchange Rate, Commodities And Global Indexes By Asymmetric Causality Test. *Eastern Journal Of European Studies*, 9(2).
- Gallegati, M. (2005). A Wavelet Analysis Of MENA Stock Markets. *Department Of Economics Università Politecnica Delle Marche, Italia*.
- Graps, A. (1995). An Introduction To Wavelets. *IEEE Computational Science And Engineering*, 2(2), 50-61.
- Haar, A., & Karman, T. (1909). Zur Theorie Der Spannungszustände In Plastischen Und Sandartigen Medien. *Nachrichten Von Der Gesellschaft Der Wissenschaften Zu Göttingen, Mathematisch-Physikalische Klasse*, 1909, 204-218.
- Kristoufek, L. (2015). What Are The Main Drivers Of The Bitcoin Price? Evidence From Wavelet Coherence Analysis. *Plos One*, 10(4), e0123923.
- Mallat, S. G. (1989). Multifrequency Channel Decompositions Of Images And Wavelet Models. *IEEE Transactions On Acoustics, Speech, And Signal Processing*, 37(12), 2091-2110.
- Mariana, C. D., Ekaputra, I. A., & Husodo, Z. A. (2021). Are Bitcoin And Ethereum Safe-Havens For Stocks During The Covid-19 Pandemic?. *Finance Research Letters*, 38, 101798.
- Öztürk, M. B., Arslan, H., Kayhan, T., & Uysal, M. (2018). Yeni Bir Hedge Enstrmanı Olarak Bitcoin: Bitconomi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 217-232.

- Selçuk, F. (2005). Dalgacıklar: Yeni Bir Analiz Yöntemi. *Bilkent Dergisi*, Mart.
- Songur, M. (2019). Bitcoin Piyasasında Balonlar: Genelleştirilmiş Eküs ADF Testi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 187-192.
- Songur, M. & Ordu, S. (2023). Bitcoin Haberlerinin Bitcoin Fiyat ve Getirisi Üzerine Etkisi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 220-234.
- Tkacz, G. (2001). Estimating The Fractional Order Of İntegration Of İnterest Rates Using A Wavelet Ols Estimator. *Studies İn Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 5(1).
- Yermack, D. (2015). Is Bitcoin A Real Currency? An Economic Appraisal. *In Handbook Of Digital Currency* (Pp. 31-43). Academic Press.
- Yıldırım, H. (2018). Günlük Bitcoin İle Altın Fiyatları Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi: 2012–2013 Yılları Arası Johansen Eşbütünleşme Testi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2328-2343.
- Yüksel, C., & Songur, M. (2011). Kamu Harcamalarının Bileşenleri İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Analiz (1980-2010). *Maliye Dergisi*, 161, 365-380.
- Wang, Q., Wei, Y., Wang, Y., & Liu, Y. (2022). On The Safe-Haven Ability Of Bitcoin, Gold, And Commodities For İnternational Stock Markets: Evidence From Spillover İndex Analysis. *Discrete Dynamics İn Nature And Society*, 2022, 1-16.

GÖÇ YÖNETİMİ POLİTİKALARININ ŞEKİLLENMESİNDE YEREL YÖNETİMLER VE STK'LAR ARASINDAKİ İŞBİRLİĞİNİN ETKİSİ: VAN İLİ ÖZELİNDE ANALİZ*

Hande SARAÇOĞLU¹

Öz

Bireyler veya topluluklar ekonomik, dini, siyasi, sosyal ve diğer nedenler neticesinde zorunlu veya gönüllü bir şekilde göç etmektedirler. Göç olgusu sadece merkezi yönetim tarafından uygulanan politikaların yeterli olamayacağı kadar karmaşıktır ve etkileri çok geniş bir alana yayılmaktadır. Bu nedenle göç olgusunun yönetimi, ulusal boyutta, merkezi yönetim tarafından saptanan politikalara ek olarak yerel yönetimlerin ve STK'ların farklı strateji ve uygulamalarıyla işbirliğini gerektirmektedir. Göç yönetimini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmek için devletin yanında devlet dışı varlıkların da etkisi bulunmaktadır. Mahalli ve müşterek ihtiyaçların karşılanmasında etkin rol oynayan belediyeler hem sosyal yardım hem de sosyal uyum noktasındaki faaliyetleriyle göçmenlere yönelik hizmet sunmaktadır. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu imkanlar sayesinde dayanışma içerisinde süreci yönetmeleri avantaj sağlamaktadır. Bu çalışmada yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının göç yönetimi olgusuna yönelik rollerinin ve sorumluluklarının neler olduğuna ilişkin değerlendirmeler Van ili özelinde ele alınarak bu iki aktörün işbirliği analiz edilecek ve bu doğrultuda geliştirilebilecek çözüm önerileri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç Yönetimi, Yerel Yönetimler, STK, İşbirliği

Jel Kodları : F20, K40, R23

THE EFFECT OF COOPERATION BETWEEN LOCAL ADMINISTRATIONS AND NGOS IN SHAPING MIGRATION MANAGEMENT POLICIES: ANALYSIS IN VAN PROVINCE

Abstract

Individuals or communities migrate in a forced or voluntary way as a result of economic, religious, political, social and other reasons. The phenomenon of migration is so complex that only the policies implemented by the central government are not sufficient, and its effects spread over a wide area. For this reason, the management of the phenomenon of migration requires cooperation with different strategies and practices of local governments and non-governmental organizations in addition to the policies determined by the central government at the national level. In order to carry out migration management effectively, the state has an impact on non-state assets as well. Playing an active role in meeting local and common needs, municipalities provide services to immigrants with

¹ Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, E-posta: handesaracoglu65@gmail.com, [ORCID: 0000-0002-1911-2032](https://orcid.org/0000-0002-1911-2032)

Atf: Saraçoğlu, H. (2023). Göç yönetimi politikalarının şekillenmesinde yerel yönetimler ve stk'lar arasındaki işbirliğinin etkisi:van ili özelinde bir analiz. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 170-185

their activities in terms of both social assistance and social cohesion. It is advantageous for local governments and non-governmental organizations to manage the process in solidarity, thanks to the opportunities they have. In this study, the evaluations of the roles and responsibilities of local governments and non-governmental organizations regarding the phenomenon of migration management will be handled in the province of Van, and the cooperation of these two actors will be analyzed and solutions that can be developed in this direction will be put forward.

Keywords: Migration Management, Local Governments, Non-Governmental Organization, Cooperation

Jel Classification F20, K40, R23

GİRİŞ

En genel anlamıyla göç, kişilerin veya toplumların yaşam koşullarını daha iyi bir hale getirmek amacıyla bir yerden başka bir yere hareket gerçekleştirmesidir. Göç olgusunun tarihi çok eskiye dayanmaktadır. İsteğe bağlı veya zorunlu olarak verilen göç kararında çok farklı etmenlerin rolü vardır. Ülkeler arasında meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar veya yaşanan doğal afetler insanların zorunlu bir şekilde başka bir ülkeye sığınmalarını gerektirmiştir. Bu çalışmada mülteci, sığınmacı veya yabancı olarak kategorize edilmeden genel kabul gören anlayış çerçevesinde hepsi göçmen olarak ele alınacaktır.

Göçün hem çok boyutlu hem de karmaşık bir yapıda olması bu olgunun yönetimi için farklı aktörlerin devreye girmesine neden olmuştur. Göç yönetiminin aktörleri denildiğinde akla öncelikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gelmektedir. Toplumsal sorunların çözüme ulaştırılması konusunda merkezi yönetim tarafından uygulanan politikaların yetersiz kalmasından dolayı sivil toplum kuruluşları önemli görevler üstlenmiştir (Ardahan, 2010: 210-233). Türkiye coğrafi konumu sebebiyle göçten en çok etkilenen ülke konumundadır (Deniz, 2014: 175-204). Bu konumuna rağmen göç olgusuna ilişkin yönetim yapılanmasında yalnızca merkezi yönetimin yetkili kılınmış olması, göç yönetimi konusunda halka en yakın birimler olan yerel yönetimleri de göz önünde bulundurarak geliştirilmesine yönelik çaba sarf edilmesini açıkça gözler önüne sermektedir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereğince göçmenlerle ilgili sorumluluklar, merkezi yönetimin görev alanına dahil edilmiştir ve kanunun 3. maddesinde bu alana yönelik olarak yapılar tesis edilmesi hükmüne yer verilmiştir. Ancak merkezi yönetimdense halka en yakın birimler olan ve vatandaşların sorunlarına daha hâkim olan, karar organları vatandaşlar tarafından seçilen birimler olan yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik konularda daha aktif bir rol oynaması beklenmektedir (Kahraman, vd., 2019: 45). Fakat mevzuatta yerel yönetimlere göçmenlere ilişkin açıkça belirtilen bir görev tanımlanmamıştır. Yine de göç eden bireylerin büyük çoğunluğu kentlere yerleştiğinden dolayı yerel yönetimlere bu konuda önemli görevler düşmektedir. Ayrıca göç olgusu çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu için göç yönetiminde farklı aktörler de devreye girmektedir. Yerel yönetimlerin yanında sivil toplum kuruluşları da göç yönetiminde oldukça önemli roller üstlenmektedir. Sivil toplum kuruluşları iktisadi ve siyasi yönden devletten bağımsız ve gönüllü kuruluşlardır. Bu nedenle STK'lar göç yönetiminde aktif olarak rol oynamakta ve göç sürecinin meydana getirdiği zorlukları hafifletmek adına çaba göstermektedirler.

LİTERATÜR TARAMASI

Göç yönetimi konusunda yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği, göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve entegrasyon süreçlerinin yönetimi için son derece önemlidir. Yerel yönetimler, göçmenlerin yerleştirilmesi, sağlık hizmetleri, eğitim ve barınma gibi konularda etkili bir şekilde çalışabilirler ve STK'larla işbirliği yaparak bu konularda daha iyi hizmet sunabilirler. STK'lar ise göçmenlere psikososyal destek, barınma ve gıda yardımı gibi konularda destek olabilirler. Bu bağlamda literatürde buna yönelik sunulan bazı çalışmalara yer verilecektir. Öncelikle Uzun (2016) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'deki uluslararası göç ve yerel politika arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Çalışmada, yerel yönetimlerin bu konudaki göre alanlarına yönelik eksiklikler belirlenerek buna yönelik birtakım çözüm önerileri sunulmuştur. Kahraman, Tanıyıcı ve Kutlu (2019) Türkiye'de yerel yönetimlerin yabancı göçmenlerin entegrasyonunda oynadığı rolü ele almakta ve Türkiye'de son yıllarda artan göç dalgası ve yabancı göçmen nüfusuna sahip olması nedeniyle, yerel yönetimlerin yabancı göçmenlerin entegrasyonu için önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Çalışmada, yerel yönetimlerin yabancı göçmenlerin entegrasyonu için sadece kamu hizmetleri sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda yabancı göçmenlerin katılımını teşvik etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Ateş (2020) çalışmasında yerel yönetimlerin göç yönetimindeki rolünü tartışılmaktadır. Makalede, yerel yönetimlerin göç yönetimi konusunda önemli bir aktör olarak tanımlandığı ve bu konuda merkezi hükümetlerin politikalarını uygulama, yönetme ve koordine etme görevleri üstlendiği belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin, göçmenlerin toplumla bütünleşmesi için etkili bir şekilde çalışması gerektiği ve göçmenlere ihtiyaçları doğrultusunda destek verilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Yerel yönetimlerin, göçmenlerin ihtiyaçlarının belirlenmesi için katılımcı yöntemlerin kullanılması gerektiği ve göçmenlerin yerel toplumlarla etkileşim halinde olmaları için fırsatlar yaratılması gerektiği de belirtilmektedir. Öz (2022) göçmenlerin entegrasyonu için çalışan sivil toplum kuruluşları içinde yer alan profesyonellerin rolünü almakta ve bu bağlamda göçmenlerin ihtiyaçlarını belirleme, entegrasyon sürecine liderlik etme, toplumsal etkileşimleri artırma ve toplumsal uyumun sağlanması gibi konularda karşılaştıkları zorlukları da ele almaktadır. Çalışmada, göçmenlerin entegrasyonu için çalışan STK'lar içinde yer alan profesyonellerin rolünün önemini vurgulanmakta ve bu alandaki çalışmaların daha etkili hale gelebilmesi için STK'lara daha fazla destek verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

1.TÜRKİYE'DE GÖÇ YÖNETİMİ

Göç, insanlık tarihi boyunca devam eden ve aynı zamanda toplumsal gelişmeye de önemli katkısı olan unsurlar arasındadır. Türkiye hem coğrafi konumu hem de tarihsel arka planı sebebiyle her türlü göçün yoğun bir şekilde yaşandığı ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, diğer ülkelerden gelen göçün transit ve hedef ülkelerinden biri halindedir. Bu nedenle göç politikaları açısından bütün bu göçleri kapsayacak şekilde politikalar geliştirmesi oldukça güçtür. Ayrıca Türkiye, göç alıp veren birçok ülke ile bağlantılı olduğu için göç yönetimi konusundaki politika ve stratejilerini buna yönelik olarak sürekli güncellemek durumundadır (Erdogan, Karapınar ve Aydın, 2013: 422-465). İnsanların

ekonomik, siyasi, sosyal, dini ve diğer sebeplerden ötürü bütün hayatlarını veya hayatlarının bir bölümünü geçirmek için coğrafi yer değiştirme eylemine göç denilmektedir. İnsanların sosyal ilişkiler içinde bulunduğu yerden başka bir yere göç etmesi durumu birçok değişikliği de beraberinde getirmektedir. Gönüllü veya zorunlu bir şekilde göç eden kişiler göç ettikleri yerde hem sosyo-kültürel değişimlere sebep olmakta hem de kendileri değişime uğramaktadırlar (Cebeci, 2015: 135-158). Toplumsal yapılarda büyük ölçekte değişme veya yıpranma meydana getiren göç olgusu yeni sorunları ve fırsatları da bünyesinde barındıran sınıfsal geçişkenlik durumuna hız kazandırmaktadır. Dünyanın birçok yerinde göç neticesinde özellikle büyük kentlerdeki nüfus oranı artmıştır. Bu durum iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda yeni gerilimlerin yaşanmasına ve kutuplaşmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Kentlere yapılan göçün sonucunda geleneksel yapı ve ilişkiler zarar görmüştür. Ayrıca bu durum kişileri yabancılaşma duygusu içine itmiştir. Kentte yaşayan kişilerin göç eden kişilere yönelik dışlayıcı tutumları da yabancılaşma duygusunu derinleştirerek bu kişilerin kente yönelik aidiyet duygusunun gelişmesine engel olmuş ve onları bir bakıma köksüzleştirmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 9-22). Göç yönetimi, göç sürecinde devletlerin bu süreci kontrolünü ve bu kontrolü gerçekleştirmeye yönelik oluşturdukları politikalar anlamına gelmektedir. Göç yönetimi süreci göç eden insanların ülkeye giriş yapmalarından önce farklı uygulamalar ve hukuki boyuttaki düzenlemelerle başlamaktadır. Daha sonrasında ise bu kişilerin temel gereksinimlerinin karşılanması, içinde buldukları toplumla entegrasyonlarının sağlanması gibi faaliyetler de göç yönetimi kapsamında yer almaktadır (Aktel ve Kaygısız, 2018: 579-604).

Ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik ve politik durumuna, demografik yapısına, kamusal düzenine ve refahına etki eden göç eylemlerinin yönetilmesi hem ulusal hem de uluslararası boyutta işbirliğine gereksinim duymaktadır (Akıncı vd., 2015: 58-83). Siyasi, iktisadi ve toplumsal alanlarda meydana gelen değişimler neticesinde göç hareketlerinin artmış olması ülkeleri, sürdürülebilirliği olan ve değişen şartlara ayak uyduran göç politikaları oluşturmalarını gerektirmiştir. Uluslararası arenada göç olgusu üzerine yaşanan tartışmalarda meydana gelen artış neticesinde göç sürecinin yönetilmesi amacıyla küresel boyutta çeşitli kurum ve kuruluşların oluşumu gerçekleştirilmiştir. Bu kuruluşlar arasında en önemlisi 1950 yılında kurulan “Mülteciler Yüksek Komiserliği”dir. Diğer taraftan zorunlu sebepler neticesinde ortaya çıkan göç eylemlerini düzene sokmak için bölgesel düzeyde de birçok kurum kurulmuştur. Dünya üzerinde meydana gelen zorunlu göç eylemleri ülkeler bazında önemli etkiler yaratmıştır ve bunun sonucunda birçok uluslararası sözleşme ve protokol oluşturulmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi bunlardan biridir. Türkiye de 1961 yılında bu sözleşmeyi onaylamıştır. Ancak sözleşme kapsamına yalnızca Avrupa’dan Türkiye’ye sığınmak isteyen yabancılar dahil edilmiştir (Akman, 2018: 452-466). Türkiye tarih boyunca çeşitli nedenlerden ötürü kitlesel sığınma eylemleriyle karşılaşmıştır. Jeopolitik konumundan dolayı önemli bir güzergahta bulunması bu durumun başlıca sebebidir. Buna ek olarak tarihsel olarak sahip olduğu özellikler de bu sebeplerden biridir (Demirhan ve Aslan, 2015: 1-40). Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Türkiye birçok kanuni ve idari düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Göçmenlerle ilgili düzenlemeleri kapsayan ilk kanun 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı

İskân Kanunudur. Bu kanuna ek olarak zaman içinde 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile bu alanda düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Yine bu hususta Emniyet Genel Müdürlüğü ile İçişleri Bakanlığı Türkiye’deki yabancılar ve göçmenlerle ilgili faaliyetlerle ilgilenmişlerdir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 23). Zamanla hem ülkenin içinden hem de dışından kaynaklanan göç eylemlerinin yönetimi için farklı kurum ve kuruluşlar görevlendirilmiş, bu kuruluşlar arasında görev ve yetki paylaşımı yapılmıştır. Suriye’de 2011 yılında başlayan savaş neticesinde çok sayıda insanın Türkiye’ye sığınmasına sebep olmuş ve sürece ilişkin kanuni ve idari düzenlemeler tekrar ele alınmıştır. Bu bağlamda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Türkiye’deki yabancılara yönelik konuların düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca gerçekleşen göçler neticesinde iş yükü arttığı için işlerin yürütülebilmesi amacıyla yeni birtakım idari birimlerin oluşumu gerçekleşmiştir. Göç yönetim süreci Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlıyken Göç İdaresi Genel Müdürlüğü merkez ve taşra birimlerinin kurulması önemli bir adım olmuştur. Bu kurum, göç ile ilgili geliştirilen politika ve stratejileri uygulamak, kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak, yabancı vatandaşların Türkiye’ye girişleri, kalışları, çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, korunmalarıyla ilgili işleri yürütmek gibi hususlar için İçişleri Bakanlığına Bağlı olarak kurulmuştur. Bu kurumun yanında göç yönetimine yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesi ve alanla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının üst seviyede temsil edilmeleri için Göç Politikaları Kurumu kurulmuştur (Akman, 2018: 452-466).

Zorunlu sebepler neticesinde gerçekleştirilen göçler devletlerce ulusal güvenlik problemi olarak algılanmıştır. Bundan dolayı göç olgusuna yönelik düzenlemeler merkezi yönetimin karar verme yetkisi dahilinde ilerleyiş göstermektedir. Ancak yaşanan göçlerden en çok kentler ve kent yönetimleri etkilendiği için yerel yönetimlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Göç sürecinin daha iyi bir şekilde yönetilebilmesi için çok aktörlü bir model benimsenmelidir. Bu hususta merkezi yönetimlerin, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde hareket etmesi önemlidir (Yıldız ve Özservet, 2016: 121-137). Çünkü günümüz dünyasında kamu politikaları yalnızca merkezi yönetimin eylemlerinden ibaret değildir. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının da bu süreçte aktif bir şekilde rol aldığını söylemek mümkündür.

1.1. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Göç Yönetiminde Rolü

Türkiye’de 2013 yılına dek göçmenler ve mültecilerle alakalı tüm alan ve faaliyetleri bünyesinde barındıran bütüncül bir yasal düzenleme mevcudiyeti yoktu. Bu alanda daha önceki düzenlemeler incelendiğinde göçmenlere yönelik ilk yasal belgenin 2510 sayılı İskân kanunu olduğunu görülmektedir. Bunun yanı sıra 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye ‘de İkamet ve seyahatleri Hakkında Kanun göçmen insanların iş ve işlemlerine yönelik düzenlemeleri içermektedir (Özgüzel vd., 2017: 1260-1276). Türkiye’de bulunan büyükşehirlerin hem fiziki kapasiteleri hem de sosyo-ekonomik durumları göz önünde bulundurulduğunda göçmenlerle alakalı daha donanımlı politikalar üretilmesi bir zorunluluk durumu olmuştur. Bu bağlamda belediyelerin sosyal sorumluluk

üstlenmesi önemli bir noktadır fakat uzun bir dönem boyunca sosyal politikalar geliştirilmesine yönelik uygulamalar merkezi hükümetin sorumluluğuna dahil olmuştur. Türkiye’de bulunan belediyelere sosyal politikalar alanında yetki ve sorumluluk verilmesi konusuna yönelik ilk önemli adımlar 2004 yılında kabulü sağlanan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu ile atılmıştır (Biehl, 2012: 73-112). Aslında yasal olarak bakıldığında göçmenler konusunda belediyelere doğrudan olacak şekilde bir sorumluluk verilmemiştir. Çünkü 5393 sayılı kanun ile göçmenlere hizmet sunumu konusunda açık kapı bırakılmış fakat zorunlu bir görev alanı belirlenmemiştir. Mevzuatta açık hükümlere yer verilmemesinden dolayı belediyeler göçmenler için yapacakları harcamalarda bütçeden kaynak tahsisinde bulduklarında bu durumun Sayıştay tarafından usulsüzlük olarak nitelendirilmesinden endişe etmektedirler (Erdoğan, 2017: 41). Türkiye’de yabancı sakinlerin yönetim sürecine aktif bir şekilde katılım sağlayabilmesi konusunda kent konseyleri önemlidir. Kent konseyleri yerel yönetim boyutunda göçmenlerin entegrasyonunun sağlanması hususunda önem arz etmektedir. Bu hususta kent konseyleri hemşerilik bilincinin geliştirilebilmesi için göçmenler konusunda politika yapımında önemli roller üstlenebilir (Kahraman vd., 2019: 50-54). Kent konseyleri kent kültürü, kentlilik bilinci, kent aidiyeti olgularını geliştirdikleri zaman kentlerde yaşayan göçmenlerin toplumsal ve kültürel uyumlarını etkin kılmış olacaklardır.

Kısaca belirtmek gerekirse, yerel yönetimlerin göçmenler ve onlara hizmet konusunda herhangi bir yasal düzenlemeleri bulunmamaktadır. Göçmenlere yönelik hizmetler hemşerilik hukuku ve ikamet esaslı baz alınarak yürütülmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda hizmetlerin sunumunda vatandaşlık kriterinin kıstas olarak alınmadığı, muhtaçlık kriteri göz önünde bulundurularak hizmetlerin sunulduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir taraftan 6458 sayılı Kanun yerel yönetimleri sosyal uyum konusunda sorumlu kurumlar olarak görmüş ve yerel yönetimlerin göçmenlere sunacağı hizmetlerin işbirliği yoluyla yürütülmesine yönelik teşvik sağlamıştır (Şeker vd., 2014: 107-129). Bu bağlamda yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik kapsamlı hizmet sunabilmeleri için bir mevzuat çalışmasına ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Yerel yönetimler boyutunda üzerinde önemle durulan ilkelere biri katılımdır. Kimi gelişmiş ülkelerde bulunan göçmenler yerel düzeyde karar alma süreçlerinde aktif bir şekilde rol alırken Türkiye’de henüz buna yönelik yasal ve idari düzenleme bulunmamaktadır. Göç eden bireylerin entegrasyonuna yönelik Türkiye’deki çoğu belediye bu konuya yönelik projelerini hayata geçirememektedir. Çünkü bu bireylere hizmet sunmak isteyen belediyeler mevzuat konusunda, finansal konuda, konut, barınma, eğitim ve sağlık konularında, dil konusunda birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle göçmenler için yapılacak olan yardım ve desteklerin nasıl yapılacağı ve hangi kanun kapsamında olacağına yönelik açık bir tanımın bulunmaması yerel yönetimler açısından büyük bir problem arz etmektedir. Ayrıca 5393 sayılı kanunda belirtilen hemşehri kavramı kapsamında yapacakları yardımlar neticesinde denetime tabi olmaları ve idari soruşturmaya maruz kalmaları durumu yerel yönetimlerin buna yönelik hamle yapmalarını engellemektedir (Ateş, 2020: 23-40). Yaşanan bu

sorunun çözülmesi için yerel yönetimlere bu konuda yetki ve sorumluluk devri yapılmalı ve yerel yönetimler yasal olarak yetkilendirilmelidir.

1.2. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Yönetiminde Rolü

Katılımcı yönetim anlayışının aracısı olarak kabul gören sivil toplum kuruluşları günümüzde önem arz eden siyasal aktörler arasında yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları hem dünyada hem de Türkiye’de her geçen gün önemi artan ve etki alanı büyüyen bir kavram niteliği taşımaktadır. Sivil toplum, devletin müdahalesinin veya siyasal iktidarın söz sahibi olmadığı kişilerin ve grupların kendi irade ve istekleri doğrultusunda örgütlenebildikleri, aktif bir demokratik katılımın mümkün olduğu, askeri ve sivil bürokrasinin alt seviyede tutulduğu, siyasal, iktisadi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin örgütlenerek gerçekleştirilebildiği bir alandır (Abay, 2004: 271-281). Sivil toplum kuruluşları farklı ihtiyaç ve sebepler neticesinde oluşmuşlardır. Göç olgusu da bu kuruluşların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının göçmenlerin korunması hususundaki önemi son yıllarda önemli bir artış göstermiştir. Göçmenlerin korunması konusu her ne kadar merkezi yönetimlerin görevi olsa da devletlerin her bir göçmene eşit koruma hakkı sağlaması oldukça güç bir durumdur. Bu bağlamda açığı kapatma görevi sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Bu kuruluşlar merkezi yönetimlerin ulaşma imkanına sahip olmadığı alanlarda göçmenlere ulaşmak, onların problemlerine çözüm aramak ve insanca yaşayabilmeleri adına mücadele etme konusunda mücadele etmektedirler. Sivil toplum kuruluşları bölgesel ve yerel nitelikteki ihtiyaçlara daha hızlı yanıt verebilmektedir (Apak, 2016: 274-280). Türkiye’de Göçmenlerin korunması konusunda işlevsellik gösteren Uluslararası Af Örgütü ile İnsani Yardım Vakfı uluslararası nitelikteki kuruluşlara örnek gösterilebilirken Kızılay, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İnsan Hakları Derneği, Mültecilerle Dayanışma Derneği gibi kuruluşlar ise ulusal nitelikteki kuruluşlara örnek gösterilebilir.

2. GÖÇMENLER KONUSUNDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLLERİ

Sivil toplum kuruluşları öncelikle göçmenlerin tüm yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda destek olmak, bu bireylerin içinde buldukları toplumla uyumlarını hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için meslek ve dil kursları hizmeti sunmak, psikososyal destek, koruma, yönlendirme, savunuculuk faaliyetlerinde bulunmak, yardıma muhtaç göçmenlere ayni ve nakdi yardımlar gerçekleştirmek, kişilerin hak ve hizmetlere erişimini kolaylaştırmak, sağlık hizmetlerine nasıl ulaşabilecekleri gibi konularda destek vermek gibi önemli roller üstlenmişlerdir. Göçmenler konusunda etkinlik gösteren sivil toplum kuruluşlarının buna yönelik olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri dört temel başlık altında ele almak mümkündür.

2.1 Sosyal ve Mali Yardımlar

Göç eden bireylerin temel ihtiyacı olan gıda ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması için sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlenmektedir. Bu bağlamda ulusal ve yerel sivil toplum kuruluşları çeşitli sosyal ve mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardımlar; gıda, ev eşyası ve nakit yardımları kapsamaktadır. Ayrıca göçmenlerin sağlığa, eğitime, öğretime erişimlerini sağlamak ve buna yönelik olarak gerekli yönlendirmeleri yapmak gibi sorumluluklar üstlenmektedirler. Yine bu bireylere yönelik olarak sivil toplum kuruluşları ilaç desteği ve medikal destek sağlamakta ancak bu talebi karşılayacak imkânı yoksa başka bir kuruluşa yönlendirme yapmaktadırlar.

2.2. Savunuculuk ve Hukuki Yardım

Savunuculuk ve hukuki yardım hizmetiyle göç eden kişilere hukuki danışmanlık, yönlendirme ve vaka takibi hizmeti sunulmakta ayrıca hassas durumda olan kişiler için adalete erişim sürecinde yanlarında bulunarak destek verilmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, göçmenlerin kendilerini en iyi şekilde ifade edebilmeleri amacıyla ücretsiz olarak tercüman desteği hizmeti de sunmaktadırlar. Bu kişilere sivil toplum kuruluşları bünyesinde bulunan avukatlar aracılığıyla bireysel hukuksal danışmanlık ve destek hizmeti sunulmakta, kişilerin temel haklarının ve hizmetlerinin neler olduğuna yönelik bilgilendirme yapılarak gerekli yönlendirmeler gerçekleştirilmektedir.

2.3. Danışmanlık Yardımı

Sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan danışmanlık hizmeti vasıtasıyla göçmenler ihtiyaç duydukları alanlarda yardım alabilmektedirler. Ücretsiz danışmanlık hizmeti kapsamında göçmenler dil öğrenme, okul ve meslek, konut, sağlık gibi farklı alanlarda hizmet alabilmektedirler. Göçmenlerin hak ve hizmetlere ulaşabilmeleri ve koruma mekanizmalarına erişim sağlayabilmeleri amacıyla sivil toplum kuruluşları tarafından farklı dillerde bu hizmetler sunulmaktadır. Kuruluşların danışmanlık hatları aracılığıyla sunulan bu hizmet kapsamında ayrıca bireylerin farklı türde ihtiyaçları konusunda gerekli yönlendirmeler gerçekleştirilmektedir.

2.4. Entegrasyon Hizmeti

Göç eden kişilerin ekonomik, kültürel ve sosyal topluma dahil edilerek bu kişilerin güven ve aidiyet duygularının geliştirilebilmesi, bir arada yaşamının desteklenmesi için sosyal uyum büyük bir önem arz etmektedir. Entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi için toplumsal kabul ve uyumun bir arada gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları birlikte yaşamın mümkün hale gelebilmesi için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu süreçte dil ve dil ediniminin rolü oldukça önemli bir role sahiptir. Çünkü bir topluluğa uyum sağlayabilmenin öncelikli koşulu o toplumun insanlarıyla iletişim kurabilmekten geçer. Buna yönelik olarak sivil toplum kuruluşlarının bazıları kendi bünyelerinde bazıları ise milli eğitim bakanlığı veya halk eğitim merkezleri ile işbirliği içinde dil kursları açmakta ve bu kursları başarıyla tamamlayan kişilere sertifika vermektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları bu doğrultuda birtakım sosyal uyum etkinlikleri düzenlemektedirler.

3.TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖÇ KONUSUNDA İŞBİRLİĞİ

Yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki koalisyonlar ve savunuculuğa yönelik faaliyetler aracılığıyla politika alanında önemli değişiklikler sağlayabilmek mümkündür. Sivil toplum kuruluşları geliştirmiş oldukları ağbağlar sayesinde yerel aktörler aracılığıyla mevcut politikaları değiştirme ve yeni politikalar geliştirmek için yol gösterici bir konumdadırlar (Babaoğlu, 2015: 166-187). Bu bağlamda bahsi geçen iki aktörün işbirliği çerçevesinde göç olgusunu yönetmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bir yönetim şeklini ifade eden politika ağlarında, merkezi yönetimin hizmet sunumu ve karar alma noktasında elinde bulundurduğu gücü kaybettiği ve politika ağları vasıtasıyla belirli bir politikaya yönelik karşılıklı bir şekilde birbirlerine bağımlı olan aktörlerin ilişkilerini ele almaktadır. Yani politika ağları yaklaşımında bir kamu politikası alanı için farklı aktörlerin ortak çıkarları paylaşması maksadıyla karşılıklı bir şekilde birbiriyle bağımlılık ilişkisi çerçevesinde bir araya gelmeleri amaçlanır. Bu bağlamda göç yönetimi konusunda hem yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerinde hem de sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle ilişkilerinde ortaya çıkan politika ağı tipi mesele ağıdır. Bu ağ, farklı üyelere açık ve çok fazla sayıda katılımcının bulunduğu bir ağ tipidir ve mesele ağına katılımcılar arasında bir danışma etkileşimi söz konusudur (Sobacı, 2015: 130-165). Mesele ağı içinde yer alan aktörler, göç gibi karmaşık bir olgu için ortaya çıkan problemlere yönelik olarak ortak bir çözüm yönteminde fikir birliğine varabilirler. Ayrıca bu ağ içinde yer alan katılımcılar eşit olmayan kaynaklara sahip oldukları için göçmenlere yönelik hizmetlerde birbirlerine ihtiyaç ve eksiklikler noktasında yönlendirmeler yapabilirler. Bu açıdan bakıldığında politika ağlarının göçmenlere maddi ve manevi yardımlar noktasında önemli katkılar sunabileceği görülmektedir. Türkiye'de yerel yönetimler göçmenlere yönelik faaliyetlerinde yeterli düzeyde bütçeye sahip olmadığı için göçmenlere yardım sağlamak amacıyla gerçekleştirilen harcamaların denetime tabi olması durumundan dolayı endişe etmektedirler. Bu durum yerel yönetimleri, sivil toplum kuruluşları oluşturarak göçmenler konusunda faaliyetler yürütmeye itmektir. Sivil toplum kuruluşları ise belediyelerin hukuki, iktisadi ve siyasi engellerden dolayı gerçekleştiremediği faaliyetleri yerel yönetimlerle ortak bir şekilde gerçekleştirmektedir (Bahçeci ve Uzun, 2017: 11-12). Yerel yönetimlerde göçmenler için hizmet sunumu gerçekleştirebilmek adına kaynak oluşturmak için yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde hareket etmesi gerektiğinin önemi görülmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla toplum içinde ötekileştirilmiş yabancılara yeniden aitlik duygusu kazandırılmaya çalışılmaktadır. Hem fiziksel hem de sosyal ihtiyaçlarını bu kuruluşlar aracılığıyla gidermeye çalışan göçmenler yeni şartlara adapte olma noktasında sivil toplum kuruluşlarının desteğine gereksinim duymaktadırlar (Adıgüzel, 2018: 191-192). Suriye'de meydana gelen iç savaş neticesinde artan göç hareketliliğinden dolayı göç alanında faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşu oluşmuştur. Türkiye'de de bu alanda faaliyette bulunan çok sayıda sivil toplum kuruluşu mevcuttur ancak bu alanda çalışan kuruluşlar ayrı bir şekilde kategorize edilmediği için net bir sayıya

ulaşamamaktadır. Ayrıca farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının da göçmenlere yönelik faaliyetleri bulunmaktadır. Göçe yönelik faaliyet gösteren kuruluşların büyük bir çoğunluğunun kurulması ve profesyonelleşmesi 2014 yılından itibaren olmuştur. Sivil toplum kuruluşları ilk başlarda göçmenlerin acil ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuş, bu ihtiyaçların giderilmesinin ardından psiko-sosyal destek hizmeti sunmak, geçinebilmeleri için geçim kaynakları sağlamak, uyum sağlamları için çalışmalar gerçekleştirmek gibi faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Yani bu kuruluşlar başlarda insani yardıma yönelik çalışmalar gerçekleştirirken zamanla bu faaliyet alanlarının arasına eğitim, sosyal uyum, istihdam gibi alanları da dahil etmişlerdir (Öz, 2022: 41-45). Göç yönetiminde yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının aralarında dayanışma ağlarının ve ortaklıkların bulunması çok katmanlı ve çok paydaşlı olan bu olgunun idaresinde önemli roller üstlenmektedir.

4.GÖÇ YÖNETİMİNDE VAN İLİNDE YEREL YÖNETİMLERİN VE STK'LARIN İŞBİRLİĞİ

Hem son Afgan göçü hem de yıllardır sürmekte olan Pakistan, Bangladeş ve İran gibi Türkiye'nin doğusunda bulunan ülkelerden gelen göçmenler Türkiye'ye en çok Van sınırından giriş yapmaktadırlar. Türkiye'nin en kalabalık on dokuzuncu şehri olan Van ili Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer almaktadır. Van ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin nüfus bakımından en büyük ili konumundadır. Kuzey yönünden Ağrı ile Güney yönünden Hakkâri ile ve Doğu yönünden İran ile sınırı bulunmaktadır (<https://tr.wikipedia.org>, 2022). Türkiye'nin doğu tarafından gelen göçmen bireyler Ağrı ve Hakkâri illerinden de giriş yapabilmektedirler fakat o iller dağlık alanlara sahip olduğu için Van sınırından giriş yapmayı yeğlemektedirler. Göçmenler Van iline giriş yapabilmek için Çaldıran ve Başkale ilçelerini kullanmaktadırlar ayrıca pasaporta sahip göçmenler Kapıköy ve Gürbulak sınır kapılarını kullanarak da giriş yapabilmektedirler ve bu kişiler düzensiz göçmen konumunda olmaktadır. Göçmen vatandaşlar Van sınırından giriş yaptıktan sonra buradan başka illere geçmekte veya Van ilinde kalarak çalışmaya başlamaktadırlar. Göçmen kişiler ülkelerinden siyasi sebeplerle, savaş sebebiyle veya işsizlik sebebiyle ayrılmaktadırlar (Koşar, 2021: 1-36). Göç etmek zorunda kalan bireyler dini, ekonomik, kültürel, siyasal vb. yönden birçok sorunla karşı karşıya gelmektedirler. Yeni bir ülkeye göç etmek zorunda kalan bireyler psikolojik açıdan da zor bir süreç yaşamaktadırlar. Bu durum göçmenlerin kendilerini güçsüz, dirençsiz ve yabancı hissetmelerine sebep olmaktadır. Geldikleri ülkenin dilini bilmemeleri ise onların sürece uyum sağlamlarını zorlaştırmakta ve sosyal izolasyona yol açmaktadır (Özmete ve Özdemir, 2018: 173-207). Yaşanan bu durum topluma entegre olmayı zorlaştırmakta ve sosyal barışın sağlanmasına engel teşkil etmektedir.

Göç eden bireylerin büyük bir çoğunluğu büyük şehirlere yerleşmektedirler. Bu durum yerel yönetimlerin önemli roller üstlenmesi gerektiğini göstermektedir. Belediyelerin bu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak, topluma uyum sağlamları için faaliyetlerde bulunmak, sosyal yardım hizmeti sunmak, onlara danışmanlık sağlamak, kaynaklara erişimlerini mümkün hale getirmek, sahip oldukları

haklar konusunda bilgi vermek gibi faaliyetlerde bulunmaları gerektiği açıkça görölmektedir. İhtiyaçları karşılanmayan, istihdam edilmeyen ve toplumla bütünleşmeyen göçmenlerin toplum için risk oluşturacağı bir gerçektir. Bu nedenle yerel yönetimler kentlere göç eden bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam şartlarını iyileştirerek toplumsal uyumlarını sağlamak amacıyla çeşitli alanlarda STK'lar ile işbirliği içinde hizmet sunmak durumundadır.

Konuyla alakalı Van Büyükşehir Belediyesi belediye sınırları içinde ikamet eden göçmenler için gıda, yakacak, eğitim-kırtasiye, ulaşım, giyecek, barınma vb. yardımların yapıldığı ayrıca koruma ve diğer önlemleri almaktadır. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığına bağlı olan aşevinde hazırlanan yemeklerle yemek yardımında bulunmakta, ihtiyaç doğrultusunda erzak kolisi vermektedir. Buna ek olarak göçmenlere yönelik dil kursları ve ölkelerine geri döndüklerinde meslek sahibi olabilmeleri için mesleki eğitim imkânı sağlandığı, geri gönderme merkezine sevk edilen göçmen bireyler için yirmi dört saat sağlık hizmeti sunmakta, ayrıca psiko-sosyal destek hizmeti vermektedir. Yine bu bağlamda Van iline göç gerçekleştiren bireylerin şehre uyum sağlayabilmeleri ve toplum bilinci geliştirebilmelerine yönelik Van Büyükşehir Belediyesi tarafından eğitim seminerleri düzenlenmektedir. Ayrıca Van İl Göç İdaresi Müdürlüğü ile de görev alanına dahil olan konularla alakalı işbirliği içinde çalışmalar yürütölmektedir. Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan bireyler için belediye kanunlarında açıkça verilmiş bir yetkinin ve yasal düzenlemenin olmayışı belediyelerin bu alandaki faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Bu bağlamda belediyelerin pratikte çok fazla alması gerekirken geri planda kalmaktadırlar. Yasal tanımlamadaki muğlaklık belediyelerin bu alanda faaliyet göstermesini kısıtlamaktadır. 5393 sayılı belediye kanununun 13. maddesinden hareketle Van Büyükşehir Belediyesi de Türk vatandaşı veya yabancı ayrımı yapmadan tüm bireylere imkanlar dahilinde hizmet sunmaya çalışmaktadır. Ancak mali kaynak sorununun da mevcudiyeti sebebiyle belediyenin bütçesi yeterli gelmemektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları göçmenlere yönelik önemli roller üstlenmektedirler. Sivil toplum kuruluşları bu göç eden bireylere barınma, eğitim, sağlık, danışmanlık gibi birçok alanda hizmet sunmaya çalışmaktadır. Bunlardan biri olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Türkiye'de yaşayan ve yardıma muhtaç göçmenlere destek olmak maksadıyla 1995 yılında Ankara ilinde kurulmuştur. 65 ilde hizmet veren derneğin Van ilinde de temsilciliği bulunmaktadır. Bu dernek göçmenlere ücretsiz bir şekilde sosyal ve hukuki danışmanlık hizmeti sunmakta, psiko-sosyal destek vermekte, dil engelini aşabilmeleri için tercüman desteği sağlamaktadır. Ayrıca göçmenlerin gıda ve barınmaya yönelik ihtiyaçlarını karşılamakta, göçmenlerin dilleri ve kültürlerinden kaynaklanan farklılıklar sebebiyle sağlık hizmetlerinden yararlanamamaları durumunda onlara gerekli yönlendirmeleri sağlamak ve buna yönelik gerekli eğitimler düzenlemek, sosyal açıdan uyum sağlayabilmeleri için çeşitli etkinlikler düzenlemek, göçmen çocukların eğitim hakkından yararlanabilmeleri için bilgilendirme yapma, göçmenlere karşı ortaya çıkabilecek ön yargıları kırmaya çalışarak farkındalık yaratma çalışmalarında bulunmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar (<https://sgdd.org.tr/>, 2022). SGDD-ASAM derneğinin asıl amacı danışmanlık yapmaktır buna ek olarak,

ihhtiyacı olan bireylere gıda ve barınma yardımında bulunmak, gerektiğinde acil yardım kitleri ulaştırmak gibi çeşitli faaliyetleri vardır. Dernek bu kapsamda göçmenlere koruma, konaklama yardımı, sosyal uyum etkinlikleri, avukat aracılığı ile hukuki yönlendirme ve bu kişilerin haklarına nasıl erişebileceklerine yönelik danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca dernek, bu alanda faaliyet gösteren diğer sivil toplum kuruluşlarıyla belirli aralıklarla bir araya gelerek toplantılar düzenlemekte ve bu toplantılarda yapılan faaliyetler ile yapılması gereken faaliyetler konuşulmaktadır. Bu kapsamda derneğin kaynakları veya farklı konularda gücünün yetmediği durumlarda İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfına (İKGV) yönlendirme yapmaktadır. Ayrıca edinilen bilgilere göre ASAM-SGDD valilikteki birçok il müdürlüğü ile işbirliği için faaliyetlerini yürütürken Van Büyükşehir Belediyesi ile herhangi bir aktif işbirliği bulunmamaktadır. Dernek kendilerine müracaat eden kişilere psikososyal danışmanlık hizmeti sunmakta, hukuki danışmanlık, sağlık ve üreme danışmanlığı yapmakta, eğitim faaliyetlerinde bulunmakta ve sosyal aktiviteler düzenlemektedir. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), yine bu alana yönelik faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. Göç etmek zorunda kalan bireylere yönelik olarak 2001 yılından günümüze yasal danışmanlık hizmeti ve 2002 yılından günümüze de psikolojik olarak danışmanlık hizmeti sunan ilk sivil toplum kuruluşu olma özelliğine sahiptir (<https://www.ikgv.org/>, 2022). SGDD ve İKGV göçmenlere içinde buldukları süreçte iletişime geçmeleri gereken kurumlar, hukuki olarak sahip oldukları haklar, yardım almak için nerelere ulaşabilecekleri ve dil öğrenmek için başvuracakları yerler konusunda yönlendirmelerde bulunurlar. Ayrıca gidebilecekleri kurslar için Halk Eğitim Merkezleri ile iletişimlerinin sağlanması da bu iki sivil toplum kuruluşu aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Yılmaz ve Akkaya, 2019: 171-204). Göç eden bireyler çoğunlukla SGDD ile İKGV ile iletişime geçmekte ve öncelikli sorunlarının başında gelen dil öğrenmeye yönelik bu iki dernek aracılığı ile Halk Eğitim Merkezleri'ne yönlendirilmektedirler. Bunlara ek olarak İKGV, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile yakın temas halinde faaliyetler yürütmektedir. BMMYK, göç eden bireyler arasında ırk, din, cinsiyet, politik düşünce gibi alanlarda ayırım yapmadan ve tarafsız olacak şekilde kişilerin ihtiyaçlarına göre koruma ve yardım sağlamaktadır. Bu faaliyetleri arasında özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılama ile kadın haklarını yükseltme çabasına büyük önem vermektedir. İmkanlar dahilinde kadınların da iş hayatına dahil olabilmeleri için kurslar açmaktadır. Yine çalışma kapsamında Türk Kızılay da bu alanda faaliyet gösteren önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Van ili sınırları içinde bulunan ve kayıt altında olan tüm göçmenler için dil, din, ırk ayırımı yapılmaksızın insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Türk Kızılay, İçişleri Bakanlığı'nın Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, AFAD vb. kurum ve kuruluşlar ile işbirliği ve koordinasyon içinde çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda Van ili sınırları içinde bulunan ve kayıt altında olan yardıma muhtaç göçmenler için acil yardımların yapılması, göçmenlerin uyum ve bütünleşmesine yönelik hizmetlerin sunulması, aynı ve nakdi yardımlarda bulunulması, psiko-sosyal destek, yönlendirme, savunuculuk ve koruyuculuk faaliyetlerinde bulunulması gibi hizmetler sunmaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren ve yerel bir sivil toplum kuruluşu olan Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (VİED) göç eden bireylere yine

imkanları dahilinde birçok alanda hizmet sunmaktadır. Derneğin alışılmışın dışında bir ağ oluşturduğunu ve ihtiyaç sahibi olanlara yerli veya göçmen ayrımında bulunmaksızın destek sağladığını söylemek mümkündür. Dernek, Van ilinde bulunan engelli göçmen kadınlara hukuki destek sağlamakta, farklı alanlarda kurslar vermekte ve Türkçe dil eğitimi hizmeti sunmaktadır. Ayrıca göçmenlere galoş ve sabun yapma eğitimi gibi meslek edinme kursları da düzenlenmektedir. Toplumsal cinsiyet eğitimi de derneğin göçmenlere yönelik sunduğu hizmetler arasında bulunmaktadır. Bütün bunlara ek olarak VİED bünyesinde 6 ile 12 yaş grubu arasında bulunan göçmen çocuklar için de okuma ve yazma kursları da verilmektedir. Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği içinde yürütülen bu kurslar derneğin atölyelerinde sunulmaktadır. Dernek tarafından yapılan açıklamada eğitimlerde drama ve oyunlar aracılığı ile eğitimin eğlenceli bir ortamda sürdürüldüğü belirtilmiştir. Dernek, çalışmalarını Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GİZ) ve Alman Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı (BMZ) tarafından sağlanan fonlar aracılığıyla yürütmektedir. Ayrıca dernekte verilen Türkçe okuma ve yazma kursları Millî Eğitim Bakanlığı ile imzalanan protokol ile gerçekleştirilmektedir. Yine göçmenlere yardım ve destek konusunda Van ilinde Umut Kervanı İnsani Yardım Vakfı da faaliyetlerde bulunmaktadır. Çeşitli sebeplerden dolayı yaşadıkları ülkeleri terk ederek Van'a yerleşen bireyler için öncelikle gıda yardımı ve yakacak yardımında bulunmaktadır. Dernek, yıl içinde düzenlemiş olduğu yardım kampanyaları ve kermeslerden elde etmiş olduğu gelirleri yardıma muhtaç olanlar için kullanmaktadır.

Demokratik bir yönetim olgusu açısından bakıldığında yerel yönetimlerin ve belediyelerin arasındaki en anlamlı işbirliği kente yönelik sorunların birlikte saptanarak yine birlikte çözüm geliştirmektir. Göç gibi bir olguda da hem sorunların tespitinde etmek hem de sorunların çözüme ulaştırılması noktasında bu iki aktörün işbirliği içinde hareket etmesinin sürecin daha iyi bir şekilde yönetilmesi açısından önemi açıkça görülmektedir.

SONUÇ

Çeşitli sebeplerle bireylerin ya da toplulukların buldukları yeri terk ederek başka bir yere yerleşme eylemlerinin adı olan göç, siyasal, sosyal veya mekânsal birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'de göç sürecinin yönetimi ve göçmenlerin takibi ve yönetilmesi durumu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne verilmiş olsa dahi göç eden bireylerin karşılaştıkları sorunlarla bizzat muhatap olan aktörler yerel yönetimlerdir. Yapılan bu çalışmada göç yönetim sürecinin en önemli aktörleri arasında bulunan yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği üzerinde durulmuştur. Göç eden bireylerin uyumları, eğitimleri, sağlıkları, acil ihtiyaçları, barınmaları gibi konularda bu aktörlerin üstlendikleri roller vurgulanmaya çalışılmıştır. Belediyelere mevzuatta göç yönetimine ilişkin açıkça yetki verilmemesi durumu belediyelerin yetkilerini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle belediyeler farklı sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak süreci yönetmeye çalışmaktadır. Türkiye'de bulunan yerel yönetimlerin göç sürecini daha iyi bir şekilde yönetilebilmesi için önünde bulunan yasal engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının da yerel yönetimler tarafından maddi olarak desteklenmesi sürecin yönetiminde avantaj

sağlayacaktır. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek göçmenlerin eksikliklerini, ihtiyaçlarını tespit ederek birlikte proje üretimleri gerçekleştirmelidirler.

Çalışma kapsamında Van ilindeki süreç incelendiğinde Van Büyükşehir Belediyesinin imkanlar dahilinde yardıma muhtaç göçmenlere ayni ve nakdi yardımlarda bulunduğu ancak buna yönelik açık bir hükmün bulunmamasından dolayı zorlandığı dikkat çekmektedir. Çoğu sivil toplum kuruluşunun belediyeden bağımsız bir şekilde hayırseverlik adı altında faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini bu şekilde gerçekleştirmesinin boyutu değiştirilerek yerel yönetimlerin destek ve yönlendirmesiyle kurumsal bir yapı halini alarak çalışmalarda bulunması gerekmektedir. Van ilindeki Göç İdaresi kurumlar arasında koordinasyonu sağlama görevini çok da iyi bir şekilde yerine getirememektedir. Bu nedenle göçle ilgili faaliyetler yürütmeye çalışan STK'lar arasındaki diyalog bağları zayıf kalmıştır. Daha demokratik, çoğulcu ve katılımcı bir yerel yönetim yapısı için sivil toplum kuruluşlarının yönetim sürecine dahil edilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Göçmenlerin yasal statülerini baz almaksızın temel sağlık hizmetlerine ve zorunlu eğitime erişimlerinin önü açılmalıdır. Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik faaliyette bulunabilmeleri ve politikalar geliştirebilmeleri için yasal mevzuatta değişiklikler yapılmalıdır. Belediyeler için genel bütçe gelirlerinden ayrılan pay ilde bulunan kayıtlı göçmenleri de nüfusa dahil ederek nüfusun büyüklüğüyle orantılı olacak şekilde olmalıdır. Belediyeler ile sivil toplum kuruluşları arasında ortak projelerin geliştirilebilmesi için kolaylaştırıcı birtakım düzenlemelere yer verilmelidir. Uluslararası kurumların göçmenler için sağladığı fonlardan yerel yönetimlerin de yararlanması sağlanmalıdır. Ayrıca yerel yönetimler kendi bünyelerinde göçmenler için özel birimler oluşturarak bu bireylerin hizmetlere ulaşımı noktasında kolaylık sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, (s. 271-281). Eskişehir.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akman, K. (2018). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimler ve STK İşbirliği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 452-466.
- Aktel, M., & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Apak, H. (2016). Uluslararası Sivil Toplum: Suriyeli Göçmen STK'lar. *Genç Akademisyenler Sempozyumu 1* (s. 274-282). Mardin : Kadim Akademi.

- Ardahan, F. (2010). Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkin Yönetimi İçin Stratejik İşbirliği ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Suna-İnan Kıraç Antalya Eğitim Parkı Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 210-233.
- Ateş, K. (2020). Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü. *Iğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (5), 23-40.
- Babaoğlu, C. (2015). Kamu Politikası Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. M. Yıldız, & M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (s. 166-187). Ankara: Adres Yayınları.
- Bahçeci, H. I., & Uzun, Ş. (2017). Türkiye'de Uluslararası Göç ve Yerel Politika. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(Özel Sayı 4), 1-17.
- Biehl, K. (2012). Örnek Vaka Analizi: İstanbul. A. İçduygu içinde, *Kentler ve Göç* (s. 73-112). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, M. (2015). Sosyolojik Açından Göç ve Göçmenlerin Sosyal Kültürel Entegrasyonları: Kavramsal Bir Çalışma. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu* (s. 135-158). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Demirhan, Y., & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(9), 1-40.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(1), 175-204.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9-22.
- Erdoğan, M. M. (2017). "Kopuş"tan "Uyum"a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği. *Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları*, 30-44.
- Erdoğan, M. M., Karapınar, Y. D., & Aydın, D. (2013). Türkiye'nin Göç Politikası. M. Yıldız, & M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (s. 422-465). Ankara: Adres Yayınları.
- Kahraman, S., Tanyıcı, Ş., & Kutlu, Ö. (2019). Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yabancı Göçmenler. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(10), 44-67.
- Koşar, M. A. (2021). Van'da Mültecilere Yönelik Hak İhlalleri. İstanbul: *Eşitlik Çalışmaları Derneği*.
- Müdürlüğü, G. İ. (2017). Türkiye Göç Raporu. Ankara: *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları*.
- Öz, M. (2022). Göç Alanında Sivil Toplum Profesyonelleri. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Özgüzel, S., Çakır, C., & Çetintürk, V. E. (2017). *Mültecilerin Uyum Sorununda Yerel Yönetimler; Hollanda Örneğinden Alınabilecek Dersler. Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü* (s. 1260-1276). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Göç Yönetimi Politikalarının Şekillenmesinde Yerel Yönetimler ve STK'lar Arasındaki İşbirliğinin Etkisi:Van İli Özelinde Bir Analiz

- Özmete, E., & Özdemir, E. A. (2018). Göç: Transnasyonalizm ve Transnasyonal Sosyal Hizmet. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Yayını*, 29(1), 173-207.
- Sobacı, M. Z. (2015). *Politika Ağları: Aktörler Arası İlişkiler Üzerinden Kamu Politikasını Anlamak*. M. Yıldız, & M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (s. 130-165). Ankara: Adres Yayınları.
- Şeker, G., Sirkeci, İ., & Arslan, Ç. (2014). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *İnsan Hakları Yıllığı*, 32, 107-129.
- Yıldız, S., & Özservet, Y. Ç. (2016). *Türkiye Göç Politikalarının Entegrasyon ve Yerel Yönetimler Açısından İncelenmesi*. Ankara: Efil Yayıncılık.
- Yılmaz, Z., & Akkaya, A. Y. (2019). Yerelin Sivil Toplumla İlişkisi Üzerine Bir Tartışma: Van İli Örneği. Z. Taştan, M. Z. Duman, & G. Yılmaz içinde, *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırmalar* (s. 171-204). İstanbul: Hiperlink Yayınları.

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON ENVIRONMENTAL DEGRADATION: EVIDENCE FROM NIC COUNTRIES *

Derya AKBULUT¹

Mustafa Necati ÇOBAN²

Abstract

This study aspires to investigate the effect of globalization on environmental degradation in NIC countries. For this purpose, the data of 10 NIC countries for the period from 1970 to 2016 are included in the analysis. In the study, carbon emission (metric tons per person) was given as the dependent variable and KOF Globalization Index was used as the independent variable. In the study, the long-run relationship between the variables was investigated. As a result of the analyses, a long-run relationship was found between the variables in NIC countries. The panel cointegration model is estimated with the DOLSMG estimator. The analysis has revealed that globalization intensifies environmental degradation in NIC countries. Then, the Dumitrescu - Hurlin panel test was carried out and the results showed that the causal relationship between variables is bidirectional. Policy recommendations have been put forward within the scope of the findings obtained.

Anahtar Kelimeler: Environmental degradation, globalization, NIC

Jel Kodları : Q5, F6, O5.

KÜRESELLEŞMENİN ÇEVRESEL BOZULMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: NIC ÜLKELERİNDEN KANITLAR

Öz

Bu çalışmada NIC (Newly Industrialized Country) ülkelerinde küreselleşmenin çevresel bozulmaya etkisinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 10 NIC ülkesine ait 1970-2016 dönemini kapsayan veriler analize dahil edilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak karbon emisyonu (kişi başına metrik ton), bağımsız

* "This study is derived from Derya AKBULUT's master's thesis titled " Küreselleşmenin Çevresel Bozulma Üzerindeki Etkileri: NIC Ülkeleri Üzerine İnceleme", which was accepted by Tokat Gaziosmanpaşa University Graduate Education Institute.

¹ Master's Degree, Tokat Gaziosmanpaşa University, Graduate Education Institute, Department of Economics, Tokat, Türkiye. E-mail: deryaakbulut5858@gmail.com, ORCID: 0009-0005-6112-4335

² Assoc. Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Economic Theory, Tokat, Türkiye. E-mail: necati.coban@gop.edu.tr ORCID: 0000-0003-2839-4403.

değişken olarak ise KOF Küreselleşme Endeksi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında belirtilen amaç doğrultusunda değişkenlerin uzun dönem ilişkisi araştırılmıştır. Analizler gerçekleştirildikten sonra NIC ülkelerinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edildiği gözlemlenmiştir. Panel eşbütünleşme modelinin tahmini ise DOLSMG tahmincisiyle yapılmıştır. Bu analiz sonucunda NIC ülkelerinde küreselleşmenin çevresel bozulmayı artırdığı tespit edilmiştir. Daha sonra Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi yapılmış ve değişkenler için çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda politika önerileri ortaya konulmuştur.

Keywords: Çevresel bozulma, küreselleşme, NIC.

Jel Classification : Q5, F6, O5.

INTRODUCTION

After the end of the Holocene epoch and with the beginning of the Anthropocene epoch, the process of environmental degradation seems to have increased. Human impact on the environment has reached dangerous levels with the advent of the Anthropocene epoch. The environment is being seriously damaged by increasing energy consumption, use of fossil fuels, industrialization, urbanization, etc. On a global scale, all of these and similar factors threaten environmental sustainability

Carbon dioxide emissions are a widely seen sign of environmental degradation. Global CO₂ emissions rose 1.2 per cent to 37.1Gt CO₂ in 2017, after two years when they were essentially flat at 0.0 per cent for 2015 and 0.4 per cent for 2016. A large part of the increase of 0.4 % in 2016 compared to 2015 was due to the fact that 2016 was a leap year. CO₂ emissions from China and the European Union (14% of world total) enhanced by 0.9 per cent and 1.1 per cent successively. CO₂ emitted by the United States (which accounts for 14% of the global total) fell by 0.8% (Muntean et al, 2018: 5).

The United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), an international treaty on the environment, works on reducing, preventing and adapting to greenhouse gas emissions. On 12 December 2015, deputies of 195 countries progressed a consensus at the 21st Conference in Paris and adopted the Paris Agreement, or COP21 (21st Conference of the Parties). By the end of August 2017, the climate change agreement had been identified by 160 countries. The Paris Agreement has no legally binding provisions, which would be a requirement for countries to have domestic legal measures in place (Clemencon, 2016: 3).

Rising emissions are starting to become a global concern for policymakers. Global consumption patterns, energy-driven economic growth trajectories and natural resource depletion are creating a dilemma for maintaining intergenerational equity. This undermines the foundations of sustainable development. To tackle this global problem, the United Nations has started the Sustainable Development Goals (SDGs). By the end of 2030, countries around the world will have to meet 17 development targets (Xue et al, 2022: 899; WHO, 2019).

Globalization is not a singular design that can be described and constituted within a specific time frame. Nor is it a process that can be definitely identified with a starting and an end. Moreover, it cannot

be described with accuracy and applied to all people and in all assumptions. Globalization is a holistic process, a design, a breakthrough and "the establishment of the world trade devoid from socio-political screening", involving economic integration, the transfer of policies across borders, the transfer of knowingsness, cultural solidity, the reproduction of power relations and discussions (Al-Rodhan & Stoudmann, 2006).

Globalization is a process of integration of countries into the global economy through direct investment from foreign countries, multilateral trade agreements, migration of workers and flows of capital. Globalization has greatly contributed to worldwide environmental changes. Globalisation undoubtedly promotes development, but it is also argued that globalisation can create negative externalities through environmental destruction and pollution. In recent decades, the environmental impact and the consequences of trade liberalisation resulting from the globalization process have been one of the significant issues in overseas trade (Shahzadi et al, 2019: 1).

The Industrial Revolution, which is recognised as the period in which the effects of globalisation began to be felt most strongly, is a revolution for the order of nature as well as for human beings. With the increase in industrialisation since the 1950s, when the population began to grow rapidly with the industrial revolution, the warming of the Earth has gradually increased as a result of the excessive greenhouse effect caused by gases such as CO₂ (carbon dioxide), CH₄ (methane) and N₂O (nitrous oxide), which are released into the atmosphere at high rates by industrial systems. This situation, called global warming, leads to many problems such as climate changes, melting of glaciers, floods, landslides, erosion, storms and similar natural disasters. Such environmental problems, which are increasing as a result of globalisation, can only be tackled by countries acting together.

The environmental impact of globalisation may not be the same for all countries. While in some countries the local environment may be flourishing as a result of globalisation, in others it may be deteriorating (Tisdell, 2001: 186). Which of the environmental impacts of globalisation come to the fore depends on a country's economic situation. Poor countries, which have no economic competitive advantage over developed countries other than their natural resources, become pollution havens, while industrialised and outward-looking countries, which do not yet have sufficient income levels, become pollution havens. In rich, industrialised countries, on the other hand, the environment is valued more and the tendency to comply with environmental standards increases (Çınar et al, 2012: 213).

The link between globalization and degradation of environment has attracted attention recently. Nevertheless, the literature is not rich. However, in some of the studies, globalization rises environmental degradation (Austine et al, 2014; Phong, 2019; Rafindadi and Usman, 2019; Usman et al, 2020; Adebayo et al, 2021; Chien et al, 2021; Adebayo and Kirikkaleli, 2021; Wen et al, 2021; Akadiri et al, 2022). And the other studies have shown that globalization improves environmental adequacy (Destek and Nakipoglu Ozsoy, 2015; Rahman et al, 2019; Onifade et al, 2021; Rahman et al, 2021).

Austine et al (2014), examined a relationship between globalization and environmental exacerbation for Niger Delta Region of Nigeria. The paper argued that for the Niger Delta region, globalization has been more of a curse than a blessing. On the one hand, they open the region to more foreign investment opportunities, but on the other, they open the way for the degradation of the region's environment and ecosystems, exacerbating the region's environmental and development crisis. Thus, behind the economic prospects of the country lie the seeds of further dangers to the environment. Destek and Nakipoglu Ozsoy (2015) investigated the link between economic growth, globalization, energy consumption, urbanization and environmental degradation in Turkey. They found that economic growth, globalization and CO₂ were cointegrated. Also asymmetric causality tests show that economic development lead to environmental damage, while economic globalization reduces CO₂. Phong (2019) searched the link between globalization, financial advancement and environmental quality for the ASEAN-5 countries. In the study, the estimation results show that financial development, energy use and urbanization are found to be driving factors, while globalization as a measure of economic globalization has a notable effect on CO₂ emissions. Rafindadi and Usman (2019) examined the effect of globalization on environmental exacerbation for the South Africa. They found that globalization in South Africa reduces CO₂ emissions by 0.106% and 0.112% respectively. Rahman et al (2019) investigated the connection between financial development, globalization, and environmental quality for CEE Countries. The results of this study indicated that the ecological quality of the CEE economies is improving as a result of globalization.

Usman et al (2020) evaluated the effect of globalization on environmental devastation in the background of the EKC for South Africa. For this analysis, they used data between 1971 and 2014. In this study, they found that globalization is an accelerator of environmental pollution. Adebayo et al(2021) investigated the dynamic interaction between globalization, renewable energy utilization and environmental deterioration in South Korea. The prediction results show that energy use and globalization contribute to environmental devastation while technological innovations lead to environmental improvements. Chien et al (2021) analysed the effectiveness of globalisation and technological innovations in the reduction of environmental degradation in Pakistan in the light of the historical data of 1980-2018. To estimate this, they used a QARDL model. Their analysis demonstrated that globalization is an essential source to maintain a rise in carbon dioxide emissions in Pakistan. Adebayo and Kirikkaleli (2021) examined the effect of globalization, renewable energy consumption and technological innovation on environmental devastation for Japan. In this paper, for data sets considering the period from 1990Q1 to 2015Q4, a series of wavelet tools are used. Wavelet analysis empirical findings suggest that globalization, GDP growth and technological innovation increase CO₂ emissions in Japan. Onifade et al (2021) exposed the link between globalization and environmental damage for E-7 countries. In this work, the estimate of the AMG by Eberhart and Bond and the long-term estimation method by Eberhart and Teall are used in the implementation of a regression analysis of the panel. The study proves that globalization is conversely associated with environmental devastation

for E-7 countries. Rahman et al (2021) investigated the role of globalization, energy use, economic growth, exports and human capital in environmental damage for BRICS countries. In order to identify the long-run connection between the selected variables, they use DOLS, FMOLS and PMG methods. The findings indicate that the globalization inversely and significantly impact the CO₂ emissions, illustrating the enhancement on environmental quality. Wen et al (2021) analyzed the link between globalization and environmental degradation. They use FMOLS technique to do this. The empirical observations of this study indicates that globalization is definitely correlated with environmental deterioration. Akadiri et al (2022), probed the impacts of energy use and globalization on environmental degradation for Nigeria. They use time series data with a quarterly frequency over a period from 1971 to 2018. To achieve their study goals, quantile-quantile approach (Q-Q) is used in this study. Anecdotal remarks suggest that, across all quantiles globalization and energy consumption effect positively on environmental destruction. Karaduman (2022) examined the impact of productivity and economic globalization on environmental degradation. The study used data for the period 1975-2017 for 11 NIC countries. The analysis was carried out using the AMG estimator. The results of the analysis show that economic globalization reduces the ecological footprint.

This work is driven by the aim to investigate the effect of globalization on environmental degradation in NIC countries. This study differs from other studies (Karaduman, 2022) conducted for this group of countries (NIC countries) in that it covers a longer time period and uses carbon emissions, which focus on systemic change, rather than the ecological footprint, which focuses on individual responsibility among indicators of environmental degradation. The long-run links among the variables will be analyzed using data covering the period from 1970 to 2016 for NIC countries. Within the scope of the study carbon emissions (metric tonnes per capita) will be used as the dependent variable and KOF Globalization Index will be used as the independent variable and panel cointegration analysis will be performed. In the study, data set and methodology are included after the introduction. Empirical findings will be presented after the data set and methodology section. Finally, the conclusion section will be stated.

DATA AND METHODOLOGY

In this work, the analysis is carried out for the NIC (Newly Industrialized Country) countries. This group includes 10 countries: Indonesia, Thailand, Philippines, Malaysia, South Africa, China, Brazil, Mexico, India, and Turkey. Newly Industrialized Country (NIC) is a concept used in the late 20th and early 21st centuries, especially in the 1970s, for countries whose national economies changed from being based on agriculture to being based on industries operating in production branches such as manufacturing, construction and mining. The concept of a Newly Industrialized Country (NIC) describes countries that have a higher level of trade and standard of living than developing countries, but have not yet reached the economic level of highly developed countries such as the United States, Japan and Western Europe (Signal and Wokutch, 2014). A Newly Industrialized Country (NIC) can be

briefly defined as a country that is still developing, but has shown more economic development than other developing countries.

Newly industrialized countries (NICs) are constantly developing and growing through industrialization and urbanization. These countries are recipients of investment capital from highly developed countries. For industrialization and rapid production growth, they invest heavily in setting up production facilities. As a result, the rate of industrialization and productivity in the Newly Industrialized Countries is steadily increasing. (Corporate Finance Institute, 2022).

CO₂ emissions (metric tons per person) are used in the study as an indicator of environmental degradation. The Swiss Economic Institute's KOF Globalization Index is regarded as an indicator of globalization. Annual data of these variables was obtained from the World Bank's Development Indicators. The data are for the period from 1970 to 2016.

In the literature, CO₂ emissions (metric tons per person) are frequently used as an indicative of environmental degradation. As CO₂ emissions (metric tons per person) increase, environmental degradation increases, and as CO₂ emissions (metric tons per person) decreases, environmental degradation decreases. The KOF Globalization Index, which is used to measure globalization, is published annually by the Swiss Economic Institute. The KOF Globalization Index assesses globalization's social, political, and economic components. The KOF Globalization Index ranks countries on a scale of 0 to 100. As the scores of the countries get closer to 100, their level of globalization is increasing, while as they get closer to 0, their level of globalization is decreasing. The KOF Index is a multidimensional indicator that is frequently used in the works.

In this study, the impact of globalization on environmental degradation will be investigated by panel data analysis within the scope of NIC (Newly Industrialized Countries). In the study using annual data, an attempt is made to ascertain the direction of the linkage between these variables. The model developed in the study looks like this:

$$CO_{2it} = \beta_0 + \beta_1 GI_{it} + \varepsilon_{it}$$

The *i* subscript in the model identifies the country, while the *t* subscript indicates the time period. CO_{2it} indicates the level of carbon emissions (metric tons per person). And it is also the dependent variable. GI_{it} stands for the KOF Globalization Index. It was included in the study as an independent variable. The study aims to investigate the effects of globalization on environmental degradation in NIC countries. Table 1 indicates the overview statistics of the CO₂ and GI.

Table 1: Overview Statistics

Variable	Number of Observations	Mean	Standard Errors	Minimum	Maximum
CO ₂	470	2.939394	2.528166	0.312	9.979459
GI	470	50.81406	13.5497	21.36	81.56

First, there will be an examination of whether the model has cross-sectional dependence. Then, unit root test and homogeneity tests will be performed. After all these, whether there is a long-run link between the variables will be investigated by panel cointegration test and finally, the panel cointegration model will be estimated by panel and units. Stata 14 package programme was used for all these statistical analyses.

EMPIRICAL FINDINGS

In the study, Breusch-Pagan LM test was applied to test the cross-sectional dependence. $N < T$ condition is required for the Breusch-Pagan LM test to be applied. The cross-sectional dimension of the model is 10 and the time dimension is 47. $N < T$ condition is met and Breusch-Pagan LM test can be applied to test cross-sectional dependence in this model. Table 2 shows the results of the Breusch-Pagan LM test.

Table 2: Cross-Sectional Dependency (Breusch-Pagan LM) Test Results

Breusch-Pagan LM Test	Test Statistic	Prob. Value
	286.3	0.0000

Table 2 shows the consequences of the Breusch-Pagan LM test. The H_0 hypothesis is strongly rejected and we conclude that there is cross-sectional dependency between these countries. H_1 hypothesis is accepted. To test the cross-sectional dependency for CO₂ and GI variables Pesaran's (2004) CD test was used.

Table 3: Cross-Sectional Dependency (Pesaran CD) Test Results

	Test Statistic	Prob. Value
CO ₂	33.31	0.0000
GI	44.28	0.0000

Table 3 shows the findings about Pesaran CD test. As shown in Table 3, since the probability values of the series less than 0.05, the null hypothesis is powerfully rejected and it has been identified that there is cross-section dependency between these countries.

Then, since cross-sectional dependency identified, while selecting the unit root and cointegration tests method, this scenario should be taken into consideration. Afterwards, unit root and cointegration tests accommodating the cross-sectional dependency have been also able.

Within the scope of the study, after the cross-sectional dependency tests, it was found that there is cross-section dependency in the model. In this case, second generation panel unit root tests that are sensitive to the cross-sectional dependency will be preferred. In this study, Fisher, Phillips and Perron (Fisher PP) Unit Root Test, one of the second generation panel unit root tests applied. Fisher, Phillips and Perron (Fisher PP) unit root test corrected to take into cognizance the cross-sectional dependency (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 74).

Table 4: Fisher PP Unit Root Test Results

Variables	Test Statistic	Prob. Value	Stationary
CO₂	-4.6643	0.0000	First Difference
GI	-3.5262	0.0000	First Difference

Table 4 shows the outcomes of the Fisher, Phillips and Perron (Fisher PP) panel unit root test. It is observed that the series of CO₂ and GI variables contain unit root at level. And these variables become stationary at first difference. In the case of series containing unit roots, the existence of a long-run relationship is investigated by cointegration tests. However, homogeneity test should be performed first.

Swamy S test was applied for homogeneity test in the study. This test was derived in 1971 and is known as the Hausman test. After applying the Swamy S test, it is determined whether the parameters are homogeneous or heterogeneous and then panel cointegration tests and estimation methods are selected according to homogeneity or heterogeneity (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 247).

Table 5: Test Results of Homogeneity Test

	Test Statistic	Prob. Value
Swamy S Test	12256.41	0.0000

Table 5 shows the results of the Swamy S test. According to the value of the test statistic and the probability value, the null hypothesis is rejected and it is accepted that the parameters are not homogeneous. As a result of these findings, the estimation methods recommended for heterogeneous panels should be used.

In this study, Westerlund panel cointegration test, which can be applied in heterogeneous panels and when there is cross-sectional dependency, is used to estimate the long-run relationship between variables. This test, which is based on four statistics, is quite flexible. In addition, robust critical values can be obtained after bootstrap in case of cross-sectional dependency (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 203).

Table 6: Westerlund Panel Cointegration Tests

Statistic	Value	Z-Value	Prob. Value	Robust Prob. Value
G_t	-4.311	-8.956	0.0000	0.0000
G_a	-34.531	-15.948	0.0000	0.0000
P_t	-12.218	-7.458	0.0000	0.0000
P_a	-16.125	-8.111	0.0000	0.0000

The results of the Westerlund panel cointegration test are shown in Table 6. Westerlund proposes two panel statistics (P_t and P_a) and two group statistics (G_t and G_a). These are error correction models used for the test of cointegration. If the panel is heterogeneous, we rely on group mean statistics, if the panel is homogeneous, we rely on panel statistics (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 200-203). Since the panel is heterogeneous and there is cross-sectional dependency, the robust critical values of G_t and G_a group mean statistics indicate that there is a long-run connection between CO2 and GI variables. The H1 hypothesis, suggesting a cointegration relationship for all cross-sections, is accepted, whereas the H0 hypothesis, indicating no cointegration relationship for all cross-sections, is rejected.

After the cointegration test is performed, if a long-run relationship is detected between the variables, then the cointegration model can be estimated. There are estimators used for estimating the cointegration model. In this direction, these estimators are classified as first and second generation estimators according to the presence or absence of cross-sectional dependency. Again, according to the

homogeneity or heterogeneity of the panels, these estimators are categorised as homogeneous and heterogeneous estimators (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 210).

Since cross-sectional dependency is found in the study, second generation estimators will be preferred. Considering all these, the DOLSMG estimator, which is one of the second generation estimators and heterogeneous, is preferred in the study. DOLSMG estimator was suggested by Pedroni (2001).

Table 7: DOLSMG Estimation Results for NICs

Country	Beta	t-stat
Brazil	0.1486	6.435
China	0.2415	4.075
Phillippines	0.02287	0.3179
India	0.005852	0.1495
Malaysia	0.1047	0.5052
South Africa	-0.08701	-2.073
Mexico	0.1018	2.983
Thailand	0.1575	7.635
Türkiye	0.02456	1.28
Indonesia	0.1294	3.413
Panel	0.08497	7.817

The t table value is 1.96 for $\alpha=0.05$.

Table 7 showcases the findings of the DOLSMG estimator. The parameter estimation (0.08497) is the long-run parameter. The results of the analysis show that the GI variable, which is an indicator of globalization, affects the CO₂ variable. For the overall panel, a 1 unit increase in the level of globalization increases environmental degradation by 0.08497 units. The t statistic calculated for the

overall panel is statistically significant. The DOLSMG method is also able to provide estimates of the coefficients for each country. When the t statistic values are analysed for NICs, it is observed that the t statistics for the long run parameters of Brazil, China, South Africa, Mexico, Thailand and Indonesia are statistically significant. The t statistics for the long-run parameters of the Philippines, India, Malaysia and Turkey are statistically insignificant.

Unidirectional or bidirectional causality relationship can be found between variables from variable to another variable. Causality tests are used to determine causality and its direction. The causality test to be used varies according to whether the panel is homogeneous or heterogeneous. Since the parameters are heterogeneous, Dumitrescu and Hurlin panel causality test is applied in this study to determine the existence and direction of causality. The Granger causality test was extended to heterogeneous panels by Dumitrescu and Hurlin (2012). (Yerdelen Tatoğlu, 2017: 154).

Table 8: Pairwise Dumitrescu-Hurlin Panel Causality Tests

Null Hypothesis	W-stat	Z-bar stat	Prob. value	Test Result
GI does not homogeneously cause CO ₂ .	36.6075	14.6408	0.0000	Rejected
CO ₂ does not homogeneously cause GI.	20.2404	4.4903	0.0000	Rejected

The findings of the Dumitrescu-Hurlin panel causality tests are shown in Table 8. The null hypothesis that “GI” do not Granger cause “CO₂” is rejected at 1% statistical level of significance, indicating that globalization cause CO₂ emissions. On the other hand, the second null hypothesis was rejected at the 0.05 significance. As a result, we identified evidence of bidirectional Granger causality between the GI and CO₂ variables.

CONCLUSIONS AND POLICY RECOMMENDATIONS

Globalization refers to the process through which countries become integrated into the global economy through FDI, commerce, subnational agreements, labor migration, and capital movements. Globalization, on the other hand, is one of the primary causes of global environmental shift. Globalization, without a question, fosters progress, but it also has negative externalities in the form of environmental deterioration and pollution. In recent years, the environmental impact of globalization

and its consequences, such as trade liberalisation, has become one of the main issues in international trade. Although globalization has brought a number of positive developments such as development, good governance, technological progress, religious and ethnic tolerance, it has also led to inequality between countries, religious and ethnic tensions, and environmental problems such as degradation (Shahzadi, Yaseen, & Anwar, 2019: 1).

Opponents of globalization fear that the quality of the environment will deteriorate as production methods change and the level of economic activity increases. In addition, emerging economies are also seeking looser labour laws to attract more foreign investment. tend to adopt environmental regulation standards. With the result of trade liberalisation caused by globalization and developed countries are implementing strict environmental regulations. This can lead to the growth of pollution-intensive industries in developing countries. When these factors come together, it is seen that globalization has a significant negative impact on environmental quality (Baek, Cho, & Koo, 2009: 3).

This ever-accelerating degradation of the environment is threatens the health and livelihoods of people, the survival of species and the ecosystem services that underpin long-term economic development. Natural resources are being significantly depleted as economic and social transformation accelerates around the world. Air and water pollution resulting from environmental degradation also adversely impact human health. Economic and social transformation caused by globalization has a negative impact on environmental quality (Alam, 2010: 103).

To examine the impact of globalization on environmental degradation, econometric analyses were carried out for the NIC countries. KOF Globalization Index is used as a globalization indicator. As an indicative of environmental degradation, CO₂ emission (metric tons per person) were used. KOF Globalization Index is the independent variable while CO₂ emission is the dependent variable. The long-run relationship between these two variables was investigated. In the study, the data of 10 NIC countries covering the period between 1970-2016 are included in the analysis.

In the study where the long-run relationship between the variables was investigated with the Westerlund panel cointegration test, it was found that there is a long-run relationship between GI and CO₂ variables. An analysis of the robust probability values of the group mean statistics for G_t and G_a shows that these variables have a long-run, cointegrating relationship. H_1 hypothesis indicating cointegration relationship for all cross-sections is accepted. H_0 hypothesis is rejected. After determining the long-run relationship between GI and CO₂ variables, the cointegration model was estimated with the DOLSMG estimator. The findings obtained after the analyses indicate that the GI variable affects the CO₂ variable. When the overall panel is examined, it is seen that a 1 unit increase in the level of globalization for NIC countries increases the carbon emission level by 0.08497 units. When the results for countries are analysed, it is seen that the findings for Indonesia, Brazil, Mexico, Thailand, South Africa and China are statistically significant. In these countries, an increase of 1 unit in the globalization index increases the carbon emission level by 0.1294 unit in Indonesia, 0.1486 unit in Brazil, 0.2415 unit

in China, 0.1018 unit in Mexico and 0.1575 unit in Thailand. In South Africa, where the t statistic value is significant, an increase of 1 unit in the level of globalization leads to a decrease of -0.08701 units in the carbon emission level. A similar result to this finding for South Africa was found in the study of Rahman, Zaman and Gorecki (2021), who examined the relationship between globalization and environmental degradation in BRICS countries. In their study, it was concluded that the increase in the level of globalization in BRICS countries, including South Africa, decreased environmental degradation (Rahman, Zaman & Gorecki, 2021). It is observed that t statistic values are insignificant in Turkey, Malaysia, Philippines and India. After estimating the long-run relationship between the variables and the cointegration model, the causality relationship between GI and CO2 variables was investigated. In the study where Dumitrescu and Hurlin panel causality test was applied, the existence of a bidirectional causality relationship between the variables was found.

The results of the study show that as globalization increases in NIC countries, environmental degradation also increases. These results are consistent with some of the findings of previous studies (Jun, et al., 2021; Shahzadi, Yaseen, & Anwar, 2019; Kiani, Ullah, & Muhammad, 2021). It should also be noted that some of the results are not in line with the results of studies in the literature (Rafindadi and Usman, 2019; Rahman et al, 2021; Karaduman 2022). The findings indicate that environmental and trade policies should be integrated with each other in NIC countries and trade policies should be realised by considering environmental factors. It is also thought that increasing the weight of environmentally friendly technologies in commercial activities will reduce the impact of globalization on environmental degradation. The aim should be to turn the globalization process into an opportunity by promoting environmentally friendly innovation in the NICs, thereby counteracting the negative impact of globalization on environmental degradation. Apart from these, the effects of globalization can be mitigated by the methods used by developed countries. In order to prevent further environmental degradation in NICs, it is particularly important for these countries to improve their environmental laws. The deficiencies in the weak environmental laws of these countries should be eliminated and environmental protection policies should be emphasised in these countries. Environmental taxes should be used more in this process and efforts should be made to maintain environmental quality. Stakeholders such as government, the private sector and civil society should put forward integrated policies to maintain environmental quality. In NIC Countries, efforts should be made to improve environmental awareness, environmental awareness should be increased, and the negative effects of globalization on the environment should be reduced by encouraging environmentally friendly innovation. In future studies, it is expected that newly developed methodologies (MMQR, QRPD, etc.) can be applied in different country groups to contribute to the literature. Here, too, analysis can be carried out using artificial intelligence-based approaches. This would make a significant contribution to the literature.

REFERENCES

- Adebayo, T.S. & Kirikkaleli, D. (2021). Impact of Renewable Energy Consumption, Globalization, and Technological Innovation on Environmental Degradation in Japan: Application of Wavelet Tools. *Environ Dev Sustain*, 23, 16057–16082.
- Adebayo, T.S.; Coelho, M.F.; Onbaşıoğlu, D.Ç.; Rjoub, H.; Mata, M.N.; Carvalho, P.V.; Rita, J.X. & Adeshola, I. (2021). Modeling the Dynamic Linkage between Renewable Energy Consumption, Globalization, and Environmental Degradation in South Korea: Does Technological Innovation Matter? *Energies*, 14, 4265.
- Akadiri, S.S., Adebayo, T.S., Nakorji, M., Mwakapwa, W.; Inusa, E. M. & Izuchukwu, O. O. (2022). Impacts of Globalization and Energy Consumption on Environmental Degradation: What is the Way Forward to Achieving Environmental Sustainability Targets in Nigeria?. *Environ Sci Pollut Res*, 29, 60426–60439.
- Alam, S. (2010). Globalization, Poverty and Environmental Degradation: Sustainable Development in Pakistan. *Journal of Sustainable Development*, 3(3): 103-114.
- Al-Rodhan, N. R. F. & Stoudmann, G. (2006). *Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition*, Vol. 6. Geneva: Geneva Centre for Security Policy.
- Austine, E., Sunday, E. & Raymond, A. O. (2014). Globalization and Environmental Degradation of the Niger Delta Region of Nigeria, *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol: 4, No:13, 142-153.
- Baek, J., Cho, Y., & Koo, W. W. (2009). The Environmental Consequences of Globalization: A Country-Specific Time-Series Analysis. *Ecological Economics*, (68): 2255-2264.
- Chien, F., Ajaz, T., Andlib, Z., Chau, K. Y., Ahmad, P. & Sharif, A. (2021) The Role of Technology Innovation, Renewable Energy and Globalization in Reducing Environmental Degradation in Pakistan: A Step Towards Sustainable Environment, *Renewable Energy*, Volume 177: 308-317.
- Clemencon, R. (2016). The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough?, *Journal of Environment and Development*, Vol. 25 No. 1, pp. 3-24.
- Corporate Finance Institute (2022). Newly Industrialized Country (NIC) Retrieved from <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/newlyindustrialized-country-nic/> (Access: 08.10.2022)
- Çınar, S., Yılmaz M. & Fazlılar T.A. (2012). Kirlilik Yaratın Sektörlerin Ticareti Ve Çevre: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13, 212-216.

- Destek, M. A. & Nakipoglu Ozsoy, F. (2015). Relationships Between Economic Growth, Energy Consumption, Globalization, Urbanization and Environmental Degradation in Turkey, *International Journal of Energy and Statistics*, Vol. 03, No. 04, 1550017.
- Dumitrescu, E.-I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29, 1450-1460.
- Karaduman, C. (2022) The effects of economic globalization and productivity on environmental quality: evidence from newly industrialized countries. *Environ Sci Pollut Res Int.*, 29(1) : 639-652. doi: 10.1007/s11356-021-15717-1.
- Kiani, A., Ullah, E., & Muhammad, K. (2021). Globalization of Trade and its Impact of Economics. *Studies of Applied Economics*, 39(2).
- Muntean, M., Guizzardi, D., Schaaf, E., Crippa, M., Solazzo, E., Olivier, J. G. J. & Vignati, E.(2018). *Fossil CO₂ Emissions of all World Countries - 2018 Report*, EUR 29433 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018, ISBN 978-92-79-97240-9, DOI: 10.2760/30158, JRC113738.
- Onifade, S. T., Gyamfi, B. A., Haouas, I. & Bekun, F. V. (2021). Re-examining the Roles of Economic Globalization and Natural Resources Consequences on Environmental Degradation in E7 Economies: Are Human Capital and Urbanization Essential Components?, *Resources Policy*, Volume 74, 102435.
- Phong, L. H. (2019). Globalization, Financial Development, and Environmental Degradation in the Presence of Environmental Kuznets Curve: Evidence from ASEAN-5 Countries, *Econjournals*, Vol: 9, No: 2, pp. 40-50.
- Rafindadi, A. A. & Usman, O. (2019). Globalization, Energy use, and Environmental Degradation in South Africa: Startling Empirical Evidence from the Maki-Cointegration Test, *Journal of Environmental Management*, Volume 244, 265-275.
- Rahman, S., Chen, S., Saud, S. Bano, S. & Haseeb, A. (2019). The Nexus between Financial Development, Globalization, and Environmental Degradation: Fresh Evidence from Central and Eastern European Countries. *Environ Sci Pollut Res*, 26, 24733–24747.
- Rahman, H.U.; Zaman, U. & Górecki, J. (2021). The Role of Energy Consumption, Economic Growth and Globalization in Environmental Degradation: Empirical Evidence from the BRICS Region. *Sustainability*, 13, 1924.
- Shahzadi, A., Yaseen, M. R., & Anwar, S. (2019). Relationship Between Globalization and Environmental Degradation in Low Income Countries: An Application of Kuznet Curve. *Indian Journal of Science and Technology*, 12(19): 1-13.

- Signal, M. & Wokutch, R. E. (2014). *Newly Industrialized Country*. Retrieved from Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/topic/newlyindustrialized-country>
- Swamy, P. A.V. B. (1970). Efficient inference in a random coefficient regression model. *Econometrica* 38, 311-323.
- Swiss Economic Institute (2023). KOF Globalisation Index, <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- Tisdell, C. (2001). Globalisation and Sustainability: Environmental Kuznets Curve and The WTO. *Ecological Economics*. 185-196.
- Usman, O., Olanipekun, I.O., Iorember, P.T. & Abu-Goodman, M. (2020). Modelling Environmental Degradation in South Africa: The Effects of Energy Consumption, Democracy, and Globalization Using Innovation Accounting Tests. *Environ Sci Pollut Res*, 27, 8334–8349.
- Wen, J., Mughal, N., Zhao, J., Shabbir, M. S., Niedbala, G., Jain, V., & Anwar, A. (2021). Does Globalization Matter For Environmental Degradation? Nexus Among Energy Consumption, Economic Growth, and Carbon Dioxide Emission. *Energy Policy*, (153): 1-8.
- World Bank (2023). World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Erişim Tarihi: 30.04.2023).
- World Health Organization. (2019). SDG 3: Ensure healthy lives and promote wellbeing for all at all ages. <https://www.who.int/sdg/targets/en/> (Erişim Tarihi: 21.08.2023).
- Xue, C., Shahbaz, M., Ahmed, Z., Ahmad, M. & Sinha, A. (2022). Clean Energy Consumption, Economic Growth, and Environmental Sustainability: What is the Role of Economic Policy Uncertainty?, *Renewable Energy*, Volume 184, 899-907.

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ: TEORİK BİR İNCELEME

Duygu NURAL¹
Faruk KALAY²

Öz

Bir organizasyonun başarısında önemli etkenlerden biri olan örgüt kültürü, organizasyonun performansı ve etkinliğinde kilit rol oynamaktadır. Bu kavram çalışanların morali ve üretkenliği, motivasyonu, çalışanları elde etme becerisi gibi birçok faktörü etkilemektedir. İşletmelerin örgüt kültürünü geliştirmeleri ve devam ettirebilmeleri hem kısa hem de uzun vadede başarılı olmaları açısından önem arz etmektedir. Örgüt kültürü birçok yazar tarafından insanlarla, örgütün benzersiz kalitesi ve tarzıyla ve örgütlerde işlerin yapılma biçimiyle ilgili bir şey olarak nitelendirilmiştir. Örgüt üyeleri karşılaştıkları sorunların çözümünde değerler, inançlar ve normlar gibi örgüt kültürünün temel değerlerini esas almaktadırlar. Dolayısıyla bu durum örgüt üyelerinin tutum ve davranışlarına da yansımaktadır. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı literatürde yer alan teorik ve ampirik çalışmalardan hareketle, örgüt kültürü kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlamak, örgüt kültürü modellerine değinilerek, örgüt kültürünün işletmeler açısından önemini ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Örgüt Kültürü, Örgüt Üyeleri, Performans ve Etkinlik

Jel Kodları : M10

ORGANIZATIONAL CULTURE: A THEORETICAL INVESTIGATION

Abstract

Organizational culture, which is one of the important factors in the success of an organization, plays a key role in the performance and effectiveness of the organization. This concept affects many factors such as employee morale and productivity, motivation, ability to recruit employees. It is important for businesses to develop and maintain organizational culture in terms of their success both in the short and long term. Organizational culture has been characterized by many authors as something related to the people, the unique quality and style of the organization, and the way things are done in organizations. Organization members take the basic values of the organizational culture such as values, beliefs and norms as a basis in solving the problems they encounter. Therefore, this situation is reflected in the attitudes and behaviors of the members of the organization. In this context, the aim of this study is to provide a better understanding of the concept of organizational culture, based on the theoretical and empirical studies in the literature, to address the importance of organizational culture in terms of businesses by referring to organizational culture models.

Keywords: Organizational Culture, Organization Members, Performance and Effectiveness

Jel Classification : M10

¹ Dr. Arş. Gör, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, E-posta: duygumetin@yyu.edu.tr , [ORCID: 0000-0001-6216-1705](https://orcid.org/0000-0001-6216-1705)

² Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, E-posta: kalayfaruk@hotmail.com , [ORCID: 0000-0002-6801-798](https://orcid.org/0000-0002-6801-798)

Atıf: Nural, D., Kalay, F., (2023). Örgüt kültürü: teorik bir inceleme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(16). 201-217

DOI: 10.54831/vanyuyuibfd.1296250

GİRİŞ

Küreselleşmenin bir sonucu olarak toplum içerisinde var olan yapılar, ekonomik sistemler, yönetim şekilleri ve rekabet değişerek gelişimine devam etmektedirler. Örgütlerin ayakta kalmaları ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için bu şartlara uyum sağlamaları ve buna bağlı olarak da ortak birtakım değerlere sahip olmaları gerekmektedir (Kırca, 2015: 64). Bu bağlamda örgüt üyelerinin tutum ve davranışlarından, örgütün çalışma biçimine, örgütün hikayelerine, törenlerine, kullandıkları dile, örgütün fiziksel atmosferine ve hatta çalışanların kıyafet şekillerine kadar birçok somut ve soyut değişkenler örgüt kültürü bağlamında değerlendirilebilirler (Şahin, 2010: 24). Diğer yandan örgüt kültürü çalışma hayatında çalışanların faaliyetlerinin anlaşılması ve iyileştirilmesi noktasında güçlü bir silahtır (Şenol, 2022: 149).

Güçlü bir örgüt kültürü örgüt üyeleri arasında, etik değerlere dayalı bir kimlik duygusu oluşmasını sağlar. Üyeler arasında olumlu tutumun meydana gelmesini sağlayan örgüt kültürü birleştirici özelliği sayesinde tutum ve davranışların yumuşamasını sağlar. Diğer yandan bu tarz örgütler üyelerinin performansını geliştirmek için alt-üst arası ilişkilerinde denge kurmaktadır. Dolayısıyla çalışanlar daha iyi bir performans göstererek kültürel değerlerini içselleştirmektedirler. Bununla birlikte iş görenler karşılaşacakları sorunlar karşısında nasıl davranacaklarını da bilmekte ve buna göre hareket etmektedirler (Gürer ve Çalık, 2022: 1465). Diğer bir ifadeyle, örgüt ile çalışanlar arasında uyum sağlayarak davranışlarını şekillendirmek ve çalışanların farklı durumlar karşısında kendilerini kolayca ifade edebilecekleri bir örgüt kültürü oluşturmak oldukça önemlidir (Macit ve Erdem, 2020: 765).

Örgüt kültürü güçlü olan bir işletme, örgütte kararların nasıl ve kim tarafından alındığı, bu kararlara karşı örgüt üyelerinin duygu, düşünce ve tutumları, aynı zamanda işletmenin çevreyle olan ilişkileri gibi unsurları dikkate almaktadır. Dolayısıyla bu kavram işletmenin başarısını ya da başarısızlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir (Karadirek ve Genç, 2020: 12).

Örgüt kültürü çalışanların motivasyonları, personel geliri, işçilerin morali ve iyi niyeti, etkinlik ve verimlilik, çalışma kalitesi, işçilerin doğası ve çalışma ilişkileri, çalışanların iş yerindeki tutumları, yenilik ve yaratıcılık gibi örgütsel faaliyetlerin tümüne etki eden bir unsurdur. Bu nedenle gelişmiş bir örgüt kültürü örgütlerin başarısında ve devamlılığında kilit rol oynamaktadır (Tsagkanelias, 2018'den akt Yıldırım, 2021: 6).

Bu çalışmada teorik olarak örgüt kültürü kavramı tanımlanmış ve sonrasında örgüt kültürünün temel öğeleri ve örgüt kültürü modellerinden bahsedilerek örgüt kültürünün işletmeler açısından önemine değinilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Örgüt kültürünün ne anlama geldiğini daha iyi kavrayabilmek için öncelikle bu kavramı oluşturan örgüt ve kültür kelimelerinin anlaşılması gerekmektedir. Literatür incelendiğinde örgüt ile ilgili farklı tanımlamaların olduğu görülmüştür. Barnard (1994), örgütü “iki veya daha fazla bireyin bilinçli olarak koordine edilmiş etkinliklerinin veya güçlerinin bir sistemi” olarak tanımlarken, Malinowski (1990), örgüt kavramını “bireylerin birtakım ortak amaçlara ulaşabilmek için oluşturdukları bir anlaşma ve birliktelik içeren bir sistem” olarak tanımlamıştır. Örgüt en genel tanımıyla belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluk olarak ifade edilebilir (Robbins ve Coulter M. S.,2007: 17-18) Kültür ise bir toplumun yapısı ile ilgili bir kavramdır. Kültür ile ilgili ilk ve en kapsamlı tanım E. B. Tylor tarafından yapılmıştır. E. B. Tylor’a göre kültür “toplumun üyesi olarak insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (Oğuz, 2011: 132). Başka bir tanımda kültür nesilden nesle aktarılan maddi ve manevi değerler bütünü olarak ifade edilmiştir (Göçer, 2013: 57). Bu iki kavramın birleşiminden oluşan örgüt kültürü ise yazarlar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Örgüt kültürünün yönetim literatürüne girmesi, 1979 yılında Andrew M. Pettigrew’in “Örgütsel Kültürler Üzerinde Araştırma” konusunda yaptığı çalışma ile gerçekleşmiştir (Şişman, 1996: 26). Sonrasında ise Quchi (1981), Deal ve Kennedy (1982) ve Peters ve Watermann (1982) gibi araştırmacılarının bu alanda yayınladıkları kitaplar ile örgüt kültürü konusuna ilgi giderek artmış ve diğer araştırmacıların da yaptıkları farklı çalışmalar neticesinde bu kavram yönetim literatüründeki yerini almıştır (Şişman, 1996: 27).

Farklı kültür tiplerine sahip olan örgüt üyeleri, ortak amaçlarını gerçekleştirmek için, ortak inanç ve değer sistemi oluştururlar. Bu sistem sayesinde, örgütte var olan değişik değer, inanç, tutum, davranış, ahlaki yapı gibi unsurların bir arada olması sağlanmaktadır. Nitekim bu oluşuma da örgüt kültürü adı verilmektedir (Eren, 2020: 135). Schwartz örgüt üyeleri tarafından paylaşılan örgüt kültürünün örgüt üyelerinin davranışlarını çok etkilediğini ifade etmiştir (Wallace, 1983). Çünkü örgüt kültürü, örgüt üyeleri arasındaki tatmin ve aidiyet duygusunu geliştirmektedir. Kroeber & Kluckhohn (1952) örgüt kültürünü, bir organizasyonun davranışını şekillendiren değer kalıpları, fikirler ve diğer sembolik sistemler, Swartz & Jordon (1980) tarafından ise, davranışı şekillendiren normlar üreten üyeler tarafından paylaşılan inanç ve beklenti kalıpları olarak tanımlamıştır. Benzer bir ifadeyle Anthon (2004) bu kavramı, bir kuruluşun çalışanları tarafından paylaşılan değerler, inançlar ve anlayışlar bütünü olarak tanımlamıştır (Abu-jarad ve Yusof, 2022: 35). Thomas ve Tung (2003) ise belirli bir toplumsal grup içindeki insanların algılaması, düşünmesi, muhakeme etmesi, hareket etmesi, tepki vermesi ve etkileşim kurması için bilişsel haritalar sağlayan gelişen paylaşılan inançlar, değerler, tutumlar ve mantıksal süreçler kümesini olarak ifade etmiştir (Abujarad ve Yusof, 2022: 35). Örgüt kültürü, çalışanların ortak

algılarını belirleyerek davranışlarını etkilemektedir. Örgüt kültürü organizasyonların başarısında kilit rol oynamaktadır. Örgüt kültürü örgütsel başarıya ulaşmanın en önemli unsurlarındandır (Aranki, Suifan ve Sweis, 2019: 138). Çünkü örgüt kültürü, bir şirketin performansı ve etkinliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Çalışanların morali ve üretkenliği, motivasyonu, çalışanları elde etme becerisi gibi birçok faktörü etkilemektedir. Örgüt kültürü işletmelerin örgüt kültürünü geliştirmeleri ve hayatlarını devam ettirebilmeleri açısından önemlidir (Warrick, 2017: 36).

Literatür incelendiğinde örgüt kültürünün iş tatmini (Belias ve Koustelious, 2014; Avcı, 2014; MacIntosh ve Doherty, 2010; Demir, 2005; Lund, 2003), iş stresi (Mushtaque ve Siddiqui, 2019; Joiner, 2001), performans (Purwadi vd., 2020; Lerthy, 2017; Shahzad, 2012; Chi vd., 2008), örgütsel bağlılık (Kawiana vd., 2018; Calvalho vd., 2018; Putriana, Umar ve Riady, 2015; Lok ve Crawford, 2004), örgütsel etkinlik (Gochhayat, Giri ve Suar, 2017; Aktaş, Çiçek ve Kıyak, 2011; Zheng, 2005) ve iş değiştirme eğilimi (Alzubi, 2018; Habib vd., 2014) gibi farklı değişkenler üzerindeki etkisine yönelik çalışmaların giderek yaygınlaştığı görülmüştür. Nitekim örgüt kültürünün güçlü olduğu işletmelerde çalışanların iş tatmini, performansı, örgütsel bağlılıkları ve örgütsel etkinlikleri daha yüksekken iş stresleri ve iş değiştirme eğilimleri daha düşüktür.

1.1. Örgüt Kültürünün Temel Öğeleri

Literatür incelendiğinde örgüt kültürünü oluşturan en temel unsurların değerler, normlar, inançlar ve varsayımlar olduğu saptanmıştır (Kolancıoğlu, 2017: 21).

Değerler, örgüt üyelerinin başarısını tamamlayan, düşünce, tutum ve davranışlarına birer standart ve ölçü getiren kavram ve inançlardır. Çalışanların tutum ve davranışlarının örgüte uygun olup olmadığını örgütün değerleri göstermektedir (Köse, Tetik ve Ercan, 2001: 225).

Normlar, örgüt üyelerinin herhangi bir olay karşısında nasıl davranması gerektiğini tanımlayan kurallardır (Sunstein, 1996: 914).

İnançlar ise örgüt içerisinde meydana gelen herhangi bir durum ya da olay karşısında iyi-kötü ya da doğru-yanlış şeklinde değerlendirme yapılmasında ölçü olarak kullanılmaktadır (Bozoğlu, 2011: 14).

Bilinçaltında yer alan duygu, düşünce ve inançlarını içeren varsayımlar, örgüt üyelerine herhangi bir durum karşısında neler yapması ve nasıl davranması gerektiği noktasında onlara kılavuzluk etmektedir (Schein, 2004: 26)

1.2. Örgüt Kültürü Modelleri

Literatürde örgüt kültürünü farklı açılardan ele alarak açıklayan birçok model bulunmaktadır. Bu modeller sayesinde karmaşık olan örgüt kültürü yapılarının anlaşılması kolaylaşmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada literatürde sıklıkla ele alınan Denison Modeli, Cameron ve Quinn Modeli, Parsons Modeli,

Schein Modeli, Thomas ve Killman Modeli, Deal ve Kennedy Modeli, Miles ve Snow Modeli, Peters ve Watermann Mükemmellik Modeli ve Hofstede Modeli aşağıda açıklanmıştır.

1.2.1. Denison Modeli

1995 yılında geliştirilen modelde, örgüt kültürü kavramına ölçülebilirlik özelliği kazandırmak amacıyla iki ana eksen belirlenmiştir. Ana eksenlerden birincisi, değişen müşteri özellikleri, istekleri, teknoloji gibi örgütün kontrolü dışında olan çevresel koşulları, diğeri ise dış koşullara uyum sağlayabilmek için örgüt içinde yapılması gerekli olan işlevsel ve yapısal değişimleri ne derecede gerçekleştirebildiğini göstermektedir (Denison ve Mishra, 1995). Bu iki ana eksen de kendi içinde ikiye ayrılarak örgüt kültürüne yönelik dışa uyum yeteneği, misyon, katılım ve tutarlılık olmak üzere 4 temel kavramsal boyut oluşmuştur. Tablo 1’de Denison’un Örgüt Kültürü Modeli gösterilmiştir.

Tablo 1: Denison Örgüt Kültürü Modeli

Dışsal Uyum	Dışa Uyum Yeteneği	Misyon
İçsel Bütünleşme	Katılım	Tutarlılık
	Değişim ve Esneklik	Durağanlık ve Güdüm

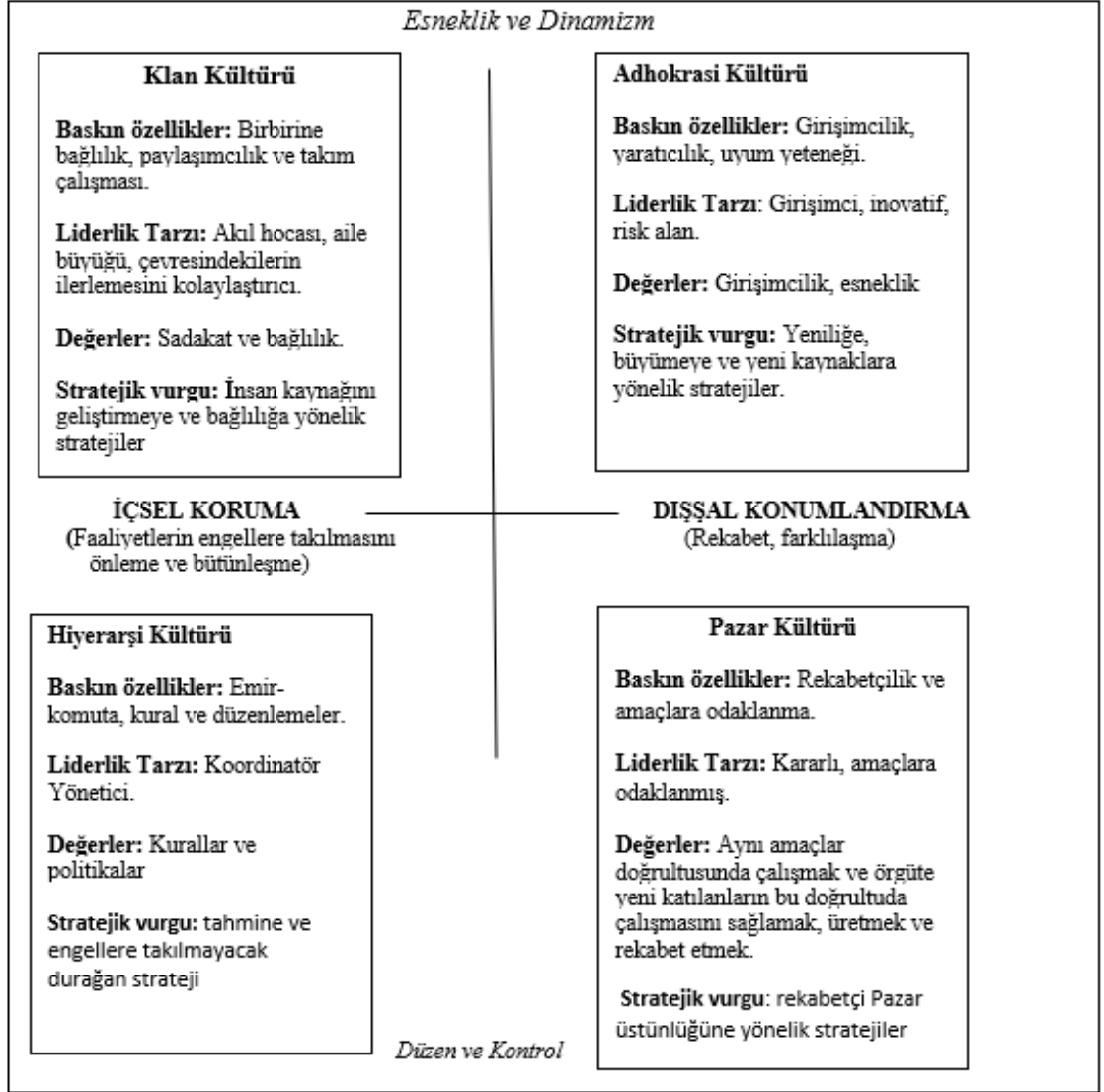
Kaynak: Denison ve Mishra, 1995: 216

Katılım boyutunun alt boyutları, yetkilendirme, takım çalışması ve yetenek geliştirme, tutarlılık boyutunun alt boyutları, temel değerler, uzlaşma ve eşgüdüm ve bütünleşme, misyon boyutunun alt boyutları, stratejik yönetim, örgüt amaçları ve vizyon, dışa uyum becerisinin alt boyutları ise değişim, müşteri odaklılık ve örgütsel öğrenmedir (Yahyagil, 2004: 60).

1.2.2. Cameron ve Quinn Modeli

“Rekabetçi Değerler” kavramını temel alarak geliştirilen bu modelde örgütlerin performans, verimlilik ve etkinliği bu kavram üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Rekabetçi değerler kavramından hareketle piyasa kültürü, adhokrasi kültürü, klan kültürü ve hiyerarşi kültürü olmak üzere dört ayrı kültür türü üzerinde durulmaktadır (Cameron ve Quinn, 1992: 4, 36-41). Klan kültürü; bağlılık ve örgüte itaatle, pazar kültürü; rekabetçilik ve hedefleri başarmak ile adokrasi kültürü; yaratıcılık, girişimcilik ve dinamizm ile hiyerarşi kültürü ise; emirler, kurallar ve düzenlemeler ve verimlilikle karakterize edilmektedir (Kızıloğlu, 2017: 46). Tablo 2’de Cameron ve Quinn’in örgüt kültürü modeli gösterilmiştir (Özdevecioğlu ve Akın, 2013: 117).

Tablo 2: Cameron ve Quinn'in Örgüt Kültürü Modeli

Kaynak: Vayni, 2017: 20

1.2.3. Parsons Modeli

Parsons, örgüt kültürünün temel unsurlardan biri olan değerler unsurunu ilk kez ele alarak bu konuyu modelleyen araştırmacılar arasındadır. Literatürde AGIL Modeli olarak geçen Parsons Modeli örgüt kültürünü sosyal sistemin bir parçası olarak ele almaktadır. Model uyum (adaptation), amaca ulaşma (goal attainment), bütünleşme (integration) ve yasallık (legitimacy) olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. Modelin adı İngilizce baş harflerinden oluşmaktadır (Korkmaz, Aytemiz ve Uysal, 2017: 66). Parsons bu temel unsurların her sosyal sistemde olması gerektiğini ve örgütte bu parçalardan herhangi biri eksik olduğunda örgüt kültürünün olamayacağından söz etmiştir (Kızıloğlu, 2017:48). Modelde öne sürülen görevlerin yerine getirilmesinde kültürel değerler önemli rol oynamaktadır. Kültürel değerler ile alt sistemlerle üst sistemler bütünleşmekte, dış çevre koşullarına kolaylıkla uyum sağlamakta ve değişimlere ayak uydurabilmektedir (Eren, 2020: 143).

Tablo 3: Parsons'ın AGIL Modeli

Uyum	Amaca Ulaşma
Sistemin değişen çevreye uyum yeteneği ve kabulü	Sistemin amaca ulaşma ve amaç belirleme yeteneği
Bütünleşme	Yasalık
Sistemin parçalarını bir araya getirme yeteneği	Sistemin yaşamda kalabilme hakkı

Kaynak: Hezek, 2016: 10

1.2.4. Schein Modeli

Schein, örgüt kültürünü “örgütlerin dış çevreye uyum ve içsel bütünleşme süreçlerinde karşılaştıkları sorunları çözerken öğrendikleri ve örgütün yeni üyelerine bu tür sorunları çözerken algılama ve düşünme süreçlerinde kullanmaları için öğretilen paylaşılmış temel varsayım kalıpları” olarak tanımlamaktadır (Schein, 1992).

Schein örgüt kültürünün üç ana işlevinin olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilki örgütün dış çevreye uyum sorunlarını çözme işlevidir. Örgütün çevresel değişimlere ayak uydurabilmesi yaşamını devam ettirmesi açısından oldukça önemlidir. Bir diğeri örgütün çevreyle entegrasyonu problemidir. Örgüt çevreyle bütünleşme sorunlarını çözmek için grup üyelerini birbirine bağlayan ortak bir dil geliştirmeli, grubun örgütü anlamaları için, örgütsel sınırları belirlemeli, çıkabilecek herhangi bir sorun karşısında hiyerarşileri belirlemeli, ödül ve ceza sistemlerini belirlemeli ve örgüt içerisinde hoşgörü ortamı oluşturulmalıdır. Son işlevi ise örgütün çevresel belirsizlikleri azaltması, endişeleri gidermesi ve korkuların yenilmesi için yardımcı olmasıdır (Eren, 2020: 144).

1.2.5. Thomas ve Killman Modeli

Thomas ve Killman Modeli iki birey arasında meydana gelen çatışmayı ele almaktadır. Killman, çatışma meydana geldiğinde, bireylerin davranışlarını kendine aşırı güvenme ve iş birliği olmak üzere iki temel boyutta açıklamaktadır. Nitekim bu boyutlar, çatışma yöntemini ele alan rekabet etme, iş birliği yapma, uzlaşma, kaçınma ve yardımseverlik modellerini açıklamada kullanılmaktadır (Thomas ve Killman, 2010: 2-3).

Rekabet etme stratejisi; bireylerin çatışma durumunda kendini zorla benimsetme çalışması olarak değerlendirilir. İş birliği yapma stratejisinde; bireyler hem kendini zorla kabul ettirmeye çalışmakta hem de iş birliği yapmaya çalışmaktadırlar. Uzlaşma stratejisinde birey orta seviyede kendini kabul ettirmeye çalışmakta hem de iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Kaçınma stratejisinde birey kendini zorla kabul ettirmeye çalışırken iş birliğinden uzak durmaktadırlar Yardımseverlik stratejisinde ise birey kendini zorla kabul ettirmekten kaçınmakta iş birliği yapmaya odaklanmaktadır (Sezal, 2019: 23).

1.2.6. Deal ve Kennedy Modeli

Deal ve Kennedy (1982), yaptıkları çalışmaya istinaden dört kültür tipi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu dört kültür tip aşağıda açıklanmıştır.

Sert Erkek, Maço Kültürü: Aldıkları kararlar hususunda hızlı bir geri dönüşüm alabilen ve yüksek risk almayı seven bireylerin oluşturduğu örgüt tipidir. Yaptıkları işlerde başarı ile başarısızlık durumları anlık olarak değişebilmektedir. Dolayısıyla, polis ve askeri birliklerin yapısı, finansal kazançlı örgütler, sporcular, reklamcılık sektörü, eğlence endüstrisi bu kültür tipine örnek olarak verilebilecek kültür yapıları olarak örneklendirilebilirler (Terzi, 2000: 82).

Sıkı Çalış/Sert Oyna Kültürü: Bu örgüt tipinde alınan kararların risk oranı düşükken, kararların doğru ya da yanlış olduğu konusundaki geribildirimler hızlıdır. Örgüt kültürünün başarısı çok çalışmaya ve çaba göstermeye bağlıdır. Maço örgüt kültürünün aksine bu örgüt tipinde takım çalışması daha ön planda ve yüksek satış hacmini yakalayan çalışanlar örgütün kahramanı olarak görülmektedir. Moda, pazarlama, elektronik, endüstri ve hizmet gibi sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde bu örgüt tipine rastlamak mümkündür (Egin, 2016: 21)

Şirketin Üzerine Bahse Gir Kültürü: Bu örgüt tipinde risk son derece yüksekken, başarının geri bildirimini son derece yavaştır. Sermaye yoğun şirketler, mimarlık şirketleri ve diğer büyük şirketler, petrol ve gaz şirketleri gibi ilaç şirketleri de bu kültüre verilebilecek bariz örneklerdendir (Sezal, 2019: 27).

Süreç Kültürü: Risk yok denecek kadar azdır. Çalışanlar sonuçtan ziyade işin nasıl yapıldığına yani sürece odaklanmaktadır (Deal & Kennedy 2000:14). Kamu hizmetindeki kuruluşlar ve yüksek bürokrasinin olduğu örgütler bu kültür tipine örnek olarak verilebilir (Cacciattolo, 2014: 6).

Tablo 4: Deal ve Kennedy Örgüt Kültürü Modeli

<i>Geri Bildirim Hızı</i>	Hızlı	Yavaş
Yüksek Risk Kararları	Sert Erkek, Maço Kültürü Polis ve askeri birliklerin yapısı, finansal kazançlı örgütler, sporcular, reklamcılık sektörü, eğlence endüstrisi	Şirket Üzerine İddiaya Gir Kültürü Sermaye yoğun şirketler, mimarlık şirketleri ve diğer büyük şirketler, petrol ve gaz şirketleri gibi ilaç şirketleri
Düşük Risk Kararları	Çok Çalış / Sert Oyna Kültürü Moda, pazarlama, elektronik, endüstri ve hizmet gibi sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde	Süreç Kültürü Kamu hizmetindeki kuruluşlar ve yüksek bürokrasinin olduğu örgütler

Kaynak: Egin, 2016: 20

1.2.7. Miles ve Snow Modeli

Miles ve Snow (1978), rekabet ortamının dinamizmi ile ilgili olarak dört farklı endüstride (yayınevleri, elektronik, gıda işleme ve sağlık hizmetleri) yürüttükleri saha araştırmaları sonucunda örgütlerdeki iş birimlerini gruplara ayırarak arayıcılar, analizciler, savunucular ve tepkiciler olmak üzere dört farklı stratejik tipoloji oluşturulması gerektiği sonucuna vardılar (Lumbantoruan ve Pujanggoro, 2020: 3; Desarbo vd., 2005: 49) Arayıcılar, esas olarak yeni ürünler piyasaya sürerek ve yeni pazar fırsatları belirleyerek sektörlerinde değişime öncülük ederler. Savunucular, istikrarlı bir ürün alanında güvenli bir niş bulur ve bunu sürdürmeye çalışır. Savunucular, yeni ürün veya pazar geliştirmeye odaklanmak yerine, sınırlı bir ürün yelpazesi içinde kalarak, kaynak verimliliğine ve üretim maliyetlerini azaltan süreç iyileştirmelerine daha fazla odaklanır. Analizciler arayıcılar ile savunucuların arasında yer alır. Bunlar geniş bir kâr yelpazesine sahip ürün veya hizmetlerin sağlanması ile risk faktörünü dengelemeye çalışmaktadırlar (Lin, Tsai ve Wu, 2014: 1981). Tepkicilerin davranışları ön görülemez, tutarlı ve istikrarlı yapı ve sistemler kuramazlar. Bu nedenle de istikrarsız bir stratejik tip olarak kabul edilirler. Uzun vadeli hedefleri ve karar kalıpları yoktur, bu nedenle rekabet avantajı elde etmek için herhangi bir işlevsel yetenek geliştirmezler (Lin, Tsai ve Wu, 2014: 1981).

1.2.8. Peters ve Watermann Mükemmellik Modeli

1980 yılında Peters ve Watermann iş yaşamında başarılı olan ABD firmalarını başarılı yapan kriterlerin neler olduğunu araştırmışlar ve yaptıkları popolist ve ampirik görüşlerini ortaya koydukları Mükemmellik Arayışı (In Search Of Excellence) adlı kitaplarında bu başarı kriterlerini sekiz faktör altında toplamışlardır (Peters ve Waterman, 1982: 28-57). Peters ve Waterman örgütlerin değişiklik yapabilme kabiliyetlerinin başarılarını etkilediğini, aynı zamanda başarılı örgütlerin düzenli denemelerle hızlı bir şekilde yenilikler yaparak faaliyetlerini devam ettirdiklerini belirtmişlerdir (Dobson, Starkey ve Richard, 2004: 122).

Peters ve Watermann Mükemmellik Modelinin boyutlar şekildedir (Attafar, Forouzan ve Shojae, 2012: 123-125):

- Hareketi tercih etme
- Müşterilerle sürekli ilişkiler kurmak
- Özerklik ve girişimcilik cesaretlendirecek faaliyet serbestisi
- İnsanlar değer vermesiyle birlikte verimliliği artırmak
- Bir ana işlemede deneyimli, değer odaklı olmak
- En iyi bilinen iş alanında kalmak
- Basit yapı az çalışan
- Gevşek ve sıkı kontrolü birlikte kullanmak

1.2.9. Hofstede Modeli

Literatürde en yaygın olarak kullanılan örgüt kültürü modellerinden biri olan Hofstede Modeli örgüt kültürünün, içinde yer aldığı toplumun kültüründen ayrı tutulamayacağını yani örgüt kültürünün toplum kültüründen önemli derecede etkilendiğini ileri sürmektedir. Hofstede yaptığı araştırma sonucunda örgüt kültürünü dört boyutta incelemiştir. Bunlar güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/toplumculuk ve erillik/dişilliktir. (Hofstede, 1994). Güç mesafesi, örgüt üyeleri arasındaki güç dağılımındaki eşitsizlik derecesidir (Hofstede, 1993). Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda merkezîyetçi bir yapı vardır, ast ile üst arasındaki fark fazladır. Güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda merkezîyetçi yapı hâkim değildir bu nedenle ast ile üst arasındaki fark azdır. Ast kademede çalışan örgüt üyeleri zamanla üst kademeye terfi edebilirler (Eren Gümüştekin ve Emet, 2007). Belirsizlikten kaçınma boyutunda kurallar ve düzenlemeler net olarak bellidir. İş görenlerin maaşları, ikramiyeleri emeklilikleri gibi durumlar önemlidir. Çalışanlarda kaygı ve iş stres seviyesi fazladır (Öncül, Deniz ve İnce, 2016: 260). Bireycilik boyutu, bireyin kendini bağımsız olarak görmesini, kendi istek ve beklentilerini ön plana koymasını ve gruptaki diğer bireyler ile ilişkisinde kendi çıkarlarına yönelik hareket etmesini ifade etmektedir. Toplumculuk boyutunda, birey kendini grubun bir parçası olarak görmekte ve grubun amaçlarını ön planda tutmaktadır (Çalışkan ve Özkoç, 2016: 242). Erillik boyutunda, sosyal roller cinsiyete göre belirlenir. Erkekler özgüveni yüksek, baskın, daha koruyucu olarak görülmek istenirken, kadınların ise daha geri planda alçak gönüllü, yumuşak başlı, sakin davranışları beklenmektedir. Dişillik boyutunda sosyal roller arasındaki büyük farklılıklar yoktur. Erkeklerden ve kadınlardan beklenenler çevreye duyarlı olmak, insanlar arasındaki ilişkilerde ılımlı olmak, diğer insanlara destek olmak gibi rollerdir (Hofstede, 1980a).

Sonuç

Bir örgütün var olması temelde ortak amaçları olan insanların bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için bir araya gelmesi ile mümkündür. Örgüt kültürü, örgüt üyelerinin, örgüt içerisindeki tutum ve davranışlarını, iş anlayışını, iş ahlakını, örgütün yapısını, örgüt üyeleri arasındaki faaliyetleri düzenleyerek birbiri ile uyumlu hale getirmektedir (Demir, 2017: 6)

Örgüt kültürü örgüt içindeki bireylerin davranışlarını şekillendiren inançlar, alışkanlıklar, değerler ve davranış sürecidir (Azeem vd., 2021: 1). Dolayısıyla çalışanlar örgüt kültürünü benimseyerek iş yapma yöntemleri ve süreçlerine standart hale getirmekte ve daha istikrarlı ve başarılı olmaktadır. Çalışanların biz ruhu ve takım duygusunu geliştirerek, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan çatışmaların daha hafif atlatılmasına katkı sunmaktadır. Örgüt kültürü aslında örgütün kimliği olarak düşünülebilir. Örgütün hem kendi bünyesinde hem de örgüt dışı ilişkilerinde örgüt kültürü izlerine rastlamak kaçınılmazdır (Eren, 2020: 169).

Örgüt kültürü, ortak bir değer sistemidir. Çalışanların örgütsel hedeflere ve ideallere ulaşmak için faaliyetleri nasıl yürüttüğü konusunda bir referanstır. Genellikle kuruluşun vizyonu, misyonu ve

hedefleri olarak belirtilir. Örgüt kültüründeki değişiklikler çalışan davranışlarından da değişikliğe neden olmaktadır. Bu nedenle örgüt kültürünün kontrol mekanizması çok güçlü olmalıdır.

Güçlü bir örgüt kültüründe çalışanlar, örgütle ilgili benzer görüşlere sahiptirler ve örgütsel değerlerle tutarlı davranmaktadırlar (Flamholtz ve Randle, 2011). Aynı zamanda örgütün üyeleri örgütün değerlerini ve hedeflerini paylaşmakta ve yeni çalışanlar da bu değerleri hızla benimsemektedirler (Kotter ve Heskett, 1992).

Örgüt kültürünün örgüt amaçlarını desteklediği düşüncesinin çalışanlar tarafından benimsenmesi ve kabul edilmesi örgütsel etkinliği olumlu yönde etkilemektedir. Zira bunun tam aksi düşünüldüğünde, yani örgüt kültürünün örgütsel amaçlarla örtüşmediği hallerde, örgüt kültürü örgütsel etkinliğe olumsuz etki yapmaktadır ve bu durum örgütün yapısını karmaşık hale getirerek örgütün başarısını düşürmektedir (Şahin, 2010: 33).

Son söz olarak bütün örgütler iyi ya da kötü, güçlü ya da zayıf bir kültüre sahiptirler. Ancak şu var ki varlıklarını devam ettirebilen ve rakiplerine karşı üstünlük sağlayabilen örgütlerin özgün bir kültüre sahip oldukları bir gerçektir. Belirli bir örgüt kültürünün yaratılması örgüt için bir yaşam tarzı anlamına gelmektedir ve bu yaşam tarzı onların sistem içindeki yerini belirlemede önemli rol oynamaktadır (Güçlü, 2003: 157).

KAYNAKÇA

- Abu-Jarad, I. Y., Yusof, N. A., & Nikbin, D. (2010). A review paper on organizational culture and organizational performance. *International Journal of Business And Social Science*, cilt1, sa 3, 26-46
- Aktaş, E., Çiçek, I., & Kıyak, M. (2011). The effect of organizational culture on organizational efficiency: The moderating role of organizational environment and CEO values. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 1560-1573.
- Alzubi, Y. Z. W. (2018). Turnover intentions in Jordanian Universities: The role of leadership behaviour, organizational commitment and organizational culture. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5(1), 177-192.
- Aranki, D. H., Suifan, T. S., & Sweis, R. J. (2019). The relationship between organizational culture and organizational commitment. *Modern Applied Science*, cilt 13, sa 4, 137-154
- Attafar, A., Forouzan, B. & Shojaei, M., (2012). "Evaluation of Organizational Excellence Based On Peters and Watermen's Model In Tuka Stell Investment Holding", *American Journal of Scientific Research*, (50), pp. 119-137.

- Azeem, M., Ahmed, M., Haider, S., & Sajjad, M. (2021). Expanding competitive advantage through organizational culture, knowledge sharing and organizational innovation. *Technology in Society*, 66, 1-16
- Barnard, C. (1994) *The Functions of Executive*. Cambridge:Harward University Press
- Belias, D., & Koustelios, A. (2014). Organizational culture and job satisfaction: A review. *International Review of Management and Marketing*, 4(2), 132-149.
- Bozoğlu, G., (2011). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık Açısından Eğitim Sektöründe Yalova İlinde Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Cacciattolo, K. (2014). Understanding organisational cultures. *European Scientific Journal*. sa2, 1-7
- Cameron, K. Ve Quinn, R. S. (1992), Report on “Diagnosing and Changing Organizational Culture”, Adison-Wesley, Massachusetts.
- Carvalho, C. R. S. P., Castro, M. A. R., Silva, L. P., & Carvalho, L. O. P. (2018). The relationship between organizational culture, organizational commitment and job satisfaction. *Revista Brasileira de Estrategia*, 11(2), 201.
- Chi, H. K., Yeh, H. R., & Yu, C. H. (2008). The effects of transformation leadership, organizational culture, job satisfaction on the organizational performance in the non-profit organizations. *The Journal of Global Business Management*, 4(1), 129-137.
- Çalışkan, N., & Özkoç, A. G. (2016). Örgütlerde paternalist liderlik algısına etki eden ulusal kültür tiplerinin belirlenmesi. *Yaşar Üniversitesi e-Dergisi*, cilt.11, sa. 44, 240-250.
- Deal, T.E. & Kennedy, A.A. (2000). *The New Corporate Cultures*. Basic Books, New York.
- Demir, M. (2017). Örgüt Kültürü ile Örgütsel Yapı Arasındaki İlişkinin İki Farklı Ulusa Ait İşletmeler Üzerinde Karşılaştırmalı Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Denison, D. R., & Mishra, A. K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness. *Organization science*, cilt. 6, sa.2, 204-223.
- DeSarbo, W. S., Anthony Di Benedetto, C., Song, M., & Sinha, I. (2005). Revisiting the Miles and Snow strategic framework: uncovering interrelationships between strategic types, capabilities, environmental uncertainty, and firm performance. *Strategic management journal*, cilt26, sa1, 47-74.
- Dobson, P., Starkey, K.&Richards, J., (2004). *Strategic Management. Issues And Cases*. Blackwell Publishing.

- Egin, M. (2016). Örgüt Kültürünün Yönetici Karar Sürecine Etkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eren Gümüştekin, G. & Emet, C. (2007). Güçlendirme Algılarındaki Değişimin Örgütsel Kültür ve Bağlılık Üzerinde Etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt.17.
- Eren, E. (2020). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık
- Flamholtz, E., & Randle, Y. (2011). *Corporate Culture: The Ultimate Strategic Asset*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gochhayat, J., Giri, V. N., & Suar, D. (2017). Influence of organizational culture on organizational effectiveness: The mediating role of organizational communication. *Global Business Review*, 18(3), 691-702.
- Göçer, A. (2013). Türkçe öğretmen adaylarının dil kültür ilişkisi üzerine görüşleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 25-38.
- Gürer, G. T., & Çalık, T. (2022). Türkiye'deki Örgüt Kültürü Konulu Tezlere İlişkin Bir İçerik Analizi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42 (2), 1463-1495.
- Habib, S., Aslam, S., Hussain, A., Yasmeen, S., & Ibrahim, M. (2014). The impact of organizational culture on job satisfaction, employees commitment and turn over intention. *Advances in Economics and Business*, 2(6), 215-222.
- Hezek, E. (2016). Örgüt Kültürünün Kaliteye Etkisi; Kalite Olgunluk Modeli Yaklaşımı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hofstede G. (1993), "Cultural Constraints in Management Theories", *The Academy of Management Perspectives*, 7 (1), 81-94
- Hofstede, G. (1980a). *Culture's Consequences*. London: Newbury Park
- Hofstede, G. (1994). Management Scientists are Human. *Management Science*, 40 (1).
- Joiner, T. A. (2001). The influence of national culture and organizational culture alignment on job stress and performance: evidence from Greece. *Journal of Managerial Psychology*, 16(3), 229-242.
- Karadirek, G. & Genç K. Y. (2020). *Örgüt Kültürü*. Astana Yayınları.
- Kawiana, I. G. P., Dewi, L. K. C., Martini, L. K. B., & Suardana, I. B. R. (2018). The influence of organizational culture, employee satisfaction, personality, and organizational commitment towards employee performance. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 5(3), 35-45.

- Kırca, C., (2015). Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıloğlu, M., (2017). Denison Örgüt Kültürü Modeli Bağlamında Örgüt Kültürü ve Örgütsel Güç İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Kolancıoğlu, B. (2017). Örgüt Kültürünün Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korkmaz, O., Aydemir, S., & Uysal, H. T. (2017). Örgütsel özdeşleşme üzerinde örgüte hâkim kurum kültürünün etkisi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 62-81.
- Kotter, J. P., & Heskett, J. L. (1992). *Corporate Culture and Performance*. New York, NY: Kotter Associates.
- Köse, S., Tetik, S. & Ercan, C. (2001). Örgüt kültürünü oluşturan faktörler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7 (1), 224-226.
- Lin, C., Tsai, H. L., & Wu, J. C. (2014). Collaboration strategy decision-making using the Miles and Snow typology. *Journal of Business Research*, 67 (9), 1979-1990.
- Lok, P., & Crawford, J. (2004). The effect of organisational culture and leadership style on job satisfaction and organisational commitment: A cross-national comparison. *Journal of Management Development*, 23(4), 321-338.
- Lumbantoruan, R.S., Nazaruddin, S. & Pujangkoro, S. (2020). Analysis of small and medium enterprises (SMEs) strategy using miles and snow typology: A literature review. *IOP Conf Ser Mater Sci Eng* 1003, 012120.
- MacIntosh, E. W., & Doherty, A. (2010). The influence of organizational culture on job satisfaction and intention to leave. *Sport Management Review*, 13(2), 106-117.
- Macit, G., & Erdem, R. (2020). Örgüt kültürü ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (2), 765-792.
- Malinowski, B. (1990). *İnsan ve Kültür*. Çev. Fatih Gümüş. Ankara: Verso Yayıncılık
- Mushtaque, T., & Siddiqui, D. A. (2019). Impact of organizational culture on job stress and employee engagement in Pakistan. *Available at SSRN 3510644*.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 123-139.

- Öncül, M. S., Deniz, M., & İnce, A. R. (2016). Hofstede'nin örgüt kültürü modelinin potansiyel girişimcilerin yetiştiği çevresel özellikler kapsamında değerlendirilmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7 (1), 255-269.
- Özdevecioğlu, M., Akın, M. (2013). Yöneticilerin örgüt kültürü ve örgütler arası vatandaşlık davranışları algılamaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 112-131
- Peters, J. Thomas, Waterman H. Robert. (1982). *In Search of Excellence*, Harper & Row.
- Purwadi; Darma, Dio Caesar; Febrianti, Widya; Mirwansyah, Dedy. (2020). Exploration of leadership, organizational culture, job satisfaction, and employee performance. *Technium Soc. Sci. J.*, 6, 116.
- Putriana, L., Umar, H., & Riady, H. (2015). The impact of organizational culture on job satisfaction, organizational Commitment and job Performance: Study on Japanese Motorcycle Companies in Indonesia. *Int J Edu Res*, 3, 103-14.
- Robbins, S.P & Coulter, M. (2007). *Management*, 9th Edition, Pearson Education International, New Jersey, U.S.A
- Schein, E. H. (2004). *Organizational Culture and Leadership*, London: Jossey- Bass Publishers.
- Schein, E.H. (1992). *Organizational Culture and Leadership* 2. Ed., Jossey Bass Publishers. San Fransisco.
- Sezal, N. (2019). Örgüt Kültürünün, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Kahramanmaraş Tekstil Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Shahzad, F., Luqman, R. A., Khan, A. R., & Shabbir, L. (2012). Impact of organizational culture on organizational performance: An overview. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*. 3 (9), 975-985
- Şişman, M. (2002). *Örgütsel ve Kültürler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sunstein, Cass R. (1996). Social Norms and Social Roles. *Columbia Law Review*, 96 (4), 903-968.
- Şahin, A. (2010). Örgüt kültürü-yönetim ilişkisi ve yönetsel etkinlik. *Maliye Dergisi*, 159 (2), 21-35.
- Şenol, L. (2022). Örgüt Kültürü, Çalışan Davranışı ve Yenilikçi Davranış İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7 (1), 149-159.
- Şişman, M. (1994). Örgüt Kültürü. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Terzi, A. R. (2000). Örgüt Kültürü. Ankara: Nobel Yayınları, Ankara.

- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (2010). Conflict mode instrument profile and interpretation report. Sunnyvale: CPP.
- Vayni, T. (2017). Örgüt Kültürünün İşletmelerde İnovasyon Etkinliği Üzerine Etkisi: Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Wallach, E. (1983). Individuals and organizations: the cultural match. *Training and Development Journal*, 29-36.
- Warrick, D. D. (2017). What leaders need to know about organizational culture. *Business Horizons*, 60 (3), 395-404.
- Yahyagil, M. Y. (2004). Denison örgüt kültürü ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışması: Ampirik bir uygulama. *İÜ İşletme İktisadi Enstitüsü, Yönetim Dergisi*, 47, 53-76.
- Yıldırım, K., (2021). Algılanan Örgüt Kültürü ile Çalışmaya Tutkunluk İlişkisinde Liderlik Tarzı ve Güvenin Rolü. Doktora Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

POLITICAL MANIPULATION ON SOCIAL MEDIA: POLICY RECOMMENDATIONS, AND POTENTIAL REACTIONS

Ertuğrul Buğra ORHAN¹

Abstract

This research examines the prevalent problem of political influence on social media platforms, its ramifications, and prospective reactions from Generation Z. Through an analysis of manipulation theories in the context of the digital era, including cognitive, emotional, and behavioral strategies, this study provides insights into the swift propagation of misinformation and the influence of algorithmic personalisation. This study conducts a comprehensive examination of relevant scholarly literature, with a particular focus on the impact of political misinformation on democratic processes. The subsequent analysis delves into the likely responses of Generation Z towards social media regulation, taking into account their inclination towards endorsing measures aimed at countering manipulation, while also expressing apprehensions over privacy and freedom of expression. This study highlights the significance of well-informed policy formulation in order to effectively tackle manipulation, while also taking into account the viewpoints of the younger demographic.

Keywords: Political manipulation, Social media, Generation Z.

Jel Kodları: Jel D72, Jel D79

SOSYAL MEDYADA SİYASİ MANİPÜLASYON: POLİTİKA ÖNERİLERİ VE POTANSİYEL TEPKİLER

Öz

Bu araştırma, sosyal medya platformlarında siyasi etkinin yaygın sorununu, sonuçlarını ve Z kuşağının olası tepkilerini incelemektedir. Bilişsel, duygusal ve davranışsal stratejiler de dahil olmak üzere dijital çağ bağlamında manipülasyon teorilerinin analizi yoluyla, bu çalışma yanlış bilginin hızlı yayılması ve algoritma tabanlı kişiselleştirmenin etkisi konusunda içgörüler sunmaktadır. Bu çalışma, demokratik süreçler üzerindeki siyasi yanlış bilgi etkisi üzerine ilgili bilimsel literatürün kapsamlı bir incelemesini gerçekleştirmektedir. Sonraki analiz, manipülasyona karşı önlem almaya yönelik önlemleri destekleme eğilimlerini dikkate alarak, Z kuşağının sosyal medya düzenlemelerine olası tepkilerine derinlemesine inmektedir, aynı zamanda gizlilik ve ifade özgürlüğü konusunda endişelerini de dile getirmektedir. Bu çalışma, manipülasyonla etkili bir şekilde mücadele etmek için iyi bilgilendirilmiş politika oluşturmanın önemini vurgularken, aynı zamanda genç nüfusun görüşlerini de dikkate almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi manipülasyon, Sosyal medya, Z kuşağı.

Jel Classification: Jel D72, Jel D79

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, bugraorhan@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2455-5441

GİRİŞ

The pervasive utilization of social media and the internet in the contemporary day has given rise to the prominence of disinformation propagation and manipulation as significant concerns within society. Social media manipulations have the potential to exert impact on the operation of democratic systems and individuals' decision-making processes, particularly within the realm of political processes. The utilization of concepts and theories related to manipulation in the context of the digital era, alongside scholarly investigations on political manipulations occurring on social media platforms, is gaining heightened significance. The primary objective of this study is to offer a complete examination of manipulation concepts and theories in order to enhance our comprehension of the impacts and ramifications associated with manipulation. Furthermore, its objective is to promote the advancement of scientific investigation into the consequences and ramifications of political endeavors.

The subsequent portions of this study examine the utilization of manipulation theories in the context of the digital era and the evolution of manipulation strategies on social media platforms. This section comprises debates pertaining to fundamental theoretical frameworks, specifically propaganda theories as proposed by Lasswell in 1927. The article additionally encompasses significant theoretical studies and discoveries within this domain, further exploring the theoretical underpinnings of political influence through social media. The present discussion focuses on the utilization of social media manipulations as examined in the study conducted by Woolley and Howard (2016). Additionally, the impact of these manipulations on election processes is explored based on the findings reported by Allcott and Gentzkow (2017). The present study elucidates significant works and findings by conducting a comprehensive analysis of the most recent literature listed in Web of Science, employing literature reviews as the primary methodological approach. This section encompasses theoretical frameworks pertaining to manipulation, as well as contemporary research on results (Marwick & Lewis, 2017).

The concluding section of the paper underscores the significance of scientific inquiry into the political impact on social media, as well as its implications for the decision-making processes and regulatory measures used by policymakers. Additionally, it furnishes information regarding potential responses of Generation Z towards legislation pertaining to social media, and aids in the development of efficacious approaches and regulations to address the impacts and ramifications of manipulation in the era of digital technology. Based on the results of this study, it is evident that the widespread occurrence of manipulation in the era of digital technology serves as evidence that manipulative practices on social media platforms might have significant ramifications for democratic systems. Hence, it is imperative for policymakers, society, and researchers to possess an understanding of the ramifications of manipulation and formulate efficacious approaches to counteract its influence. Furthermore, it is imperative to enhance the level of awareness regarding the utilization and manipulation of social media platforms among the younger cohorts. The results of this study can provide

valuable insights into the influence of manipulation on political processes within the digital era, hence aiding in the formulation of more efficacious legislation in this domain.

1. MANIPULATION CONCEPT AND THEORIES

The significance of manipulation and its associated theories holds particular relevance within social and psychological domains. Cialdini (2001) posits that manipulation entails an endeavor by an individual to exert influence over another individual, aligning their actions and decisions with the manipulator's own goals. The examination of manipulation can be undertaken by analyzing power dynamics and patterns of interaction within interpersonal interactions. This section will examine the concept of manipulation and its relevance within the academic literature, along with the associated theories.

The discourse surrounding the phenomenon of manipulation has been the subject of extensive analysis across several academic disciplines, including psychology, communication, sociology, and politics. Turner (2014) posits that manipulation entails a deliberate endeavor by individuals or collectives to exert control over the cognitive processes, emotional states, and behavioral patterns of others. Within this particular framework, the act of manipulation can be perceived as being in opposition to moral and ethical tenets. However, it is worth noting that there are instances where manipulation may be regarded as an indispensable tool for fostering social cooperation and achieving harmony (Lynch, 2018). The objectives of manipulation study encompass comprehending the mechanisms employed in executing manipulative behaviors and scrutinizing their resultant impacts. The manipulation theories can be broadly classified into three primary divisions, namely cognitive, emotional, and behavioral manipulation theories.

Cognitive manipulation theories center on the systematic manipulation of individuals' thoughts and perspectives. According to the perspectives outlined by Petty and Cacioppo (1986), manipulators employ arguments and information as a means to exert influence over the viewpoints of their intended targets. One example of a prominent theory in psychology is cognitive dissonance theory, proposed by Festinger in 1957. According to this idea, individuals undergo cognitive dissonance when they are confronted with knowledge that contradicts their existing beliefs. Consequently, individuals are more inclined to modify their ideas and attitudes in order to alleviate cognitive dissonance. Cognitive manipulations are frequently employed in political communication, propaganda, and various advertising strategies (O'Keefe, 2002).

Theories on emotional manipulation focus on strategies employed to exert influence over the emotions and sentiments of individuals who are the intended recipients. According to the perspectives presented, those who engage in manipulation have the ability to influence the actions of their targets by eliciting feelings such as fear, guilt, happiness, love, or other affective states (Aronson et al., 2015). The idea of emotional events posits that emotional responses exert a substantial influence on individuals'

cognitive processes, including their perceptions, evaluations, and subsequent behavioral outcomes. Manipulators employ strategies aimed at altering the attitudes and behaviors of persons by seeking to exert influence over their emotional responses.

Behavioral manipulation theories center on the endeavors of manipulators to exert influence on the behaviors and activities of the individuals they target. According to the perspectives presented, those who engage in manipulation possess the ability to exert control over the actions of their targets through the utilization of social influence and power strategies (Raven, 1992). One example that illustrates the theory of conformity (Cialdini, 2001) is the notion that individuals frequently modify their behaviour in order to align with prevailing social norms within social circles and collectives. In this scenario, persons with manipulative tendencies have the ability to devise strategies for influencing behavior by leveraging the desire of target individuals to adhere to specific social groups.

The exploration of manipulation and its associated theories significantly enhances comprehension of interpersonal interactions and power dynamics. Cognitive, emotional, and behavioral manipulation theories encompass a range of methodologies and strategies that manipulators employ to exert influence over individuals. The concepts and hypotheses expounded in this section establish a fundamental structure for the investigation of manipulation, so serving as a foundation upon which forthcoming investigations might be constructed. Hence, it can be posited that additional investigation is necessary in order to attain a comprehensive comprehension of power dynamics, social interactions, and interpersonal relationships.

2. THE USE OF MANIPULATION THEORIES IN THE MODERN AGE

The application of manipulation theories in contemporary society poses novel issues. The internet and social media platforms provide manipulators with the means to exert influence over specific individuals and extend their reach to a broader audience. However, the assessment of the impact and repercussions of manipulation has become increasingly challenging (Marwick & Lewis, 2017). This part will examine the application of manipulation theories in contemporary society, with a specific focus on the influence of the internet and social media in shaping manipulation strategies.

Cognitive manipulation techniques can be employed in diverse circumstances within the digital era. In contemporary society, manipulative persons employ internet platforms and social media as means to exert influence over the perspectives and convictions of specific individuals (Wardle & Derakhshan, 2017). Within the context of the contemporary digital era, several prominent mechanisms of cognitive manipulation have emerged, including algorithmic personalization, filter bubbles, and the dissemination of disinformation (Zuboff, 2019).

The capacity to manipulate individuals' emotions over the internet has witnessed a growth in tandem with the advancement of the digital era (Tandoc et al., 2018). The impact on the emotions and sentiments of target audiences can be altered, particularly when employing narratives, visual media, and

other forms of content that emphasize emotions (Papacharissi, 2015). Furthermore, by employing techniques such as social engineering and online reputation management, individuals who seek to manipulate others can more effectively employ strategies of emotional manipulation (Hahnagy, 2011). The utilization of behavioral manipulation strategies has emerged as a pivotal milestone in the era of digital advancements. According to Tucker et al. (2018), the advent of online platforms and social media has facilitated the expedited and effortless access of manipulators to the behaviors of their intended targets. According to Walther (2011), the presence of social media features can have an impact on the actions of those being targeted, thereby enhancing their likelihood of conforming to societal norms and gaining acceptance from their peers.

In summary, the theories and techniques of manipulation have undergone transformation in the era of digital technology. It is crucial to comprehend their utilization and impact on social interactions and power dynamics. By directing attention towards various modalities of manipulation and the instruments employed by manipulators to attain their objectives, it becomes possible to formulate efficacious tactics and policies aimed at mitigating the adverse consequences of manipulation in the contemporary digital era. To gain a comprehensive understanding of the impacts of manipulation and the mitigation of power dynamics, it is important to undertake an analysis of the diverse manifestations of manipulation and the strategies employed by manipulators to accomplish their objectives. By adopting this approach, it becomes possible to formulate efficacious methods and policies aimed at mitigating the adverse consequences associated with manipulation within the context of the digital era. Furthermore, those that engage in manipulation tactics might employ many strategies, like gamification and customization, to exert influence over the motivation and actions of their subjects (Deterding et al., 2011).

The assessment and comprehension of the consequences of manipulation encounter supplementary obstacles in the digital era owing to the influence of ideas surrounding online manipulation. According to Vosoughi et al. (2018), the influence of online manipulation can extend to a wider range and have a more profound effect on individuals' beliefs, emotions, and behaviors. One notable impact of misinformation and conspiracy theories disseminated via social media platforms is their potential to shape the political, social, and scientific ideologies of individuals and communities (Lewandowsky et al., 2017). The implications of this phenomenon can be far-reaching for democratic processes, the formation of public sentiment, and the maintenance of societal unity (Allcott & Gentzkow, 2017).

The utilization and comprehension of manipulation theories in the era of digitalization signify a significant juncture. The utilization of internet and social media platforms enables manipulators to effectively target their desired audiences and exert a broader influence, hence complicating the assessment of the ramifications of manipulation. The analysis offered in this section offers a comprehensive examination of the utilization of manipulation theories in the context of the digital era,

as well as the resulting implications. The implications and ramifications of manipulation in the digital era need the implementation of efficacious regulations and methodologies in this domain, with future investigations being imperative.

3. POLITICAL MANIPULATION IN SOCIAL MEDIA

Social media platforms provide a conducive environment for the efficient execution and widespread dissemination of political manipulation. According to Woolley and Howard (2016), the utilization of online platforms facilitates the accessibility of manipulators to effectively engage and influence their intended target audiences. This section will undertake an analysis of theoretical literature pertaining to political manipulation on social media, with a specific emphasis on the techniques and methodologies employed by political actors and their adherents.

According to Karpf (2016), political manipulation theories propose that individuals who engage in manipulation tactics exert deliberate efforts to exert influence over the cognitive processes, affective states, and behavioral tendencies of their targets. These concepts imply that a range of techniques and approaches, including propaganda and the utilization of state-sponsored social media trolls, are employed in the realm of political manipulation. The term "cognitive political manipulation on social media" pertains to the various strategies employed to exert influence over individuals' political beliefs and understandings. The utilization of misinformation, fake news, and political conspiracies has been identified as strategies employed to accomplish these manipulations (Lewandowsky et al., 2017). According to Allcott and Gentzkow (2017), the utilization of social media platforms facilitates the rapid dissemination of such content to wide-ranging audiences.

The subject of inquiry is to the techniques employed by individuals seeking to exert control over the political sentiments and viewpoints of specific individuals within the realm of social media. According to Marwick and Lewis (2017), the utilization of provocative headlines, contentious language, and emotionally charged written and visual information can be employed as a means of manipulating individuals. The aforementioned strategies are specifically crafted to either bolster the political convictions of the targeted individuals or provoke animosity and bias towards rival factions (Sunstein, 2018).

The examination of political influence via social media is a significant domain of study and a subject of policy considerations. Social media platforms provide political actors and their supporters the means to employ deceptive strategies in order to exert influence over specific target audiences. This section undertakes an examination of theoretical literature pertaining to the impact of political influence on social media platforms, and subsequently offers suggestions for future research endeavors and the formulation of policies within this domain. Further investigation and the formulation of efficacious strategies and policies will be imperative in comprehending and addressing the ramifications and implications of social media and its role in political influence.

4. LITERATURE REVIEW

The present study conducts a comprehensive review of the existing literature in order to synthesize and analyze the current state of knowledge on the chosen topic. This section aims to critically assess the existing body of literature pertaining to publications in Web of Science, the notion of manipulation, digital applications, and more especially, the literature concerning political manipulation in social media. In their study, Vrij et al. (2020) aimed to examine the efficacy of manipulation strategies at both individual and social levels. The researchers found three primary categories of manipulation theories, namely cognitive, emotional, and behavioral. The study conducted by Vosoughi et al. (2018) examined current research findings and presented evidence that false information propagates more rapidly and reaches a larger audience compared to accurate information. This underscores the efficacy of manipulation theories in the context of the digital era.

The examination of algorithmic personalization and filter bubbles in social media, as discussed by Zuboff (2019) and Pariser (2011), offers valuable perspectives on the mechanisms employed for cognitive manipulation in the contemporary digital era. The study conducted by Allcott and Gentzkow (2017) investigated the effects of political misinformation and fake news disseminated via social media platforms on democratic processes and social cohesion. This study demonstrates that social media platforms offer a conducive environment for the dissemination and impact of political manipulation. Woolley and Howard (2016) conducted a significant investigation into the increasing prevalence of political influence inside the realm of social media. This study demonstrates that the presence of political bots and state-sponsored trolls has a substantial impact on individuals' political beliefs and affiliations. The scholarly works conducted by Vrij et al. (2020) and Vosoughi et al. (2018) offer valuable perspectives on the evolution and ongoing efficacy of manipulation theories and tactics within the context of the digital era. Furthermore, scholarly investigations conducted by Allcott and Gentzkow (2017) as well as Woolley and Howard (2016) underscore the significance of conducting additional research pertaining to the impacts and ramifications of political influence on social media platforms.

Upon examining the relevant literature within our country, namely Çam (2018), Keser (2017), Selvi (2020), Şahinbaş (2016), Yüceel (2019), and Zubair (2017), it becomes evident that the major focus lies in exploring the correlation between social media usage and political engagement. These studies mostly concentrate on university students belonging to Generation Z in terms of their research area. All of the aforementioned investigations were carried out utilizing either online or in-person survey methodologies. Although the studies under consideration share similarities in terms of their samples, ideas, and research goals, it is evident that they yielded divergent outcomes. Selvi (2020) has determined that the correlation between social media usage and political engagement in Generation Z is constrained. Conversely, Keser (2017) has established a robust association between social media and political activity, as well as information searching, among the youth. Yüceel (2019), conversely, posited that a notable correlation between social media consumption and political participation is absent. Çam (2018)

offered a critique of the existing literature that posits Generation Z as apolitical, and instead argued that this generation exhibits a higher degree of political engagement than previously believed. According to the findings of Şahinbaş (2016), the political engagement and self-expression of Generation Z are constrained as a result of a prevailing sense of mistrust. According to Zubair's (2017) study, there exists a range of political involvement levels among those belonging to Generation Z, which can be attributed to cultural and economic influences. The lack of consistency in the outcomes of studies employing identical quantitative fieldwork may be attributed to variations in researchers' methodological approaches or potential inaccuracies in data collection from the research population.

The scholarly investigations undertaken by Mınarlı (2019) and Ün (2021) focused on examining the political influence of social media usage, specifically within the realm of Twitter. These studies employed content analysis as their primary research methodology. Both studies examined the 2018 Presidential election in Turkey, albeit with distinct emphases in the existing body of literature. Mınarlı (2019) conducted an inquiry into the correlation between social media and democracy, specifically focusing on the analysis of hate speech outbursts during electoral campaigns. The analysis determined that while political content centered around elections may indeed elicit associations with democracy, social media falls well short of serving as a viable substitute platform for democratic processes. In a similar vein, Ün (2021) conducted a study that examined the relationship between the frequency of Twitter posts by political groups and their electoral performance in the 2018 Presidential election. The findings of this study revealed a significant correlation between a decrease in the volume of Twitter activity by political groups and an increase in their electoral success. The detrimental effects of political manipulation, social media bots and troll accounts, big data, and algorithms on democracy and the public sphere have been established through conclusive findings. The existing body of research in the national literature exhibits limitations in both methodological and subject coverage. Conducting comprehensive study on the utilization of social media and political engagement among Generation Z is imperative in order to make a valuable contribution to the existing body of literature. Hence, it is considered imperative to employ qualitative research methodologies that thoroughly investigate the phenomenon.

Upon examining the worldwide literature, it becomes evident that the subject matter encompasses a wider range, the methodologies employed exhibit greater diversity, and there is a heightened level of depth. The research undertaken by Lynch and Hogan (2012) aimed to investigate the communication strategies employed by political parties in Ireland when engaging with young voters on social media platforms. The study employed both quantitative and qualitative research methodologies. Data gathering strategies utilized in this study included survey and open-ended focus group interview formats. The research findings indicate that political parties have not been able to effectively harness their potential in wooing voters. Furthermore, the findings from the focus group interviews indicate that persons belonging to Generation Z exhibit a preference for interpersonal communication, namely face-to-face connection. However, political parties are actively seeking novel avenues for engagement, particularly through the utilization of social media platforms. The study undertaken by Lailiyah, Pradhana, and

Yuliyanto (2020) aimed to investigate the manner in which Generation Z perceives and assesses political content disseminated through social media platforms. The study employed quantitative methodologies and utilized surveys as instruments for data collecting. A socializing training session was initially provided with a focus on social media. The findings of the study revealed a favorable influence on the political behavior and attitudes of the respondents who were involved in the survey both prior to and subsequent to the instructive training. The study conducted by Alfred and Wong (2022) aimed to investigate the correlation between the perception and trust of Generation Z in social media platforms and their engagement in political activities. The study employed quantitative methodologies and utilized surveys as instruments for data gathering. The findings of the study suggest that individuals belonging to Generation Z exhibit a considerable degree of faith in social media platforms when it comes to engaging in political activities. Furthermore, a significant correlation exists between political engagement and the level of trust individuals place in social media platforms. The study conducted by Tandon, Singh, and Tripathi (2022) examined the utilization of politically humorous pictures on social media platforms among Generation Z persons residing in Delhi. The study employed quantitative methodologies and utilized surveys as instruments for data collecting. Based on the findings of the study, it has been observed that the act of posting political pictures containing hilarious elements on social media platforms serves as a means for Generation Z individuals to articulate their oppositional stance and establish outlets for self-expression. In a study undertaken by Jago (2022), an investigation was carried out to examine the assertion that algorithms have a detrimental impact on the religious beliefs and practices of individuals belonging to Generation Z. This study adopts a conceptual technique. The present study posits that artificial intelligence algorithms have a discernible impact on the secularization tendencies observed in Generation Z.

The investigations conducted by Bradshaw and Howard (2018) and Bradshaw (2020) are considered to be very thorough and authoritative sources on the subject of social media manipulation and tools. These studies effectively organize and provide a substantial amount of material in a coherent and organised manner. In their study on organized social media manipulation, Bradshaw and Howard (2018) employed qualitative methodologies and content analysis as a means of data collecting. The paper asserts that states are forming cyber armies with the intention of engaging in political manipulation, which presents significant threats to democratic systems in the coming years. In their seminal publication, Bradshaw et al. (2020) presented a comprehensive and significant scholarly work that delves into the capacity and organizational aspects of misinformation and systematic manipulation inside individual nations. Detailed information on the utilization of manipulation tools, the quantity of organizations involved, their respective functions, and the levels of effectiveness exhibited by these tools are furnished. In the context of Spain, it is noted that the nation has little capability for social media manipulation, with heightened activity observed during electoral cycles, notably within regions

characterized by separatist movements. The majority of studies found in the existing literature mostly concentrate on macro-level approaches to the phenomenon.

Based on the comprehensive analysis of existing scholarly works, it can be inferred that the reviewed research encompass a wide range of topics pertaining to the intersection of social media and politics. These include political participation, manipulation, political perception, democracy, and cybersecurity. Hence, it is deemed imperative to examine the contextual aspects of political manipulation on social media, particularly through the lens of Generation Z, within the framework of phenomenological research. This endeavor will make a valuable contribution to the existing body of literature in terms of its originality. The assessment of Generation Z's perspective on political manipulation through social media should not be limited to a just momentary examination. The investigation on Generation Z's view of political influence on social media will yield valuable insights into the various dimensions of this phenomena and how they are interpreted. Moreover, the perspectives of Generation Z on online political discourse hold significant relevance in molding forthcoming ideologies. There is a prevailing notion that forthcoming investigations in these domains possess the capacity to center their attention on comparison analysis across various age cohorts, employing qualitative research methodologies that facilitate a comprehensive exploration of the occurrences. Alfred and Wong (2022), Bradshaw and Howard (2018), Bradshaw et al. (2020), Lailiyah, Pradhana, and Yuliyanto (2020), and Tandon, Singh, and Tripathi (2022) employed both conceptual and empirical approaches to investigate the interplay between Generation Z and social media, social media manipulation, and cybersecurity. Nevertheless, it is widely believed that these research exhibit a deficiency in comprehensive data richness that integrates these ideas. In their study, Lynch and Hogan (2012) employed a mixed methods approach to enhance the comprehensiveness of their data collection. While their efforts resulted in a robust dataset, it is worth noting that they did not demonstrate a definitive correlation between social media manipulation and Generation Z. Based on the aforementioned discoveries, it is hypothesized that our proposed study will address the observed deficiency in the existing body of knowledge. Researchers are likely to employ qualitative research methodologies and engage in comparison studies across several age cohorts, with the aim of maximizing the depth and breadth of available data. The aforementioned studies conducted by Alfred and Wong (2022), Bradshaw and Howard (2018), Bradshaw et al. (2020), Lailiyah, Pradhana, and Yuliyanto (2020), and Tandon, Singh, and Tripathi (2022) employed both conceptual and empirical approaches to examine the correlation between Generation Z and various aspects of social media, including social media manipulation and cybersecurity. However, it is argued that these studies lack a comprehensive analysis of micro-scale deep data.

5. POLICY RECOMMENDATIONS TO COUNTER POLITICAL MANIPULATION ON SOCIAL MEDIA PLATFORMS

Anticipated advancements in these domains are poised to gain broader traction through prioritizing extant research, refining methodology, and cultivating novel techniques for assessing the impacts and ramifications of manipulative concepts and behaviors. This research has the potential to assist regulators and policymakers in formulating efficient policies and strategies to combat the impacts and repercussions of manipulation in the digital era.

Regulators and politicians express substantial worries regarding the prevalence and consequential effects of political influence on social media platforms. In the present phase of the discourse, the primary emphasis will be placed on proposing policy suggestions pertaining to the imperative for politicians to undertake actions aimed at mitigating political influence on social media platforms. The promotion and augmentation of digital media literacy education can assist policymakers in fostering the development of critical thinking abilities among politicians when confronted with manipulative content (Hobbs, 2010). These courses aim to strengthen the fundamental skills of fact-checking, source verification, and the capacity to comprehend and identify instances of information manipulation. For further insights into the field of education and digital literacy, readers are encouraged to consult Buckingham's (2007) publication titled "Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet." By adopting this approach, individuals can enhance their resilience against the impacts of manipulation.

By enacting stringent laws and regulations, legislative bodies and policymakers have the authority to combat the spread of misleading information and put a stop to it. According to Pennycook and Rand (2019), an increase in the dependence on the identification and removal of erroneous information and content that is intended to manipulate will make social media platforms more effective. The establishment of legislation designed to increase the visibility of the algorithms utilized by social media platforms in order to determine the content that is displayed to users is one way to increase the level of transparency that may be achieved with regard to algorithmic practices. According to Eslami et al. (2015), the incorporation of this feature enables users to obtain insight into the motivations behind the information they encounter, making it easier to identify content that may be attempting to manipulate them. It is absolutely necessary for social media platforms to provide user access to fact-checking tools and actively promote the usage of these tools. According to Lewandowsky et al. (2012), the employment of this tool can be of assistance to users in expeditiously and effectively evaluating the reliability of material that has been shared. It is necessary for users to have a greater understanding of the treatment of their personal information because the issue of data privacy and user rights requires this. As a result, users will have a greater influence over how their information is used. According to Solove (2006), the application of this strategy is able to successfully reduce the incidence of individualized targeting in political manipulation, which can be very harmful.

More stringent legal rules are need to be put in place regarding the dissemination of political information and propaganda on social media platforms. This policy has the potential to increase the accountability of platforms in protecting users from material that has been manipulated. According to Caplan and boyd (2018), the restrictions could include the explicit identification of the origins of political adverts and material, in addition to the prevention of the spread of information that is misleading or erroneous. In the areas of fact-checking and media literacy, the role that organizations that are a part of civil society play as well as organizations that monitor the media play a significant role. According to Graves and Cherubini (2016), these organizations have the potential to conduct seminars that are centered on fact-checking and build relationships with social media platforms in order to protect consumers against manipulation. Policymakers should encourage transparency and accountability among social media platforms, and they should also encourage these platforms to actively monitor how their algorithms and data are being used. According to Zuboff (2019), the implementation of this strategy has the potential to reduce the impact that people who try to manipulate others have on social media platforms.

6. POTENTIAL RESPONSES OF GENERATION Z TOWARDS SOCIAL MEDIA LEGISLATION

Generation Z, being individuals who have grown up in the digital age, exhibit a heightened awareness of the issue of manipulation on social media platforms. Consequently, their responses to rules aimed at addressing this problem might vary, encompassing both positive and negative reactions. The probable reactions of Generation Z can be evaluated in the following manner:

The provision of regulations is crucial in supporting various aspects of a system or industry. Regulations serve as a framework that establishes guidelines and standards. Given the awareness of Generation Z of the influence of manipulation on social media platforms, it is plausible that they possess the potential to advocate for legislative measures aimed at countering the dissemination of false information and fostering a culture of digital media literacy.

The Intersection of Privacy and Freedom: A Critical Analysis Nevertheless, it is plausible that individuals belonging to Generation Z harbor apprehensions over the potential curtailment of private rights and freedom of speech as a result of social media legislation. The establishment of equitable and impartial regulations by governing bodies is vital in order to ensure the preservation of individual freedoms and privacy rights (Bakır & McStay, 2018).

Generation Z has the potential to actively participate in the establishment of social media rules by advocating for politicians to implement more robust measures to combat manipulation and the dissemination of inaccurate information. One potential strategy for mitigating the negative effects of manipulation is individuals taking action within their communities and advocating for digital media literacy, as suggested by Livingstone et al. (2017). Generation Z demonstrates a remarkable ability to readily embrace novel technology and methodologies in their efforts to combat fraudulent activities and

the dissemination of false information. As an illustration, individuals have the capacity to proactively mitigate the dissemination of manipulative content through the utilization of AI-supported verification tools and content analysis systems (Wardle & Derakhshan, 2017). Moreover, it is plausible that Generation Z possesses a heightened consciousness of digital literacy, which may therefore lead them to endorse social media regulations that strive to safeguard user privacy, thwart information manipulation, and foster digital literacy (Buckingham, 2007). In contrast, it can be observed that Generation Z places a significant emphasis on the importance of freedom of expression and the protection of individual rights (Twenge, 2017). If individuals regard social media rules as limiting their liberties or infringing upon their rights as users, they may be less inclined to endorse or advocate for such controls. This observation highlights the tendency of the younger generation to safeguard their digital liberties and the right to express themselves online (Brake, 2014). The extent to which Generation Z embraces social media regulations will be contingent upon the degree of alignment between these laws and their beliefs, objectives, and the specific provisions outlined within them. Hence, it is imperative to consider the perspectives and principles of the younger generation in order to ensure the efficacy and acceptability of social media regulations (O'Keeffe & Clarke-Pearson, 2011).

CONCLUSION

In summary, it is imperative for both Generation Z and politicians to formulate efficacious tactics in order to counteract the impact of political manipulation on social media platforms. The implementation of legislation that upholds privacy and freedom rights, coupled with the encouragement of digital media literacy, can effectively mitigate the adverse effects of manipulation. Given the rapid progress of technology and the active engagement of Generation Z, it is plausible to assert that this cohort has the potential to exert significant influence in combatting the pervasive issues of manipulation and misinformation.

Further investigation is necessary in order to enhance comprehension of the concepts, principles, and practical implementations of manipulation, including its political manifestations within the realm of social media. These studies have the potential to offer crucial insights to politicians and regulators, enabling them to develop efficacious rules and strategies to combat the impacts of manipulation in the digital era. In brief, the efficacy and reception of social media legislation among Generation Z are contingent upon their congruence with the values and requirements of the youth demographic. The objective of legislation should be to augment the digital proficiencies of young individuals, shield them from hazards encountered online and preserve their entitlement to freedom of speech. Nevertheless, it is imperative to safeguard their digital liberties and uphold their rights to privacy. Various research approaches, including surveys, focus groups, and one-on-one interviews, can be employed to consider the perspectives and requirements of young individuals in the development and execution of legislation pertaining to social media.

REFERENCES

- Alfred, J. J. R., & Wong, S. P. (2022). The Relationship between the Perception of Social Media Credibility and Political Engagement in Social Media among Generation Z. *Journal of Communication, Language and Culture*, 2(2), 18-33.
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211-236. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2015). *Social Psychology* (9th ed.). Pearson.
- Bakir, V., & McStay, A. (2018). Fake news and the economy of emotions: Problems, causes, solutions. *Digital Journalism*, 6(2), 154-175. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1345645>
- Bankler, Y., Faris, R., & Roberts, H. (2018). *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press.
- Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2018). Challenging truth and trust: A global inventory of organized social media manipulation. *The computational propaganda project*, 1, 1-26.
- Bradshaw, S., Campbell-Smith, U., Henle, A., Perini, A., Shalev, S., Bailey, H., & Howard, P. N. (2021). *Country case studies industrialized disinformation: 2020 global inventory of organized social media manipulation*. Oxford Internet Institute.
- Brake, D. R. (2014). Are We All Equally Free Online? Corrective Justice and the Responsibility of the State for the Freedom of Expression in an Age of Platform Gatekeepers. *The Information Society*, 30(3), 168–177.
- Buckingham, D. (2007). Digital Media Literacies: rethinking media education in the age of the Internet. *Research in Comparative and International Education*, 2(1), 43-55.
- Caplan, R., & Boyd, D. (2018). Isomorphism through algorithms: Institutional dependencies in the case of Facebook. *Big Data & Society*, 5(1), 2053951718757253.
- Cialdini, R. B. (2001). *Influence: Science and practice* (4th ed.). Pearson Education.
- Çam, A. (2018). *Gençlik politik mi, apolitik mi? siyasetin değişen doğası: Üniversite gençliğinin siyaset algısı ve siyasal katılımı* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “gamification”. In *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments* (pp. 9-15). <https://doi.org/10.1145/2181037.2181040>
- Eslami, M., Rickman, A., Vaccaro, K., Aleyasen, A., Vuong, A., Karahalios, K., ... & Sandvig, C. (2015). "FeedVis: A Path for Exploring News Feed Curation Algorithms". In *Proceedings of the 18th ACM Conference Companion on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing* (pp. 65-68).
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press.
- Graves, L., & Cherubini, F. (2016). *The Rise of Fact-Checking Sites in Europe*. Reuters Institute for the Study of Journalism, University of Oxford.
- Hadnagy, C. (2011). *Social Engineering: The Art of Human Hacking*. John Wiley & Sons.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and media literacy: A plan of action*. The Aspen Institute.

- Jago, E. (2022). Algorithmic Manipulation: How Social Media is Shaping our Theology. *Eleutheria* 6, (1).
<https://digitalcommons.liberty.edu/elevol6/iss1/9>
- Keser, A. (2017). Sosyal medya siyaset ilişkisi: Sosyal medyanın siyasal katılıma etkisi üzerine bir araştırma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Lailiyah, N., Pradhana, G. A., & Yuliyanto, M. (2020). Youthizen Political Literacy: Educating The Generation Z. *Jurnal Ilmu Sosial* Volume, 19(1), 22-39.
- Lasswell, H. D. (1927). *Propaganda Technique in the World War*. The MIT Press.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353-369.
<https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>
- Livingstone, S., Coyer, K., & Steiner, L. (2017). Taking risky opportunities in youthful content creation: Teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*, 19(3), 331-348. <https://doi.org/10.1177/1461444815621520>
- Lynch, K., & Hogan, J. (2012). How Irish political parties are using social networking sites to reach generation Z: An insight into a new online social network in a small democracy. *Irish Communications Review*, 13, 83-98.
- Lynch, M. P. (2018). *The Internet of Us: Knowing More and Understanding Less in the Age of Big Data*. Liveright.
- Marwick, A., & Lewis, R. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online*. Data & Society Research Institute. https://datasociety.net/pubs/oh/DataAndSociety_MediaManipulationAndDisinformationOnline.pdf
- Minarlı, M. A. (2019). *İletişimsel Bir Ortam Olarak Sosyal Medya ve Demokrasi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- O'Keefe, D. J. (2002). *Persuasion: Theory and research* (2nd ed.). SAGE Publications.
- O'Keefe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804.
- Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.
- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2021). Fighting misinformation on social media using crowdsourced judgments of news source quality. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(15), e2025241118.
<https://doi.org/10.1073/pnas.2025241118>
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *Communication and persuasion: Central and peripheral routes to attitude change*. Springer-Verlag.
- Raven, B. H. (1992). The bases of power and the power/interaction model of interpersonal influence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 2(1), 27-44. <https://doi.org/10.1111/j.1530-2415.1992.tb00176.x>
- Selvi, M. (2020). *Sosyal Medya ve Z Kuşağı Siyasal Katılım Davranışı İlişkisi*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Solove, D. J. (2006). "A Taxonomy of Privacy". *University of Pennsylvania Law Review*, 477-564.
- Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton University Press.

- Şahinbaş, Y. (2016). Gençliğin siyaset algısı ve yönelimleri: Trakya Üniversitesi öğrencileri üzerine bir çalışma (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2018). Defining "Fake News". *Digital Journalism*, 6(2), 137-153. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Tandon, M. S., Singh, M. N. V., & Tripathi, D. (2022). Like, Share and Comment: Gen-Z and Political Memes on Social Media. *Specialusis Ugdymas*, 1(43), 2973-2998.
- Tucker, J. A., Guess, A. M., Barberá, P., Vaccari, C., Siegel, A., Sanovich, S., Stukal, D., & Nyhan, B. (2018). Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature. *William & Mary Policy Review*, 9(1), 7-30. <https://doi.org/10.25148/wm.v9i1.210>
- Turner, J. H. (2014). *Theoretical principles of sociology, volume 3: Mesodynamics*. Springer.
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy—and Completely Unprepared for Adulthood—and What That Means for the Rest of Us*. Atria Books.
- Ün, E. (2021). Türkiye'de Sosyal Medyanın Seçimler Üzerindeki Etkisi: 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Twitter Örneği (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi).
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146-1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>
- Vrij, A., Akehurst, L., Granhag, P. A., Mann, S., Leal, S., Strömwall, L. A., & Warmelink, L. (2020). Intelligence interviewing and detecting deception: The importance of the theoretical framework. *Intelligence*, 80, 101413. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2020.101413>
- Walther, J. B. (2011). Theories of computer-mediated communication and interpersonal relations. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *Handbook of interpersonal communication* (4th ed., pp. 443-479). Sage.
- Woolley, S. C., & Howard, P. N. (Eds.). (2016). Political Communication, Computational Propaganda, and Autonomous Agents: Introduction. *International Journal of Communication*, 10, 4882-4890. <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/6298>
- Yücel, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin siyasal katılımında sosyal medyanın rolü. UÇak: UÇak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zillmann, D. (1996). The psychology of suspense in dramatic exposition. In P. Vorderer, H. J. Wulff, & M. Friedrichsen (Eds.), *Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses, and empirical explorations* (pp. 199-231). Routledge.
- Zubair, S. (2017). A comparative study of the impact of social media on political attitude & behavior of the university students in Pakistan & USA (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs.

AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİMİN ALGILANAN FİNANSAL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MARKA DEĞERİ VE MARKA AŞKININ DÜZENLEYİCİ ROLÜNÜN İNCELENMESİ

İbrahim AYDIN¹

Ahmet ÜNAL²

Öz

Bu çalışmada ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rollerinin yanında ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans, marka değeri ve marka aşkı üzerindeki doğrudan etkileri araştırılmıştır. Ayrıca marka değeri ve marka aşkının algılanan finansal performans üzerindeki doğrudan etkileri araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemini Ziraat Katılım Bankası müşterileri olan 190 kişi oluşturmaktadır. Örneklem online anket yöntemiyle ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde yapısal eşitlik modellemesi ve process macro kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ağızdan ağıza iletişimin ve marka değerinin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Marka aşkının ise algılanan finansal performans üzerinde olumlu ve anlamlı etkisine rastlanmıştır. Ağızdan ağıza iletişimin hem marka değeri hem de marka aşkı üzerinde doğrudan olumlu etkisi bulunmuştur. Ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka aşkı ve marka değerinin düzenleyici rollerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Finansal Performans, Ağızdan Ağıza İletişim, Marka Değeri, Marka Aşkı

Jel Kodları : M31, M39

INVESTIGATION OF THE MODERATOR ROLE OF BRAND VALUE AND BRAND LOVE IN THE EFFECT OF WOM ON PERCEIVED FINANCIAL PERFORMANCE

Abstract

In this study, besides the moderator roles of brand equity and brand love in the effect of word of mouth on perceived financial performance, the direct effects of word of mouth on perceived financial performance, brand equity and brand love were investigated. In addition, the direct effects of brand equity and brand love on perceived financial performance were investigated. The sample of the study consists of 190 people who are Ziraat Katılım Bank customers. The sample was reached by online survey method. Structural equation modeling and process macro were used in the analysis of the obtained data. According to the results obtained, word of mouth and brand equity

¹ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, E-posta: aydnibrhm@hotmail.com,
[ORCID: 0000-0000-0720-364X](https://orcid.org/0000-0000-0720-364X)

² Doç. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi Akçadağ Meslek Yüksekokulu, E-posta: ahmet.unal@ozal.edu.tr,
[ORCID: 0000-0003-1785-9367](https://orcid.org/0000-0003-1785-9367)

Atf: Aydın, İ., Ünal, A., (2023). Ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rolünün incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 234-250.

do not have a significant effect on perceived financial performance. A positive and significant effect of brand love on perceived financial performance was found. Word of mouth has a direct positive effect on both brand equity and brand love. It has been observed that brand love and brand equity have moderator roles in the effect of word of mouth on perceived financial performance.

Keywords: Perceived Financial Performance, Word of Mouth, Brand Equity, Brand Love

Jel Classification : M31, M39

GİRİŞ

Bankacılık sektörü, ekonomik sistem içinde oldukça önemli bir role sahiptir. Banka kelimesi İtalyanca'dan Türkçe'ye geçmiştir ve banka kavramı; “gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toparlayarak, bunları, gelir sağlayıcı işlere kredi yoluyla kanalize eden, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmeler” şeklinde tanımlanmıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020). Bu tanımın da vurguladığı gibi bankalar birer ticari işletmedir. Modern işletmeciliğin gerektirdiği bütün fonksiyonlar, banka işletmeleri için de geçerlidir. Küresel işletmelerin yoğun bir rekabet içinde faaliyet gösterdiği bankacılık sektörü, işletmecilik ve bunun bir sonucu olarak pazarlama çabalarına büyük önem vermelidir. Bunun içinde bankaların, rakipleri arasından sıyrılacak ve tüketicilerin zihninde ayrıcalıklı bir yere oturmalarını sağlayacak birer marka hâline dönüşmeleri gerekir. Bunu yaparken de etkili iletişim araçlarından biri olan ağızdan ağıza iletişimin rolünü ve önemini göz önünde bulundurmaları bu dönüşümde bankalara yardımcı olacaktır.

Türkiye Bankalar Birliği'nin verilerine göre Temmuz 2023 tarihi itibarı ile Türkiye'de bankacılık sistemi içinde 54 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların 21'i yabancı sermayeli bankalar başlığı altında sıralanmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği, 2023). Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Temmuz 2023 döneminde toplam 7.046.138 gerçek kişi mevduatı olduğunu raporlamıştır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2023). Bu temel göstergeler, bankacılık sektöründe Türkiye özelinde küresel bir rekabetin ve büyük oranda bir müşteri varlığını ortaya koymaktadır. Bu genel çerçevede içerisinde bankacılık sektörünü ele alan pazarlama temelli çalışmalar önem kazanmaktadır. Ağızdan ağıza iletişimin bankacılık sektöründeki pazarlama çabaları ile ilişkisini ele alan farklı çalışmalar (Casaló vd., 2008; van Tonder vd., 2018; Mahadin ve Akroush, 2019; Farzin vd., 2021) bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın amaçları çerçevesinde; ağızdan ağıza iletişimin finansal performans üzerindeki etkisinde marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rolünü ele alan bir çalışmaya araştırmancının hazırlandığı dönemde ulaşılabilmiştir. Çalışmanın bu özgün yönüyle literatüre katkı sağlamasının yanında, bankacılık sektörüne öngörüler sunacağı umulmaktadır. Bu yönüyle mevcut çalışmanın özgün bir değere sahip olduğu ileri sürülebilir.

LİTERATÜR TARAMASI

Ağızdan Ağıza İletişim

Bankacılık hizmetlerinin pazarlanması, hizmetlerin yapısal özelliklerinden dolayı bazı zorluklara sahiptir. Temel olarak hizmetlerin soyut olma, depolanamama, değişkenlik ve ayrılmazlık gibi mallardan farklılaşan yapısal özellikleri bulunmaktadır (Kotler ve Armstrong, 2012: 236). Bu yapısal özellikler, tüketicilerin hizmetleri satın alma süreçlerinde, mallara göre ağızdan ağıza iletişimi çok daha önemli bir bilgi kaynağı olarak kabul etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle tüketiciler, başkalarının olumlu ya da olumsuz hizmet deneyimlerine büyük önem vermektedir (Buttle, 1998: 250). Çünkü hizmetlere ilişkin tüketicinin değerlendirme yapabilmeleri ancak o hizmeti satın almalarıyla veya o hizmeti kullanmalarıyla mümkün olabilmektedir (Christiansen ve Tax, 2000: 186). Bu nedenle hizmetlerin pazarlanması söz konusu olduğunda ağızdan ağıza iletişim, çok daha önemli bir unsur hâline gelmektedir. Bir ürünün pazarlanması üzerinde doğrudan etkisi olan ağızdan ağıza iletişimi; tüketicilerin fikirlerini, deneyimlerini ve tavsiyelerini paylaştıkları bir iletişim şekli olarak tanımlamak mümkündür (Allsop vd., 2007: 398). Özellikle bankacılık gibi teknik hususların ağırlıklı olduğu bir sektörde, uzmanlığına güvenilen kişilerin yaptığı ağızdan ağıza iletişim çok daha etkili sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır (v. Wangenheim ve Bayón, 2004: 1182). Bunun temel nedenlerinden biri de tüketicilerin paylaştıkları ve yaşanmış deneyimler ışığında gelişen bir pazarlama tekniği olarak ağızdan ağıza pazarlamanın, temel olarak ticari bir amaçla gerçekleşmemesidir (Gülmez, 2011: 30). Bu yönüyle de tüketicilerin, ağızdan ağıza iletişime bir bilgi kaynağı olarak güvenlerinin yüksek olduğu ileri sürülebilir.

Hizmet işletmeleri için ağızdan ağıza iletişim sürecini yönetebilmek oldukça önemlidir. Bu kapsamda öncelikle olumlu ağızdan ağıza iletişimi teşvik etmek ve olumsuz ağızdan ağıza iletişimi önleyebilmek için yüksek kaliteye sahip hizmet sunumunun sağlanması gerekmektedir. Bu süreçte olumsuz ağızdan ağıza iletişimi yönetebilmek için de etkili ve hızlı bir yanıt sisteminin işletme içinde kurulması gerekir (Mangold vd., 1999: 83). Olumlu ağızdan ağıza iletişim ile olumsuz ağızdan ağıza iletişimin etkilerini ele alan çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Olumlu ağızdan ağıza iletişim, genel olarak olumsuz ağızdan ağıza iletişime göre önemli ölçüde daha etkili olmaktadır (Sweeney vd., 2014: 351). Hizmet işletmesine yönelik olumlu bir görüşe sahip olan müşterilerin bunu ağızdan ağıza iletişimle dış çevreye iletmeleri teşvik edilmelidir. Böylece hem mevcut olumlu görüşe sahip müşterinin bağlılığı artırılırken hem de yeni müşterilerin kazanılmasına katkı sunulabilecektir (Chawdhary ve Riley, 2015: 1033). Bu nedenle işletmelerin, müşterilerine başarılı hizmet deneyimleri sunması ve müşterilerin bu deneyimlerini başkalarıyla paylaşmalarını teşvik edecek çabaları sergilemesi oldukça önem arz etmektedir.

Bu iletişim şekli, teknolojinin gelişmesi ve özellikle internetin yaygınlaşması ile birlikte e-ağızdan ağıza iletişim şeklinde de ifade edilen yeni bir türe kavuşmuştur. Bu temelde aynı olan iki iletişim türünün; güvenilirlik, gizlilik, yayılma hızı ve erişilebilirlik başlıklarında bazı farklılıkları

bulunmaktadır. Yüz yüze ağızdan ağıza iletişimde bilgiyi veren ve alanın birbirlerini tanıma düzeyi daha yüksek, e-ağızdan ağıza iletişimde ise daha zayıftır. Ayrıca ağızdan ağıza iletişim gerçek zamanlı ve sözeldir, e-ağızdan ağıza iletişim ise yazılı olup herhangi biri tarafından istenilen zamanda görülebilme imkânına sahiptir. Ağızdan ağıza iletişime daha az erişilebilirken, e-ağızdan ağıza iletişime erişim çok daha kolaydır. Son olarak mesajların yayılma hızı, ağızdan ağıza iletişimde daha yavaş ve e-ağızdan ağıza iletişimde ise oldukça hızlıdır (Huete-Alcocer, 2017: 3). Bankalar da ağızdan ağıza iletişimin gücünü özellikle yeni sanal dünyada farklı şekillerde hissetmektedir. Örneğin uluslararası bir banka, hesabı belli bir bakiyenin altında olan öğrenci hesaplarına daha önce uygulamadığı bir hesap ücreti uygulamasını başlatacağını duyurmuştur. Buna tepki gösteren öğrenciler, sosyal medya üzerinden iletişime geçerek ağızdan ağıza iletişimin gücünü gösterecek bir şekilde organize olarak bankanın bu uygulamayı iptal etmesini sağlamışlardır (Goyette vd., 2010: 6).

Ağızdan ağıza ya da internet tabanlı e-ağızdan ağıza iletişim her açıdan işletmelerin pazarlama çabalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu ilişki temel olarak markalaşma ve ağızdan ağıza iletişim arasındaki ilişkide de kendini göstermektedir. Marka özellikleri, ağızdan ağıza iletişimin düzeyini ve boyutlarını etkilemektedir (Lovett vd., 2013: 440). Gruen vd. (2006: 450) ağızdan ağıza iletişim ve e-ağızdan ağıza iletişimin benzer etkiye sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu nedenle hipotez geliştirmek için ele alınan çalışmalarda, ağızdan ağıza iletişim ve e-ağızdan ağıza iletişim birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Raguseo ve Vitari (2017: 249) otel işletmeleri üzerine yaptıkları çalışmada; e-ağızdan ağıza iletişimin, markalı zincir otellerin finansal performansı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını, markasız zincir otellerin finansal performansı üzerinde ise olumlu bir etkisinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Syahrivar ve Ichlas (2018: 57) e-ağızdan ağıza iletişimin marka değeri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ifade ederken; Murtiasih ve Siringoringo (2013: 40) çalışmalarında, ağızdan ağıza iletişimin marka farkındalığı, çağrışım, sadakat ve algılanan kaliteyi olumlu yönde etkilediğini, bu değişkenlerin de marka değeri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir. Karjaluocto vd. (2016: 527) ise yaptıkları çalışmada, marka aşkı ile ağızdan ağıza iletişim arasında olumlu bir ilişkinin varlığını ortaya koyan sonuçlara ulaşmışlardır. Bu çerçevede ağızdan ağıza iletişimin finansal performans üzerindeki etkisi ile marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rolüne ilişkin aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H₁. Ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır.

H₂. Ağızdan ağıza iletişimin marka değeri üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır.

H₃. Ağızdan ağıza iletişimin marka aşkı üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır.

H₄. Ağızdan ağıza iletişimin finansal performans üzerindeki etkisinde marka değerinin düzenleyici rolü vardır.

H₅. Ağızdan ağıza iletişimin finansal performans üzerindeki etkisinde marka aşkının düzenleyici rolü vardır.

Marka Değeri

Marka kavramı, tüketicilerin sahip olduğu ve içinde farklı unsurları barındıran (ambalaj, logo, kalite, performans, kullanıcı imajı vb.) duygu ve algıların toplamı şeklinde tanımlanabilir (Batra vd., 2012: 1). Tarihsel süreç içerisinde üreticiler, ürünlerin üzerine, kendi üretimlerinin diğer ürünlerden ayrılması için markalarını ve işaretlerini koyma yoluna gitmiştir. Zamanla marka kullanımı ve işlevleri değişim göstermekle birlikte marka temel olarak, tüketicilerin ürünleri tanımalarını, tekrar satın almalarını kolaylaştırmayı, tüketicilere seçim özgürlüğü tanımayı ve başka tüketicilere önermeleri konusunda önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Murphy, 1992: 1). Marka kullanımına yönelik gelişen ilgi, marka değeri kavramına araştırmacıların ilgisinin artmasına neden olmuştur. Yoo ve Donthu (2001: 1) marka değeri kavramını “bir markanın adını taşıyan bir ürün ile aynı özelliklere ve pazarlama uyarıcılarına sahip markasız bir ürün arasındaki tüketici tepkileri arasındaki farkı ifade ettiğini ve eğer tüketiciler, markaya ayrıcalıklı ve olumlu tepkiler gösteriyorlarsa, bu fark marka değerine atfedilir” şeklinde ifade etmektedir. Marka değeri, işletmelerin pazarlama çabalarında oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak güçlü bir marka değeri oluşturabilmek için net bir vizyona, uzun vadeli ve sabırlı olmaya dayanan bir anlayışa sahip olmak gerekir (Aaker, 1992: 28). Bu çerçevede duyuşal deneyimler tüketiciler ile marka arasındaki ilişkinin olumlu anlamda kurulmasına ve marka değerinin artmasında oldukça önemli bir role sahiptir (Pina ve Dias, 2021: 111). Kim vd. (2003: 335) yaptıkları çalışmada, marka değerinin finansal performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu nedenle tüketicilere farklı deneyimler sunan, modern pazarlama yaklaşımının gereği olarak tüketicilerle uzun vadeye dayalı ilişki geliştirmeye yoğunlaşan işletmelerin, marka değeri oluşturmada daha başarılı olabilecekleri sürülebilir. Memnun müşterilerin sadık müşterilere dönüşmesi ve çevrelerine markanın birer gönüllü elçisi olarak ağızdan ağıza iletişimle markayı tavsiye etmesi ve işletmenin pazarlama faaliyetlerinde başarılı olması, marka değerinin artırılmasına yönelik çabalara bağlı olduğu ileri sürülebilir. Bu çerçevede aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H₆. Marka değerinin algılanan finansal performans üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır.

Marka Aşkı

Marka aşkı kavramı, son yirmi yıldır hem akademisyenlerin hem de profesyonellerin oldukça ilgi gösterdikleri bir konu hâline gelmiştir ve tüketicilerin markalara karşı aşk benzeri duygular beslediğini temel alan bir yaklaşımı temel almaktadır (Gumpartha ve Patra, 2020: 93). Bu çerçevede marka aşkı kavramı “memnun tüketicilerin belirli bir markaya karşı duydukları tutkulu duygusal bağlılığın derecesi” şeklinde tanımlanabilir (Carroll ve Ahuvia (2006: 81). Marka aşkı, tüketici ile marka arasında oldukça köklü ve uzun süreli bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu ilişkide tüketici bu hissi beslediği markadan uzak kalmayı, büyük bir acı kaynağı olarak gördüğü gibi aynı zamanda markaya karşı her zaman olumlu hisler beslemektedir (Albert ve Merunka, 2013: 259). Tüketici davranışları ve bu bağlamda pazarlama çabalarında oldukça önemli bir yere sahip olan marka aşkı, tüketici memnuniyeti ve sadakati üzerinde etkili olan bir duygudur (Roy vd., 2013: 331). Ayrıca kullanılacak farklı stratejiler

yardımla marka aşkı, işletmeler için oldukça önemli bir role sahip olan konumlandırma çabalarına da önemli katkılar sunabilmekte ve sonunda marka aşkına sahip olan tüketiciler, olumlu ağızdan ağıza iletişimle işletmelerin pazarlama çabalarını destekleyebilmektedir (Joshi ve Garg, 2021: 259). Bu öneminden dolayı işletmeler marka aşkı konusuna ve bunu geliştirmeye yönelik çabalara büyük gayret göstermektedir. Ancak bu yaygın çabalara rağmen marka aşkı stratejilerini başarılı ve doğru bir şekilde uygulayabilmek oldukça zordur (Ahuvia vd., 2021: 475). Yaşanan yoğun rekabet beraberinde markaların geleneksel yöntemlerin dışında, tüketicilerle marka aşkı temelinde bir ilişki geliştirmelerini zorunlu hâle getirmektedir (Onurlubaş ve Altunışık, 2019: 130). Nguyen ve Feng (2021: 583) marka aşkının finansal performansı olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Bu nedenle marka aşkı ile markaya ilişkin (marka değeri, ağızdan ağıza iletişim vb.) diğer unsurlar arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik çalışmalar oldukça önemlidir. Bu amaca yönelik olarak aşağıda sıralanan hipotezler geliştirilmiştir:

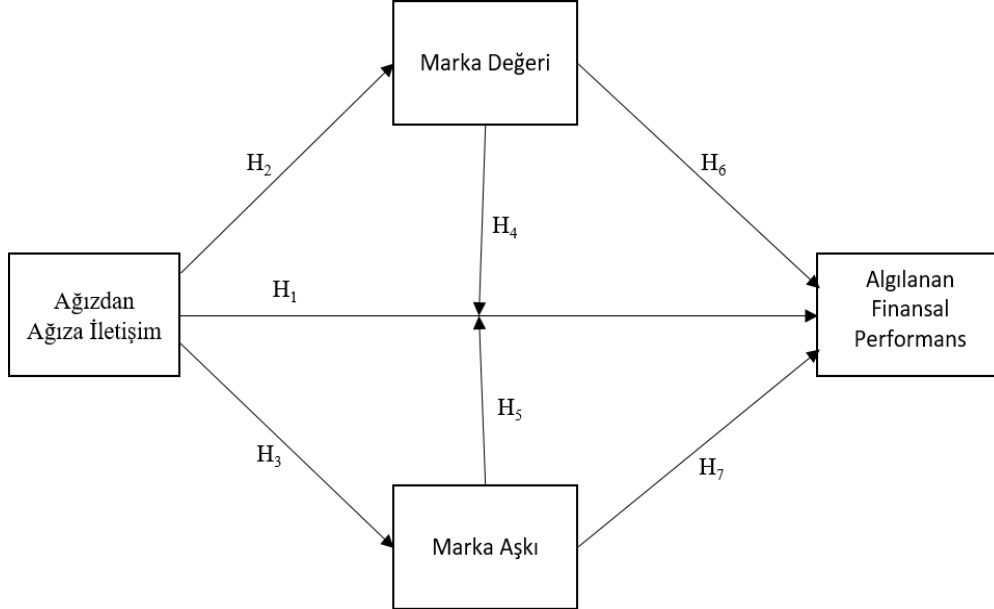
H₇. Marka aşkının algılanan finansal performans üzerinde olumlu ve anlamlı etkisi vardır.

METODOLOJİ

Araştırmanın Modeli

Hipotezler göz önünde bulundurularak aşağıdaki model oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Türkiye’de bulunan Ziraat Katılım Bankasının müşterileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme, kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Ziraat Katılım Bankası müşterilerinin telefon numaraları ilgili bankanın izni ve müşterilerin rızası ile alınarak

müşterilere WhatsApp'tan anket formu gönderilmiştir. Anketi dolduran 190 kişinin anketleri değerlendirilmeye alınmıştır.

Örnekleme oluşturan 190 kişinin %70,5'i (134) erkek, %29,5'i (56) kadındır. Katılımcıların %27,9'u (53) bekâr, %72,1'i (137) evlidir. Örnekleme oluşturan katılımcıların %4,7'si (9) 18-23, %18,4'ü (35) 24-29, %28,9'u (55) 30-35, %32,1'i (61) 36-41, %12,1'i (23) 42-47, %3,2'si (6) 48-53 ve %0,5'i (1) 54 ve üzeri yaş aralığından oluşmaktadır. Ankete katılım sağlayanların %3,2'si (6) ilköğretim, %11,6'sı (22) lise, %67,4'ü (128) lisans, %17,9'u (34) lisansüstü mezundur. Katılımcılardan %0'ı (0) 10.000 TL ve altı, %8,4'ü (16) 10.001-20.000 TL, %11,1'i (21) 20.001-30.000 TL, %14,7'si (28) 30.001-40.000 TL, %65,8'i (125) 40.000 TL üzeri bir gelire sahiptir.

Çalışmada 3 bağımsız değişken bulunmaktadır. Stevens (1996: 72)'in her bir bağımsız değişken için 15 katılımcı ($190 > 3 \times 15 = 45$) ve Tabachnick ve Fidell (2007: 123)'in $N > 50 + 8M$ ($M = \text{bağımsız değişken sayısı: } 190 > 50 + 8 \times 3 = 74$) formüllerine göre 190 katılımcı sayısı yeterli sayıda örnekleme ulaşılması anlamına gelmektedir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada marka değeri, marka aşkı, algılanan finansal performans ve ağızdan ağıza iletişim niyeti ölçekleri beşli Likert ölçeği şeklinde meydana getirilmiştir. Marka değeri ölçeği için Yoo ve Donthu (2001), marka aşkı ölçeği için İsmail ve Spinelli (2012), algılanan finansal performans ölçeği için Narteh (2018) ve ağızdan ağıza iletişim niyeti ölçeği için İsmail ve Spinelli (2012)'nin kullandıkları ölçeklerden faydalanılmıştır.

T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırmalar Yayın Etik Kurulu'nun 07.08.2023 tarih ve 2023/21-09 nolu kararı ile çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna karar verilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

DFA sonuçları için yol diyagramına bakıldığında standardize edilmiş değerlerin 1'in altında olduğu anlaşılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için uyum değerleri Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1 Doğrulayıcı Faktör Analizi İçin Uyum Değerleri

χ^2	Sd	p	χ^2/Sd	GFI	CFI	RMSEA
291.554	143	.000	2.039	.862	.968	.074

Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir.

Faktörlere ait AVE ve CR değerleri

DFA sonucunda maddelerin standardize edilmiş faktör yükleri ve faktörlere ait AVE ve CR değerleri Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo-2 Maddelerin Standart Regresyon Katsayıları ve Faktörlere Ait AVE ve CR Değerleri

Maddeler	AAI	MD	MA	AFP
Arkadaşlarımı ve ailemi Ziraat Katılım Bankası müşterisi olmaya teşvik ediyorum.	0.92			
Herhangi biri, tavsiyemi aradığında Ziraat Katılım Bankasını tavsiye ederim.	0.96			
Ziraat Katılım Bankası bir sohbeta bahsedildiyse, Ziraat Katılım Bankasını tavsiye ederim.	0.96			
Ziraat Katılım Bankasını birilerine tavsiye ettim.	0.91			
Aynı olsalar bile başka bir katılım bankası yerine Ziraat Katılım Bankası’nı tercih etmek mantıklıdır.		0.87		
Başka bir katılım bankası, Ziraat Katılım Bankası ile aynı özelliklere sahip olsa bile, Ziraat Katılım Bankası’nı tercih ederim.		0.94		
Ziraat Katılım Bankası kadar iyi başka katılım bankası varsa bile, Ziraat Katılım Bankası’nı tercih ederim.		0.91		
Başka bir katılım bankası, Ziraat Katılım Bankası’ndan herhangi bir şekilde farklı değilse, Ziraat Katılım Bankası’nı tercih etmek daha akıllıca görünüyor.		0.91		
Ziraat Katılım Bankası şahane bir markadır.			0.85	
Ziraat Katılım Bankası marka olarak beni iyi hissettiriyor.			0.91	
Ziraat Katılım Bankası marka olarak beni mutlu ediyor.			0.88	
Ziraat Katılım Bankası’nı seviyorum.			0.92	
Ziraat Katılım Bankası marka olarak zevkime hitap ediyor.			0.92	
Ziraat Katılım Bankası’na bağlıyım.			0.88	
Ziraat Katılım Bankası gelirini sürekli olarak artırıyor.				0.78
Ziraat Katılım Bankası kârlı bir katılım bankasıdır.				0.80
Ziraat Katılım Bankası yıllar içinde büyüdü.				0.78
Ziraat Katılım Bankası pazar payını artırdı.				0.76
Ziraat Katılım Bankası, tüm paydaşlara fayda sağlayan sosyal projelerle ilgileniyor.				0.88
AVE	0.88	0.82	0.80	0.64
CR	0.97	0.95	0.96	0.90

Tablo-2’de AVE değerlerinin 0.50’den büyük olduğu ve CR değerlerinin de AVE değerlerinden büyük olduğu görülmektedir. Buna yakınsak geçerlilik sağlanmıştır (Yaşlıoğlu, 2017: 82).

Güvenilirlik Analizi

Ölçeklerin güvenliğinin anlaşılması için güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alfa değerlerine bakılmıştır. Buna göre ağızdan ağıza iletişim ölçeği için 0.964, marka değeri ölçeği için 0.949, marka aşkı ölçeği için 0.959 ve algılanan finansal performans ölçeği için 0.913 Cronbach Alfa değerlerine ulaşılmıştır. Buna göre tüm ölçekler yüksek güvenilirliğe sahiptir (İslamoğlu, 2009: 135).

Normallik Testi

Tablo-3'te görüldüğü üzere çarpıklık ve basıklık kat sayısı değerleri ± 1.5 arasında olduğundan veriler normal dağılmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Tablo-3 Normallik Testi Sonuçları

Değişkenler	AAI	MD	MA	AFP
Çarpıklık	-.989	-1.089	-.885	-.561
Basıklık	.455	.981	.744	.522

Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler arasındaki korelasyon kat sayısı Tablo-4'te verilmiştir.

Tablo-4 Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler		AAI	MD	MA	AFP
AAI	r	1	.798**	.888**	.752**
	p		.000	.000	.000
MD	r	.798**	1	.846**	.654**
	p	.000		.000	.000
MA	r	.888**	.846**	1	.749**
	p	.000	.000		.000
AFP	r	.752**	.654**	.749**	1
	p	.000	.000	.000	

Tablo-4'te görüldüğü gibi her iki değişken arasındaki korelasyon katsayısı .90'dan küçük olduğundan (.654-.888 arası değerler) bu araştırmanın veri setinde ortak yöntem varyans yanlılığı sorunu bulunmamaktadır (Bagozzi vd., 1991: 437).

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmada kullanılan değişkenlerin nicelik ve nitelikleri göz önüne alındığında yapısal eşitlik modellemesi kullanılarak verilerin analiz edilmesinin uygun olduğu anlaşılmıştır. Düzenleyici rollerin anlaşılması için process macro kullanılmıştır.

Analiz sonuçları incelendiğinde modelin uyum değerlerinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre kabul edilebilir uyum değerinin ($\chi^2 / sd = 2.153$) 5'ten küçük olduğu ve istatistiksel olarak yeterli bir değere sahip olduğu görülmektedir. RMSEA: 0.078; SRMR: 0.038; GFI: 0.856; AGFI: 0.808; CFI: 0.964; NFI: 0.935 ve TLI: 0.957 değerlerine ulaşılmış ve bu değerlerin model uyumluluğu için istatistiksel olarak iyi düzeyde olduğu anlaşılmıştır (Hair vd., 2010).

Tablo-5 Yapısal Eşitlik Modellemesi Sonuçları

Yapısal İlişkiler	Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları (β)	Kritik Oran (C.R.)	R ²	p	Hipotez: Kabul/Ret
AFP<---AAI	0.326	1.566	0.706	0.117	H ₁ : Ret
MD<---AAI	0.860	14.287	0.740	***	H ₂ : Kabul
MA<---AAI	0.935	16.439	0.874	***	H ₃ : Kabul
AFP<---MD	0.024	0.225	0.706	0.822	H ₆ : Ret
AFP<---MA	0.507	2.846	0.706	0.004	H ₇ : Kabul

***<0,001 (Anlamlılık düzeyi %5).

Tablo-5 incelendiğinde, ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı anlaşılmıştır ($\beta=0.326$; $p>0.05$). Ağızdan ağıza iletişimin marka değeri üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır ($\beta=0.860$; $p<0.05$). Ağızdan ağıza iletişimin marka aşkı üzerinde de olumlu ve anlamlı etkisinin olduğu görülmektedir ($\beta=-0.935$; $p<0.05$). Marka değerinin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı anlaşılmıştır ($\beta=0.024$; $p>0.05$). Marka aşkının ise algılanan finansal performans üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür ($\beta=0.507$; $p<0,05$).

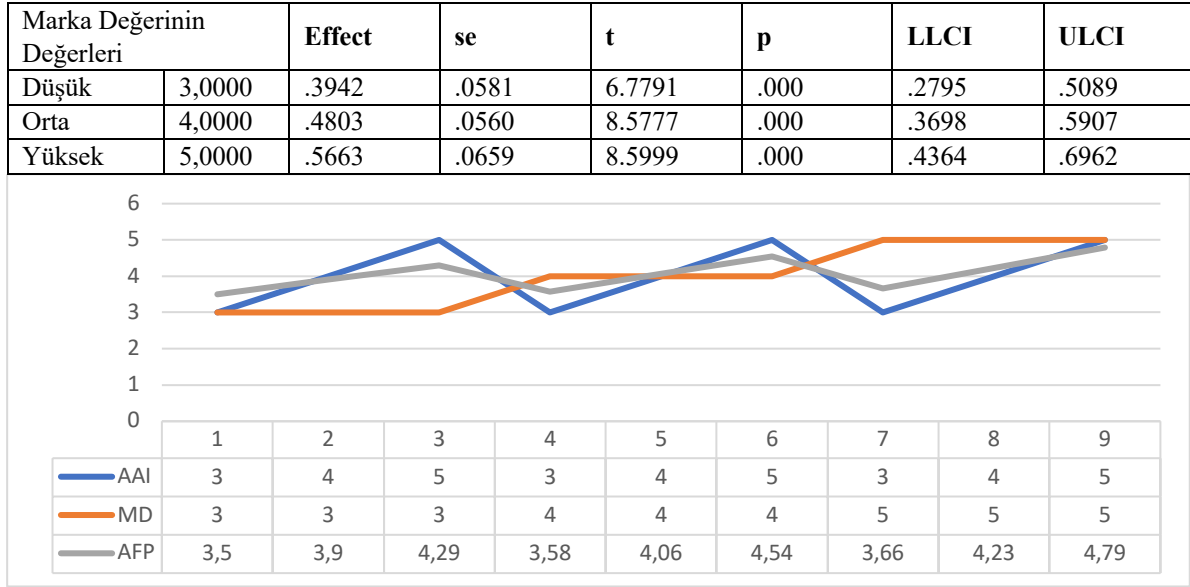
Tablo-6 Düzenleyici Rollere İlişkin Process Macro Sonuçları

	Coeff	se	t	p	LLCI	ULCI	Hipotez: Kabul/Ret
AAIxMD→AFP	.0861	.0269	3.1989	.0016	.0330	.1392	H ₄ : Kabul
AAIxMA→AFP	.0887	.0276	3.1856	.0017	.0338	.1436	H ₅ : Kabul

Tablo 6'da görüldüğü üzere ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka değerinin düzenleyici rolü vardır (Coeff=.0861; $p=.0016$; LLCI=.0330 ve ULCI=.1392). Benzer şekilde ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka aşkının düzenleyici rolü bulunmaktadır (Coeff=.0887; $p=.0017$; LLCI=.0338 ve ULCI=.1436).

Düşük, orta ve yüksek değerler açısından marka değerinin ağızdan ağıza iletişim ve algılanan finansal performans arasındaki ilişkide koşullu etkileri Grafik-1'de verilmiştir.

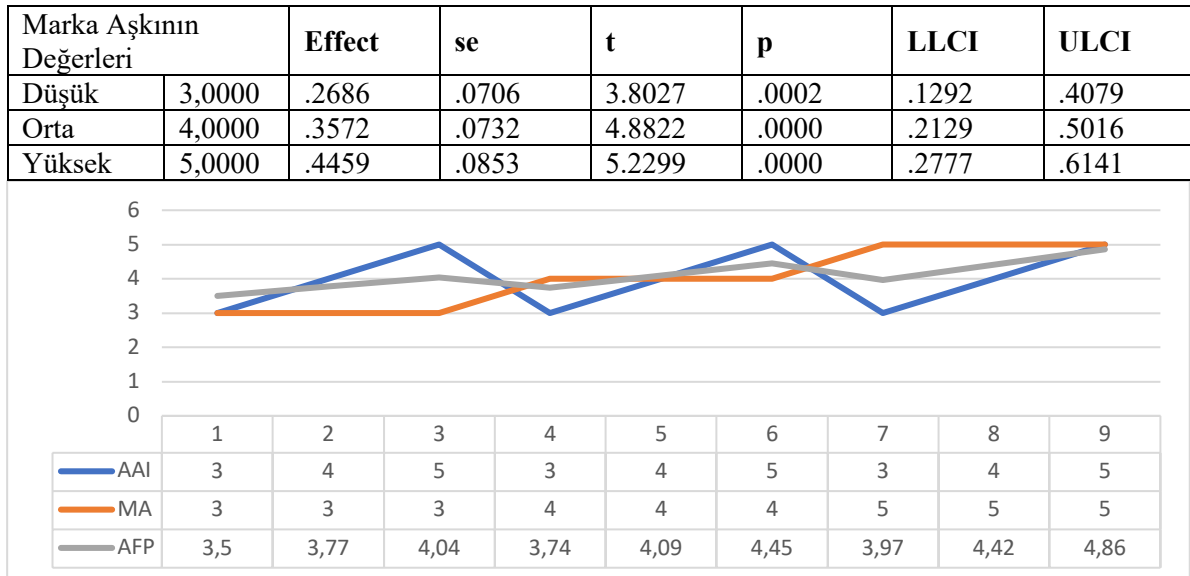
Grafik 1: Düşük, Orta ve Yüksek Değerler Açısından Marka Değerinin Ağızdan Ağıza İletişim ve Algılanan Finansal Performans Arasındaki İlişkide Koşullu Etkileri

Marka değerinin düşük, orta ve yüksek olduğu değerlerde hem ağızdan ağıza iletişimin hem de algılanan finansal performansın değeri zamanla artmıştır. Marka değerinin düşük (Effect: .3942; $p < 0,5$), orta (Effect: .4803; $p < 0,05$) ve yüksek (Effect: .5663; $p < 0,5$) olduğu değerlerde ağızdan ağıza iletişim ve algılanan finansal performans arasındaki ilişki anlamlıdır.

Düşük, orta ve yüksek değerler açısından marka aşkının ağızdan ağıza iletişim ve algılanan finansal performans arasındaki ilişkide koşullu etkileri Grafik-2’de verilmiştir.

Grafik 2: Düşük, Orta ve Yüksek Değerler Açısından Marka Aşkının Ağızdan Ağıza İletişim ve Algılanan Finansal Performans Arasındaki İlişkide Koşullu Etkileri

Marka aşkının düşük, orta ve yüksek olduğu değerlerde hem ağızdan ağıza iletişimin hem de algılanan finansal performansın değeri zamanla artmıştır. Marka aşkının düşük (Effect: .2686; $p < 0,5$),

orta (Effect: .3572; $p < 0,05$) ve yüksek (Effect: .4459; $p < 0,5$) olduğu değerlerde ağızdan ağıza iletişim ve algılanan finansal performans arasındaki ilişki anlamlıdır.

SONUÇ

Finansal performans bankaların tercih edilmelerinde oldukça önemli bir faktördür. Finansal performansı yüksek olan bankalar müşterilerin güvendikleri, daha fazla kâr edeceklerini, en az riskle yatırım yaptıklarını düşündükleri işletmelerdir. İnsanların algıladıkları finansal performans da bankaların tercih edilmesinde önemli bir yere sahip olacağından fiili finansal performansa benzer bir öneme sahiptir. Bu çalışmada pazarlama disiplini bakımından çok değerli kavramlar olan ağızdan ağıza iletişim, marka değeri ve marka aşkının algılanan finansal performans üzerinde doğrudan etkilerinin yanında ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinden marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rolleri de araştırılmıştır. Finansal performans ile pazarlama açısından önem arz eden kavramlar arasındaki ilişkiler literatürde daha fazla çalışılsa da algılanan finansal performans ve pazarlama kavramları arasındaki ilişkiler çok az çalışılmıştır. Buna bağlı olarak çalışmada elde edilen sonuçların literatüre önemli kazanımlar sunduğu ve ilgili literatürü genişlettiği düşünülmektedir.

Albert ve Merunka (2015: 27) marka aşkının uzun süreli müşteri ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini ve müşteri sadakatine neden olduğunu belirtmişlerdir. Marka değerinin ise rekabet avantajı sağlamaktan daha yüksek kâr marjlarına ulaşmaya kadar işletmeler için çok sayıda önemli avantajı bulunmaktadır (Aydın, 2021: 216). Elde edilen sonuçlara göre ağızdan ağıza iletişim marka değerini ve marka aşkını olumlu yönde etkilemektedir. Olumlu yönde yapılan ağızdan ağıza iletişim ile banka markalarının müşteri nezdinde değeri artacaktır. Ayrıca banka markalarının daha fazla sevilmesine neden olacaktır. Marka değeri ve marka aşkının mezkur avantajları göz önüne alındığında ağızdan ağıza iletişimin önemi bu yönleriyle daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla bankalar kendileri ile ilgili olumlu ağızdan ağıza iletişimin artmasına neden olacak faaliyetler içerisinde bulunmalıdırlar. Örneğin Covid-19 döneminde bankaların müşterilerinin yanında olduğuna dair yapılan reklamlar hem günlük hayatta hem de siber alemde olumlu ağızdan ağıza iletişime neden olmuştur. Bankaların kampanyalarını, sosyal sorumluluk çerçevesinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerini, pazarlama iletişimi unsurları ile insanlara duyurmasının ağızdan ağıza iletişimin artmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada marka aşkının algılanan finansal performans üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. İnsanlar ile duygusal bir bağ kurabilen bankalar insanlarda finansal performanslarının daha iyi olduğu yönünde algı oluşturabilirler. Nguyen ve Feng (2021: 587), marka aşkının artmasında reklamların, sürekli devam eden yeniliklerin ve araştırma geliştirme faaliyetlerinin olumlu yönde etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bankaların insanların işlemlerini kolaylaştırıcı yenilikleri sürekli olarak ortaya çıkarması ve bu yenilikleri reklamlarla insanlara duyurması marka aşkına olumlu etkide bulunacaktır.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisine rastlanmamıştır. Benzer şekilde marka değerinin de algılanan finansal performans üzerinde olumlu bir etkisi bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuçlar beklenmeyen sonuçlardır. Zira olumlu ağızdan ağıza iletişimin ve marka değerinin algılanan finansal performans üzerinde olumlu etkisinin olması beklenmekteydi. Algılanan finansal performans ile ilgili literatürde çok az çalışmaya rastlanmıştır. Farklı banka müşterilerinin, farklı kültürlerin, farklı ekonomik durumdaki yerlerin, farklı bankacılık düzenlemelerinin olduğu ülkelerde yapılacak çalışmalarla bahsedilen değişkenler arasında etkinin olup olmadığının daha genel şekliyle literatürde yer alması sağlanabilir. Ayrıca neden böyle bir sonucun elde edildiğini ele alan, özellikle derinlemesine mülakat gibi yöntemlerle yapılacak çalışmalarla beklenmeyen bu sonuçların nedenleri anlaşılabilir.

Elde edilen diğer sonuçlarda ise ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki etkisinde marka değeri ve marka aşkının düzenleyici rollerinin olduğu anlaşılmıştır. Buna göre ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki olumlu etkisi marka değeri ve marka aşkıyla artmaktadır. Buna göre marka aşkı ve marka değeri arttıkça ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerindeki olumlu etkisi de artacaktır.

Çalışmadan elde edilen bir bulguda ağızdan ağıza iletişimin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu sonuç Raguseo ve Vitari (2017: 249)'nin çalışmasındaki e-ağızdan ağıza iletişimin, markalı zincir otellerin finansal performansı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı şeklindeki sonuç ile benzerlik göstermektedir. Başka bir bulgu da ağızdan ağıza iletişimin marka değeri üzerinde olumlu etkisinin olduğudur. Bu sonuç Syahrivar ve Ichlas (2018: 57) tarafından elde edilen sonuçla paraleldir. Elde edilen diğer bir bulgu da ağızdan ağıza iletişimin marka aşkı üzerinde olumlu etkisinin olduğudur. Bu sonuç Karjaluto vd. (2016: 527)'nin elde ettiği sonuca benzerdir. Çalışmanın başka bir bulgusunda marka değerinin algılanan finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Kim vd. (2003: 335) ise elde edilen bu sonuçtan farklı olarak marka değerinin finansal performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Çalışma yalnızca bir banka müşterileriyle gerçekleştirilmiştir. Yapılacak başka çalışmalarda farklı bankaların müşterileri örneklem olarak seçilip, elde edilen bulguların farklı banka müşterilerinde farklılaşıp farklılaşmadığı öğrenilebilir. Çalışmada ağızdan ağıza iletişim, marka değeri ve marka aşkı değişkenleri ele alınmış, başka çalışmalarda marka farkındalığı, marka imajı, sosyal medya reklamları gibi farklı değişkenler ele alınabilir. Çalışmadaki bulgular Türkiye'de yaşayan insanlardan toplanan verilerle elde edilmiştir. Başka ülkelerde yapılacak çalışmalarla farklı sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca Türkiye ve başka ülkelerde yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar ile konu daha ayrıntılı bir şekilde irdelenebilir.

KAYNAKÇA

- Aaker, D. A., (1992). The Value of Brand Equity. *Journal of Business Strategy*, Cilt: 13, Sayı: 4, 27-32.
- Ahuvia, A., Rauschnabel, P. A. & Rindfleisch, A., (2021). Is Brand Love Materialistic?. *Journal of Product & Brand Management*, Cilt: 30, Sayı: 3, 467-480
- Albert, N. & Merunka, D., (2013). The Role of Brand Love in Consumer-Brand Relationships. *Journal of Consumer Marketing*, Cilt: 30, Sayı: 3, 258-266.
- Albert, N., & Merunka, D., (2015). Role of Brand Love in Consumer Brand Relationships. *Consumer Brand Relationships Meaning, Measuring, Managing* (pp. 15-30). London: Palgrave Macmillan.
- Allsop, D. T., Bassett, B. R., & Hoskins, J. A., (2007). Word-Of-Mouth Research: Principles And Applications. *Journal of advertising research*, Cilt: 47, Sayı: 4, 398-411.
- Aydın, İ., (2021). Nüfuz Pazarlamasında (Influencer Marketing) Nüfuzluya Güvenin Marka Değeri, Marka Aşkı Ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, Cilt: 6, Sayı: 2, 213-225.
- Bagozzi, R. P., Yi, Y. & Phillips, L. W., (1991). Assessing Construct Validity In Organizational Research. *Administrative Science Quarterly*, Cilt: 36, Sayı: 3, 421-458.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (2023). Günlük Bülten, Tarih: 4 Temmuz 2023 Salı. <https://www.bddk.org.tr/BultenGunluk/>
- Batra, R., Ahuvia, A., & Bagozzi, R. P., (2012). Brand Love. *Journal of Marketing*, Cilt: 76, Sayı: 2, 1–16.
- Buttle, F. A., (1998). Word Of Mouth: Understanding And Managing Referral Marketing. *Journal of Strategic Marketing*, Cilt: 6, Sayı: 3, 241-254.
- Carroll, B. A. & Ahuvia, A. C., (2006). Some Antecedents And Outcomes Of Brand Love. *Market Letters*, Cilt: 17, 79–89.
- Casaló, L.V., Flavián, C. & Guinalú, M., (2008). The Role Of Satisfaction And Website Usability In Developing Customer Loyalty And Positive Word-Of-Mouth In The E-Banking Services. *International Journal of Bank Marketing*, Cilt: 26, Sayı: 6, 399-417.
- Chawdhary, R. & Riley, F. D.,(2015). Investigating The Consequences Of Word Of Mouth From A WOM Sender's Perspective In The Services Context. *Journal of Marketing Management*, Cilt: 31, Sayı: 9-10, 1018-1039.
- Christiansen, T. & Tax, S. S., (2000). Measuring Word Of Mouth: The Questions Of Who And When?. *Journal of Marketing Communications*, Cilt: 6, Sayı: 3, 185-199.

- Farzin, M., Sadeghi, M., Yahyayi Kharkeshi, F., Ruholahpur, H. & Fattahi, M., (2021). Extending UTAUT2 In M-Banking Adoption And Actual Use Behavior: Does WOM Communication Matter?. *Asian Journal of Economics and Banking*, Cilt: 5, Sayı: 2, 136-157.
- Goyette, I., Ricard, L., Bergeron, J. & Marticotte, F., (2010). e-WOM Scale: Word-Of-Mouth Measurement Scale For E-Services Context. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, Cilt: 27, Sayı: 1, 5-23.
- Gruen, T. W., Osmonbekov, T., & Czaplewski, A. J., (2006). eWOM: The Impact Of Customer-To-Customer Online Know-How Exchange On Customer Value And Loyalty. *Journal of Business research*, Cilt: 59, Sayı: 4, 449-456.
- Gumparathi, V. P. & Patra, S., (2020). The Phenomenon of Brand Love: A Systematic Literature Review. *Journal of Relationship Marketing*, Cilt: 19, Sayı: 2, 93-132.
- Gülmez, M., (2011). İnternet Üzerinde Ağızdan Ağıza Pazarlama Uygulama Örnekleri. *Journal of Internet Applications and Management*, Cilt: 2, Sayı: 1, 29-36.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L., (2010). *Multivariate Data Analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Huete-Alcocer, N., (2017). A Literature Review of Word of Mouth and Electronic Word of Mouth: Implications for Consumer Behavior. *Frontiers in Psychology*, Cilt: 8, 1-4.
- İslamoğlu, A. H., (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İzmit: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Ismail, A. R. & Spinelli, G., (2012). Effects Of Brand Love, Personality And Image On Word Of Mouth: The Case Of Fashion Brands Among Young Consumers. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, Cilt: 16, Sayı: 4, 386-398.
- Joshi, R & Garg, P., (2021). Role Of Brand Experience In Shaping Brand Love. *International Journal of Consumer Studies*, Cilt: 45, Sayı: 2, 259– 272.
- Karjaluoto, H., Munnukka, J., & Kiuru, K., (2016). Brand Love And Positive Word Of Mouth: The Moderating Effects Of Experience And Price. *Journal of Product & Brand Management*, Cilt: 25, Sayı: 6, 527-537.
- Kim, H. B., Gon Kim, W., & An, J. A., (2003). The Effect Of Consumer-Based Brand Equity On Firms' Financial Performance. *Journal of Consumer Marketing*, Cilt: 20, Sayı: 4, 335-351.
- Kotler, P. & Armstrong, G., (2012). *Principles Of Marketing*. Pearson Education Limited.
- Lovett, M. J., Peres, R., & Shachar, R., (2013). On Brands and Word of Mouth. *Journal of Marketing Research*, Cilt: 50, Sayı: 4, 427–444.

- Mahadin, B. K. & Akroush, M. N., (2019). A Study Of Factors Affecting Word Of Mouth (WOM) Towards Islamic Banking (IB) In Jordan. *International Journal of Emerging Markets*, Cilt: 14, Sayı: 4, 639-667.
- Mangold, G. W., Miller, F. & Brockway, G. R., (1999). Word-Of-Mouth Communication In The Service Marketplace. *Journal of Services Marketing*, Cilt: 13, Sayı: 1, 73-89.
- Murphy, J. M., (1992). What Is Branding?. *Branding: A Key Marketing Tool*. Palgrave Macmillan (pp. 1-12), London: Palgrave Macmillan.
- Murtiasih, S., & Siringoringo, H., (2013). How Word Of Mouth İnfluence Brand Equity For Automotive Products In Indonesia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Cilt: 81, 40-44.
- Narteh, B., (2018). Brand Equity And Financial Performance: The Moderating Role Of Brand Likeability. *Marketing Intelligence & Planning*, Cilt: 36, Sayı: 3, 381-395.
- Nguyen, H. T., & Feng, H., (2021). Antecedents And Financial İmpacts Of Building Brand Love. *International Journal of Research in Marketing*, Cilt: 38, Sayı: 3, 572-592.
- Onurlubaş, E. & Altunışık, R., (2019). Marka Güveninin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Marka Aşkınnın Aracılık Rolü. *Kesit Akademi Dergisi*, Cilt: 18, 116-135.
- Pina, R. & Dias, Á., (2021). The Influence Of Brand Experiences On Consumer-Based Brand Equity. *Journal of brand Management*, Cilt: 28, 99–115.
- Raguseo, E., & Vitari, C., (2017). The Effect Of Brand On The İmpact Of e-WOM On Hotels' Financial Performance. *International Journal of Electronic Commerce*, Cilt: 21, Sayı: 2, 249-269.
- Roy, S., Eshghi, A. & Sarkar, A., (2013). Antecedents And Consequences Of Brand Love. *Journal of Brand Management*, Cilt: 20, 325–332.
- Stevens, J., (1996). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Sweeney, J., Soutar, G. & Mazzarol, T., (2014). Factors Enhancing Word-Of-Mouth İnfluence: Positive And Negative Service-Related Messages. *European Journal of Marketing*, Cilt:48 Sayı: 1/2, 336-359.
- Syahrivar, J., & Ichlas, A. M., (2018). The Impact of Electronic Word of Mouth (E-WoM) on Brand Equity of Imported Shoes: Does a Good Online Brand Equity Result in High Customers' Involvements in Purchasing Decisions?. *The Asian Journal of Technology Management*, Cilt: 11, Sayı: 1, 57-69.
- Tabachnick, B.G., & L.S. Fidell., (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Allyn and Bacon.

- T.C. Hazine Ve Maliye Bakanlığı, Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı. (2020). Bankalar Sektör Araştırma Raporu. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/12/BANKALAR-sektor-arastirma-raporu-2020.pdf>
- Türkiye Bankalar Birliği. (2023). 07.07.2023 Tarihi İtibarıyla Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları. https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp
- v. Wangenheim, F. & Bayón, T., (2004). The Effect Of Word Of Mouth On Services Switching: Measurement And Moderating Variables. *European Journal of Marketing*, Cilt: 38, Sayı: 9/10, 1173-1185.
- van Tonder, E., Petzer, D. J., van Vuuren, N. & De Beer, L. T., (2018). Perceived Value, Relationship Quality And Positive WOM Intention In Banking. *International Journal of Bank Marketing*, Cilt: 36, Sayı: 7, 1347-1366.
- Yaşlıoğlu, M. M., (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi Ve Geçerlilik: Keşfedici Ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:46, 74-85.
- Yoo, B. & Donthu, N., (2001). Developing And Validating A Multidimensional Consumer-Based Brand Equity Scale. *Journal of Business Research*, Cilt: 52, Sayı: 1, 1-14.

TÜRKİYE'DEKİ KAMU DIŞ BORÇ STOKUNUN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİSİ *

Selçuk BUYRUKOĞLU¹

Namenur CANBOLAT²

Öz

Devletlerin artan olağan ve olağandışı kamusal ihtiyaçlarının özellikle vergiler gibi iç finansman kaynakları ile karşılanamaması borçlanma olgusunun doğmasına sebep olmuştur. Özellikle sermaye hareketlerinin 1980'li yıllardaki korumacı politikalarından düşük maliyetli finansman kaynakları ile serbestleşmeye yönelmesi gerek kamu gerekse özel kesim açısından borçlanma olgusunun gelişimini hızlandırmıştır. Devletler yapılan borçlanma ile makroekonomik değişkenler üzerinde olumlu sonuçlar elde etmeyi hedeflerken özel kesimin amacı kar maksimizasyonu olmuştur. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de 2006:Q1-2023:Q1 dönemindeki kamu dış borç stokunun enflasyon üzerindeki etkisi VAR analizi ve Granger Nedensellik testi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kamu dış borç stokundan enflasyona doğru %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Borç Stoku, Enflasyon, Türkiye, Granger Nedensellik.

Jel Kodları: C10, E31, H63.

THE EFFECT OF PUBLIC EXTERNAL DEBT STOCK IN TURKEY ON INFLATION

Abstract

The inability to meet the increasing ordinary and extraordinary public needs of the states with internal financing sources, especially taxes, has led to the emergence of the phenomenon of debt. In particular, the shift in capital movements from protectionist policies in the 1980s to liberalization with low-cost financing sources accelerated the development of the phenomenon of borrowing for both the public and private sectors. While states aim to achieve positive results on macroeconomic variables through borrowing, the private sector's aim is profit maximization. Within the scope of this study, the effect of public external debt stock on inflation in the period 2006:Q1-2023:Q1 in Turkey was investigated by VAR analysis and Granger Causality test. According to the findings, a Granger causality relationship was determined at the 1% significance level from public external debt stock to inflation.

Keywords: External Debt Stock, Inflation, Türkiye, Granger Causality.

Jel Classification: C10, E31, H63.

* Bu çalışma Doç. Dr. Selçuk BUYRUKOĞLU danışmanlığında Namenur CANBOLAT tarafından hazırlanan "TÜRKİYE'DEKİ KAMU DIŞ BORÇ STOKUNUN BÜYÜME VE ENFLASYONA ETKİSİ" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, E-posta: sbuyrukoglu@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0003-4335-1575

² Bilim Uzmanı, E-posta: nmnrcnbltt40@gmail.com, ORCID: 0000-0001-57172784.

GİRİŞ

Ülkeler çeşitli nedenlere bağlı olarak iç veya dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu kaynakların finansmanı çoğunlukla vergiler, resim, harç veya benzeri mali yükümlülükler ile finanse edilirken zaman zaman borçlanma gibi olağandışı yöntemlere de başvurulabilmektedir. Serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşme olgusunun gelişimi ile devletlerarası ilişkilerin yoğunlaşması, borçlanma olgusunun da sadece iç borçlarla sınırlı kalmayıp dış borçlanmaya da başvurulabilme olanağını ortaya çıkarmıştır. Böylece devletlerin kendi aralarında ya da uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla dış borçlanma imkanı artmıştır. Bu imkan vasıtasıyla ülkeler finansman kaynağı elde ederek kamusal hizmetlerin ve yatırımların sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmıştır. Alınacak kamusal dış borçların verimli alanlarda kullanılması ülkelerin ekonomilerine katma değer sağlarken verimsiz alanlarda kullanılması ise olumsuz sonuçların doğmasına sebep olacaktır. Bu sonuçlar ekonomik olabileceği gibi mali, siyasi ve sosyal olarak da ortaya çıkabilecektir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yapmış oldukları borçlanmaları etkinsiz olarak kullanması birçok makroekonomik değişkeni de olumsuz etkileyecek ve ülke ekonomisinde zincirleme tahribatların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde dış borç alınırken enflasyon gibi değişkenler üzerinde istenmeyen sonuçların önceden tahmin edilmesi amaçlanmaktadır

1. KAVRAMSAL OLARAK DIŞ BORÇ VE BU ANLAMDA KARŞILAŞILAN KAVRAMLAR

Genel olarak borçlanma, belli bir süre sonra ödenmek üzere para ya da benzeri değerli şeylerin geri verilmek üzere alınmasıdır (Adıyaman, 2006: 22). Kamu borcu, kararlaştırılan belirli bir vadeye dayalı devlet tahvillerinin toplam değerini (Eser ve Birinci, 2014: 32) ya da bir devletin veya devlet kuruluşlarının kendi kaynakları dışındaki kaynaklardan kredi sağlamasıdır (Adıyaman, 2006: 22). Kamu borçları iç ve dış borçlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Bu ayrım borçlanmanın kaynağı, geri ödeme aracı, alacaklının uyrukluğ ve piyasanın uyrukluğuna göre tespit edilebilir. Kamu borçları alacaklının milliyeti esasına göre, devletin kendi vatandaşından (ister yurtiçi ister yurtdışı) yaptığı borçlanma iç borçlanma; o ülke dahil herhangi bir yerdeki yabancından borçlanması ise dış borçlanmadır. Borcun sağlandığı piyasa kriteri esas alındığında ise ülke sınırları içindeki birey ve firmalardan milli para cinsinden yapılan borçlanma iç borçlanma; dış piyasadan yabancı para ile yapılan borçlanma ise dış borçlanma olarak ele alınmaktadır (Esener, 2013: 13). Ülkeleri dış borçlanmaya sevk eden sebeplere bakıldığında, dış borçlanma büyük ölçüde, yurt içi tasarrufların ekonomik büyüme ve kalkınmayı arzu edilen seviyeye ulaştıracak yatırımları finanse etmekte yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır (Kırcı Çevik ve Cural, 2013: 120).

1.1. Borçluluk Dengesi

Belirli bir tarih içerisinde bir ülkenin toplam alacaklarını ve toplam borçlarını gösteren belgeye borçluluk dengesi denir (Erener, 2018:34). Borçluluk dengesindeki herhangi bir denge ya da dengesizlik o ülkenin ödeme gücünü, ekonomik ve mali durumunu göstermektedir. Bu yüzden dış borç yükü çok yüksek olan ülkeler açısından önem arz etmektedir.

1.2. Dış Borç Yükü

Dış borç yükü, bir ülkede belli bir dönemdeki toplam dış borç stokunun GSHY'ye oranını ifade etmektedir. Bu oranın artması genellikle dış ödeme güçlüklerinin artmasıyla aynı anlama gelmektedir (Akdağ, 2007: 8). Milli gelir üzerinde bir azalışa sebep olan dış borç yükü aynı zamanda gelecek nesiller üzerinde bir yük oluşturmaktadır.

1.3. Dış Borç Yönetimi

Hükümetin çeşitli makroekonomik amaçlara ulaşmak için (enflasyonu azaltmak, işsizliği önlemek vb.) borcun miktar ve bileşenlerinde değişiklikler yapılmasına borç yönetimi denilmektedir (Ulusoy, 2001: 245). Ayrıca borç yönetimi borcun sağlanması sırasında ve borcun sağlanmasından sonraki süreçte anapara ve faiz ödemesinin yapılıp borcun tamamen kapatılmasına kadar yürütülen işlemlerin bütünüdür (Edizdoğan vd., 2017: 502).

Borç yönetiminin en temel amacı, ülkenin katlanabilir borç seviyesini belirleyerek borç stokunun kontrol altına alınıp borçlanma metotlarının bu stok üzerinden yapılmasını sağlamaktır (Sarı, 2004: 31).

1.4. Dış Borç Servisi

Bir ülkenin cari yıl içerisinde ödemekle yükümlü olduğu borcun anapara ve faiz tutarının toplamını oluşturmaktadır. Dış borç servis oranı yüksek olan ülkeler borçlarını öderken ödeme güçlüğü çekmektedirler. Bu durumda borç ödemeleri ya birikmiş rezervlerle ya da tekrardan dış borç alarak yapılmaktadır. Dış borç servis oranı ise, belirli bir yıldaki dış borçların, ödenmesi gereken toplam anapara ve faiz ödemelerinin o yıldaki ihracat gelirlerine oranlanmasıdır (Olcar, 2013: 8).

1.5. Kredi Değerliliği

Kredi veren herhangi bir ülkenin ya da krediyi veren ülke adına davranış sergileyen bağımsız bir kurumun kredi talebinde bulunan ülkenin geçmişte ve gelecekte borç ödeme imkanına dair değerlendirme bütünüdür (Erener, 2018: 35).

1.6. Moratoryum

Vadesi gelmiş borçlarla ilgili herhangi bir yasa, mahkeme kararı veya alacaklı ve borçlu arasında bir anlaşma olmaksızın borçlu tarafın tek yanlı olarak borcu ertelemesidir (Edizdoğan vd., 2017: 506).

Moratoryumun ilan edilebilmesi için temerrüte düşen borçlu devletin temerrüt süresinde borcu ödeyememiş olması gerekmektedir. Moratoryumda borçlu taraf borcunu kabul etmekle birlikte borcun itfasını zaman bakımından yerine getirememektedir. Bu yüzden moratoryum ilanı ile borçlu sadece borcu erteler ve borcu reddetmez (Öğretir, 2017: 284).

1.7. Konsolidasyon (Tahkim)

Geri ödeme zamanı gelmiş olan ya da kısa vadeli olan borçların uzun vadeli borç senetleri ile değiştirilmesine konsolidasyon diğer bir deyişle tahkim denilmektedir (Edizdoğan vd., 2017: 504). Konsolidasyonla birlikte yeni bir borç ortaya çıkmamakta olup yalnızca eski borcun şartlarında değişiklik meydana gelir (Açba, 1994: 223). Ayrıca konsolidasyon yöntemine başvuran devletler borçları ödeme açısından zaman kazanır. Ancak vade uzadığı için devletlerin ödeyeceği faiz miktarı artacaktır. Kısaca konsolidasyon devletlerin borç yükünü arttıran bir yöntemdir. (Öğretir, 2017: 281).

Devletler bu yönetime iki nedenle başvurmaktadır. Bunlardan ilki devletlerin itfa zamanı gelen dalgalı borçları ve süresi sona eren uzun vadeli borçları ödeyecek mali güce sahip olmamasıdır. Böyle bir durumda devletler konsolidasyona başvurarak bu güç durumdan kurtulur ve ödeme zamanlarını daha ileri bir tarihe atmış olur (İnce, 2001: 362). İkinci neden olarak ise; devletlerin o andaki piyasa koşulları borçların ödenmesine olumsuz bir etki yaratabilir. Şöyle ki büyük miktarlardaki borçların ödenmesi mevcut piyasa koşullarında dalgalanmalara sebep olmakla birlikte bu borçların ödenmesi ile piyasaya giren yeni satın alma gücü ekonomik dengeyi bozabilmektedir (İnce, 2001: 362; Açba, 1994: 223). Böyle bir durumda devletler ekonomik dengeyi korumak adına konsolidasyona başvurarak borçların ödenmesini erteler.

Konsolidasyon zorunlu ve ihtiyari olarak iki gruba ayrılmaktadır. Zorunlu konsolidasyonda devlet tek taraflı olarak geri ödeme zamanı gelmiş olan borçların vadesinin uzatıldığını alacaklılara bildirir (Edizdoğan vd., 2017: 505). Zorunlu konsolidasyonda borç senetlerinin değişimi için devlet alacaklıların rızasını aramamaktadır (İnce, 2001: 363). Bu gibi durumda alacaklıların devlete karşı güveni azalmaktadır. İhtiyari, isteğe bağlı konsolidasyonda ise alacaklılar vadesi gelmiş olan borçlarını uzun vade ile değiştirip değiştirmemede serbesttirler. Bu durumda alacaklı elindeki kısa vadeli senet karşılığında yeni çıkan uzun vadeli senedi alabilir veya parasını geri isteyebilir (İnce, 2001: 363).

1.8. Konversiyon (Değişim)

Borç yükünü hafifletmek maksadı ile devletler yüksek faizli borç senetlerini düşük faizli borç senetleri ile değiştirirler (İnce, 2001: 375). Bu olaya konversiyon denilmektedir. Konversiyonda anapara aynı kalır değişen tek şey faizdir. Yani konversiyon sonucunda devletin hem ödeyeceği faiz miktarı hem de borç yükü azalmaktadır.

Konversiyon zorunlu ve ihtiyari olmak üzere iki gruba ayrılır. Zorunlu değişimde devlet düşük faizli tahvil ihraç ederek yüksek faizli borç senetlerinin düşük faizli borç senetleri ile değişimini zorunlu

kılar (Edizdoğan vd., 2017: 506). Bu zorunlu değişim alacaklıları zor duruma sokarken aynı zamanda da devletlerin yeniden borç almasını zorlaştırmaktadır (Türkal, 2020: 161). Devletler genellikle zorunlu konversiyona olağanüstü durumlarda borcun başka türlü hafifletilememesinin mümkün olmadığı hallerde başvurur (Açba, 1994: 225). İhtiyari değişimde ise, kişi isterse yüksek faizli tahvilini düşük faizli tahville değiştirebilir veya elinde bulundurduğu tahvilini koruma altına alabilir (Bilgili ve Öğretir, 2017: 282).

2. ENFLASYON TANIMI VE NEDENLERİ

2.1. Enflasyonun Tanımı

Enflasyon kelimesinin kökeni Latince olup “şişme, kabartma” anlamına gelmektedir (Turan, 2010: 4). İktisadi anlamda ise enflasyonun birçok tanımı mevcuttur. Eğilmez’e (2022) göre enflasyon; aile bütçelerinde yer alan ve kullanım ağırlıklarına göre çeşitli mal ve hizmetlerin bir sepete dahil edilip aylar itibari ile bu sepetin değerindeki değişim ölçülür. Sepeti endeks olarak açıklayan Eğilmez, endeks genel düzeyinin sürekli olarak artmasını enflasyon olarak ifade etmiştir. Başka bir açıklamaya göre ise enflasyon cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzı aşması olarak tanımlanmaktadır (Mehdiyev, 2001: 2). Genel olarak ise enflasyon ortalama fiyatlar genel seviyesinin sürekli olarak artması şeklinde açıklanmaktadır.

Ekonomide meydana gelen her fiyat artışı enflasyon olarak açıklanamamalıdır. Bu hususta iki unsur ile karşılaşılmalıdır. İlki; fiyatlarda ortaya çıkan bir kerelik artış enflasyon olarak açıklanamaz. Fiyatlardaki artış süreklilik arz etmelidir. İkinci husus ise, fiyatlar genel seviyesinin ortalamasının artması gerektirir. Yani ekonomide bazı fiyatlar artarken bazıları düşmekte bazıları ise sabit kalmaktadır. Bu yüzden ekonomideki tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimlerin ortalaması alındığında bu ortalama artış yönünde ise enflasyonunun varlığından bahsedilir (Bilgili, 2018: 71).

2.2. Enflasyonun Nedenleri

Literatür çalışmalarında da görüldüğü üzere enflasyonun nedenleri genel olarak iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar talep enflasyonu ve arz enflasyonudur. Arz enflasyonu kendi içerisinde; maliyet enflasyonu, ithal enflasyon ve fiyat enflasyonu olarak alt başlıklara ayrılmaktadır.

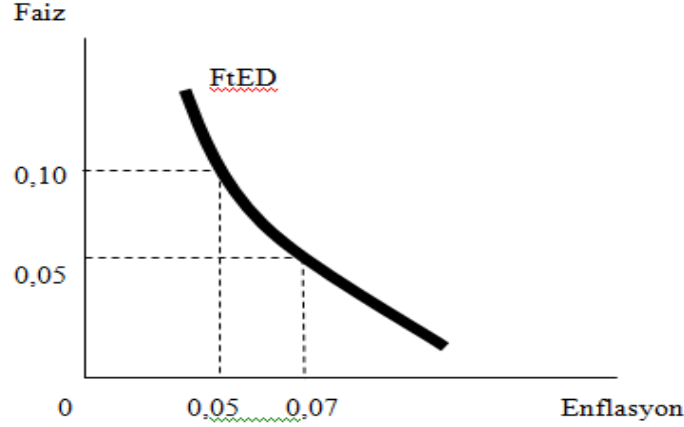
2.2.1. Talep Enflasyonu

Cari dönemde üretilen toplam mal ve hizmetlerin talebi karşılayamaması durumunda ortaya çıkan enflasyon türüne talep enflasyonu denilmektedir. Kısacası talep enflasyonunda toplam arz miktarı toplam talep miktarını karşılayamamaktadır.

Yüksek oranlı ve sürekli enflasyon yaşayan ülkelerde enflasyonun nedeni kamu kesimi açıklarıdır. Bu açıkların finansmanı ise Merkez Bankasından emisyon yolu ile karşılanmaktadır ki bu da enflasyonu daha çok körüklemektedir (Karaca, 2020: 90).

Enflasyonu düşürmenin yollarından bir tanesi de faizleri arttırmaktan geçer. Böylelikle artan faizler karşısında insanlar tasarrufa yönelir ve tüketimden vazgeçer (Eğilmez: 2015).

Şekil 1:Faiz- Talep Enflasyonu İlişkisi

Kaynak: Eğilmez, 2014.

Şekil 1'e bakıldığında enflasyon ile faiz arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre enflasyonun arttığı dönemlerde faizler düşürülmeli; enflasyonun azaldığı dönemlerde ise faizler arttırılmalıdır (Eğilmez: 2014).

2.2.2. Arz Enflasyonu

Arz enflasyonu; maliyet enflasyonu, ithal enflasyonu ve fiyat enflasyonu olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

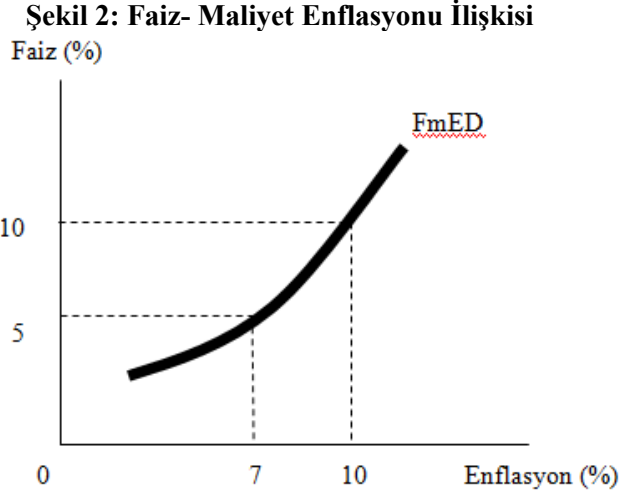
2.2.2.1. Maliyet Enflasyonu

Üretim sürecinde gerekli olan faktör ve girdilerin (emek, sermaye, doğal kaynak, girişimci) herhangi birinde veya tamamında ortaya çıkan ve fiyatların artışlarına sebebiyet veren enflasyona maliyet enflasyonu denilmektedir (Coşkun, 2020: 90).

Maliyet enflasyonuna neden olan unsurlar şu şekilde açıklanmaktadır (Bilgili, 2018: 80);

- firmaların monopol gücü elde etmesi,
- tam rekabet koşullarının aksamaması,
- üretim sürecinde elde edilen ücret, faiz, rant ve karların bedellerindeki artış,
- hammadde fiyatlarındaki artış.

Üretim faktörleri girdilerinde artış yaşanması sonucu ortaya çıkan maliyet enflasyonu faizlerle doğru orantılıdır (Eğilmez, 2014). Buna göre faizin de bir finansman maliyeti olduğu düşünüldüğünde üretim sürecindeki mal ve hizmetlerin fiyatları arttığında faiz de artıyorsa enflasyon artar (Eğilmez, 2014). Eğilmez (2014) bunu faiz maliyet enflasyonu adında bir grafikte açıklamıştır.

Kaynak: Eğilmez, 2014.

Şekil 2'ye göre enflasyon ile faiz arasında doğru yönlü bir ilişki vardır. Yüksek olan enflasyonu düşürmek için faizlerin de düşürülmesi gerekmekte ya da faizlerin düşürülmesi enflasyonun da düşmesine sebep olmaktadır.

2.2.2.2. İthal Enflasyon

İthal girdi fiyatlarındaki artışın ilk olarak üretim maliyetlerini daha sonra ise satış fiyatlarını arttırmasına ithal enflasyon denilmektedir (Eğilmez, 2023).

İthal edilen girdilerin maliyetlerinin artması iki nedenden dolayı meydana gelebilir. Bunlardan ilki ithal edilen girdilerin fiyatında bir artış meydana gelmiş olması ihtimali iken, ikincisi ise ulusal paranın değerinde bir artış meydana gelmiş olmasıdır (Bilgili, 2018: 81). Her iki durumda da ithal girdi fiyatlarında artış gözlenir ve bu artışta enflasyona sebep olabilmektedir.

2.2.2.3. Fiyat Enflasyonu

Ekonomide piyasa fiyatı üzerinde bir fiyat belirlenmesi olgusu sonrasında meydana gelen ve fiyatlar genel seviyesini arttıran enflasyon türüne fiyat enflasyonu denilmektedir (Turan, 2010: 19).

Fiyat enflasyonu, ekonomideki üretici ya da satıcıların başka malların fiyatlarına bakarak kendi mallarının fiyatlarını yükseltmesi sonucunda çıkan enflasyon türü olarak da adlandırılmaktadır (Meral, 2005: 311). Burada önemli olan fiyatı artan malların taleplerinin yüksek olmasıdır.

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ulusoy ve Küçükale (1994), yapmış oldukları çalışmada 1965-1992 yılları arasında Türkiye’deki dış borçların enflasyon üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmalarında Granger nedensellik testinden yararlanmışlardır. Elde ettikleri bulguya göre dış borç ve enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş ve dış borçların enflasyonu arttırıcı bir etkiye sahip olduğu kanısına varılmıştır.

Akan ve Kanca (2015), yapmış oldukları çalışmada Türkiye ekonomisinde 1980-2013 dönemini kapsayan verileri kullanarak VAR analizi yapmışlardır. Yapılan analiz sonucuna göre dış borçlardaki herhangi bir değişimin enflasyon oranı üzerinde anlamlı bir etkide bulunduğu kanısına varılmıştır.

Kamacı (2016), çalışmasında dış borçların enflasyon üzerine etkilerini 1995-2014 dönemlerinde 6 Orta Asya Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ve Türkiye için panel veri analizi kullanarak incelemiştir. Elde ettiği bulgulara göre dış borçlarla enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Demir (2018), çalışmasında Türkiye ekonomisinde dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerini 1990-2017 dönemini baz alarak incelemiştir. Çalışmada benimsenen yöntem Vektör Otoregresif (VAR) analizidir. Analiz bulgularına göre dış borçlarda meydana gelen artışların, kısa dönemde enflasyonu azaltıcı ancak uzun dönemde enflasyonu arttırıcı rolü tespit edilmiştir.

Aytun ve Akın (2019), çalışmasında Türkiye’nin 1998-2019 yılları arasındaki çeyrek dönemlik dış borç ve enflasyon verileri arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi yöntemi ile sorgulamıştır. Elde edilen bulgulara göre enflasyon dış borca neden olmaktadır.

Yenipazarlı ve Demir (2019), çalışmasında Türkiye’deki dış borçların enflasyon üzerindeki etkisi VAR yöntemi yardımıyla, 2003:Q1-2017:Q4 dönemi üçer aylık veriler kullanılarak test etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre dış borçlardaki artış, kısa dönemde anti-enflasyonist etkilere sebep olduğu tespit edilmiştir. Ancak uzun dönemde bu konjonktürün ters hareket ettiği gözlemlenmiştir.

Karaoğlu (2019), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 1989:Q4-2018:Q3 dönemlerinde dış borçların enflasyon üzerine etkisini zaman serisi analizi yaparak incelemiştir. Elde ettiği bulgulara göre dış borçlardaki artış, enflasyonu uzun dönemde azaltmıştır.

Demir ve Çetin (2020), çalışmasında 2000-2019 yılları arasındaki verilere dayanarak karşılaştırmalı olarak Türkiye’de dış borç ve enflasyon verilerini analiz edip değerlendirmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre özel kesim dış borçlanmaları ile enflasyon oranları arasında pozitif bir bağ gözlemlenmiş ve aynı zamanda brüt dış borçların enflasyon üzerindeki etkilerinin bir dönem gecikmeli olduğu görülmüştür.

Sizer (2021), çalışmasında 2004:Q1-2020:Q4 dönemine ait çeyreklik verileri kullanarak Türkiye’ye ait dış borçların enflasyon üzerindeki etkisini Enders ve Siklos (2001)’in TAR ve M-TAR

modelleri ile analiz etmiştir. Analizden elde edilen sonuca göre kısa dönemde dış borçlardan enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkinin olduğu, uzun dönemdeyse herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı görülmüştür.

4. METODOLOJİ

Çalışmanın bu bölümünde enflasyona ilişkin veriler kullanılarak oluşturulan model yardımıyla; ampirik analizin testine, modeldeki değişkenlere ve yöntemlere değinilerek ampirik bulgu sonuçlarına yer verilecektir. Çalışmada, Türkiye'deki kamu dış borç stoku ile enflasyon arasında ilişki olup olmadığını analiz edebilmek amacıyla VAR analizi ve Granger nedensellik testi yöntemi kullanılmıştır.

4.1. Değişkenler ve Yöntem

Çalışmanın ampirik kısmında üçer aylık dönemlerde; kamu dış borç stoku, enflasyon (TÜFE) ve kontrol değişken olarak da döviz kurundaki yüzdelik değişimlerden ($\Delta\%$) faydalanılmıştır. Ampirik analizde kullanılan ve 2006:Q1-2023:Q1 zaman aralığını içeren değişkenler ve bunlara ilişkin verilerin kaynakları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Modelde Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Tanımı ve Değeri	Veri Kaynağı
DBORC	Kamu Dış Borç Stoku (% Değişim)	Hazine ve Maliye Bakanlığı
ENF	TÜFE (% Değişim)	TÜİK
DKURU	Döviz Kuru (% Değişim)	TÜİK

Çalışma kapsamında oluşturulan modelde değişkenler belirlenirken çoklu doğrusal bağlantı sorununun oluşmamasına dikkat edilmiştir.

Tablo 2: Çalışma Kapsamında Oluşturulan Model

Enflasyon Modeli
<i>Bağımlı Değişken</i>
ENF
<i>Bağımsız Değişkenler</i>
DBORC
<i>Kontrol Değişken</i>
DKURU

4.2. Ekonometrik Analiz Sonuçları

Bu başlık altında ilgili model de sırası ile değişkenlere ilişkin birim kök testleri yapılacak, optimal gecikme uzunluğu belirlenecek, varsayımların (istikrar koşulu, otokolerasyon, değişen varyans) yerine getirilmesi incelenecek ve son olarak da etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırma sonuçları yorumlanacaktır.

4.2.1. Enflasyon Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Enflasyon modeli kapsamında verilen değişkenlere ilişkin ilk olarak Geleneksel ADF ve Zivot Andrews Birim Kök Testleri yapılmış ve sırasıyla tablo 3 ve 4'de bu birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Geleneksel ADF Birim Kök Testi Analiz Sonuçları

Değişkenler	ADF	
	Sabit	Sabit+Trendli
SEVİYELERİNDE DEĞERLER		
DBORC	-7.4624 (0.0000) ***	-8.7590 (0.0000) ***
ENF	-0.3280 (0.9144)	-1.7023 (0.7395)
DKURU	-6.3544 (0.0000) ***	-7.2699 (0.0000) ***
BİRİNCİ FARKINDA DEĞERLER		
DBORC	-26.2676 (0.0001) ***	-25.9821 (0.0001) ***
ENF	-3.3253 (0.0176) **	-3.2928 (0.0764) *
DKURU	-20.8744 (0.0000) ***	-20.6260 (0.0001) ***

Not: ADF testinde uygun gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. ***, **, ve * sırasıyla yüzde 1, 5 ve 10 anlam düzeylerini göstermektedir.

Değişkenlerden enflasyon seviyesinde durağan değilken diğer değişkenler seviyesinde durağandır. Aynı değişkenlerin birinci farkı alınarak yapılan birim kök testinde ise enflasyon değişkeninin %10 anlamlılık seviyesinde durağan olduğu görülmüştür. Veri setinin ekonomik, sosyal ve sağlık ile ilgili gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı bir döneme denk gelmesinden dolayı geleneksel birim kök testinin yanı sıra yapısal kırılmalı birim kök testi de yapılmıştır.

Bu durumda Zivot Andrews birim kök testi yapılarak değişkenlere ilişkin yapısal kırılmanın olup olmadığı araştırılmıştır. İlgili birim kök testi sonuçları tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Zivot Andrews Birim Kök Testi

	t-İstatistik	Prob.	Kırılma
ENF	-7.288770	0.019534	2020Q2
%1 Kritik Değer	-5.57		
%5 Kritik Değer	-5.08		
%10 Kritik Değer	-4.82		

Enflasyona ilişkin Zivot Andrews birim kök testi sonuçları incelendiğinde değişkenlerin 2020Q2'de yapısal kırılmaya uğradığı görülmüştür. Bu dönemde yaşanan yapısal kırılmasının sebebi

ise ilgili dönemde tüm dünyada etkisini hissettiren Covid-19 olmuştur. Özellikle bu dönemde dışa kapalı ekonomik ve sosyal yaşamın enflasyon üzerindeki etkisi ciddi anlamda hissedilmiştir.

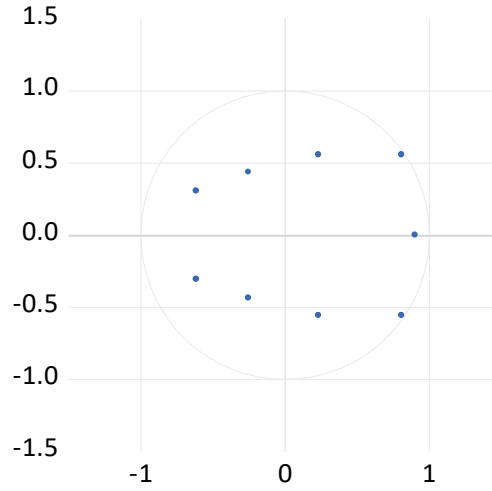
Bu aşamadan sonra enflasyon modeline ilişkin VAR ve Granger Nedensellik analizlerine yer verilecektir.

4.2.2. Model

Modele ilişkin uygun gecikme sayısı “3” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda uygun gecikme uzunluğu (3) ile bütün ters köklerin birim çemberin içinde yer aldığını gösteren istikrar koşulu modeli şekil 3’de VAR modeli varsayımlarının testleri ise tablo 5’de gösterilmektedir.

Şekil 3:Ters Kökler Birim Çemberi

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

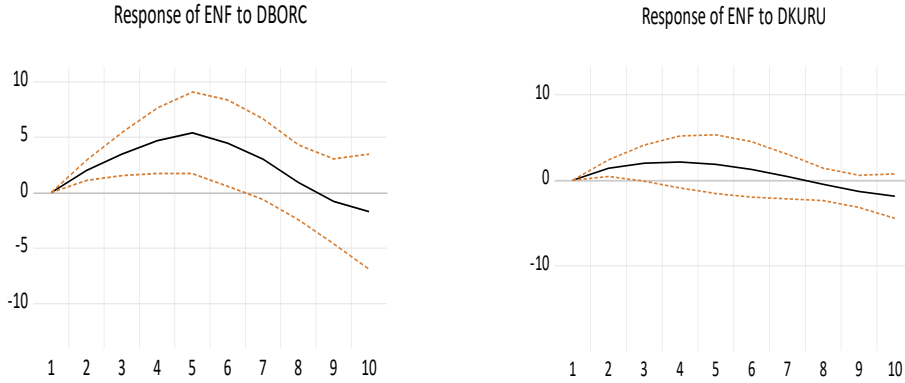
Tablo 5: VAR Modeli Varsayımlarının Testi

Gecikme	LM Otokorelasyon Test		Değişen Varyans Test	
	LM İstatistiği	Olasılık	Ki-Kare	Olasılık
1	13.65	0.1354	359.54	0.085
2	12.39	0.1923		
3	91.83	0.4206		

Tablo 5’de yer alan test sonuçları, VAR modeli için otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını ortaya koymaktadır. İstikrarın sağlandığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı VAR modelinin etki tepki fonksiyonu ise şekil 4’de yer almaktadır.

Şekil 4: Enflasyon Modelinde Yer Alan Etki-Tepki Fonksiyon Grafikleri

Response to Cholesky One S.D. (d.f. adjusted) Innovations \pm 2 S.E. Response to Cholesky One S.D. (d.f. adjusted) Innovations \pm 2 S.E.

Şekil 4’de yer alan sonuçlara göre, dış borç stokundaki %1 birimlik değişim enflasyonu yaklaşık olarak altı buçuk dönem kadar etki etmektedir. Yani dış borç stokundaki artış ya da azalış enflasyonu altı buçuk dönem etkisi altına almaktadır. Buradan hareketle alınan dış borçların verimsiz alanlarda kullanılması bu etkinin süresinin uzun olmasının gerekçesi olarak gösterilebilir. Örneğin, kamu açıklarının ya da daha önce alınan borçların faiz ödemelerinin finansmanında kullanılması enflasyonu arttırmakta bununla birlikte artan enflasyonun etkisi yaklaşık olarak altı buçuk dönem kadar sürmektedir. Dış borç stokundaki değişim enflasyonu uzun dönem etkilerken bu durum döviz kuru için geçerli değildir. Buna göre, enflasyondaki %1 birimlik değişim döviz kurunu arttırmakta yalnız etkisi çok kısa sürmektedir. Şöyle ki, ulusal paranın değerindeki düşüş enflasyona sebebiyet vererek ülke içindeki fiyatları arttıracaktır. Artan fiyat artışları döviz kurunun da artmasına neden olacak fakat bu artış kısa süreli etki yaratacaktır.

Tablo 6’da enflasyon modelinde kullanılan değişkenlere ilişkin varyans ayrıştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre, varyans ayrıştırma sonuçları da şekil 4’de yer alan etki-tepki analizi sonuçlarını desteklemektedir.

Tablo 6: Enflasyon Modeline Ait Varyans Ayrıştırma Sonuçları

Enflasyon Değişkeninin Varyans Ayrıştırması			
Dönem	ENF	DBORC	DKURU
1	100.0000	0.000000	0.000000
2	92.19203	7.319324	0.488651
3	85.69967	12.19363	2.106693
4	78.99937	17.74610	3.254525
5	71.40137	24.04534	4.553288
6	66.35371	28.18152	5.464779
7	64.02242	29.94624	6.031344
8	64.65045	29.33325	6.016297
9	65.70869	28.48528	5.806028
10	65.55803	28.68266	5.759314

Bu aşamadan sonra ise değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığı test edilmiştir. Bu ilişkinin tespitinde Granger nedensellik analizinden faydalanılmıştır. Analiz kapsamında oluşturulan hipotezler aşağıdaki şekildedir;

H₀: Kamu dış borç stoku verileri enflasyonun nedeni değildir.

H₁: Kamu dış borç stoku verileri enflasyonun nedenidir.

Tablo 7: Granger Nedensellik Analizi Test Sonuçları

Bağımlı Değişken: Enflasyon (ENF)			
	Chi-sq	Df	Prob.
DBORC	14.75677	3	0.0020
DKURU	7.632030	3	0.0543
All	32.40448	6	0.0000

Granger nedensellik analizi test sonuçlarına göre kamu dış borç stokunun prob. değeri %1'den küçük olup, H₀ reddedilmiş ve H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Yani, kamu dış borç stokundan enflasyona doğru %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer açıklayıcı değişken olan döviz kuruna ait prob. değeri ise %10'dan küçük olup H1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuç ise döviz kurundan enflasyona doğru %10 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Her iki değişken dikkate alındığında ise %1 seviyesinde Granger nedensellikten bahsedilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler özellikle tasarruf açığını gidermek için dış borçlanma yoluna başvurmaktadır. Alınan dış borçlar hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın borcu alan ülke açısından bir kaynak transferi sağlamaktadır. Ancak alınan dış borçların verimsiz alanlarda kullanılması durumunda geri ödeme zamanı geldiğinde borcu alan ülke açısından olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Kısacası alınan dış borçlar kamu açıklarının finanse edilmesinde, daha önce alınan dış borçların faiz ödemelerinde ya da getirisi düşük olan altyapı yatırımlarında kullanılması gibi durumlarda geri ödeme zamanı geldiğinde enflasyona sebebiyet vermektedir. Aynı şekilde verimsiz alanlarda kullanılan borçların ödeme zamanı geldiğinde borcu alan ülke borcunu ödeyebilmek için ihracat gelirlerini arttırmak durumunda kalmaktadır. İhracat gelirlerini arttıran ülkeler devalüasyonla birlikte ihracatını arttırırken ithalatı daha pahalı hale getirmektedir. Burada ithal girdi kullanan sektörlerde ise maliyet artışları yaşanmaktadır. Maliyetlerin artışı beraberinde fiyatlar genel düzeyinde de artışa sebep olmakta ve enflasyon olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Yapılan literatür taramasında yer alan Ulusoy ve Küçükkale (1994), Akan ve Kanca (2015) çalışmaları da yukarıda belirtilen gerekçelere paralel olarak alınan dış borçların enflasyonu etkilediğini ortaya koymuştur. Bu sonucun aksine; Kamacı (2016) ve Sizer (2021) çalışmaları ise kamu dış borç stoku ve enflasyon arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

SONUÇ

Dünya ülkelerinin değişim ve gelişim çabaları sahip oldukları kaynaklar ve bu kaynakların etkin kullanımı ile paralel bir seyre sahiptir. Ülkeler özellikle sahip oldukları kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda borçlanma yoluna başvurarak ilave gelir elde etmektedir. Borçlanmanın alındıkları piyasaya göre iç veya dış olarak temin edilmesi ise ekonomi üzerinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Özellikle enflasyonist ve deflasyonist süreçlerin yaşandığı durumlarda borçlanmanın iç veya dış piyasalardan temin edilmesi ayrıca önem arz etmektedir. Nitekim enflasyonist durumlarda dış piyasalardan temin edilecek borçların verimsiz alanlarda kullanılması enflasyonu tetikleyecekken, deflasyonist durumlarda ise iç piyasalardan yapılacak ve verimsiz alanlarda kullanılacak borçlanmalar durgunluğu daha da artıracaktır.

Ayrıca günümüzde, Türkiye’de hem talep hem de maliyet enflasyonunun yaşandığı düşünüldüğünde risk faktörlerinin aşırı yüksekliği ülke içerisinde yaşayanların dövize yönelmesine sebep olacaktır. Sonuç olarak dolarizasyon daha çok hızlanarak kurun ve ithal girdi fiyatlarının artmasına olacak ve bu durum ise üreticilerin maliyetlerini yükseltecektir. Maliyet artışları fiyatlara yansidikça enflasyon da artmaktadır. Ülke içerisinde yaşayanlar artan kur ve fiyat artışlarını gördüklerinde alacakları mal ve hizmetleri daha fazla alarak stoklamaya başlamaktadır. Böylelikle ortaya çıkan talep artışı fiyatların daha da artmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumda enflasyonu daha çok arttırmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2006:Q1-2023:Q1 dönemindeki kamu dış borç stokunun enflasyon üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda ilgili döneme ait TÜFE ve kamu dış borç stokundaki oranların bir önceki döneme göre yüzdelik değişimleri dikkate alınarak VAR analizi ve Granger nedensellik testleri yapılmıştır. VAR analizi sonucunda elde edilen etki tepki fonksiyonlarına göre kamu dış borç stokundaki %1 birimlik değişimin enflasyonu yaklaşık olarak altı buçuk dönem kadar etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yani kamu dış borç stokundaki artış ya da azalış enflasyonu altı buçuk dönem etkisi altına almaktadır. Bu bulgunun yanı sıra kamu dış borç stokunun enflasyonun nedeni/sebebi olup olmadığını test etmek amacıyla Granger nedensellik testine başvurulmuştur. Bu testin sonucu ise kamu dış borç stokundan enflasyona doğru %1 anlamlılık düzeyinde Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Sonuç olarak, kamu dış borç stokunun enflasyon üzerindeki etkisinin altı buçuk dönem kadar uzun sürmüş olması dış borçların ülkenin üretim kapasitesini artırıcı ve kendi kendini finanse edebilmesine olanak sağlayan verimli alanlarda kullanılmadığını göstermektedir. Bundan dolayı başvurulacak olan kamu dış borçlarının makroekonomik dengeleri koruyan ve geliştiren alanlarda/sektörlerde kullanılması ülke ekonomisinin ve enflasyonun seyri açısından daha faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açba, S., (1994). Devlet Borçlanması. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Afyon.
- Adıyaman, A.T., (2006). Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri. Sayıştay Dergisi, sa.62, 21-44.
- Akan, Y., & Kanca, O.C., (2015). Türkiye’de Dış Borçlanma, Büyüme ve Enflasyon İlişkisi: Var Yaklaşımı (1980-2013). Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt. 33, sa.3, 1-22.
- Akdağ, A., (2007). Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aytun, C & Akın, C.S., (2019). Türkiye’de Borçlanma ile Ekonomik Büyüme ve Enflasyon İlişkisi. Akdeniz 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 18- 20 Ekim, Hatay.
- Bilgili, Y., (2018). Makro İktisat. (9.Baskı). Ankara: 4t Yayınevi.
- Demir, E., & Çetin, P., (2020). Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkilerine İlişkin Bir İnceleme. Uluslararası Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt.1, sa.2 ,34-46.
- Demir, E., (2018). Dış Borçların Enflasyon Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (1990- 2017). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., Gümüş, E., (2017). Kamu Maliyesi. Bursa: Ekin Basım Yayın ve Dağıtım.
- Eğilmez, Mahfi., (2014). Enflasyon Faiz İlişkisi. <https://www.mahfiegilmez.com/2014/05/enflasyon-ile-faiz-iliskisi.html>
- Eğilmez, Mahfi., (2015). Kamu Kesimi ve Özel Kesimin Borçları. <https://www.mahfiegilmez.com/2015/04/kamu-kesimi-ve-ozel-kesiminborclar.html>
- Eğilmez, Mahfi., (2015). Talep Enflasyonu Mu Var? Maliyet Enflasyonu Mu? <https://www.mahfiegilmez.com/2015/01/talep-enflasyonu-mu-varmaliyet.html>
- Eğilmez, Mahfi., (2022). Enflasyon Dosyası. <https://www.mahfiegilmez.com/2022/04/enflasyon-dosyas.html>
- Eğilmez, Mahfi., (2023). Ekonomi 101: Enflasyon. <https://www.mahfiegilmez.com/2023/01/ekonomi-101-enflasyon.html>
- Erener, C., (2018). Döviz Kuru Hareketlerinin Türkiye’nin Dış Borç Stoku Üzerindeki Etkisinin Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Esener, S. Ç., (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Dış Borçlanmanın Belirleyicilerinin İncelenmesi: 1980–2010.T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara: Hermes Matbaacılık.
- Eser, L.Y, & Birinci, N., (2014). İç ve Dış Borç Tercihini Etkileyen Faktörler. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, cilt.10, sa.23, 31-51.
- İnce, M., (2001). Devlet Borçları ve Türkiye. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kamacı, A., (2016). Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünlük ve Panel Nedensellik Analizi. International Journal Of Cultural And Social Studies (Intjcss), cilt.2, sa.1, 165-175.
- Karaca, Coşkun., (2020). Güncel Ekonomik ve Mali Sorunlar. Bursa: Ekin yayınevi.
- Karaoğlu, A., (2019). Türkiye’de Dış Borçlanmanın ve Bürokratik Kalitenin Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kırcı Çevik, N, & Cural, M., (2013). İç Borçlanma, Dış Borçlanma ve Ekonomik Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisi: 1989-2012 Dönemi Türkiye Örneği. Maliye Dergisi. Sa.165, 115-139.
- Mehdiyev, H., (2001). Enflasyonun Genel Nedenleri ve Türkiye ‘de 1980-1999 Dönemi Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Meral, P.S., (2005). Enflasyon ve Enflasyonun Okuma Alışkanlığına Etkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt. 19, sa.2, 309-324.
- Olcay, A., (2013). Türkiye’nin Dış Borç Sorunu ve Kriz Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Öğretir, A.H., (2017). Maliye Konu Anlatımı. (5.Baskı). Ankara: 4T Yayınevi.
- Sarı, M., (2004). Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları. Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sizer, L., (2021). Türkiye’de Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Doğrusal Olmayan Eşbütünlük Analizi. (Ed. Seyfettin Aslan, Yunus Yılmaz, Lütfi Sizer) Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, Ankara: Astana Yayınları.
- Turan, S.A., (2010). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Üzerine İncelemeler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Türkal, H., (2020). Borç Yönetimi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, cilt.12, sa.22. 151-163.

Ulusoy, A., & Küçükkale, Y., (1994). Türkiye'de Dış Borçların İktisadi Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkisi Granger Nedensellik Testi. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt.15, sa.2, 45-56.

Ulusoy, A., (2001). Devlet Borçlanması. Trabzon: Derya Kitabevi.

Yenipazarlı, A., & Demir, E., (2019). Politik İstikrar Döneminde Dış Borçların Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Analiz. Econworld Sevilla, 23-25 Ocak, Sevilla, İspanya,1-13.

İNGİLİZCE ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN VE OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Metin KALAY¹

Selim ÇELEBİ²

Öz

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin İngilizce öğretimine yönelik görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Tarama modelinde gerçekleştirilen bu çalışmanın örneklem grubunu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Van İl Merkezindeki okullarda görevli 15 öğretmen ve okul yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilen görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme tekniği kullanılarak elde edilen verilerinin çözümlenmesinde; betimsel analiz tekniğinden içerik analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen verilerin araştırmacı tarafından transkript edilerek çözümlenmiştir. Araştırmada; İngilizce öğretmenleri, yabancı dil öğretiminde kullanılan materyal ve kaynakların yetersiz olduğuna ve başka kaynaklar ile öğretimin desteklenmesi gerektiğine, İngilizce öğretim sürecinde ayrılan sürenin ve ders saatlerinin yetersiz olduğuna, bu konuda daha fazla sürenin ayrılması gerektiğine, İngilizce öğretiminin gerekliliği konusunda diğer paydaşların çok fazla sürece müdahil olmadıklarına, yabancı dil öğretimine yönelik yeniden düzenlemelerin yapılması gerektiğine, yabancı dil öğretiminde süreç içerisindeki tüm öğelerin daha donanımlı olması gerektiğine, daha etkili ve kalıcı bir öğrenme için uygun yöntem tekniklerin belirlenmesi gerektiğine, İngilizce öğretim sürecinde fazlasıyla sorunun olduğuna ve bu sorunların sağlıklı bir öğretim sürecine engel olduğuna, ve tüm bunların İngilizce öğretimine karşı olumsuz tutum oluşmasına neden olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce öğretimi, Yabancı dil, Eğitim politikası.

Jel Kodları: Jel 120, Jel 128

THE OPINIONS OF TEACHERS AND SCHOOL ADMINISTRATORS TOWARDS ENGLISH TEACHING

Abstract

In this study, the ideas of English teachers and school administrators working in primary, secondary and high school schools affiliated to the Ministry of National Education has been investigated about English teaching

¹ Okul Müdür Yardımcısı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eskişehir, E-posta: kalaymetin@hotmail.com, [ORCID: 0009-0005-5788-9861](https://orcid.org/0009-0005-5788-9861)

² Okul Müdürü, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Van, E-posta: selimcelebi65@gmail.com, [ORCID: 0009-0009-9176-3321](https://orcid.org/0009-0009-9176-3321)

Atıf: Kalay, M. ve Çelebi S. (2023). İngilizce öğretimine yönelik öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8(16). 268-287

in Turkey. The study group of this survey model research consists of 15 teachers and school administrators working in Van city center in 2018-2019 academic year. The data of the study has been obtained by using the interview form developed by the researcher with the expert opinion. In the analysis of the data obtained by using interview technique; descriptive analysis technique and content analysis technique have been used. The obtained data has been analyzed via transcript technique by the researcher. In the study those results have been found; English teachers believe that the materials and resources used in foreign language teaching are insufficient and that other sources should be supported, the time and hours allocated in the English teaching process are insufficient, more time should be devoted to this issue, and other stakeholders should be involved in the process too much, but they are not, and re-arrangements should be made for foreign language teaching, all elements in the foreign language teaching should be more equipped, appropriate method techniques should be determined for a more effective and permanent learning, there are many problems in the English teaching process and that these problems prevent a healthy teaching process and all these cause negative attitudes towards teaching English.

Keywords: English teaching, Foreign language, Education policy.

Jel Classification: Jel 120, Jel I28

GİRİŞ

Eğitimin temelinde olan öğrenme, yaşamı anlamlı kılan temel olgulardandır. Bu öğrenme sürecine aktif bireysel katılım ve etkileşim, kalıcı ve anlamlı öğrenmenin temelini oluşturur. Etkileşim ile ortaya çıkan öğrenmelerin temelinde kalıcı ve daimî öğrenme yatmaktadır. Temelde insanlar arasında anlaşmayı sağlayan dil çok yönlü bir sistemdir. İnsanlar ve toplumlar arası iletişim son dönemde globalleşme ve teknolojik ilerlemeler sayesinde önemini daha fazla hissettirir olmuştur. Bu nedenle kişiler kendi dillerinin yanı sıra yabancı dilleri de bilerek etkili biçimde kullanma ihtiyacı duymaktadır. Dünyada yabancı dil öğrenimi için hissedilen ihtiyaç bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel şekilde toplumlararası ilişkilerin artmasıyla önem kazanmaktadır. Ayrıca yabancı dilin etkili kullanımı günümüzde çağdaşlık bağlamında önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Özer & Korkmaz, 2016). Öğretimin farklı boyutlardan olan yabancı dil öğretimi gelişen dünyanın temel gerekliliklerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde İngilizce “lingua franca”dır, yani başka bir deyişle evrensel bir dildir. Bugün, İngilizce, “muazzam işlevsel esnekliği” ile benzersiz bir lingua franca'yı temsil ediyor (Majanen, 2008). İngilizce her beş kişiden birinin konuştuğu dünyada en çok konuşulan dildir. Yaklaşık olarak 450 milyon insanın ana dili ve 400 milyon kişinin de ikinci dili olarak İngilizce kabul edilmektedir (Mahu, 2012).

Dünyaca kabul görmüş bir dilin okullarda öğretilmesi, öğrencilere sunulmuş güzel bir hizmettir. Özellikle de globalleşen dünya içerisinde ve sürekli gelişen teknolojinin eşliğinde hem bilgi paylaşımı hızlanmakta ve yayılmakta, hem de insanlar arasındaki ilişkiler mesafelere bakılmaksızın daha kolay ve yoğun yaşanmaktadır. Bu nedenle içerisinde bulunduğumuz iletişim çağında da önemli bir faktör olarak, ortak dil faktörü ön plana çıkmaktadır. Hayatı sınırsızca yaşayabilmeleri açısından da

en gerekli faktörlerden biri dildir. Dil, anlama ve anlatma üzerine kurulan dört yetenekten (konuşma, yazma, okuma ve dinleme) meydana gelmektedir. Bu doğrultuda Ortaöğretim Kurumları İngilizce Dersi Öğretim Programı oluşturulurken bu dil yetenekleri dikkate alınmıştır. Programda bu dört dil becerisinin herhangi birisine öncelik tanınmamış olup, tüm dil yeteneklerinin doğal iletişim platformlarında olduğu gibi karşılıklı etkileşim dahilinde incelenmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Bu etkileşim kişinin dili öğrenip etkili kullanma ve öğrendiği bilgileri yapılandırma sürecini kolaylaştıracaktır. Örneğin, okumadan hemen önce öğrenciler metne ait başlıkları, çeşitli görselleri, anahtar kelimeleri vb. unsurları inceleyerek edineceği ön bilgileri doğrultusunda konuya ilişkin görüşlerini dile getirebilir, ele alınan konu kapsamında öğrendiklerini ve öğrenmek istediklerini ifade edebilir, yaptığı okuma neticesinde konuya dair değerlendirmelerinin bulunduğu kısa boyuttaki sözlü ve yazılı metinler hazırlayabilir. Bu sayede dört dil yeteneği bütün olarak ve etkileşim halinde kullanılarak öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi sağlanacaktır (MEB,2011).

1. İNGİLİZCENİN ÖĞRETİMİNİN GEREKLİLİĞİ

İngilizce, bilimin, havacılığın, bilgisayarların, diplomasinin ve turizmin dilidir. İngilizcenin etkin kullanımı, bir ülkedeki çok uluslu şirketlerde istihdam edilme veya yurtdışında iş bulma olasılığını yükseltmektedir. Aynı zamanda uluslararası iletişim dili, medya ve internet dilidir. Bu nedenle İngilizce öğrenmek sosyalleşme ve eğlence için olduğu kadar iş hayatı için de önemlidir. İngilizce dünya genelinde yaşayan insanlar tarafından en çok konuşulan dil olmasa da 53 ülkede resmi dil olarak kabul edilmektedir. İngilizce konuşabilmek, yalnızca anadili İngilizce olan kişilerle değil, İngilizce bilen herkesle etkileşim kurmayı da beraberinde getirmektedir. Bu durum İngilizceyi dünyada en yaygın konuşulan ikinci dil haline getirmiştir (ELC, 2019). İngilizce kültürleri, ülkeleri ve endüstrileri aşmıştır. İnsanların çoğunun anadili değilse de genellikle İngilizceyi “ortak dil” olarak kullanmaktadırlar. Bu insanlara, İngilizce öğretmenin gerçekten ödüllendirici olabileceği anlamına gelmektedir: İngilizce öğrencileri yetenekleri sayesinde birçok yeni fırsata sahiptirler (Future, 2019). İngilizceyi iyi öğrenmek için, iyi iletişim becerileri kazanmak ya da iletişim becerilerinde başarılı olmak için, kişinin temel dil becerisi olan; dinleme, sözlü iletişim, yorumlama ve yazma becerileri alanlarında uzmanlık kazanması gerekir. Bir öğrencinin dili edinmeden önce tüm bu becerilerle konuya veya dile karşı ilgi duyması gerekir. Bu bakımdan öğretmen, öğrenciler arasında ilgi yaratarak onların dikkatini çekmede çok önemli rol oynamaktadır. Bir öğretmen İngilizce öğretiminde öğrenci, kolaylaştırıcı, değerlendirici, yönetici ve değerlendirici gibi çeşitli görevler üstlenmelidir (Archana ve Rani, 2017).

İngilizce iletişim kurabilmek bir ülkenin uzun vadeli ekonomik büyüme potansiyelini artırarak olumlu yönde etkileyebilir. Bölgesel ilişkilerde önde gelen iletişim kanallarından biri olan bilişim ve iletişim teknolojilerinin dili İngilizcedir. Ayrıca, iş dünyası dünyadaki gelişmelerle daha fazla ilgilendikçe, boş pozisyonlarda yüksek vasıflı elemanlar için yüksek seviyede İngilizce iletişim yetenekleri gerekmektedir (TEPAV, 2013).

İnsanların gelecekteki iş hayatlarında daha geniş bir yelpazeye sahip olmaları, turistik gezilerde, hatta günlük hayatta bile ihtiyaç duyduğumuz yabancı dil yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Küçük yaşlarda yabancı dil eğitimi, Avrupa Birliğine üye ülkeler başta olmak üzere ve Asya kıtasındaki birçok ülkeyi de kapsayan geniş bir coğrafyada son dönemlerde ciddi şekilde tartışılan önemli bir olgudur (Nikolova, 2008; Nikilov & Curtain, 2000; Paul, 2003, Nunan, 2003). Uygulamada yer yer farklılıklar yaşansa da tüm Avrupa ülkelerinde en az bir, çoğu zaman iki yabancı dil zorunlu olarak müfredat programlarında yer almaktadır. Günümüz dünyasında da yabancı dil olarak İngilizcenin ortak dil olma hakimiyeti tartışılmazdır.

1.1.Problem Durumu

İngilizce yalnızca geleceğin kariyer anahtarı veya kişilere, küresel ve birbirine bağlı dünyaya erişim olanağı sunan bir unsur olduğu için önemli değildir. Bununla birlikte, ulusal ve bölgesel ölçekte de değerlidir; çünkü bir ülkedeki İngilizce düzeyi o ülkenin iktisadi rekabet gücü ve gelecek yatırımları noktasında da önemli ipuçları verir. 80 ülkede yaşayan bir milyon üstündeki yetişkin ile yapılan araştırma çıktılarına göre, EF Education First'un hazırladığı 2017 İngilizce Yeterlilik Endeksi (English Proficiency Index)- EF EPI, yalnızca ülkeler arası İngilizce düzeylerini karşılaştırıp sıralamış, aynı zamanda İngilizce düzeyi ve iktisadi refah, hayat süresi, internet altyapı hızı gibi hususlar arasındaki karşılıklı ilişkiyi de açığa çıkarmıştır (Diller, 2019).

İngilizcenin dünya dili olarak yaygınlaşması, Türkiye'de de İngilizce öğretimini daha ön plana çıkarmıştır. İngilizcenin ikinci dil olarak öğretildiği ülkeler incelendiğinde, yabancı dil öğrenimine başlama yaşının erken yaşta daha faydalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşamımızı kolaylaştıracak ve oldukça geniş ufuklar sağlayacak yabancı dil öğretimi ve öğrenimi oldukça önemlidir. Yaşadığımız dünya şartlarında bu çoğu kişinin reddedemeyeceği bir olanaktır. Ancak yabancı dil öğrenmek belirli bir çaba gerektirmektedir (Anşin, 2006). Yabancı dil olarak İngilizce'nin öğretilmesi, bu dili öğrenmek isteyenlerin temel dil becerilerini (okuma, yazma, dinleme, konuşma) kazanmasına yönelik gayretleriyle yakından ilişkilidir (Aydın, 2006).

Yabancı dil öğretim süreci ile ilgili mevcut alanyazın incelendiğinde, erken yaşta yabancı dil öğrenimine başlamanın birçok yararı yanında getirdiği de vurgulanmaktadır. Ülkemizde de 2013 yılından itibaren, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan bir karar ile birlikte öğrencilere ilk kez dördüncü sınıfta verilen İngilizce dersi ikinci sınıfta verilmeye başlanmıştır (Solak ve Semerci, 2015). Alanyazında İngilizce öğretimine ilişkin yapılan çalışmaların çoğu programa yöneliktir. Bu çalışmada okul yöneticisi ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda İngilizce öğretimi değerlendirilecek bu kapsamda alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin İngilizce öğretimine yönelik görüşleri belirlenmektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Okul yöneticisi ve öğretmenlerin;

1. Okullarda verilen İngilizce öğretiminin gerekliliğine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Okullarda İngilizce dersine ayrılan süreye ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Okullarda İngilizce dersine yönelik takip edilen kaynakların yeterliğine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. İngilizce öğretimine başlama yaşı ile ilgili görüşleri nelerdir?
5. Okullarımızda verilen İngilizce öğretiminin, öğrencilerin İngilizce 'ye yönelik tutumlarına etkisi yönünde görüşleri nelerdir?
6. İngilizce öğretimine yönelik sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?
7. İngilizce öğretiminin daha nitelikli olması için neler yapılması gerektiğine yönelik görüşleri nelerdir?
8. İngilizce dersinin öğretiminde kullanılan öğretim yöntem teknikleri konusunda görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırmada İngilizce öğretimine yönelik öğretmen ve okul yöneticilerin görüşlerini belirlemeye yönelik çalışma yapılmıştır. Öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda İngilizce öğretiminin önündeki engellerini saptanıp yeni çözüm ve yöntemlerin belirlenmesiyle yabancı dil öğretiminin daha da kalıcı hale geleceği düşünülmektedir.

Ülkemizde yabancı dil öğretimi Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen ülkenin temel hedeflerine uygun olarak her bireyin yararlanacağı şekilde İlkokuldan başlayıp yükseköğretime kadar devam eden uzun bir süreyi kapsamaktadır. Ancak dil öğrenimi için gerek yeterli materyal ve ortam sağlanamaması gerekse eğitim programlarının ihtiyacı karşılayamayacak bir şekilde eksik kalması İngilizce öğretiminde çeşitli aksaklıklara ve sorunlara neden olmaktadır. Ancak, sorunun çözümünde ortaya konacak her fikrin değerli olduğu ve yabancı dilin daha aktif olarak kullanılmasına yönelik fikirlerin yeni müfredatlar ile ortaya çıkartılacağı ve bunu da yapılacak bu çalışma ile belirlenmek amaçlanmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışma, özelde Van il merkezinin genelde Türkiye'nin yabancı dil öğretiminde ne gibi sorunlarının olduğu ve bu sorunların nasıl çözülmesi gerektiğine yönelik çözüm arayışlarını birinci ağızdan, İngilizce öğretmenleri ve okul yöneticilerinden elde edip yansıtması açısından önem taşımaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Van İl merkezinde bulunan ilk, orta ve lise dereceli okullarda görevli 8 İngilizce öğretmeni ve 7 okul yöneticisi ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde kapsamında aşağıda araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin İngilizce öğretimine yönelik görüşleri tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırma tarama modeline dayanmaktadır. Tarama modelinin var olduğu çalışmalarda, araştırmaya konu olan nesne, olay ya da birey kendi şartları kapsamında ve değiştirilmeksizin tanımlanmaya çalışılmaktadır (Karasar, 2009). Araştırmanın verileri nitel araştırma veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme yoluyla elde edilmiştir. Görüşme, birbiriyle benzerlik taşıyan konulara yönelmek maksadıyla farklı kişilerden aynı tür bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu tanımın yanı sıra görüşmede bulunacak katılımcıların bir arada olması ve normal haberleşme araçlarının tamamının süreç kapsamında katılımcılarca kullanılabilmesi ifade edilir. Çünkü görüşmede, katılımcıların birbirlerini görmesi ve işitmesi, karşılıklı olarak konuşulan dilin anlaşılması ve özellikle fiziksel ve psikolojik iletişimin tüm olanaklarından yararlanılması gerekmektedir. Görüşme, belirli bir plan ve amaç doğrultusunda ve bir birlik hissi içinde ulaşılması hedeflenen bir veri toplama yöntemidir (Rummel,1968).

Alan yazında genellikle dört görüşme türünden bahsedilir. Bunlar; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler ile odak grup görüşmesidir (Balcı, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2008; Ekiz, 2009; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010).

Bu çalışmada uzman görüşü alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Uzman görüşü alındıktan sonra ilk oluşturulan formdaki bazı maddeler çıkartılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı önceden belirlediği alan ve konu sınırı içerisinde, belirlediği soruları yöneltme ve daha sonrasında ise aldığı cevaplarla ilişkili olarak konu hakkında daha da detaylı bilgi almak için ileri derece ek sorular sorma özgürlüğü konusunda hak sahibidirler (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu şekildeki durumlarda araştırmacı görüşenin verdiği cevaplara ve görüşmenin ilerleyişine göre yeni sorular sürece dahil edebilir veya soru çıkarabilir (Türnüklü, 2000). Bu durumda MEB'e bağlı ilk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin İngilizce öğretimine yönelik görüşleri görüşme yoluyla belirlenerek değerlendirilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Van İl merkezinde bulunan ilk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan İngilizce öğretmenleri ve okul yöneticilerinden oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, olasılık esaslı olmayan örnekleme yaklaşımlarındandır. Araştırmanın amacına bağlı olarak daha zengin durumların belirlenerek daha detaylı bir araştırmanın ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Araştırmayı yapan kişi, bu yöntem ile belirlenen durumları, doğa ve toplum olaylarını ya da olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkiler kurmaya çalışmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012). Amaçlı örnekleme yönteminde esas olan, önceden belirlenmiş belirli bir ölçüte karşılık gelen bütün durumların çalışılmasıdır. Bahsi geçen ölçüt araştırmacı tarafından ortaya konabilir veya hazır ölçütler kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmaya katılanlar Van il merkezinde bulunan MEB'e bağlı devlet okullarında görev yapan İngilizce öğretmeni ve okul yöneticilerinden oluşmaktadır ve bu katılımcıların demografik bilgileri Tablo. 1'de yer almaktadır.

Tablo.1:Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar Kıdem	Cinsiyet	Görev	Görev Yaptığı Kurum	Öğrenim	Durumu
K1	Kadın	Öğretmen	Ortaokul	Lisans	3
K2	Erkek	Öğretmen	Ortaokul	Lisans	4
K3	Kadın	Öğretmen	Ortaokul	Lisans	3
K4	Kadın	Eğt. Yön.	Ortaokul	Lisans	5
K5	Erkek	Öğretmen	İlkokul	Lisansüstü	19
K6	Kadın	Eğt. Yön.	Lise	Lisans	7
K7	Kadın	Öğretmen	Ortaokul	Lisans	1
K8	Erkek	Öğretmen	Lise	Lisans	7
K9	Erkek	Eğt. Yön.	Ortaokul	Lisans	16
K10	Erkek	Eğt. Yön.	Ortaokul	Lisans	4
K11	Erkek	Eğt. Yön.	İlkokul	Lisansüstü	25
K12	Erkek	Öğretmen	Ortaokul	Lisans	5
K13	Kadın	Eğt. Yön.	Ortaokul	Lisans	3
K14	Kadın	Eğt. Yön.	İlkokul	Lisans	6
K15	Kadın	Öğretmen	İlkokul	Lisans	4

Tablo 1'e baktığımızda araştırmaya katılanlardan 7' si erkek 8'i ise kadındır. Katılımcılardan 2'si edebiyat fakültesi, 13'ü ise eğitim fakültesi mezunudur. Katılımcılardan 7'si eğitim yöneticisi ve yardımcısı, 8' i ise İngilizce öğretmenidir. 2 katılımcı lisansüstü, 13 katılımcı lisans mezunudur Katılımcıların mesleki kıdemleri 1 ile 25 yıl arasında değişmektedir. Öte yandan, katılımcılardan 9' u ortaokul, 4'ü ilkokul ve 2'si de lise kademelerinde görev yapmaktadırlar.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada elde edilen veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. İlk, orta ve lise dereceli okullarda görev yapan İngilizce öğretmenleri ve okul yöneticilerinin İngilizce öğretimine ilişkin görüşlerini belirlemek için kullanılacak görüşme formunun oluşturulması için ilk olarak alanyazın taraması yapılmıştır. Alanyazında araştırma yapıldıktan sonra bir görüşme formu geliştirilmiştir. Oluşturulan görüşme formu araştırma amacına uygunluk, anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik bakımından kontrol edilmek istenmiş ve bu doğrultuda 1 Türkçe ve 1 İngilizce öğretmeni ile eğitim bilimleri alanında uzman 1 öğretim üyesinin değerlendirilmesine sunulmuştur. Dönütler doğrultusunda uzman görüşü alınarak gerekli düzeltmeler yapılmış ve iki öğretmenle ön görüşme yapılmış ve forma son şekli verilmiştir.

Katılımcıların, İngilizce öğretimine ilişkin görüşlerini ortaya çıkarma amacı doğrultusunda hazırlanmış olan görüşme formu, yabancı dil öğretiminde materyal kullanımına, İngilizce öğretim sürecinde ayrılan süreye, İngilizce öğretiminin gerekliliği konusunda diğer paydaşların sürece katılmasına, yabancı dil öğretimine yönelik yeniden düzenlemelere, daha etkili ve kalıcı bir öğrenme için uygun yöntem tekniklerin belirlenmesine, İngilizce öğretim sürecindeki sorunlara, ve İngilizce öğretimine karşı tutuma yönelik görüşleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmadan elde edilen verilerinin çözümlenmesinde nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizinin temel amacı elde edilen verileri tanımlayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak ve toplanan verilerin ilk olarak kavramsallaştırılması sonra ise oluşacak kavramlara göre mantıklı bir şekilde düzenlenmesi ve bu doğrultuda veriyi açıklayan temaların tespit edilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu analizde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemlediği kişilerin düşüncelerini etkili bir şekilde ortaya koymak amacıyla doğrudan alıntılara yer verebilmektedir. Betimsel analizde asıl amaç elde edilen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasıdır. Betimsel analiz dört evreden oluşmaktadır: İlk evrede araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. Bu şekilde hareket ederek verilerin oluşturulan hangi temalar başlığı altında düzenleneceğini ve sunulacağını belirlenmiş olur. Daha sonraki evrede, araştırmacı önceden oluşturulmuş taslağa dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir şekilde birleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu evreden sonra araştırmacı düzenlediği verileri tanımlar. Bunu yapması için gerek duyulduğunda doğrudan alıntılara da başvurmak zorunda kalabilir. Tüm bu sürecin sonunda araştırmacı elde ettiği bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu evrede bunun yanında ayrıca yorumlamaları daha da sağlamlaştırmak için bulgular arasındaki sebep sonuç ilişkilerini ortaya koyar ve gereksinim halinde farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.BULGULAR

Bu bölümde İngilizce öğretimine ilişkin olarak öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşlerinden elde edilen bulgular görüşme formunda yer alan her soru için ayrı başlıkta ele alınarak değerlendirilmiştir.

3.1. İngilizce Öğretiminin Gerekliliği İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan öğretmenlerin İngilizce eğitiminin gerekliği ile ilgili yapılan değerlendirmede öğretmenler (K2, K3, K5, K12), İngilizcenin öğretiminin gerekli bir dil olduğu görüşünü paylaştığı belirlenmiştir. Bunun sebepleri arasında İngilizcenin uluslararası platformda geçerli bir dil olması, hayatımızın her alanında karşımıza çıkması, bütün alanları içinde barındırıyor olması, başka kültürlerle etkileşimi sağlaması, popüler kültürün yakalanması ve diğer katılımcılar da (K, K7, K9, K13), akademik alanda kaynaklara birincil elden ulaşmada gerekli olması gibi faktörler, öğretmenlerimiz tarafından anketlerimizde belirtilen başlıca ortak sebepler olmuştur.

“Okullarda verilen İngilizce öğretiminin gerekliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusuna araştırmaya katılanlardan K1 " *İngilizce "linguafranca" dır, yani başka bir deyişle evrensel bir dildir. Dünyaca kabul görmüş bir dilin okullarda öğretilmesi, öğrencilere sunulmuş güzel bir hizmettir*" diye cevap verirken K3 " *İngilizcenin uluslararası platformda geçerli bir dil olması, hayatımızın her alanında karşımıza çıkması, bütün alanları içinde barındırıyor olması, başka kültürlerle etkileşimi sağlaması*", K4 " *beraber günlük geleneksel dil öğretimi alışkanlıklarının değiştirilmesinin de İngilizcenin gerekliğine*" ve K7 " *Artık günlük hayatta daha iç içe olduğumuz yabancı dillerle öğrencilerimizin küçük yaşlarda karşılaşması, o dönemlerde daha rahat ve kalıcı bir öğrenme sağlayacağı için kesinlikle gereklidir*" demiştir.

3.2. İngilizce Dersine Ayrılan Süreye İlişkin Bulgular

Yabancı dil eğitimi içerisinde bol miktarda pratik için imkân ve zaman barındırılması gerekliği katılımcılar (K2, K5, K7, K10) tarafından bolca vurgulanmış, ama ne yazık ki var olan ders saatlerinin düz anlatım şekliyle müfredatı yetiştirmek için bile yeterli olmadığı bilhassa derse girdiğini belirten katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Katılımcılara yöneltilen "Okullardaki İngilizce dersine ayrılan süreyi nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusuna katılımcılardan K2 " *İngilizce dersine ayrılan süre kesinlikle yetersiz. Dil öğretimi bol miktarda pratik gerektirmektedir*" diye cevap verirken K7 " *Ortaokulda 5. ve 6. sınıflarda 3' er saat çok az, hele ki bu müfredatı yetiştirmek için*" ve K10 " *Hazırlık sınıfı dışındaki sınıfların ders saati arttırılmalı*" ve K5 " *2006 öncesinde özellikle ağırlıklı liselerde ders gören öğrencilerimizin yeterli saatlerde ders alırken, öğrendikleri bilgiyi hayatta kullanma imkanları çok kısıtlıyken, günümüzde ise ders saati ve kalite açısından daha az ama dili hayatlarında kullanabilme olanaklarının daha çoktur*" demiştir.

3.3. İngilizce Dersine Yönelik Takip Edilen Kaynakların Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan öğretmen ve idarecilerimizin çoğu kaynakların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kaynakların özellikle İngilizcede çok önemli olan 4 becerinin işlenişi açısından yetersiz olduğu, verilen bilgilerinde pekişmesi için yapılacak alıştırma ve uygulamalarında çok kısıtlı olduğu katılımcılar tarafından (K14, K3, K9, K6) belirtilmiştir. Öte yandan bazı katılımcılar (K4, K7, K15, K2), özellikle okullarda kullanılan ders kitaplarının yetersiz olduğu hatta dil bilgisi kurallarının okuma ya da dinleme metinlerinde öğrencilere gösterildiği ancak ayrıntılı bir konu anlatımı ya da kuralları pekiştirmek için gerekli egzersizlerin yeterli miktarda verilmediği belirtilmiştir.

Katılımcılar "Okullardaki İngilizce dersine yönelik takip edilen kaynakların yeterliliğine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna K11 " *Ders esnasında metinlerde geçen dil bilgisi konuları öğrencilere fark ettirilip kuralı kendilerinin idrak etmesi öğretmen tarafından sağlanabilir ancak devamında yeterli aktivite olmadığı için konu pekiştirilemeyerek bir süre sonra öğrencinin unutması söz konusu olabilmektedir.*" diye yanıt verirken K12 " *Teknolojik gelişmeler ışığında ve teknolojinin daha yaygın kullanımı neticesinde hem MEB kaynakları, hem de akıllı aygıt uygulamaları sayesinde kaynaklarda çeşitlilik sağlanabiliyor olsa da burada da zaman faktörünün yetersizliği önemli bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Birde sözü edilen kaynaklara ulaşmada çoğu öğrenci sorun yaşamaktadır*" diye cevap vermiştir.

3.4. İngilizce Öğretimine Başlama Yaşına İlişkin Bulgular

Genele baktığımızda da araştırmamıza katılan öğretmen ve idarecilerimizin çoğu (K2, K3, K5, K6, K8, K11, K12, K13, K15) yabancı dil öğrenimine başlama konusunda en ideal yaşın küçük yaşlar diye tabir edebileceğimiz 4 ile 7 yaş aralığı olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda en çok karşımıza çıkan görüş bir yabancı dili öğrenmek için ne kadar erken o kadar iyi tabiri ön plana çıkmaktadır. Çocukların yabancı dil edinim (language acquisition) yaşının 7 yaşına kadar olduğu ve bu yaşlarda çocuk yeni bir dil ile karşılaştığında onu ana dil seviyesinde (natives peaker) konuşmasının daha kolay olduğu katılımcılarımız tarafından belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmen ve eğitim yöneticilerine yöneltilen " İngilizce öğretimine başlama yaşı ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna K13 " *Eğer bir dili yeterli düzeyde konuşup anlamak için öğreniyorsak, buna çok erken yaşlarda başlamak gerekmektedir. Noam Chomsky dil gelişim kuramında bunu ifade etmektedir.* " diye cevap vermiştir ve K14 " *Yabancı dil eğitimi 3 yaştan önce başlamalı ve dilin 4 yaş itibariyle etkin kullanımının mümkündür, 3 yaş öncesi çocuklarda bile yabancı dile ne kadar çok maruz kalırlarsa o dili kullanımlarını 4 yaş itibariyle o kadar kolay olur*" demiştir.

Kuramı incelediğimiz de Chomsky dil öğreniminin erken yaşlarda edinildiğini vurgulamıştır. Yine başka bir katılımcımızda yabancı dil eğitiminin 3 yaştan önce başlamasının

gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir katılımcımız dilin 4 yaş itibariyle etkin kullanımının mümkün olduğunu ve 3 yaş öncesi çocuklarda bile yabancı dile ne kadar çok maruz kalırlarsa o dili kullanımlarını 4 yaş itibariyle o kadar kolay olacağını savunmuştur. Bebeklerin bile yabancı dile maruz kaldıklarında aynı anda öğrenme denilen bir yöntemle her iki dili de öğrenebileceklerini belirtmiş ve buna örnek olarak bazı insanların yabancı diller kullanarak çocuklarına temelden ikinci bir dili kavratmaya çalışmalarını vermiştir. Kademoğlu'na (2017) göre, bebeklikten 3 yaşa kadar olan süreçte düzenli şekilde iki ya da daha fazla dile maruz kalan çocukların bu dilleri öğrenme şekline 'aynı anda öğrenme' dendiğine, buna da bir anlamda 'otomatik öğrenme' de diyebildiklerine değinmiştir. Ayrıca çocuğun geç konuşmaya başlama gibi olumsuz yönlerine de değinmiş, ek olarak ta “eğer bir bebekle düzenli ve tutarlı şekilde iki hatta daha fazla dil konuşuluyorsa, belirli bir yaşa geldiğinde bu dillerin hepsini anlama ve kullanma kapasitesi ortaya çıkacağını, burada kritik olan noktanın çocukla iletişimde olan kişilerin dilleri düzenli ve tutarlı şekilde çocukla konuşuyor olması olduğunu vurgulamıştır.

3.5. Öğrencilerin İngilizceye Yönelik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcılarımız (K2,K5,K9), öğrencilerin İngilizceye karşı tutumunun nasıl geliştirilebileceği yönünde fikir belirterek, bir dil, bir insan özdeyişini öğrencilere hissettirebilmek ve öğretim sürecinde değişik konularda dilin konumunu öğrencilere doğru bir şekilde aktarabilmeni önemine vurgu yapmışlardır .Şu andaki eğitim sistemi daha çok dilin kurallarını öğretmeye yönelik olduğu için bu kuralları öğrenme çabasına giren öğrencilerde strese, kaygıya ve derse karşı da olumsuz bir tutuma sebep olduğunu açıkça ifade etmişlerdir.

Bu araştırmamızda katılımcılarımıza sorduğumuz "Okullarımızda verilen İngilizce öğretiminin, öğrencilerin İngilizce 'ye yönelik tutumlarına etkisi yönünde düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna K13 "*Öğrencilerimiz okullarda İngilizceye genel olarak önyargıyla yaklaşmaktadırlar. Bunda en büyük sebeplerden biride öğrencilerin önceki senelerinden gelen temel eksiklikleri yada başarısızlıkları sebep olabiliyor*" diye yanıtlarken K5 "*Süreç içerisinde öğrenciye bir dilin insan hayatını ne kadar etkileyebileceğini, önüne ne gibi fırsatlar sunabileceğini, ilerideki yaşamlarda onlara nasıl ışık tutabileceğini fark ettirebilirsek, ve en önemlisi onların dilin kullanımı konusunda cesaretlendirebilirsek öğrencilerin yabancı dil öğrenmekle ilgili olan tutumları pozitif yönde değişecektir*" diye açıklamıştır.

3.6. İngilizce Öğretimine Yönelik Sorunlara İlişkin Bulgular

Katılımcılarımızın bazıları (K13, K15, K9, K7, K1) İngilizce konuşmayı (uygulamayı değil), onun kurallarını öğretmeye dayalı bir müfredata sahip olmanın en önemli sorunlardan biri olduğunu vurgulamışlardır.

"İngilizce öğretimine yönelik sorunlar var mı? Bu sorunların neler olduğunu düşünüyorsunuz?" sorusuna katılımcılardan K15 " *Dil denilen kavram içerisinde pek çok beceri barındırır ki bu becerilerin hepsinin kazandırılması için daha çok ders saatine ihtiyaç olduğu katılımcılarımızın çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Dilbilgisine ağırlık veriliyor olunması, konuşma ve dinleme becerilerine yeterince yer verilemiyor olması, Pratik edilmesi gereken bir dilden ziyade, ezberlenmesi gereken konular olarak algılanmasına sebep olup öğretim sisteminin ezberci bir şekilde gitmesine de temel oluşturmaktadır*" şeklinde yanıt verirken, K6 " *Yetersiz ve niteliksiz kaynaklar dersin işlenişini tıkayan faktörlerdendir, buna ek olarak yoğun ve dışına da çıkartılmayan müfredat bu olumsuzlukları arttırmaktadır. Söz ettiğimiz olumsuzlukları aşmak için ders saatlerinin arttırılması, ders kaynaklarının hem nicelik hem nitelik olarak geliştirilmesi ve fiziksel imkânların iyileştirilmesi olmazsa olmazların başında gelmelidir. Akıllı tahta gibi teknolojilerin yaygınlaştırılması da gerekmektedir*" diye açıklamıştır ve K12 bu soruya " *Dilin önemli bir noktası olan dört becerinin yeterli seviyelerde verilmesi göz ardı edilerek, günlük hayattan parçalar, şarkılar, şiirler, oyunlar olması gerekirken eldeki tek kaynak ve az zaman ile çoğunlukla kalabalık olan sınıflarda sadece dilin kuralları üzerinde durulması, yine genel ve merkezi sınavlarda da sadece dil bilgisi ve belli bir seviyeye kadar kelimelere odaklanması dilin öğrenimini engelleyen unsurlardan bazıları olarak katılımcılarımız tarafından belirtilmiştir. Sınav sistemlerine değinmişken değiştirilmesi gereken önemli unsurlardan biride ölçme sistemleridir. Öğrencilere sınavlar için değil, hayat için bu dersi işledikleri benimsetilmelidir*" diye yanıt vermiştir.

3.7. İngilizce Öğretiminin Daha Nitelikli Olmasına İlişkin Bulgular

Katılımcılarımıza yönelttiğimiz " İngilizce öğretiminin daha nitelikli olması için neler yapılmalı? Lütfen görüşlerinizi paylaşınız?" sorusuna K8 " *İngilizce konuşma & okuma kafeleri gibi dilin kullanılabilceği ortamlar oluşturulması devlet eliyle yapılıp geliştirilebilecek ve sürece kesinlikle katkısı olabilecek bir unsurdur. Yine ayrıca sokaklarımızda hem turistlere yönelik olarak hem de dil eğitimini desteklemek amaçlı olarak yabancı dilde trafik, yol gösterme ya da uyarı levhaları olması da önemlidir*" diye cevap vermiştir. Bir diğer katılımcı olan K10 " *Çevre, aile, okul yönetimi ve öğrenciler dil öğretimi hakkında bilinçlendirilmelidir. Okullar arasındaki farklar ortadan kaldırılıp anasınıfından liseye kadar birbirini tamamlayan ve destekleyen bir müfredat/program izlenmeli ve ders saatleri kesinlikle arttırılmalıdır*" demiştir.

Araştırmamıza katılan öğretmen ve idarecilerimizden çoğunluğu ders saatleri arttırılmasını gerekliliği üzerine durmuşlardır. Dili kullanmaya yönelik bir müfredatla beraber pratik içeriği bol olan bir eğitimin üzerinde durmuşlardır. Öğrencilerin dili öğrenebilecekleri rahat bir ortamın ve şartların (derslik, materyaller, daha geniş bir süre vb.) olmazsa olmazlardan olduğunu vurgulamışlardır. Müfredatın kesinlikle değiştirilip, dört beceriyi de barındıran günlük hayata daha uygun kazanımlara

sahip bir müfredatın geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla beraber günlük geleneksel dil öğretimi alışkanlıklarının değiştirilmesinin de gerekliliğine değinmişlerdir.

3.8. İngilizce Dersinin Öğretiminde Kullanılan Öğretim Yöntem Tekniklere İlişkin Bulgular

Katılımcılardan K12 "İngilizce dersinin öğretiminde kullanılan öğretim yöntem teknikleri konusunda düşüncelerinizi paylaşır mısınız? Sizce hangi yöntem teknikler tercih edilmeli?" sorusuna "İngilizce öğretiminde ülkemizde kullanılan yöntem ve tekniklerin evrensel nitelikte olduğunu ama maalesef büyük bir kısmı kalabalık olan sınıflarımızda zorlukla uygulanabiliyor ve bu da sorunları beraberinde getiriyor" şeklinde bir yanıt verirken K4 " Bir öğretmenin anlattığı, öğrencinin dinlediği yöntemlerin dil öğretiminde yeterli verimin sağlanamadığı yöntemler değildir. Öğrenciye hata yapma özgürlüğü tanıyıp, kendini rahatça ifade edebileceği yöntemler tercih edilmelidir. Görsellere, diyaloglara ve videolara bolca yer verilmelidir." diye açıklık getirmiştir.

Bu noktada Haznedar'ın (2010) yaptığı çalışmaya baktığımızda, Öğretileni ezberletme ve tekrar ettirmeye dayalı bir yöntem olan Dilsel-işitsel yöntemin tablodaki çalışmaya katılan öğretmenlerin %70'ten fazlası tarafından kullanılıyor olması önemli bir noktadır, çünkü ezberletmenin, yaratıcı ve bilişsel bir süreç olan dil öğrenimin de geçerliliğini yitirmesi vurgulanmıştır.

Tablo 2: İngilizce öğretmenlerin tercih ettiği yöntem ve teknikler (Haznedar, 2010)

Tercih edilen öğretim yöntemleri		
İşitsel-dilsel yöntem	73.2%	(388/530)
İletişimsel dil öğretimi	75.8%	(401/530)
Toplulukta dil öğrenme	27.4%	(145/530)
Dolaysız yöntem	38.8%	(205/530)
İşlevsel/kavramsal yöntem	28.3%	(150/530)
Dilbilgisi tercüme yöntemi	62.8%	(333/530)
Sözel/sözlü yaklaşım	56.4%	(299/530)
Durumsal dil öğretimi	19.7%	(104/530)
İşitsel/görsel yöntem	47.2%	(250/530)
Telkin yöntemi	8.5%	(45/530)
Ödev odaklı öğrenme	39.8%	(211/530)
Doğal yaklaşım	27.7%	(147/530)
Sessiz yöntem	4.7%	(25/530)

Benzer şekilde, dilin dilbilgisi kurallarının analizi yoluyla metin inceleme alanında birkaç yüzyıl önce ortaya çıkan dilbilgisi-tercüme yönteminin de öğretmenlerin çoğu tarafından kullanılıyor olması çarpıcı bir bulgu olarak görülmüştür.

3.9. İngilizce Dersi Müfredatına İlişkin Bulgular

Araştırmamızda katılımcılardan açıklamalarını istediğimiz " İngilizce dersine yönelik müfredatı değerlendirirseniz neler paylaşmak istersiniz?" sorusuna K11 " Müfredatın demode bir içeriğe sahiptir, öğrencilerin izledikleri filmlerden, dizilerden yada dinledikleri şarkılardan yola çıkarak okullardaki

İngilizce derslerini sıkıcı bulduklarını, hatta derslerde dinletilen şarkıları bile beğenmediklerini söyleyebilirim" diye karşılık verirken K9" Müfredat öğrenciyi iletişim kurmaya cesaretlendirecek şekilde baştan uzman kişiler tarafından hazırlanmalıdır. Öğrencileri kurallarla boğmamalıdır. Öğrencilerimizi kurallarla boğduğumuz zaman bir turistle ya da İngilizce konuşan biriyle karşılaştıklarında içlerinden kurallı cümleler yapmaya çalıştıklarını ve bu durumda da yanlış yapmaktansa, hiç konuşmamayı tercih ettiklerini görüyoruz" diye cevap vermiştir.

Dünya üzerinde dil eğitimi değince sıralı ülkelerden biri olan Finlandiya’da dil öğretimi 2004’te Fin Ulusal Eğitim Kurulunca oluşturulan Ulusal Temel Eğitim müfredatı çerçevesince yürütülmektedir. Bu müfredatın yanı sıra, her okul ve yerel yönetim kendi öğretim programını da oluşturabilmektedir. Velilerin de iştirakinin özendirildiği müfredat geliştirme süreci bir hayli esnek ve öğretmenler bu programı sonraki zamanlarda güncelleme olanağına sahiptir. Ayrıca öğretmenler, metot, yaklaşım ve ders materyallerini tercih etme noktasında özgürdür. İlkokulda itibaren konu temelli dil öğretimi, yani alanla ilgili bir başka dersin İngilizce dilinde işlenmesi, sınıf öğretmenleri ve alan öğretmenlerinin sıklıkla başvurduğu bir metottur. Ülkemizde ise ilkokullarda işlenen İngilizce dersinin öğretim programı Talim Terbiye Kurulunca düzenlenmekte ve ders kitapları bu kurulun kabulü neticesinde okullarda okutulmaktadır. Okul idaresi, veli veya öğretmenin bu konuda seçme hakkı yoktur. Ancak, MEB Talim Terbiye Kurulunca 01.02.2013 tarihinde verilen karar doğrultusunda İlköğretim Kurumlarında İngilizce Dersi Öğretim Programı, 2013-2014 öğretim yılından başlayarak 2. ve 5. sınıflarda; 2014-2015 öğretim yılından başlayarak 3., 4., 6. ve 7. sınıflarda; 2015-2016 öğretim yılından başlayarak 8. sınıflarda uygulanmaya başlanmıştır (Solak ,2013).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yabancı dil öğretimi günümüzde karşımıza çıkan eğitim sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bir katılımcımızın da belirttiği gibi 12 yılda öğrencilerin gördüğü ders saati yaklaşık 1000 saat ama verilen eğitim dilin kendini öğretmekten hatta yaşatmaktan çok dilin kurallarını öğretmeye odaklanmak bizim en büyük hatalarımızdan biri olabilir. Türkiye’de İngilizce dilinde konuşma formatında ölçme ve değerlendirme hiç yapılmamakta ve bu tür ölçme ve değerlendirme tekniklerinin öğrencilerin öğrenmesini direkt belirlediği dikkate alınırsa bu süreç neticesinde ürünlerden başlangıç seviyesinde dahi iletişime geçmelerini beklemek hayalcilik olacaktır (Paker, 2012). Türkiye İngilizce Yeterlik İndeksi (EPI) verilerine göre, EPI 2017’de 62. sırada yer alırken, 2018 senesinde 11 basamak gerileyerek 88 ülke içinde 73. sırada kendisine yer bulmuştur ve “Çok Düşük” İngilizce yeterlilik bandına demir atmıştır. Raporda toplam 88 ülke ve bölgede yaşayan anadili İngilizce olmayan 1,3 milyon kişinin dahil olduğu bir araştırma neticesinde elde edilen bulgular bulunmaktadır. Listenin zirvesinde 8 senede 4. kez ilk sırada yer alan İsveç bulunmakta olup önceki lider Hollanda’yı geride bırakmıştır. Araştırma bulguları doğrultusunda Türkiye’de İngilizce seviyesinin en yüksek olduğu kent Ankara olup ortalama TOEFL puanı 78 ve ortalama IELTS puanı 6.4’tür. Ayrıca devlet harcamalarının eğitime ayrılan pay

%13.1 düzeyindedir. Ülke nüfusunun internete erişim oranı ise %58.3 olarak belirlenmiştir (EPI, 2018). Bu soruna ışık tutmak açısından bu çalışmamızda eğitimcilerimizin görüşleri önem kazanmaktadır.

İngilizce öğretiminin gerekliliği araştırmaya katılan tüm katılımcılar tarafından vurgulanmış ve bu doğrultuda daha etkili çalışmaların yapılması gerektiği dile getirilmiştir. İngilizce öğretiminin elzem olduğu hakkında Özdemir (2006), Türkiye'nin gelecek yıllara teknolojik ve ekonomik açıdan gelişmiş olarak girebilmesi ve başka ülkelerle daha iyi ilişkiler sürdürebilmesi için İngilizce eğitimi gereklidir diye fikir belirtmiştir. İngilizce öğretiminin iş hayatındaki başarı ve kabul için gerekliliğinin altını çizen Vatanartıran ve Öztürk (2017), işletmelerin gittikçe daha fazla küresel iletişim ve rekabet halinde olduklarını ve bu nedenle, küçük işletmelerin bile çalışanlardan ileri düzeyde İngilizce iletişim becerileri beklediklerini ifade etmişlerdir. Tüm bu alanların dışında eğitimdeki gelişmeleri takip etmek ve eğitim gelişimine ön ayak olan yükseköğretim kurumlarımızı geleceğe taşımak için üniversitelerimizde İngilizce eğitime odaklanmalıyız. Yükseköğretimde uluslararasılaşmanın kaçınılmaz bir olgu haline geldiği göz önüne alındığında, şüphesiz yabancı dil öğretimi, özellikle İngilizce eğitimi küresel bilgi ekonomisinin getirdiği rekabette zorunlu olmuştur (Şehkar ve Kınık, 2017).

Eğitim öğretim yaşamı boyunca, çocuklar farklı eğitim kademelerinde farklı ders sayılarında İngilizce derslerine sahip olmalarına rağmen, bu durumun verimli bir eğitim için yeniden düzenlenmesi katılımcılarımız ile yapılan görüşmelerimizde elde ettiğimiz sonuçlardan biridir. Bu konuda yapılan değerlendirmeler sonucu ders saatinden başlayarak topyekûn bir süre düzenlenmesi yapılması gerekmektedir. İngilizce öğretimine ayrılan süre de dil öğrenimini etkilediği için programlar bu doğrultuda değerlendirildiğinde, 2002 senesinde örnek ders planları vasıtasıyla tek tek konu veya temaya ayrılması elzem olan ders saatinin belirtilmesine rağmen; 2014 ve 2016 senelerinde örnek ders planlarının programlarda bulunmadığı fark edilmektedir. Bunun yanında, örnek ders planları tetkik edildiğinde, öğrencilerin yapması gereken proje ödevlerinin ve sınıf faaliyetlerinin çok detaylı olması nedeniyle bir ünite için haftalık dört ders saatinin yeterli olmayabileceği tahmin edilmektedir (Yücel ve ark., 2017). Bu konuda başka bir çalışmada ise Solak ve Semerci (2015), haftalık ders saatinin artırılmasının konuların daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılanlardan İngilizce dersine yönelik takip edilen kaynakların yeterliğine ilişkin fikirlerini sorduğumuzda, kaynak kitapların yeterince verimli olmamasından ve bu durumun öğrencilerin motivasyonunu olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu durumu Kazazoğlu (2010), ders kitaplarının öğrencileri güdüleme ve davranışlarını belirleme açısından dil öğreniminde en elzem araçlar olduğunu ve bu sebeple, öğretimin ve öğrencilerin beklentilerini karşılayan, merak uyandıran ve ilgi çekici özelliklere sahip olan ders kitaplarının seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İngilizce öğretimi için en büyük destek olan ders kitapları yeterince öğrencinin ilgisini çeken düzeyde değildir. İngilizce öğretim programlarına yöneltilen eleştirilerden ders kitaplarının sıkıcı ve içeriğin yüklü olması durumu

programın uygulanmasında en temel araç olan ders kitabının program tasarımına uygun olmadığını ortaya koymuştur (Yücel ve ark., 2017).

Çalışmaya katılan tüm katılımcıların İngilizce öğretimine erken yaşta başlamanın dilin daha iyi kavranması noktasında kritik bir dönem olduğunu ve buna karşın daha ileriki yaşlarda İngilizce öğrenilmeye çalışılmasının daha zor olacağını vurgulamışlardır. Yabancı dil öğretiminin genel olarak başlama sınırı 3 ila 6 yaş olarak belirlenmiş ve ana dilin yanı sıra bir yabancı dilin veya ikinci bir dilin öğrenilebildiği de kanıtlanmıştır (Akdoğan, 2004).

Öğrencilerin İngilizce öğrenimine karşı tutumlarını değerlendirmeye ilişkin soruya katılımcılardan bazıları, öğrencilerin İngilizceye karşı bir olumsuz bir önyargı ile yaklaştıkları ve bu yüzden çok yol kat edemediklerini diye belirtmişlerdir. Tutum, bilhassa yabancı dil öğrenme aşamalarında en belirleyici etkenler arasında olup başarıyla yakın bir ilişki halindedir. Öğrenilen dil ve kültüre dair olumlu tutum geliştirilmesi kişiyi başarılı kılarken, olumsuz tutum geliştirilmesi başarısızlığa sebep olmaktadır (Memduhoğlu ve Kozikoğlu, 2015). Öte yandan Kırkız (2010), İngilizce öğretimine yönelik tutum hakkındaki görüşlerini, dil öğrenme sürecinde başarı ve tutum arasında yakın bir ilişkinin olduğu ve öğrencinin kendi başarısından etkilendiği, öğrencinin olumlu tutumunun, başarıyla daha da güçlendiği şeklinde ortaya koymuştur.

İngilizce dersinin öğretiminde kullanılan öğretim yöntem tekniklere ilişkin katılımcılarımızdan bazı yeni yöntem tekniklerin belirlenmesi ve eski ezberci yöntem ile yeni yöntem tekniklerin yer değiştirmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu teknik, ilk olarak kaynak ve hedef dillerin dil bilgisi kurallarının detaylı bir çözümlemesini gerektirmektedir. Öğrencinin, kendi anadiline ait dil bilgisi kurallarına hâkim olduğu farz edilmektedir. Şayet bir kimsenin kendi anadili ile ilgili dil bilgisi konusunda herhangi bir bilgi noksanlığı varsa hedef dili öğrenmesi söz konusu olamaz (Memiş ve Erdem, 2013). İngilizce öğretiminde öğretmenlerin farklı öğretim stratejileri, yöntemleri ve teknikleri hakkında geniş bir bilgi birikimine sahip olmaları ve bu sayede iyi ve kötü arasında doğru bir seçim yapabilmeleri gerekmektedir.

İngilizce öğretiminin önündeki engellerden bir olarak kabul edilen yoğun eğitim programı sorunu, araştırma dahilindeki katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Kimi zaman yoğun ve işlevsiz, kimi zaman da etkisiz olduğu belirtilen İngilizce öğretim müfredatı öğretmenlerin genel sorunlarından biridir. İngilizce öğretimini zorlaştıran sistem odaklı problemlerin ilk aşamasında yoğun öğretim programı yer almaktadır. Bu problemin yalnızca İngilizce dil öğretimi için değil aynı zamanda tüm dersler için ortak bir problem olduğu kabulünden hareketle Millî Eğitim Bakanlığı gözetiminde bu soruna dair bir çözüm geliştirilmesi önemli görülmektedir. Ayrıca bilhassa ortaokul düzeyinde ders öğretim programının belirli ölçülerde hafifletilmesi de bir diğer çıkış yolu olabilir (Günbayı ve ark., 2017). Bu konu ile ilgili Işık (2008), Türkiye'de yabancı dil öğretiminde karşılaşılan sorunların

çözülebilmesi için koordinasyon kurulu oluşturulması, yabancı dil eğitimi planlaması yapılması ve bir bütünsel olarak yeni bir yabancı dil müfredatı oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Müfredatın güncellenmemesi konusunda yapılan eleştirilerin yersiz olmadığı kanısı oluşmaktadır. Öğrencilerin okul yılları boyunca İngilizce düzeylerinde önemli bir ilerleme kaydedemediklerini göstermektedir. Sınıflar ilerledikçe aynı müfredatın tekrarlanması nedeniyle öğrenciler kendi öğrenim düzeylerinde ilerleme belirtisi görememektedirler. Sonuç olarak, yıllar içinde İngilizce düzeylerinin aslında gerilediğini düşünmeye başlamaktadırlar (TEPAV, 2013).

Çalışmamızda, dil eğitiminde öğrenci başarısına olumlu veya olumsuz etki eden, öğretmene, öğrenciye, dersin işlenişine, çevreye ve eğitim sistemine yönelik görüşler ve öneriler ortaya çıkmıştır. Örneğin öğretmenlerin gerçekte iletişime dayalı dili kullanmaya dayalı yöntemler konusunda bilgi sahibi oldukları, ancak sınıf-içi uygulamada hala geleneksel dil öğretim yöntemlerinin ve tekniklerinin büyük ölçüde kullanıldığı görülmüştür. Daha doğrusu kalabalık sınıflar, kısıtlı zaman, işlevsiz bir müfredat, yetersiz materyal ve olanaklar yüzünden kullanmak zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Yabancı dil, örgün öğretimde bireylerin isteklerine, ihtiyaçlarına, hedeflerine, vs. bakılmaksızın akademik bir gereklilik olarak ikinci sınıflardan başlamak üzere zorunlu olarak veriliyor. Yabancı dil dersleri (İngilizce) İlköğretim okullarında 2. sınıfta başlamaktadır. İlköğretim 2-4. sınıflarda haftalık ders saati 2; 5-8. sınıflarda ise haftalık ders saati 4'tür. Sadece bir dilin dilbilgisi kurallarını öğretmeye çalışarak ve yetersiz müfredat donanımıyla sadece ders saatlerinden medet umarak kalıcı bir yabancı dil eğitiminin verilemeyeceği görülmektedir (Altan, 2017).

Tabi burada diğer bir önemli olumsuz faktör ise MEB'in farklı kaynakların kullanımına getirdiği kısıtlamadır. İngilizce öğretiminde araç-gereç, materyal yetersizliği, yabancı dil laboratuvarları ile görsel işitsel materyallerin olmamasını ikinci yabancı dil öğretiminde gelişimi tikeleyen bir unsurdur (Can ve Can, 2014). Okullarda MEB'in ders kitabı haricinde, öğrencilerin de dışarıdan edinebileceği bir kaynak ya da yardımcı kitap kullanımı kesinlikle yasaktır. Aslında içerik açısından bu kadar geniş bir perspektife sahip olan yabancı dil derslerinde hem eğitimde kaynak çeşitliliği hem kullanılacak teknik ve metotların çeşitliliği artacaktır. Şimdiki sistemde ve kaynaklarla ise öğrenciler yabancı dil dersini klasik bir ders olarak görmekte ve bu tekdüze sınıf ortamlarında motivasyonlarını pek sağlayamamaktadırlar.

KAYNAKÇA

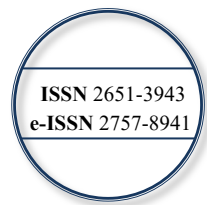
Akdoğan, F. (2004). Yeni Projeler Işığında Erken Yaşta Yabancı Dil Öğretimi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2. Ss, 97-109

Altan, Z. (2017). Yabancı Dil: Neden Öğretmiyoruz? Neden Öğrenemiyoruz? *Eğitime Bakış Dergisi*, 13(39). ss,12-24

- Anşın, S. (2006). Çocuklarda Yabancı Dil Öğretimi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 6(9)
- Archana, S., Rani, K.U. (2017). Role of a Teacher In English Language Teaching. *International Journal of Educational Science and Research*, 7 (1). ss,1-4
- Aydın, B. (2009). Views of English Language Teachers On The Affective Domain of Language Teaching In Turkey. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), ss, 263-280
- Aydın, S. (2006). İkinci dil olarak İngilizce öğrenimindeki başarı düzeyinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,8 (2), 273-285.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel. F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. vd. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, E., Can, C.I. (2014). Türkiye’de İkinci Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2). ss,43-63
- Diller, K. (2019). Türkiye’nin İngilizce Seviyesi Neden Önemli? <https://www.ef.com.tr/blog/language/ingilizce-seviyesi-epi/> Erişim Tarihi: 25.06.2019
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları.
- ELC (2019). Reasons Why Learning English Is So Important.English Language CENTER. <https://www.elc-schools.com/blog/4-reasons-why-learning-english-is-so-important/>erişim tarihi: 25.06.2019
- EPI. (2018). Dünya İngilizce Yeterlilik Endeksi (Epi) 2018. <https://www.ef.com.tr/epi/> Erişim Tarihi: 28.06.2019
- FL (2017). Why Is Teaching English Important? Future Learn, Usa.
- Günbayı, A., Yörük, T., Günbayı, T. & Orhon, G. (2017). İngilizce Öğretmenlerinin Yaşadıkları Öğretimsel Sorunlara İlişkin Görüşleri: Bir Durum Çalışması. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6 (3). SS, 23-37
- Haznedar, B. (2010). *Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi: Reformlar, Yönelimler ve Öğretmenlerimiz*. International Conference on New Trends in Education and Their Implications, Antalya.
- Işık, A. (2008). Yabancı Dil Eğitimimizdeki Yanlışlar Nereden Kaynaklanıyor? *Journal of Language and Linguistic Studies*, 4 (2),

- Kademoğlu, S. (2017). *Çift Dilli Çocuk Yetiştirme*. İstanbul Parenting Class. <http://www.istanbulparentingclass.com/makaleler/cift-dilli-cocuk-yetistirme.html> Erişim tarihi: 25.06.2019
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kazazoğlu, S. (2010). İngiliz Dili Eğitimi Bölümlerinde Görev Yapan İngilizce Öğretmenlerinin Ders Kitabı Kullanımına İlişkin Tercihleri. *Dil Dergisi*, 148
- Kırkız, Y.A. (2010). *Öğrencilerin İngilizce Dersine Ait Tutumları ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tazi, Edirne.
- Memduhoğlu, H.B., Kozikoğlu, İ. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Yabancı Dil Derslerine İlişkin Tutumları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24.
- Mahu, D. (2012). Why is Learning English So Beneficial Nowadays? *Short Contributions Perspectives on Communication 2 (4)*, ss, 374-376
- Majanen, S. (2008). *English as a Lingua Franca: Teachers' Discourses on Accent and Identity*. MA Thesis Department of English University of Helsinki.
- MEB (2011). *Ortaöğretim Kurumları İngilizce Dersi Öğretim Programı*, MEB Ankara.
- Memiş, M. R., Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8 (9). Ss, 297-318
- Özdemir, E.A. (2006). Türkiye’de İngilizce Öğreniminin Yaygınlaşmasının Nedenleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1). ss, 28-35
- Özer, B., Korkmaz, C. (2016). Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısını Etkileyen Unsurlar. *Ekev Akademi Dergisi* 20(67).
- Paker, T. (2012). Türkiye’de Neden Yabancı Dil (İngilizce) Öğretmiyoruz ve Neden Öğrencilerimiz İletişim Kurabilecek Düzeyde İngilizce Öğrenemiyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32
- Rummel, J.F. (1968). *Eğitimde Araştırmaya Giriş* (Çev:R.Taşçıoğlu).Ankara:Ajans Türk Yayınları
- Solak, E., Semerci, H. (2015). İkinci Sınıfta İngilizce Öğretimine Yönelik Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 16, ss, 1-23
- Solak, E. (2013). Finlandiya ve Türkiye’de İlkokul Düzeyinde Yabancı Dil Öğretimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28). ss,296-301
- Şehkar, F., Kınık, F. (2017). Yükseköğretimde Uluslararasılaşma ve Yabancı Dil Eğitimi. *Yabancı Dil Eğitimi, İTÜ Vakfı Dergisi*, 78

- TEPAV (2013). *Turkey National Needs Assessment of State School English Language Teaching*. TEPAV and British Council.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitelikte bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24, ss.543-559
- Vatanartıran, S., Öztürk, R.Ö. (2017). Bazı Dersler İngilizce Olabiliyor muş. *Yabancı Dil Eğitimi, İTÜ Vakfı Dergisi*, 78.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B. & Bümen, N.T. (2017). Son 15 Yılda Yayımlanan İlk ve Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programları Üzerine Bir Analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(18). Ss. 702-737

SPOR YÖNETİCİLİĞİ BÖLÜMÜNDEKİ ÖĞRENCİLERİN MUHASEBE DERSİ ALGISI

Murat DEDEOĞLU¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinin muhasebe dersine bakış açılarını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde ilgili bölümde eğitim gören öğrencileri hedef kitleyi oluşturmuştur. Çalışmada veriler çevrimiçi anket yöntemi kullanılmış ve 2023 yılı ekim ayında uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 20 paket programı ile yapılmıştır. Verilerin analizinde; güvenlik, frekans, t testi ve ANOVA analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda, muhasebe dersi algısında “sıkıcı” olarak değerlendirenlerin daha düşük oranda(%33,3) ve buna karşılık “ sıkıcı” olarak değerlendirmeyenlerin oranının(%56,7) olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmada “bu ders gelecekteki iş yaşamımda başarılı olmamı sağlayacaktır” ve “eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır” ifadelerinin % 53,3 oranıyla olumlu değerlendirilmesi dikkat çekmektedir. Katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılarının demografik değişkenlere göre farklılığını analiz etmek üzere t testi ve anova analizleri sonucunda çok sınırlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Spor Yöneticiliği Öğrencileri, Muhasebe Dersi Algısı

PERCEPTION OF ACCOUNTING COURSE OF STUDENTS IN SPORTS MANAGEMENT DEPARTMENT

Abstract

The purpose of this study is to reveal the perspectives of Sports Management department students on accounting course. For this purpose, students studying in the relevant department at Van Yüzüncü Yıl University constituted the target audience. The data in the study was used online survey method and was applied in October 2023. The analysis of the data obtained was made with the SPSS 20 program. In the analysis of data; Safety, frequency, t test and anova analysis techniques were used. As a result of the analysis, it is noteworthy that the percentage of those who evaluate the accounting course as "boring" is lower (33.3%), while the percentage of those who do not evaluate it as "boring" is (56.7%). It is noteworthy that in the study, the statements "this course will enable me to be successful in my future business life" and "the instructor will be influential in my thoughts about the importance of this course" were evaluated positively with a rate of 53.3%. A very limited difference was detected as a result

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Özalp Meslek Yüksekokulu, E-posta: mdedeoglu@yyu.edu.tr, [ORCID: 0000-0002-2287-6201](https://orcid.org/0000-0002-2287-6201)

of t test and anova analysis to analyze the differences in the participants' perceptions of the accounting course according to demographic variables.

Keywords: Accounting, Sports Management Students, Perception of Accounting Course

GİRİŞ

İşletmelerde gerçekleşen mali olayların “kaydetme, sınıflandırma, özetleme, analiz etme ve yorumlama” işlevlerinden geçirilerek ilgili kişi ve kuruluşlara sunulan bir bilgi sistemi olan muhasebenin “işletmenin dili” olma fonksiyonu dün olduğu gibi bugün de söz konusudur. Muhasebe eğitiminin amacı ise sürekli gelişen ve değişim gösteren çevresel, ekonomik ve sosyal duruma uygun mesleki yeterliliğe sahip bireyler yetiştirebilmektir. Bu sebeple diğer bilim dallarında olduğu gibi muhasebe eğitiminde de finansal ve finansal olmayan bilgilerin niteliğindeki değişmelere ve şartlara ayak uyduracak şekilde hareket etmek zorunluluk haline gelmiştir (Akdoğan ve Doğan 2022, 392).

Muhasebe eğitimindeki temel amaçları gerçekleştirmek üzere gerek ülkemizde ortaöğretim gerekse de yükseköğretim düzeyinde muhasebe ağırlıklı dersler yürütülmektedir. Türkiye’deki yükseköğretim düzeyindeki ilgili dersler ön lisans, lisans ve lisansüstü aşamalarında verilmektedir. Çoğunlukla Meslek Yüksekokulların ilgili programlarında, İktisadi ve İdari Bilimler ve benzeri fakültelerde zorunlu ve birkaç(genel muhasebe, maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi vb.) ders şeklinde yürütülürken diğer birçok fakülte ve yüksekokulda ise çoğunlukla seçmeli ders olarak okutulmaktadır.

Muhasebe dersinin okutulduğu bölümlerden biri olan spor yöneticiliği bölümü son zamanlarda bazı üniversitelerde Spor Bilimleri Fakültesi bazı üniversitelerde ise Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu bünyesinde öğrenci almaktadır. Her bir alanda olduğu gibi sporda da yönetimin önem arz ettiği ve mezunlarının gerek kamu kuruluşlarında gerekse de özel spor işletmelerinde yönetici olarak istihdam edildiği bir bölüm olarak dikkat çekmektedir. Bu bölümde sporla ilgili dersler mevcutken, yönetimle ilgili dersler de okutulmaktadır. Bu derslerden birisi de muhasebe dersi.

Bu çalışmada Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokuluna bağlı Spor Yöneticiliği bölümünde okuyan öğrencilerin muhasebe derslerine yönelik algıları saptanmak istenmiş ve bu amaçla ilgili bölüm öğrencilerine anket uygulanmıştır. Elde edilen bulgular SPSS 20 paket programı ile analiz edilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.LİTERATÜR TARAMASI

Literatür çalışmalarına bakıldığında muhasebe dersi algıları ile ilgili çalışmalara birçok yüksekokul ve fakülte nezdinde rastlanırken, spor yöneticiliği bölümünde rastlanmamıştır. Muhasebe dersi algısı ve spor yöneticiliği ile ilgili bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Geiger ve Ogilby (2000) Amerika Birleşik Devletleri’ndeki orta düzeyde olan iki devlet üniversitesinde yapmış oldukları çalışmada, 331 kişiden oluşan genel muhasebeye giriş öğrencisinden

alınan yanıtlar, dönem başında ve sonunda muhasebe bölümü öğrencilerinin dersi muhasebe dışı bölümlerden daha olumlu algıladığını, ancak her iki grubun da derse karşı nispeten olumlu tutumlar sergilediğini göstermektedir.

Kaya (2007) ilk olarak muhasebe dersini alan Karadeniz Teknik Üniversitesi işletme bölümü öğrencilerine yönelik olarak bir çalışma yapmış ve bu çalışmada öğrencilerin dönem başlangıcı ve dönemin sonunda ders algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla dönem başı olumlu olan algının dönem sonuna doğru olumsuzla evirildiği ve bu duruma beklenen sınav sonuçlarıyla alınan sonuçlar arasındaki olumsuz farkın etkili olduğu tespit edilmiştir.

Çakır vd. (2014) muhasebe eğitimindeki algı ve beklentileri tespit amacıyla Trakya Üniversitesi Uzunköprü Meslek Yüksekokulu öğrencileri üzerinde çalışma yapmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda melek liselerinden gelen ve daha önce muhasebe dersi alan öğrencilerin daha fazla ilgili oldukları ve motivasyonu arttırmak için ders dışı etkinliklere de yer verilmesinin faydalı olacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Utku ve Erol (2015) yapmış oldukları çalışmada, Akdeniz Üniversitesi İşletme ve İktisat bölümlerinde muhasebe dersini alan öğrenciler üzerine dönem başı ve dönem sonu algılarını belirlemek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda öğrencilerin büyük ölçüde muhasebe dersi algılarının negatife doğru yöneldiğini tespit etmişlerdir.

Yıldırım (2015) Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerine genel muhasebe algısını ölçmek için anket çalışması yapmış ve bu çalışmada ders algısını cinsiyet yönünden T testi yardımıyla analiz ederek anlamlı bir farklılık tespit etmemiştir.

Ercan ve Değirmenci (2019) Adıyaman Üniversitesi Besni Meslek Yüksekokul öğrencilerinden muhasebe dersi alanlar üzerine bu derse karşı tutumları üzerine bir çalışma yapmışlardır. Bölümlerini severek tercih edenlerin muhasebe derslerine karşı tutumlarının olumlu olduğu buna karşılık cinsiyetin dersin algısı üzerinde bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Paça ve Karavardar (2019) muhasebe dersine dair algı ve kaygıları tespit etmek amacıyla Giresun Üniversitesi İİBF İşletme bölümü öğrencileri üzerine bir anket çalışması yapmışlardır. Çalışma sonucunda öğrencilerin başlangıçta bu derse karşılık kaygıları bulunsa da bilgi seviyeleri arttıkça bu kaygıların azaldığı sonucuna varmışlardır.

Kurnaz ve Eyceyurt Batır (2019) muhasebe dersinin metaforik algısını ölçmek için Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine anket gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda muhasebe dersinin “zor, sıkıcı ve karmaşık”, “gerekli, faydalı, önemli” ve “dikkat ve çok çalışma gerektiren” algıların ön plana çıktığı saptanmıştır.

Yavuz ve Yücel (2019) Fırat Üniversitesine bağlı Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinin spora dönük tutumlarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Söz konusu çalışma anket yoluyla gerçekleşmiş ve

sonuçlar analiz edilmiştir. Çıkan sonuçlara göre; spora yönelik tutumlarını spor yapmaya göre anlamlı ancak yaş, cinsiyet ve sınıf gibi değişkenler açısından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Gayretli ve Çelik (2020) Trabzon, Recep Tayyip Erdoğan, Ordu, Ondokuz Mayıs ve Karabük Üniversitelerindeki toplam 696 katılımcıdan oluşan Spor Yöneticiliği öğrencilerinin öz liderlik davranışlarını tespit etmek amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada ankete katılan öğrencilerin ortalamanın üzerindeki bir oranla öz liderlik davranışlarına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Turhan vd. (2021) Karabük Üniversitesi Spor Yöneticiliği bölümüne yaptıkları spora karşı tutumları çalışmasında anket kullanılmış ve analiz sonucunda öğrencilerin spora dönük tutumlarının düşük seviyede olduğu, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı oldukları tespit edilmiştir.

Erol Fidan (2022) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde eğitim gören yabancı uyruklu 149 öğrenci üzerine genel muhasebe dersi algısı için anket çalışması yapmıştır. Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların sınıf, cinsiyet, sahip oldukları uyruk ve aldıkları harf notları açılarından istatistiksel olarak bir farklılık tespit edilmiş, yaş ve bölüm açısından ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Çalışmada ayrıca uzaktan eğitimin genel muhasebe dersi için uygun olmadığı ve dersi veren öğretim elamanlarıyla olumlu iletişim kurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Karagün ve Çiftçi (2023) Harran üniversitesi önlisans öğrencilerinden muhasebe dersi alanlar üzerine bu derse dair algılarını tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmada; katılımcıların okudukları bölüm memnuniyetiyle paralel olarak muhasebe dersi memnuniyetlerinin de söz konusu olduğu sonucuna varmışlardır. Muhasebe dersi alan öğrencilerin bu dersten memnun oldukları belirlenmiştir.

2.YÖNTEM

2.1.Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin muhasebe dersine dönük algılarını tespit etmektir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri başta olmak üzere muhasebe derslerinin bir çok ders olarak okutulduğu alanlarda çok sayıda teorik ve ampirik çalışmalar bulunmasına rağmen, spor derslerinin ağırlıklı okutulduğu Spor Bilimleri Fakülteleri ve BESYO gibi alanlarda bu tür çalışmalara çok rastlanmamıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Bu çalışmanın ana kütesini Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Beden Eğitim ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinden muhasebe dersi almış ikinci ve üçüncü sınıf öğrencileri teşkil etmektedir. Birinci sınıf öğrencileri muhasebe dersini almadıklarından, dördüncü sınıf ise henüz olmadığından ana kütle dışında kalmışlardır. İlgili iki sınıfta derse devam eden toplam 32 öğrenci bulunmaktadır. Veriler çevrimiçi anket yoluyla toplanmış olup, anketi dolduran 30 katılımcıya ait

anketlerin istatistiki analizleri yapılmıştır. Örneklemin tüm evreni temsil etme oranı ise %93,75 olarak gerçekleşmiştir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anket formu oluşturulurken daha önceden yapılmış Geiger ve Ogilby (2000) tarafından geliştirilmiş olan ölçek dikkate alınmıştır. Çalışmada tercih edilen anket formunda iki bölüm bulunmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılım gösteren öğrencilerin demografik özelliklerinin saptanması amacıyla 6 soru; ikinci bölümde ise katılımcıların muhasebe dersi algılarını belirlemek amacıyla “5’li likert” tarzında düzenlenmiş 10 ifade bulunmaktadır. İfadeler “(1) Kesinlikle Katılmıyorum” dan “(5) Kesinlikle Katılıyorum” aralığında bulunmaktadır.

Ekim 2023 tarihlerinde, anket kapsamındaki spor yöneticiliği bölümü ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine toplam 16 sorudan oluşan anket formu sunulmuştur. Anket formunun 6 adet sorusu katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için; diğer 10 ifade ise muhasebe dersi algısına dönük düşüncelerini belirlemek için yer almıştır.

2.4. Kullanılan İstatistiksel Metotlar

Anket güvenilirliği ölçmek amacıyla “Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı” hesaplanmıştır. Bununla beraber tanımlayıcı istatistikleri, farklılık testleri için ise t testi ve anova analizlerinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Anketin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Güvenirlik analizi, “ölçmede kullanılan araçların güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir”. Cronbach Alfa Katsayısı da güvenilirliği ölçmede kullanılan yöntemlerden biridir. “Bu yöntem, ölçekte yer alan k sorunun homojen bir yapıyı açıklamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmadıklarını araştırır”. Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısının aralıkları ve bu aralığa göre ölçeğin güvenilirlik durumu şöyledir (<https://kemaldoyumus.files.wordpress.com>):

“ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ” güvenilir değil,

“ $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ” güvenilirlik düşük,

“ $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ” oldukça güvenilir,

“ $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ” yüksek derecede güvenilir.

Tablo 1. Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısı

	Madde Sayısı	İç Tutarlılık Katsayısı	Güvenilirlik Durumu
Anket Formu	10	0,912	Yüksek derecede güvenilir

Tablo 1’de Cronbach's Alpha İç Tutarlılık Katsayısı 0,912 olarak hesaplanmıştır. Yukardaki sonuca göre 10 ifadeden oluşan muhasebe dersi algısının güvenilirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.2.Demografik Yapıya İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılım sağlayan katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf, bölümlerini isteyerek tercih etme durumları, ortaöğretimde muhasebe dersi alıp/almamaları ve spor yöneticiliği bölümü müfredatında muhasebe dersi gerekliliği gibi düşünceler demografik özelliklerin yüzde ve frekans dağılımları yapılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili sonuçlar Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Toplam	
		f	%
Cinsiyet	Kadın	5	16,7
	Erkek	25	83,3
Yaş	17-22	18	60,0
	23-28	7	23,3
	29-34	4	13,3
	35 ve +	1	3,3
Sınıf	İkinci Sınıf	17	56,7
	Üçüncü Sınıf	13	43,3
İsteyerek tercih etme durumu	Evet	28	93,3
	Hayır	2	6,7
Daha önce dersi alma durumu	Evet	7	23,3
	Hayır	23	76,7
Muhasebe dersi olmalı mı?	Evet	14	46,7
	Hayır	16	53,3

Tablo 2’e göre katılımcıların % 83,3’u (25 kişi) erkek; % 60’ı (18 kişi) 17-22 yaş arasında; % 56,7’si (17 kişi) ikinci sınıf öğrencisi, bölümü isteyerek tercih edenler % 93,3’ü (28 kişi) olurken, yükseköğretim öncesi muhasebe dersini almadım ilk defa alıyorum diyenler % 76,7 (23 kişi) ve müfredatta bu ders olmamalı diyenlerin oran ise % 53,3 (16 kişi) olarak tespit edilmiştir.

3.3.Anket İfadelerine İlişkin Bulgular

Anketlerde yer alan ikinci kısımdaki 10 ifade, ankete katılan öğrencilerin muhasebe dersine dönük bakış açılarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Aşağıdaki Tablo 3’te, ankete katılım gösteren öğrencilerin 10 ifade için görüşlerinin hem sayı hem de yüzdesel olarak sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Değerlendirmeleri

ÖNERMELER	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
1) Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	5	16,7	6	20,0	3	10,0	11	36,7	5	16,7
2) Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	6	20,0	5	16,7	6	20,0	8	26,7	5	16,7
3) Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	5	16,7	8	26,7	6	20,0	4	13,3	7	23,3
4) Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum (ZAMAN)	7	23,3	9	30,0	8	26,7	3	10,0	3	10,0
5) Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum (MERAK/ZEVKLİ)	7	23,3	7	23,3	5	16,7	6	20,0	5	16,7
6) Bu ders zor olacak (ZOR)	5	16,7	7	23,3	6	20,0	8	26,7	4	13,3
7) Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	9	30,0	8	26,7	3	10,0	6	20,0	4	13,3
8) Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım (MOTİVASYON)	7	23,3	7	23,3	9	30,0	5	16,7	2	6,7
9) Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (BİLGİ)	5	16,7	6	20,0	7	23,3	8	26,7	4	13,3
10) Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	9	30,0	4	13,3	1	3,3	10	33,3	6	20,0

Tablo 3'e göre katılımcıların "bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır" ifadesine "katılıyorum/kesinlikle katılıyorum" cevabını vererek olumlu karşılayanların oranı % 53,3 olarak gerçekleştiği ve bu soruya kararsız olarak cevap verenlerin oranı ise % 10 olarak gerçekleşmiştir.

"Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır" ifadesine "katılıyorum/kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranı % 43,3 olurken, % 20 "kararsızım" cevabını verilmiştir. "Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir" ifadesine olumlu cevap verenlerin oranı % 36,7'de kalırken, "katılmıyorum/kesinlikle katılmıyorum" diyerek olumsuz olarak cevap verenlerin oranı % 43,3 olarak gerçekleşmiş ve aynı soruya "kararsızım" diyenlerin oranı % 20 olmuştur.

Dördüncü sıradaki ifade olan "bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum" sorusuna "katılıyorum/kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevap verenlerin oranı % 20 olarak gerçekleşirken, "katılmıyorum/kesinlikle katılmıyorum" diye cevap verenleri oranı % 53,3 olmuş ve % 26,7 oranında "kararsızım" yanıtı verilmiştir.

“Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum” ifadesini olumlu olarak değerlendiren öğrencilerin oranı % 36,7’de kalırken, olumsuz şekilde algılayanların oranı % 46,7 olmuş ve kararsız olanların oranı ise % 16,6 olarak gerçekleşmiştir. Zor ölçeğini oluşturan “bu ders zor olacak” ifadesini olumlu ve olumsuz olarak algılayanların oranı % 40 olarak eşit şekilde paylaşılırken, % 20”kararsızım” cevabı verilmiştir.

Gerçekleştirilen anket sorularının yedinci ifadesi olan “bu ders sıkıcı olacak” sorusuna “katılıyorum/kesinlikle katılıyorum” diye cevap verenlerin oranı % 33,3 olarak gerçekleşmiş, % 56,7 ile en yüksek “katılmıyorum/ kesinlikle katılmıyorum” cevabı verilmiştir. Aynı soruda “kararsızım” şeklinde cevap verenlerin oranı % 10’ da kalmıştır.

“Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım” ifadesine “katılmıyorum/ kesinlikle katılmıyorum” yanıtını verenlerin oranı % 46,7 olarak gerçekleşirken, “kararsızım” cevabına en yüksek oran olarak % 30 tespit edilmiştir. “Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum” ifadesine olumlu cevap verenler, olumsuz algılayanlardan az da olsa yüksek olarak % 40 olarak gerçekleşmiştir. Aynı ifadeye % 23,3 oranında “kararsızım” şeklinde cevap verilmiştir.

“Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır” ifadesine “katılıyorum/kesinlikle katılıyorum” şekline en yüksek olumlu cevap olarak % 53,3 olarak cevap verilmesine karşılık, “kararsızım” şeklinde cevap verenlerin oranı anketin en düşük oranı olan % 3,3 olarak saptanmıştır.

3.4.Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini analiz etmek amacıyla t testi ve anova analizlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 4: Muhasebe Dersi Algıların Katılımcıların Cinsiyetine Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Analizi

Muhasebe Dersi Algısı	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t	p
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	Kadın	5	3,20	0,83	,084	,935
	Erkek	25	3,16	1,49		
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	Kadın	5	3,20	0,83	,287	,777
	Erkek	25	3,00	0,50		
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	Kadın	5	2,80	0,83	-,335	,740
	Erkek	25	3,04	1,54		
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum (ZAMAN)	Kadın	5	2,60	0,54	,219	,830
	Erkek	25	2,52	1,35		
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum (MERAK/ZEVKLİ)	Kadın	5	3,20	0,83	,909	,384
	Erkek	25	2,76	1,53		
Bu ders zor olacak (ZOR)	Kadın	5	2,80	1,64	-,303	,764
	Erkek	25	3,00	1,29		
	Kadın	5	3,40	1,51		

Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	Erkek	25	2,44	1,41	1,369	,182
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım	Kadın	5	3,00	0,70	1,174	,266
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (BİLGİ)	Erkek	25	2,52	1,29		
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	Kadın	5	3,00	0,00	,000	1,00
	Erkek	25	3,00	1,44		
	Kadın	5	2,60	1,51	-,607	,549
	Erkek	25	1,63	1,63		

Tablo 4’de katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algılamaların cinsiyetten bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır ($p>0,05$).

Tablo 5: Muhasebe Dersi Algıların Katılımcıların Sınıflarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Analizi

Muhasebe Dersi Algısı	Sınıf	N	\bar{x}	ss	t	p
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	2. Sınıf	17	2,76	1,25	-1,887	,070
	3. Sınıf	13	3,69	1,43		
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	2. Sınıf	17	2,70	1,21	-1,494	,146
	3. Sınıf	13	3,46	1,56		
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	2. Sınıf	17	2,64	1,27	-1,576	,126
	3. Sınıf	13	3,46	1,56		
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum (ZAMAN)	2. Sınıf	17	2,35	1,05	-,899	,376
	3. Sınıf	13	2,76	1,48		
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum (MERAK/ZEVKLİ)	2. Sınıf	17	2,64	1,27	-,805	,428
	3. Sınıf	13	3,07	1,65		
Bu ders zor olacak (ZOR)	2. Sınıf	17	2,94	1,56	-,125	,901
	3. Sınıf	13	3,00	1,00		
Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	2. Sınıf	17	2,47	1,58	-,551	,586
	3. Sınıf	13	2,76	1,30		
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım	2. Sınıf	17	2,41	1,17	-,965	,343
	3. Sınıf	13	2,84	1,28		
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (BİLGİ)	2. Sınıf	17	2,82	1,28	-,837	,409
	3. Sınıf	13	3,23	1,36		
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	2. Sınıf	17	2,64	1,61	-1,407	,170
	3. Sınıf	13	3,46	1,50		

Tablo 5’te katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının devam ettikleri sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algılamaların sınıf etkeninden bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır ($p>0,05$).

Tablo 6: Muhasebe Dersi Algılarının Katılımcıların Bölümlerini İsteyerek Tercih Etme Durumlarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Analizi

Muhasebe Dersi Algısı	İsteme	N	\bar{x}	ss	t	p
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	Evet	28	3,10	1,42	-3,320	,003
	Hayır	2	4,00	,00		
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	Evet	28	2,96	1,42	-3,841	,001
	Hayır	2	4,00	,00		
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	Evet	28	3,00	1,46	,000	1,00
	Hayır	2	3,00	1,41		
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum (ZAMAN)	Evet	28	2,53	1,29	,038	,970
	Hayır	2	2,50	,70		
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum (MERAK/ZEVKLİ)	Evet	28	2,78	1,47	-,671	,508
	Hayır	2	3,50	,70		
Bu ders zor olacak (ZOR)	Evet	28	2,89	1,34	-4,363	,000
	Hayır	2	4,00	,00		
Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	Evet	28	2,64	1,40	-2,013	,054
	Hayır	2	4,50	,70		
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım	Evet	28	2,57	1,25	-1,800	,083
	Hayır	2	3,00	,00		
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (BİLGİ)	Evet	28	3,00	1,36	,000	1,00
	Hayır	2	3,00	,00		
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	Evet	28	2,96	1,64	-,910	,463
	Hayır	2	3,50	,70		

Tablo 6’da katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının spor yöneticiliği bölümünü isteyerek tercih etme durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algılamaların bölümü isteyerek tercih etme durumuna göre “başarı”, “kariyer”, “zor” ifadelerinde göre farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Diğer ölçeklerde ise bağımsız olduğu sonucuna saptanmıştır.

Tablo 7: Muhasebe Dersi Algılarının Katılımcıların Ortaöğretimde Muhasebe Dersi Alma Durumlarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Analizi

Muhasebe Dersi Algısı	Alma	N	\bar{x}	ss	t	p
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	Evet	7	3,00	1,63	-,365	,724
	Hayır	23	3,21	1,34		
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	Evet	7	2,85	1,77	-,374	,711
	Hayır	23	3,08	1,31		
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	Evet	7	3,00	1,63	,000	1,00
	Hayır	23	3,00	1,41		
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum (ZAMAN)	Evet	7	2,85	1,77	,776	,444
	Hayır	23	2,43	1,07		
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum (MERAK/ZEVKLİ)	Evet	7	2,85	1,77	,049	,961
	Hayır	23	2,82	1,37		
Bu ders zor olacak (ZOR)	Evet	7	2,42	1,51	-1,238	,226
	Hayır	23	3,13	1,25		
Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	Evet	7	1,71	1,11	-1,927	,064
	Hayır	23	2,86	1,45		
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım	Evet	7	2,42	1,61	-,418	,679
	Hayır	23	2,65	1,11		
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (BİLGİ)	Evet	7	2,85	1,46	-,324	,749
	Hayır	23	3,04	1,29		
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	Evet	7	2,71	1,60	-,534	,598
	Hayır	23	3,08	1,62		

Tablo 7’de katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının ortaöğretimde muhasebe dersi alma durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algılamaların ortaöğretimde muhasebe dersi alma durumu etkeninden bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır ($p>0,05$).

Tablo 8: Muhasebe Dersi Algıların Katılımcıların Müfredatta Muhasebe Dersi Olması Durumlarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Analizi

Muhasebe Dersi Algısı	Olması	N	\bar{x}	ss	t	p
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır (BAŞARI)	Evet	14	3,64	1,39	1,822	,079
	Hayır	16	2,75	1,29		
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır (KARİYER)	Evet	14	3,35	1,49	1,192	,243
	Hayır	16	2,75	1,29		
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir (ÖDÜL)	Evet	14	3,50	1,55	1,854	,074
	Hayır	16	2,56	1,20		
	Evet	14	2,64	1,39		

Bu ders için diğer derslere göre daha fazla	Hayır	16	2,43	1,15	,442	,662
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum	Evet	14	3,14	1,65	1,105	,278
(MERAK/ZEVKLİ)	Hayır	16	2,56	1,20		
Bu ders zor olacak (ZOR)	Evet	14	3,14	1,02	,693	,494
	Hayır	16	2,81	1,55		
Bu ders sıkıcı olacak (SIKICI)	Evet	14	2,42	1,22	-,610	,547
	Hayır	16	2,75	1,65		
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım	Evet	14	2,85	1,29	1,083	,288
	Hayır	16	2,37	1,14		
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum	Evet	14	3,35	1,39	1,418	,167
(BİLGİ)	Hayır	16	2,68	1,19		
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır (EĞİTİCİ)	Evet	14	3,71	1,54	2,487	,019
	Hayır	16	2,37	1,40		

Tablo 8’de katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılarının spor yöneticiliği bölümünü isteyerek tercih etme durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla t testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algıların bölümü isteyerek tercih etme durumuna göre “eğitici” ifadelerinde göre farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Diğer ölçeklerde ise bağımsız olduğu sonucuna saptanmıştır.

Tablo 9: Marka Kaçınması Boyutlarının Katılımcıların Yaş Durumlarına Göre Değerlendirilmesine İlişkin Anova Testi Analizi

Muhasebe Algısı	Dersi	Yaş Durumu	N	\bar{x}	Ss	Kareler Ortalaması	F	p
BAŞARI		17-22	18	3,11	1,40	,166	,080	,923
		23-28	7	3,14	1,21			
		28-34	5	3,40	1,85			
		Toplam	30	3,16	1,39			
KARİYER		17-22	18	3,00	1,45	,083	,040	,961
		23-28	7	3,00	1,15			
		28-34	5	3,20	1,78			
		Toplam	30	3,03	1,40			
ÖDÜL		17-22	18	3,00	1,45	,171	,078	,926
		23-28	7	2,85	1,34			
		28-34	5	3,20	1,78			
		Toplam	30	3,00	1,43			
ZAMAN		17-22	18	2,77	1,43	1,463	,929	,407
		23-28	7	2,28	,75			
		28-34	5	2,00	1,00			
		Toplam	30	2,53	1,25			
MERAK/ZEVKLİ		17-22	18	2,88	1,49	1,366	,642	,534

	23-28	7	3,14	1,21			
	28-34	5	2,20	1,64			
	Toplam	30	2,83	1,44			
ZOR	17-22	18	2,94	1,34	,183	,097	,908
	23-28	7	3,14	1,34			
	28-34	5	2,20	1,48			
	Toplam	30	2,96	1,32			
SIKICI	17-22	18	2,77	1,39	,787	,357	,703
	23-28	7	2,42	1,61			
	28-34	5	2,20	1,64			
	Toplam	30	2,60	1,45			
MOTİVASYON	17-22	18	2,66	1,32	,486	,311	,736
	23-28	7	2,71	1,25			
	28-34	5	2,20	,83			
	Toplam	30	2,60	1,22			
BİLGİ	17-22	18	3,05	1,30	1,213	,689	,511
	23-28	7	3,28	1,49			
	28-34	5	2,40	1,14			
	Toplam	30	3,00	1,31			
EĞİTİCİ	17-22	18	2,94	1,62	,128	,047	,954
	23-28	7	3,00	1,73			
	28-34	5	3,20	1,64			
	Toplam	30	3,00	1,59			

Tablo 9’da katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi(anova) testi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda muhasebe dersine ilişkin algılamaların yaş değişkenine göre herhangi bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$).

SONUÇ

Son yıllarda çok hızlı bir şekilde gelişim gösteren ekonomik ve teknik gelişmelerle beraber spor sektörü de bundan etkilenmiştir. Spor endüstrisi, spor işletmeciliği ve buna bağlı olarak da spor yöneticiliği kavramları hayatımızda yerini almaya başlamıştır. Yükseköğretimde var olan bu bölümde sporla ilgili derslerin yanı sıra yönetimle ilgili dersler de okutulmaktadır. Yönetim dersleri arasında daha çok iktisadi ve idari bilimler ve benzeri fakülte ve yüksekokullarda okutulan derslerden biri olan muhasebe dersi de bulunmaktadır.

Bu çalışma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı Spor Yöneticiliği bölümü öğrencilerinin muhasebe dersi algısının tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için muhasebe dersi alan öğrencilerden 30 katılımcıyla bir anket çalışması yapılmıştır.

Muhasebe dersi algısında sonuçlar bu şekilde sıralanabilir: Anketimizde “katılıyorum/kesinlikle katılıyorum” derecesinde en yüksek oran % 53,3 ile “başarı” ve “eğitici” faktörlerinde olup, onları sırasıyla; “kariyer” % 43,3, “zorluk” ve “bilgi” faktörlerinde % 40, “ödül” ve “merak/zevk” faktörlerinde % 36,7, “sıkıcılık” algısında % 33,3, “motivasyon” algısında % 23,3 ve “zaman”

faktöründe % 20 oranıyla en düşük düzeyde ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında Hukuk Fakültesi öğrencilerine üzerine yapılmış olan (Yıldırım, 2015) benzer çalışmada oranların daha yüksek çıktığı bunun da anketimize konu olan spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin diğer bölümlere kıyasla muhasebe dersine daha uzak oldukları şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların muhasebe dersine ilişkin algılamalarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini analiz etmek amacıyla t testi ve anova analizleri yapılmıştır. Bu analizler sonucunda katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf ve ortaöğretimde muhasebe dersi alma değişkenlerinde herhangi bir farklılık tespit edilmezken, buna karşılık bölümü isteyerek tercih etme değişkeninde “başarı”, “kariyer” ve “zor” ölçeklerinde ve müfredatta muhasebe dersinin olması gerekliliği değişkeninde ise sadece “eğitici” ölçeğinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Gerek dersi veren öğretim elemanları açısından gerekse de öğrenciler açısından okutulan derslerin algılarını tespit edip ona göre ders işleyişine yön vermek faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdogan, N., & Doğan, D. U. (2022). Türkiye’de muhasebe eğitiminin dünü bugünü ve geleceği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(Özel Sayı), 390-414.
- Çakır, N., Canbaz, S. ve Gümüş, S. (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimindeki Algı ve Beklentilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Uzunköprü MYO Örneği. *Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 78-94.
- Ercan, C. & Değirmenci, B. (2019). Ön Lisans Öğrencilerinin Muhasebe Derslerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi . *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)* , 11 (21) , 613-624 . DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.596501
- Erol Fidan, M. (2022). Yabancı uyruklu öğrencilerin genel muhasebe dersine yönelik algıları: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi . *International Journal of Social Sciences and Education Research* , 8 (4) , 376-389 . DOI: 10.24289/ijsser.1158459
- Gayretli, Z. ve Çelik, A. (2020). Spor yöneticiliği bölümünde öğrenim gören spor yöneticisi adaylarının öz liderlik davranışlarının incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 15(1), 18-30.
- Geiger, M. A., & Ogilby, S. M. (2000). The first course in accounting: students’ perceptions and their effect on the decision to major in accounting. *Journal of Accounting Education*, 18(2), 63-78.
- Karagün, V. & Çiftçi, H. (2023). Muhasebe Dersini Alan Öğrencilerin Muhasebe Dersine Yönelik Tutumlarının Tespiti: Harran Üniversitesi Örneği . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (75) , 242-259 . DOI: 10.51290/dpusbe.1166360

- Kaya, U. (2007). İlk Defa Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse Yönelik Algılamaları Üzerine Bir Alan Araştırması: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36).
- Kurnaz, E. & Eyceyurt, B. T. (2019). Genel Muhasebe Dersi Hakkında Üniversite Öğrencilerinin Metaforik Algıları: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (3) , 829-854. DOI: 10.31460/mbdd.521393
- Paça, M., & Karavardar, A. (2019). Muhasebe dersine ilişkin algı ve kaygı: Giresun Üniversitesi İşletme Bölümü öğrencileri üzerinde bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 73-83.
- Turhan, F. H., İnce, U., Aydoğmuş, M., & Yalçın, İ. (2021). Spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin spora yönelik tutumları. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(2), 19-32.
- Utku, B. D., & Erol, I. (2015). Lisans Öğrencilerinin Muhasebeye Giriş Dersine Yönelik Algılamalarının Belirlenmesi/Determination of Undergraduate Students' Perceptions for the Introduction of Accounting Courses. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(3), 91.
- Yavuz, C., & Yücel, A. S. (2019). Spor Yöneticiliği Bölümü Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 2050-2058.
- Yıldırım, S. (2015). Genel Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse İlişkin Beklentileri Ve Başarı Durumlarının Değerlendirilmesi/The Evaluation On The Expectations And The Success Situation Of The Students Taking General Accounting Course. *Muhasebe ve Denetim Bakışı= Accounting & Auditing Review*, 14(44), 1.

<https://kemaldoyumus.files.wordpress.com>

KONAKLAMA İŞLETMELERİNDEKİ KADIN ÇALIŞANLARIN CAM TAVAN ALGISI: VAN İLİ ÖRNEĞİ

Ercan DEMİR¹

Öz

Sanayi devriminden günümüze kadar geçen sürede, işletmeler kabuklarını kırarak dünyanın her tarafında ticaret yapmayı hedeflemiştir. Bu durum teknolojinin büyük bir hızla gelişmesini ve daha çok insanın çalışma hayatına dâhil olmasını da sağlamıştır. Bu durumda kadınlar da işletmeler gibi kabuklarını kırarak çalışma ve sosyal hayata daha fazla katılım sağlamışlardır. Bu aşamada belli noktalara kadar yükselebilen kadınlar daha sonra cam tavan olarak tanımlanan belirsiz engellerle karşılaşmışlardır. Diğer sektörlere göre emek gücüne ihtiyacın her geçen gün arttığı hizmet sektöründe kadınlar daha çok yer almıştır. Hizmet sektörünün temel ögesi konumundaki turizm ise kadın çalışanlara en çok ihtiyaç duyan sektör olmuş ve bu ihtiyaç olabildiğince karşılanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda turizm sektörünün belkemiği konumunda olan konaklama işletmelerinde çalışan kadınlarda cam tavan algısı Van ili özelinde incelenmiştir. Elde edilen verilere göre katılımcılarda önemli bir oranda cam tavan algısının varlığı belirlenmiştir. Bu algının oluşmasında ki etken sebeplerin kendilerine karşı oluşmuş olan önyargıların yanında aile ve iş hayatları arasında kuramadıkları dengenin etkili olduğu belirlenmiştir. Diğer bir yan etkin sebep ise konaklama işletmelerinin çoğunluğunun yılın belli bir döneminde yoğun olmasıyla personel değişim hızının yüksek olmasından kaynaklı, kariyerde ilerlemeye olanak verememesidir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan Algısı, Kadın Çalışanlar, Konaklama İşletmeleri.

Jel Kodları : M:12

GLASS CEILING PERCEPTION OF WOMEN EMPLOYEES IN ACCOMMODATION: THE CASE OF VAN PROVINCE

Abstract

From the industrial revolution to the present, businesses have been trying to trade in all parts of the world by breaking their shells. This situation provide to the rapid development of technology and the join in of more people in working life. In this case, women have broken their shells like businesses and join in more to social life. At this stage, women who could rise up to certain points then faced unforeseen obstacles as a glass ceiling. According to all other sectors, women were more involved in the service sectors that needed less human physical power. The tourism sector, which is the basic part of the service sector, was the sector that most needed the female employees and it was tried to be supply as much as possible.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş Meslek Yüksekokulu, E-posta: ercandemir@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0001-9284-3037.

In our study, the perception of glass ceiling among women working in accommodation establishments, which are the backbone of tourism sector, was investigated in Van province. According to the data obtained, the presence of a significant percentage of glass ceiling perception was determined. In addition to the prejudices against these factors, the balance they could not establish between family and business life was found to be effective in the formation of this perception. Another side effect is that the majorities of the accommodation establishments are busy during a certain period of the year, resulting in a high rate of staff change and cannot allow them to advance in career.

Key Words: Glass Ceiling Perception, Women Employee, Accommodation Establishments.

*Jel Classification:*M:12

GİRİŞ

Günümüz dünyasında globalleşme ve teknolojinin hızla artması beraberinde insanların çalışma hayatına daha fazla katılımını sağlamış ve gerekli kılmıştır. Sanayi devriminden sonraki süreçte hızla artan makineleşme insan gücüne olan ihtiyacı azaltması ile birlikte insanların farklı iş kolları yaratmasını sağlamıştır. Yaratılan bu iş kollarında insanlar işletmelerin bünyelerinde kalıcı olmak için kendilerini sürekli geliştirmenin yanında, bünyesinde buldukları işletmede güçlü ve etkili pozisyonlarda olmaya çalışmaktadırlar.

İnsanların iş hayatında daha fazla yer edinmeye başlamasıyla kadınlar, toplumlar tarafından kendilerine biçilen rollerin dışına çıkarak, iş hayatında daha fazla yer edinmişlerdir. Aslında kadınların iş hayatına katılmasıyla paralel olarak toplumların özgürlük anlayışları da artmıştır. İş hayatına katılıp ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın, toplumda hak ettiği değeri görür, aile hayatına daha fazla önem verir, sosyal yaşamın bir parçası olduğu gerçeğinin farkına varır.

Dünya genelinde toplumların refah düzeylerinin artmasıyla birlikte, insanların yaşadıkları yerlerden farklı yerlere seyahat ederek tatil ihtiyaçlarını gidermek istemeleriyle ortaya çıkan ve hizmet sektörlerinin en kapsamlısı olan turizm sektörü, kadın istihdamının en çok görüldüğü sektörlerden biri olmuştur. Bütün sektörlerde görülen kadın istihdamının artışı turizmde de kendine fazlasıyla yer edinmiştir.

Hızla artmış olan kadın istihdamı, bütün çalışanların çalışma hayatında yaşadığı/yaşamakta olduğu sorunlardan ziyade, kendine özgü sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların en önemlisi, çalışma hayatının ana kütesini oluşturan erkek çalışanlarca kadınların kariyer anlamında yükselmelerinin engellendiğine olan inançtır. Kadınların üst pozisyonlarda görece daha az olması bu inancı güçlendiren göstergelerin en belirginidir. Cam tavan olgusu özellikle evli ve çocuklu kadınların çalıştıkları kurumlardaki erkek meslektaşlarına kıyasla terfi ve ödül almalarında karşılaştıkları görünmez bariyerleri anlatmak için kullanılmaktadır (Aytaç, 2001:8).

Kadınların dünya çapında emek-yoğun meslekler olarak danışmanlık, perakendecilik, reklamcılık, bankacılık ve eğitim alanlarında olduğu kadar “kadın-yoğun” iş alanı özelliği gösteren turizm alanında da düşük oranda yüксеlebildiklerine işaret eden çalışmalar mevcuttur (Aydın vd.,

2007:314; Nath, 2000:44; Li ve Leung, 2001:189). ILO raporuna göre, kadınların turizm işletmelerinde, restoran, otel gibi çalışma alanlarında önemli rol oynadıklarını vurgulamakta ve ABD’de otel işletmelerinde yapılan bir araştırmada, tüm yönetsel pozisyonların %43,8’inin kadınlar tarafından temsil edildiği saptanmıştır. (<http://www.ilo.org/public/english/dialogue/sector/techmeet/tmhct01/tmhctr3.htm>,06.03.2018).Hırvatistan’da konaklama işletmelerinde çalışan kadınlar ile ilgili yapılan bir araştırmada da kadın sayısındaki artışa rağmen üst düzeylerdeki kadın sayısının temsil oranının hala çok düşük olduğuna dikkat çekilmektedir (Sehanovic vd., 2000:267). Türkiye’de son yıllarda konaklama işletmelerinde kadınların artan bir oranda istihdam edildiklerinin görülmesiyle birlikte, yönetim gibi üst mevkilerde yeterince temsil edilmedikleri; diğer yandan elde ettikleri pozisyonların erkek meslektaşlarına göre daha az sayıda, genellikle orta ve kurmay düzeyde olduğu görülmektedir (Akoğlan 2001:38). Türkiye’de konaklama işletmelerinde çalışan kadınlarla ilgili 1990’lı yıllardan sonra artarak devam eden araştırmalar, sektörde çalışan 6 milyon kadından %9’unun üst ve %11’inin orta düzey yönetici kademesinde olduğunu ortaya koymuştur (Akoğlan, 2001:12).

Ülkemizdeki konaklama işletmelerinde cam tavan varlığının ve bunun sebep-sonuçlarının incelenmesi konusu kariyer engellerini aşma konusu çaba gösteren kadınlar açısından hem ekonomik hem de sosyal bakımından incelenmesi gereken önemli bir konudur. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de kadınların işgücüne katılımlarının giderek artmasından dolayı çalışma koşullarının ve çalışma ortamlarında yükselmelerini engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması ya da en azından asgari düzeye indirilmesi konusu işverenler tarafından daha duyarlı olunması gereken bir konu haline gelmiştir. Araştırma sonuçları, cam tavan sorununa ilişkin çözümlerin kariyer desteğinden örgütlerin kültürlerine kadar kadının toplumsal rolünü de kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılabileceğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda Van ilinde bulunan konaklama işletmelerindeki kadın çalışanlarda, kadınlar ile üst yönetim arasında bulunan ve başarılarına bakmaksızın yükselmelerini engelleyen, açıkça görülmeyen ve aşılamayan durum olarak nitelenen “cam tavan” algısının varlığı araştırılmıştır. Bu amaçla konu ile ilgili literatür incelenmiş ve uygulama bölümünde hedef kitleye uygulanan anket çalışması ile “cam tavan” algısının varlığı belirlenmeye çalışılmıştır.

1. AMAÇ

Çalışmanın amacı; Van ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde çalışan kadınların, çalışma arkadaşları ve yöneticileri tarafından kariyerlerinde ilerlemelerinin engellendiği algısına sahip olup olmadıkları belirlemeye çalışmaktır. Cam tavan sendromu olarak adlandırılmış olan bu algı ile ilgili düşünce, kaynak ve araştırmalardan yararlanarak hedef kitlede cam tavan algısının varlığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikincil amaçlarından biri ise, kadın çalışanlarda oluşmuş cam tavan algısı etkileyen faktörleri belirleyerek çözümleri ile ilgili fikirler geliştirmektir.

2.ARAŞTIRMA SORUSU

Çalışmanın araştırma sorusu olarak ‘‘Konaklama işletmelerinde çalışan kadınlar, kariyerlerinde ilerlemelerinin görünmez bir el tarafından engellendiğini düşünüyorlar mı?’’ belirlenmiştir.

3.ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

H1: Yönetici konumuna gelmiş olan kadın çalışanlar cam tavan algısına sahip değillerdir.

H2: Aile hayatı ve iş hayatı arasında denge kuramayan kadın çalışanlar buna ek olarak cam tavan engeliyle karşılaştıklarını düşünmektedir.

4.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde konu ile ilgili yazın alanı taranmıştır. Makale, tez çalışmaları, araştırma yazıları, kitap ve internet gibi bilgi toplanabilecek kaynaklardan konu hakkında veriler toplanmıştır.

5.LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın ana teması olan ‘‘Cam Tavan algısı’’ ile ilgili kavramsal bilgiler ilk olarak ABD’de 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır (Örücü, Kılıç ve Kılıç, 2007). 1979 yılında HP’nin iki kadın yöneticisi olan Katherine Lawrence ve Marianne Schreiber tarafından kullanılmıştır (Demir ve Kartal, 2018). Daha sonra, Wall Street’de Hymowitz ve Schellhardt’ın 1986’daki ‘‘iş yaşamında kadın’’ söyleşisinde dile getirilmiştir (Kulualp, 2015). İşletme içi önyargılar ve tabular tarafından ortaya çıkmış olan, kadınların üst pozisyonlara gelmelerini engelleyen görünmez, yapay engeller olarak tanımlanmıştır (Wirth, 2001:1).

Kimi kaynaklarda bir algı kimi kaynaklarda bir sendrom hali olarak geçen cam tavan ile ilgi birçok tanımlama yapılmıştır. Cam tavan kadının bünyesinde bulunduğu ve yüksek pozisyonlara gelmek istediği işletmede, yükselmesinin engellendiğine inanmasına sebep olan nedenler bütünüdür ve bu nedenler belirsizdir. Çalışan bir kadının belirli bir noktaya kadar yükseldikten sonra önemli bir terfi beklediğinde, belirsiz olan ve adını koyamadığı nedenlerden dolayı o terfiyi alamaması, cam tavan algısının oluşmasına sebep olur (Şiyve, 2004).

Cam tavan algısının zamanla gelişmesi aslında kadının çalışma hayatında daha fazla yer almasıyla paralellik gösterir. Bu algının oluşmasında en büyük etken çalışma hayatında erkek egemen bir sistemin varlığının yanı sıra, etken diğer nedenlerde sıralanabilir. Bunlar; en çağdaş toplumlarda bile kadına biçilmiş olagelen rollerin dışında, kadının başka rolde düşünülmemesi. Diğer nedenler, kadına karşı olan önyargılar, kadının zayıf olduğu düşüncesi, kolayca risk alamayacağı düşüncesi vb. (Fletcher,200).

Kadınlar çalışma hayatında yer almasıyla hem çalışma hayatında hem de sosyal hayatta büyük değişim yaşanmıştır. Kadınların ilerlemesi zamanla onları birçok engelle karşılaşmaya götürmüştür (Gül ve Oktay, 2009). Kadın hem evde ürettikleriyle hem de sosyal yaşamın diğer alanlarında ürettikleriyle çalışma hayatının en önemli öğelerinden biri olmasına rağmen bu engeller azalmamıştır (Gökkaya, 2014).

20 yılını geride bırakmak üzere olacağımız milenyum çağında, kadınlar çalışma hayatında eskiye göre daha etkin olmasıyla işletmelerin birçok aşamasında yer almaktadırlar. Ancak iş hayatındaki yüksek pozisyonlarda halen olması gerektiği kadar yer almış değiller. Fortune dergisinin 500 şirket üzerinden yaptığı araştırmaya göre, yöneticilerin sadece %10'u kadınlardan oluşmakta, bunların ise sadece %3'ü en üst yönetici pozisyonlarda yer alabilmiştir (Fletcher,200).

Cam tavan algısının oluşmasındaki etkenlerin önemli bir kısmı erkeklerden de kaynaklansa da kadınların kendi hemcinslerine karşı uygulamaları da bu algının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Belli bir zorluk yaşayarak veya herhangi bir zorluk yaşamadan önemli bir yönetici pozisyonuna gelmiş olan bir kadın, işletme bünyesindeki kadın çalışma arkadaşlarının, yerini alabileceği düşüncesiyle veya çekememezlik gibi psikolojik nedenlerle, terfileri engelleyebilir (Anafarta, Sarvan ve Yapıcı, 2008).

İlkin kadınlara yönelik olarak oluşmuş olan cam tavan algısı, günümüzde artık bütün çalışanların karşılaşması mümkün olan bir durumdur. Özellikle son yıllarda devlet teşvikleriyle özel durumlara sahip bireylerinde çalışma hayatına girmiş olması, cam tavan durumunun alan genişletmesine sebep olmuştur (Akpınar, 2013).

6.YÖNTEM

Çalışmaya araştırma sorusuna cevap alınabilecek sorulardan oluşan bir anket hazırlanarak başlanmıştır. Anket formunda katılımcıların demografik özelliklerini de sorgulayan sorulara yer verilerek, katılımcıların demografik özelliklerinin cam tavan algısını ne ölçüde etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada nitel ve nicel verilerden yararlanılarak, çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Nitel yöntem kapsamında literatür taraması yapılarak konunun tüm yönleriyle anlaşılması sağlanmıştır. Nicel yöntem kapsamında ise uygulanan anket tekniği ile elde edilen bilgiler çözümlenerek, çalışma daha fazla genellenebilir yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma evreni olarak belirlenen Van ili belirlenmiş ve örneklem ise burada faaliyet gösteren konaklama işletmeleri ve buralarda çalışan kadınlar olarak belirlenmişlerdir. Belirlenen konaklama işletmelerine sadece kadın çalışanlara uygulanması için 80 adet anket dağıtılmıştır.

7.ARAŞTIRMADA ETİK

Çalışmaya esas oluşturan bilgiler insanlardan toplanmış olması, çalışmada etik kavramının önemini ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda bilimsel çalışmaların değerinin anlaşılmasında etik kavramı önemli bir hassasiyet oluşturmuştur (Tomal,2016:466). Etik anlamda önemli derecede hassasiyet gösterilerek yapılan çalışmada, veri toplamak için literatür taraması yapılırken kullanılan makale, kitap vb. yazılı ve görsel kaynaklardan alınan veriler için atıf yapılmıştır. Anket çalışmasının yapıldığı işletmelerde öncelikli olarak yöneticilerle görüşülmüş, konu ile ilgili olarak açıklayıcı bilgiler verilmiş ve anket dağıtımı için izin alınmıştır.

Öte yandan anket uygulamasının gönüllülük esasına dayandığı katılımcılara söylenerek, anketler dağıtılmıştır. Anketlerde hem işletme hem de kişisel hiçbir bilginin istenmediği belirtilmiş, ayrıca sorulara verilen cevapların üçüncü kişiler ile paylaşılmayacağı kendilerine temin edilmiştir. Sorulara daha rahat ve güvenilir cevapların alınabilmesi için, dağıtılan anket formlarının bir hafta sonrasında toplanacağı belirtilmiştir. Toplanan anketler katılımcıların cevaplarını ve düşüncelerini oldukları gibi yansıtabilecek şekilde analiz edilmeye çalışılmış ve herhangi bir ekleme yapılmadan değerlendirme yapılmıştır.

8.BULGULAR

Cevap Oranı

Belirlenen 10 adet konaklama işletmesinin 8'inde anket çalışması yapılabilmektedir. Bu 8 işletmede kadın çalışanlara uygulanması için 80 adet anket verilmiş ve bir hafta sonrasında toplanmıştır. Toplanan anketlerin 52 tanesi doldurulmuştur 47'sinin geçerli olduğu görülmüştür. Buna göre çalışmaya katılım oranının %65 olduğu belirlenmiştir.

9.GÜVENİRLİK

Çalışmada uygulanmış olan anketin doğru sonuçlar verebilmesi güvenilirliğinin analiz edilmesi gereklidir. Güvenilirlik, aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki tutarlılık olarak ifade edilmektedir (Nas ve Toprak, 2016). Yapılan çalışmanın güvenilirliği 0,730 olarak bulunmuştur.

Demografik Bulgular

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

YAŞ			DEPARTMANI		
16-20	1	%2,1	İNSAN KAYNAKLARI	1	%2,1
21-25	9	%19,1	SATIŞ	8	%17,0
26-30	24	%51,1	PAZARLAMA	1	%2,1
31-35	10	%21,3	MUHASEBE	5	%10,6
36-40	1	%2,1	HALKLA İLİŞKİLER	5	%10,6
41-45	1	%2,1	ÖN BÜRO	12	%25,5
Toplam	47	%100,0	YİYECEK İÇECEK	7	%14,9
			DiĞER	8	%17,0
			Toplam	47	%100,0
MEDENİ DURUM			GÖREVİ		
BEKAR	32	%68,1	DEPARTMAN GÖREVLİSİ	35	%74,5
EVLİ	15	%31,9	DEPARTMAN YÖNETİSİCİ	10	%21,3
Toplam	47	100,0	İŞLETME YÖNETİCİSİ	2	%4,3
			Toplam	47	%100,0
EĞİTİM DURUMU			KAÇ YILDIR BU OTELDE ÇALIŞIYORSUNUZ		
İLKÖĞRETİM	0	0	0-4	29	%61,7
ORTAÖĞRETİM LİSE	10	%21,3	5-9	9	%19,1
YÜKSEKOKUL	11	%23,4	10-14	7	%14,9
LİSANS	20	%42,6	15+	2	%4,3
YÜKSEK LİSANS	6	%12,8	Toplam	47	%100,0
Toplam	47	%100,0			

Çalışma anketimize katılan katılımcıların demografik dağılımları tablo 1 'de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların büyük çoğunluğunu 26-30 yaş aralığında bekâr katılımcılar oluşturmaktadır. Çoğunluğunu yükseköğretim ve lisans mezunlarının oluşturduğu katılımcıların çalıştıkları departmanlara göre dağılım oranı birbirine büyük ölçüde yakındır. Görevleri bakımından incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu işletmelerin yönetici pozisyonunda yer almamaktadır. Buna paralel olarak katılımcıların büyük çoğunluğu 0-10 yıl arasında aynı işletmede çalıştığı görülmüştür. 15 yıldan fazla aynı işletmede çalışmış olan katılımcıların işletmede üst düzey yönetici olduğu görülmüştür.

5.4 Katılımcıların Genel Cam Tavan Algısı ile İlgili Anlamlılık Analizi

Tablo 2: Katılımcıların Genel Cam Tavan Algısı ile ilgili Anlamlılık Oranları

Kadın Çalışanların Kariyer Engellerine Dair Algulamaları	Katılımcı Sayısı	Anlamlılık Oranı
1.Çalıştığım işletmede bana terfi fırsatı için öncelik verilmektedir.	47	2,51
2.İşletme içi eğitimlerde kadınlara öncelik verilmektedir.	47	2,53
3.İşletmenin dış ülkelere olan görevlendirmelerinde kadınlara öncelik tanınmaktadır.	47	2,43
4.Yöneticilerimin iş performansına ilişkin geri bildirimleri genellikle olumludur.	47	3,53
5.İşletme içinde daha etkili olan çalışanlar arasındaki iletişim daha güçlüdür.	47	3,64
6.İşletme içinde mesleki iletişim güçlüdür.	47	3,38
7.İşletme içinde sosyal iletişim güçlüdür.	47	3,53
8.İş ve aile rollerim arasında zorlanıyorum.	47	2,79
9.Aileme yeterli zamanı ayıramadığım için suçluluk hissediyorum.	47	3,30
10.Kariyer için birçok(sosyal hayat, aile hayatı) fedakârlık yapmalıyım.	47	3,83
11.İşletme bünyesinde danışma ihtiyacı duyduğumda rahatlıkla birini bulabiliyorum.	47	2,87
12.İşletmede yeteneklerimi göstermek için fırsat verilmektedir.	47	2,57
13.İşletme bünyesinde rehberlik edebilen biri olduğunda işimi yapmakta daha fazla keyif alırım.	47	3,77
14.İşletme bünyesinde iş ve özel hayatım arasında nasıl bir denge kuracağımı gösteren birisi vardır.	47	2,23
Önyargıların Kariyer Engeli Üzerindeki Algısı İle İlgili Sorular		
15.İşletmede kadınların objektif kararlar alamadıkları düşünülmektedir.	47	2,96
16.İşletmede kadınların işlerine daha zor bağlandıkları düşünülmektedir.	47	2,72
17.İşletmede kadınların risk almakta daha temkinli oldukları düşünülmektedir.	47	3,09
18.İşletmede kadınların çatışma ve çekişmeleri önleyemedikleri düşünülmektedir.	47	2,83
19.İşletmede kadınların zorluk karşısında daha zayıf oldukları düşünülmektedir.	47	2,77

Tablo 2’de kadınların anket sorularına verdikleri cevaplara göre oluşmuş olan anlamlılık oranları gösterilmiştir. Buna göre kadınlarda Cam Tavan algısını sorgulayan sorulara verilen cevapların anlamlılık oranlarının düşük olması, katılımcıların bu algıya sahip oldukları belirlenmiştir. Kadınlara karşı olan önyargıların kariyer üzerindeki etkisini sorgulayan sorulara verilen cevapların anlamlılıklarının ortalama düzeyde olması, kadınlarda cam tavan algısının varlığını desteklemektedir.

Tablo 3: Hipotez 1 Analiz Tablosu.

GÖREVİ	1.Çalıştığım işletmede ban terfi fırsatı için öncelik verilmektedir.	2.İşletmenin içi eğitimlerde kadınlara öncelik verilmektedir.	3.İşletmenin dış ülkelere olan görevlendirmelerinde kadınlara öncelik tanınmaktadır.	4.Yöneticilerimin iş performansına ilişkin geri bildirimleri genellikle olumludur.	5.İşletme içinde daha etkili olan çalışanlar arasındaki iletişim daha güçlüdür.
DEPARTMAN GÖREVLİSİ	2,29	2,40	2,26	3,46	3,71
DEPARTMAN YÖNETİSİCİ	3,20	2,80	2,60	3,60	3,50
İŞLETME YÖNETİCİSİ	3,00	3,50	4,50	4,50	3,00
Toplam	2,51	2,53	2,43	3,53	3,64
GÖREVİ	6.İşletme içinde mesleki iletişim güçlüdür.	7.İşletme içinde sosyal iletişim güçlüdür.	8.İş ve aile rollerim arasında zorlanıyorum.	9.Aileme yeterli zamanı ayıramadığım için suçluluk hissediyorum.	10.Kariyer için birçok(sosyal hayat, aile hayatı) fedakârlık yapmalıyım.
DEPARTMAN GÖREVLİSİ	3,46	3,46	2,89	3,37	4,00
DEPARTMAN YÖNETİSİCİ	3,20	3,70	2,70	2,90	3,40
İŞLETME YÖNETİCİSİ	3,00	4,00	1,50	4,00	3,00
Toplam	3,38	3,53	2,79	3,30	3,83
GÖREVİ	11.İşletme bünyesinde danışma ihtiyacı duyduğumda rahatlıkla birini bulabiliyorum.	12.İşletmede yeteneklerimi göstermek için fırsat verilmektedir.	13.İşletme bünyesinde rehberlik edebilen biri olduğunda işimi yapmakta daha fazla keyif alırım.	14.İşletme bünyesinde iş ve özel hayatım arasında nasıl bir denge kuracağımı gösteren birisi vardır.	
DEPARTMAN GÖREVLİSİ	2,71	2,37	3,80	2,11	
DEPARTMAN YÖNETİSİCİ	3,60	3,00	3,70	2,50	
İŞLETME YÖNETİCİSİ	2,00	4,00	3,50	3,00	
Toplam	2,87	2,57	3,77	2,23	

Konaklama İşletmelerindeki Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısı: Van İli Örneği

GÖREVİ	15.İşletmede kadınların objektif kararlar alamadıkları düşünülmektedir.	16.İşletmede kadınların işlerine daha zor bağlandıkları düşünülmektedir.	17.İşletmede kadınların risk almakta daha temkinli oldukları düşünülmektedir.	18.İşletmede kadınların çatışma ve çekişmeleri önleyemedikleri düşünülmektedir.	19.İşletmede kadınların zorluk karşısında daha zayıf oldukları düşünülmektedir.
DEPARTMAN GÖREVLİSİ	2,83	2,80	2,91	2,83	2,86
DEPARTMAN YÖNETİSİCİ	3,30	2,50	3,30	2,60	2,40
İŞLETME YÖNETİCİSİ	3,50	2,50	5,00	4,00	3,00
Toplam	2,96	2,72	3,09	2,83	2,77

Tablo 3'te çalışmanın 1 numaralı ‘‘ Yönetici konumuna gelmiş olan kadın çalışanlar cam tavan algısına sahip değillerdir’’ hipotezinin analizi yapılmıştır. Cam tavan algısının varlığını ölçen sorulara yönetici konumundaki kadınların verdikleri cevap anlamlılıklarının yüksek olması, diğer çalışanlardaki gibi bir cam tavan algısına sahip olmadıklarını göstermiştir. Buna göre çalışmanın bu hipotezi kabul edilebilir durumdadır. Ancak yine de yönetici konumundaki kadınlarda da kadınlara karşı önyargıların olduğu gerçeği varlığını korumaktadır.

Tablo 4: Hipotez 2 Analiz Tablosu.

	Katılımcı Sayısı	Anlamlılık Oranı
1.Çalıştığım işletmede bana terfi fırsatı için öncelik verilmektedir.	47	2,51
2.İşletme içi eğitimlerde kadınlara öncelik verilmektedir.	47	2,53
3.İşletmenin dış ülkelere olan görevlendirmelerinde kadınlara öncelik tanınmaktadır.	47	2,43
4.Yöneticilerimin iş performansına ilişkin geri bildirimleri genellikle olumludur.	47	3,53
5.İşletme içinde daha etkili olan çalışanlar arasındaki iletişim daha güçlüdür.	47	3,64
6.İşletme içinde mesleki iletişim güçlüdür.	47	3,38
7.İşletme içinde sosyal iletişim güçlüdür.	47	3,53
8.İş ve aile rollerim arasında zorlanıyorum.	47	2,79
9.Aileme yeterli zamanı ayıramadığım için suçluluk hissediyorum.	47	3,30
10.Kariyer için birçok(sosyal hayat, aile hayatı) fedakârlık yapmalıyım.	47	3,83
11.İşletme bünyesinde danışma ihtiyacı duyduğumda rahatlıkla birini bulabiliyorum.	47	2,87
12.İşletmede yeteneklerimi göstermek için fırsat verilmektedir.	47	2,57
13.İşletme bünyesinde rehberlik edebilen biri olduğunda işimi yapmakta daha fazla keyif alırım.	47	3,77

14.İşletme bünyesinde iş ve özel hayatım arasında nasıl bir denge kuracağımı gösteren birisi vardır.	47	2,23
15.İşletmede kadınların objektif kararlar alamadıkları düşünülmektedir.	47	2,96
16.İşletmede kadınların işlerine daha zor bağlandıkları düşünülmektedir.	47	2,72
17.İşletmede kadınların risk almakta daha temkinli oldukları düşünülmektedir.	47	3,09
18.İşletmede kadınların çatışma ve çekişmeleri önleyemedikleri düşünülmektedir.	47	2,83
19.İşletmede kadınların zorluk karşısında daha zayıf oldukları düşünülmektedir.	47	2,77

Tablo 4'te çalışmanın 2 numaralı ‘‘ Aile hayatı ve iş hayatı arasında denge kuramayan kadın çalışanlar buna ek olarak cam tavan engeliyle karşılaştıklarını düşünmektedir’’ hipotezinin analizi yapılmıştır. Buna göre katılımcıların iş ve aile hayatlarıyla ilgili verdikleri cevapların anlamlılık oranına göre, çalışma ve aile hayatları arasında denge kuramadıkları görülmüştür. Bunun dışında cam tavan algısı ile ilgili sorulara verdikleri cevap anlamlılıklarına göre de, oluşturamadıkları dengeye ek olarak kendilerine karşı bir cam tavan algısının olduğunun da düşünülmektedirler. Alınan verilere göre 2 numaralı hipotezin kabul edilebilir durumda olduğu görülmüştür.

10.SINIRLILIK

Çalışmada çeşitli sınırlılıktan söz etmek mümkündür. En önemlisi evren ve örneklem konusunda yaşamıştır, çalışma evreninde ulaşılabilecek çok sayıda işletmenin olmaması çalışmayı sınırlandırmıştır. Buna bağlı olarak çalışma yapılan işletmelerde yeterli sayıda kadın çalışanın olmaması ve olanlardan bazılarının ise çalışmaya katılım sağlamak istememeleri de diğer bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmıştır.

Öte yandan çalışmada veri toplamak için kullanılmış olan anket uygulamasında, her birinde rastlanabilecek kapsam, analiz ve hatalar bu çalışmada da söz konusu olabilir. Belirtilen bu hatlardan yoksun bir anket uygulamasından söz etmek imkânsız gibidir.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin ilk anından itibaren insanlar arasındaki çekişmeler, tarih boyunca farklı formlara bürünerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu çekişmelerin en başlıca sebebi hiç kuşkusuz ki ekonomik sebeplerle olmuştur. Giderek küreselleşen dünyamızda ülkeler arasında artık fiziki savaşların yerini ekonomik savaşlar almıştır. Böylece işletmeler artık belli bir yerde faaliyet göstermek yerine sürekli büyümeyi ve dünyanın belki de her yerinde her sektörde faaliyet göstermeyi hedeflemektedir. Bu hedefler teknolojinin günden güne gelişmesini sağlamakta ve giderek insan gücüne olan ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır.

İnsan gücüne olan ihtiyacın ortadan kalkmaya başlaması ve dünya nüfusunun ise buna paralel olarak artması insanların çalışma ihtiyacının artmasına sebebiyet vermesiyle farklı iş alanlarından

oluşan farklı sektörler ortaya çıkmıştır. Bu durumda çalışma hayatına katılmış olan insanlar elde ettikleri işi daha çok sahiplenerek kariyerlerinde sürekli olarak ilerlemeyi hedeflemişlerdir. Doğal olarak bu durum çalışma hayatında insanlar arasında çekişmelerin yaşanmasına neden olmuştur.

Tarih boyunca hemen hemen bütün toplumlarda kendisine belirli rollerin biçildiği ve sürekli ikinci planda düşünülen kadın, çalışma hayatında yaşanan çekişmelerden en fazla etkilenenler olmuşlardır. Çalışma arkadaşlarına göre daha başarılı daha özverili olabilen bir kadın ya hak ettiği karşılığı alamamıştır ya da hak ettiği mevki makama gelememiştir. Kendisinin belirleyemediği ya da belirleyip de kanıtlayamadığı engellemeler yüzünden kariyerinde ilerleyemeyen kadınlar ‘‘cam tavan’’ olarak tanımlanmış sendrom haline kapılmışlardır.

Bu çalışmada hizmet sektörünün temeli konumunda olan turizm sektörünün kilit taşı niteliğindeki konaklama işletmelerinde çalışan kadınların cam tavan algıları, Van ili özelinde belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcılar belirlenmiş ve anket uygulaması yapılarak veriler elde edilmiştir.

Elde edilen verilere göre katılımcılarda önemli bir oranda cam tavan algısının varlığı belirlenmiştir. Bu algının oluşmasında ki etken sebeplerin kendilerine karşı oluşmuş olan önyargıların yanında aile ve iş hayatları arasında kuramadıkları dengenin etkili olduğu belirlenmiştir. Öte yandan turizm emek yoğun bir sektör olmasında kaynaklı konaklama işletmelerinde üst pozisyonlarda çalışabilecek çalışandan çok alt pozisyonlara daha çok ihtiyaç duyulmasından kaynaklı olarak, yükselmelerin diğer sektörlerle göre daha geç olması yan etkin sebeplerden biridir. Diğer bir yan etkin sebep ise konaklama işletmelerinin çoğunluğunun yılın belli bir döneminde yoğun olmasıyla personel değişim hızının yüksek olmasından kaynaklı, kariyerde ilerlemeye olanak verememesidir.

Sonuç olarak elde edilen veriler belirtilen temel ve yan etken sebeplerden dolayı, Van’daki konaklama işletmelerinde çalışan kadınlarda kariyer ilerlemelerine yönelik bir cam tavan algısının varlığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, M. (2001) Türkiye’de Konaklama Sektöründe Çalışan Kadınların Tükenmişlik Durumları Üzerine Bir Araştırma, Turizm Akademik, 1(12).
- Akpınar, C. and Sposito. (2013):’’Career Barriers for Women Executives and the Glass Ceiling Syndrome: The Case Study Comparison between French and Turkish Women Executives’’ Jean Moulin University Lyon, Social and Behavioral Sciences, vol: 75, 488-497.
- Anafarta, N. ve Sarvan, F. ve Yapıcı, N. (2008): ‘‘Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma’’, Akdeniz Üniversitesi, İİBF Dergisi, Sayı: 15, 111-137.

- Aydın, Ş., Özkul, E., Tandoğan, K. G. ve Şahin, N. (2007) Otel İşletmelerinde Kadınların Üst ve Tepe Yönetime Yükseltilmesinde Cam Tavan Etkisi Üzerine Bir Araştırma, 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 25-27 Mayıs, Sakarya, 312-319.
- Aytaç, S. (1999) Çalışma Yaşamında Kadın ve Kariyer, Türkiye’de Kadın İşgücü Seminerleri I-II, TİSK Yayınları, Yayın No.192, Ankara.
- Aytaç, S. (2001) Çalışma Yaşamında Kadın, www.aile-hekimligi. uludag.edu.tr (Erişim Tarihi: 19.01.2019), 1-16.
- Bilican Gökkaya, V. (2014): ‘‘Cam Tavan, Kadın ve Ekonomik Şiddet’’ Cumhuriyet Üniversitesi, Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi(JASSS), Sayı:26, 371-383.
- Demir, H. ve Kartal, N. (2018): ‘‘Sağlık Çalışanlarının Cam Tavan Algısı’’ Hacettepe Üniversitesi, Genel Tıp Dergisi, cilt-sayı: 28(2), 48-56.
- Dımovski, V. and Skerlavaj, M. and Man, M.M.K. (2010): ‘‘Comparative Analysis of Mid-Level Women Managers’ Perception of the Existence of Glass Ceiling In Singaporean and Malaysian Organizations’’, International Business and Economics Research Journal, vol-no: 9(8), 61-78.
- Erdirençelebi, M. ve Karakuş, G. (2018) : ‘‘Kadın Çalışanların Cam Tavan Sendromu Algılarının İş Tatminleri ve Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik bir Araştırma’’ Necmettin Erbakan Üniversitesi, İşletme Araştırmaları Dergisi, cilt-sayı: 10(3), 95-119.
- Göktaş Kulualp, H. (2015): ‘‘Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminde Cam Tavan Sendromu Engellerini Aşmak’’, Bülent Ecevit Üniversitesi, Kamu-İş Dergisi, Cilt- Sayı: 14(1).
- Gül, H. ve Oktay, E. (2009): ‘‘Türkiye ve Dünya’da Kadınların Çalışma Hayatında Yaşadıkları Cam Tavan Alguları Üzerine Kavramsal Bir Çalışma’’ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, cilt-sayı: 12(8).
- Güleç, M. ve Ayyıldız, T. (2015): ‘‘Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromunun Örgütsel Vatandaşlığa Etkileri’’ Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karaca, A. ve İraz, R. (2007): ‘‘Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma’’ Selçuk Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, T. ve Örucü, E. ve Kılıç, R. (2007): ‘‘Cam Tavan Sendromu ve Kadınları Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir Örneği’’, Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi, cilt-sayı:14(2).

- Kılıç, T. (2017): ‘‘Relationship Between Glass Ceiling Syndrome and Self-Efficiency; in Health Sector’’, *European Journal of Multidisciplinary Studies*, vol-no: 2(3), 84-87.
- Kolade, O.J. and Kehinde, O. (2012): ‘‘Glass Ceiling and Women Career Advancement: Evidence from Nigerian Construction Industry’’, *Iranian Journal of Management Studies (IJMS)*, vol-no: 6(1), 77-97.
- Li, L. ve Leung, R.W. (2001) *Female Managers in Asian Hotels: Profile and Career Challenges*, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 13(4), 189-196.
- Meyerson, D. and Fletcher, J.K. (2000): ‘‘A Modest Manifesto for Shattering the Glass Ceiling’’, *Harvard Business Review*.
- Nath, D. (2000) *Gently shattering the Glass Ceiling: Experiences of Indian Women Managers*, *Women in Management Review*, 15(1), 44-55.
- Oshagbemi, T. (2000) *Gender Differences in the Job Satisfaction of University Teachers*, *Women in Management Review*, 15(7), 331-343.
- Sehanovic, J., Zugaj, M., Krizman, D. ve Bozanic-Glavica, B. (2000) *Some characteristics of women managers in the hotel industry*, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12(4), 267-270.

DIŞ KAYNAK KULLANIMINA DAİR YÖNETİCİ ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: KAMU HASTANELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA*

Yasemin KUŞAK¹

Bulut DÜLEK²

Öz

Dış kaynak kullanımı hem özel sektörde hem de kamu sektöründe yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve genellikle işletmeler tarafından asıl işleri dışındaki işler için tercih edilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, sağlık sektöründe dış kaynak kullanımının nedenlerini, kalite ve verimliliğe etkilerini ve risklerini ortaya koymaktır. Araştırma ile Van İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı kamu hastanelerinde görev yapan sözleşmeli ve bakanlık onaylı hastane yöneticilerinin dış hizmet kullanımına ilişkin algıları ve dış hizmet kullanımının hastane verimliliğine etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Hastane yöneticilerinin değerlendirmelerine göre dış kaynak kullanımı ile sağlık hizmetlerinin kalitesi-verimliliği arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki bulunmuştur. Dış kaynak tedarikçilerinden yöneticiler büyük bir memnuniyet duyarken, tedarikçilerle ilgili az sıklıkta problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırma ile dış kaynak kullanımının riskli yönlerine rağmen kalite ve verimliliği artırdığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, sağlık departmanları başta olmak üzere, dış kaynak kullanan sektörler riskleri azaltıcı önlemler almak zorundadır.

Anahtar Kelimeler: Dış Kaynak Kullanımı, Sağlık Hizmetleri, Kalite, Verimlilik.

Jel Kodları : I10, M10, M12

EVALUATION OF MANAGER PERCEPTIONS ABOUT OUTSOURCING: AN APPLICATION ON PUBLIC HOSPITALS

Abstract

Outsourcing is widely used in both the private and public sectors and it is generally preferred by businesses for their non-core jobs. The main purpose of this study is to reveal the reasons for outsourcing, its effects on quality and productivity, and its risks in the healthcare sector. Through the research, it was tried to measure the perceptions of the hospital managers, working as a contracted and ministry-approved in hospitals

* Bu çalışma Yasemin Kuşak tarafından hazırlanan, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Bulut Dülek danışmanlığında yürütülen “Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi ve Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama” başlıklı yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

¹ Şube Müdürü, Van İl Sağlık Müdürlüğü, E-posta: ykusak@hotmail.com , [ORCID: 0009-0002-4061-7489](https://orcid.org/0009-0002-4061-7489)

² Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, E-posta: bulutdulek@yyu.edu.tr , [ORCID: 0000-0002-3474-7220](https://orcid.org/0000-0002-3474-7220)

Atf: Kuşak, Y., Dülek B., (2022). Dış kaynak kullanımına dair yöneticilerin algılarının değerlendirilmesi: kamu hastaneleri üzerine bir uygulama. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), XX-XX.

DOI: 10.54831/vanyuuiibfd.1383866

affiliated to Van Provincial Health Directorate, about outsourcing and the effect of outsourcing on hospital productivity. According to the evaluations of the hospital's managers, a strong positive relationship was found between the use of outsourcing and the quality-efficiency of health services. While the managers of the outsourcing suppliers are highly satisfied, it has been determined that they rarely have problems with the suppliers. As a result, it has been revealed that outsourcing increases quality and productivity despite its risky aspects via this research. For this reason, sectors that use outsourcing, especially healthcare departments, have to take measures to reduce risks.

Keywords: Outsourcing, Health Care Services, Quality, Efficiency.

Jel Classification : I10, M10, M12

GİRİŞ

Yönetim, insanlık tarihi boyunca oldukça etkili ve toplumun idare edilmesinde önemli rolü olan bir olgudur (Altunok, 2019). Günümüzde yönetim bir bilim düzeyine kadar çıkarak (Özer, 2007), hakkında akademik kürsüler oluşturulmuş (Berkman, 2009) ve özellikle de küreselleşmeyle birlikte birçok sektörde adından sıklıkla bahsedilen bir kavram / olgular topluluğu haline dönüşmüştür (Keskin, 2016). Sanayi devriminden sonra endüstride – ticarete sınır tanımayan gelişmeler, globalleşmeyle birlikte artan rekabet kuruluşların / işletmelerin varlığını devam ettirme kaygısına da neden olmuştur. Öyle ki rekabet acımasız hale gelmiş ve Akdağ (2007:160)'ın da belirttiği gibi örgütler, kendi ürün veya hizmet kalitelerini artırarak ve ürün veya hizmetlerine yenilikler ekleyerek bu ortamda ayakta durmaya çalışmak durumunda kalmıştır.

Örgütlerin ürün veya hizmetlerini daha kaliteli hale getirmek için yönetim bağlamında bünyelerine adapte ettiği yeniliklerden birisi de dış kaynak kullanımınıdır. Rekabete bağlı olarak yeni hizmet ve ürünlerin pazarlanmasında artan hızlı değişim / dönüşüme ayak uydurmak zor bir konudur. Bunun kadar bir başka zorluk ise bu değişim sürecini yönetmektir. Böyle bir ortamda ister kamu sektöründe isterse özel sektörde faaliyet gösteren işletmeler, dış kaynak kullanımını; rekabet gücünü artırmak (Tanyeri ve Fırat, 2005:268), piyasa koşullarına daha hızlı cevap vermek (Çam, 2016:211), maliyet avantajı sağlamak (Pelit, 2007: 25; Lamminmaki, 2008), müşteri beklentilerini karşılamak (Öz, 2019: 23; Gainey ve Klaas, 2003), hizmet kalitesine artırmak (Bayındır, 2007:244; Grover vd., 1996), insan kaynaklarının verimliliğini artırmak (Ecerkale ve Kovancı, 2005:70) ve teknolojiyi izlemek (Tetik ve Ören, 2007:76) gibi birçok amaç için benimsemiştir. Bahse konu bu amaçların, sadece üretim / ürün sektöründe değil aynı zamanda hizmet sektöründe de geniş bir kullanım alanı bulunduğu bilinmektedir (Eğin, 2009; Dalgıç, 2013).

Sağlık sektörü, hizmet sektöründe çok önemli bir yere, işleve ve hacme sahip alanların başında gelen kamu/özel kuruluşlardandır (Avaner ve Fedai, 2020). Genel olarak tüm sağlık sektöründe özelleşen hastanelerde dış kaynak kullanımı geniş bir ölçekte uygulanmaktadır (Kaya, 2021). Çünkü hastanelerin asıl işlevi olan ve ana kabiliyetini yöneltmesi gereken alan teşhis ve tedavi hizmetidir.

Bunun dışındaki iş ve işlemlerde hastaneler / sağlık yönetimi, dış kaynak kullanımını bir anlamda zorunlu olarak, diğer yandan da hizmetleri etkinlik, etkililik ve verimlilik açısından tercih eder hale gelmişlerdir (Aslantekin, Gökteş, Üleşen ve Erdem, 2007). Hastane işletmelerinin genellikle; temizlik hizmetlerinde (Karahan, 2009), güvenlik hizmetlerinde (Kalkan, Sökmen, Bıyık, 2015), satın alma hizmetlerinde (Pelit, 2007), planlama hizmetlerinde (Sağnak, 2010), finans hizmetlerinde (Nazlıoğlu ve Yar, 2016) ve halkla ilişkiler hizmetlerinde (Ömürgönülşen ve Sarıgül, 2021) etkili ve verimli bir şekilde dış kaynak kullanımını tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Böylece hastane yönetimi; hizmet sundukları kişilere / insanlara daha nitelikli, kaliteli ve çözüm odaklı bir hizmet anlayışıyla daha verimli hizmet sunmaya odaklanma fırsatı elde etmektedir. Böylesi bir hedefin gerçekleşmesinin birçok bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenlerin başında ise hastane yönetimi dolayısıyla yöneticileri gelmektedir. Çünkü gerek iç müşterilerin (hastane çalışanları), gerekse dış müşterilerin (hastalar başta olmak üzere diğer paydaşlar) memnuniyetinde, gerekse hastanenin stratejik yönetimi, kalite yönetimi, süreç yönetimi gibi tüm yönetim sistemlerinde en önemli aktör yönetici ve/veya yöneticilerdir. Dolayısıyla dış kaynak kullanımı özelinde de yöneticilerin bakış açıları, yaklaşımları, dış kaynağa ilişkin değerlendirme ve algıları, dış kaynak kullanmalarının hastanenin verimlilik düzeyi üzerine etkileri kilit konumda bulunmaktadır. Bu çalışmada her geçen gün yaygınlaşan ve etkili bir şekilde uygulanan dış kaynak kullanımına yönelik yönetici algılarına odaklanılmış ve yapılan anket çalışmasıyla da yönetici algıları betimleyici düzeyde keşfedilmeye / anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın dış kaynak kullanımının yaygın olarak kullanıldığı sağlık kuruluşları yöneticileri açısından uygulamaya yönelik yeni bakış açısı kazandıracığı öngörülmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

1.1 Kavram Olarak Dış Kaynak Kullanımı

Dış kaynak kullanımı (*outsourcing*), ister özel isterse kamu sektörü olsun, asıl / ana görevi dışında kendi kaynaklarıyla (insan – mali – zaman) yerine getirdiği aktivitelerin dış kaynaklardan yararlanarak karşılanması olarak ifade edilmektedir (Atış, 2002). Dış kaynak, Perunović (2007) tarafından örgüt içinde sunulan hizmetlerin bir sözleşme aracılığı ile üçüncü taraflara devredilmesi olarak nitelendirilmektedir (akt. Elhaj, 2019:8). Dış kaynak kullanımı, iş süreçlerinin kuruluş içinden, tanımlanmış ve ölçülebilir performans ölçütlerine dayalı olarak seçilen sürecin sahibi olan, idare eden ve yöneten üçüncü taraf hizmet sağlayıcılara taşınmasıdır (Mengistu 2022). Tatari (2005) ise dış kaynağı bir şirketin süreç ve/veya işlemini dışarıdan bir firmaya delege etmesi olarak tarif etmiştir. Genç (2004:215) ise dış kaynak kullanımını; ürünün üretilmesi (hizmetin sağlanması) için ihtiyaç duyulan parçalar ve /veya ürünün üretilmesinde katma değer oluşturan diğer faaliyetler olmak üzere iki işlevsel aşamada ele almıştır. Dolayısıyla ana iş / hizmetin dışında kalan ama esas işe / hizmete doğrudan katkı sağlayan veya onu direkt etkileyen işlerin / hizmetlerin dışarıdan alınması söz konusudur. Böylece bu bir yandan ana işin / hizmetin kalitesini artırmak, diğer yandan da rekabet avantajı sağlamak amaçlanmış olmaktadır. Bu bağlamda, dış kaynak kullanımı işletmelerin rakipleri

karşısında avantaj sağlamak için kendi öz yetenekleri ilgili işleri kendinin yapması, öz yetenekleri dışındaki işleri dışarıdan tedarik etmesi işlemi olduğu ifade edilebilir (Ertürk, 1998:266). Dolayısıyla dış kaynak kullanım kavramı genellikle onun sağlayacağı / sağladığı avantaj üzerinden tanımlandığı anlaşılmaktadır. Günümüzün baş döndüren hızlı gelişmeler dikkate alındığında da işletmelerin / hizmet sektörünün, asıl işine odaklanması ve esas işi dışındaki işlerde hizmet satın alması artık zorunluluk olduğu bir gerçektir (Tan, 2002; Aragão, ve Fontana, 2022).

Dış kaynak kullanımı ile yönetim arasında da ilişki bulunmaktadır. Sonuçta dış kaynak kullanımını, hangi alanlarda uygulanması gerektiği ve bunun fayda / maliyet analizleri üst yönetime düşen bir sorumluluk / görevdir. Bu yaklaşım ile dış kaynak olgusuna bakıldığında ise kavramı diğer tüm yönetim tekniklerinde olduğu gibi, yerine ve zamanına göre kullanılması ve yönetilmesi gereken, böyle yapıldığında işletmelerin başarılarına katkıda bulunan bir işletmecilik tekniği olarak da tanımlamak mümkündür (Özdemir, 2010: 15). Bu yönüyle dış kaynak, hizmeti yerine getirmeyi taahhüt eden tedarikçi ile hizmeti alan kuruluş arasında gerçekleşen stratejik bir işbirliği olmaktadır (Alay ve Kızılyer, 2022:346). Ayrıca literatürde dış kaynak kullanımı ile birlikte “dış kaynaktan yararlanma”, “dışsal tedarik” ve “mal ve hizmet satın alma” gibi kavramlar da kullanılmaktadır ve hepsi de aynı anlam içeriğine sahiptir (Özbay, 2004).

1.2 Hastane İşletmeciliği ve Bu Alanda Dış Kaynak Kullanımı

Hastane işletmeleri, insan sağlığı gibi kritik bir alanla ilgilenmesi, organizasyonu önemli hale getirmektedir. İnsan sağlığının “hayati” önem taşıması, hastalıkların çeşitlenerek sayıca artması, sağlık sorununun yerellikten çıkarak küresel hale dönüşebilmesi ve ölümcül sonuçlar doğurması (ör. Covid 19) ve sağlık sektöründe teşhis ve tedavide yeni teknik / teknolojilerin gelişmesi, hastanelerin önemini daha da belirginleştirmiştir. Bu önem beraberinde sağlık harcamalarının artmasına da neden olmuştur. Menderes ve Ersoy(1993:40)’un ifade ettiği gibi hastane işletmeleri sağlık harcamalarının önemli bir bölümünü tüketen sosyo-ekonomik işletmeler haline dönüşmüştür.

Hastane işletmelerinin dış kaynak kullanım gerekçeleri, aslında tüm işletmelerin kullanma sebepleriyle benzer / örtüşmektedir. Hastane işletmeleri de dış kaynak kullanım uygulamasına gitmesinin gerekçeleri olarak; maliyetleri aşağı çekmek, riskleri paylaşmak, tedarikçi firmanın uzmanlığını hastane bünyesine transfer etmek, teknik/teknolojiyi izlemek, hizmet kalitesini ve verimliliği yükseltmek ve hastanenin organizasyonunu küçülterek işletmeyi yönetilebilir ölçeklere çekmektir (Sezer, 2009). Türkiye’de Öztürk ve Özata (2010) tarafından yapılan alan araştırmasında hastanelerin dış kaynak kullanımlarının birinci sebebi hasta memnuniyetini yükseltmek olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Baç (2019:93)’ın da ifade ettiği gibi hastane işletmeleri ülkenin kıt kaynaklarını kullanmaktadırlar ve sağlık işletmelerinin ekonomik ilkeler doğrultusunda yönlendirilmeleri gerektiği de açıktır.

Dolayısıyla hastane işletmelerinin dış kaynak kullanma uygulamasına geçmesinin en önemli sebebi *ekonomik nedenler ve kaliteli hizmet sunumu* olmak üzere iki başlıkta ifade etmek mümkündür (Kılıç ve Koç, 2016). Hastane işletmeleri yardımcı destek hizmetlerine yatırım yapmak yerine, teşhis/televi hizmetlerine yatırım yapıp daha nitelikli sağlık hizmeti sunmayı amaçlamaktadır (Yalçın, vd. 2011). Bunun stratejik yönü, yardımcı destek hizmetlerine yapılacak yatırımı nitelikli bir şekilde kısmaktır ve bu noktada dış kaynak kullanımı efektif olarak devreye girmektedir (Gözüküçük ve Çelik, 2012). Eğer hastane tüm faaliyeti kendi imkânlarıyla sürdürmeye çalışırsa, gerekli hizmetleri vermek için daha büyük çaplı maliyetlere katlanmak zorunda kalacaktır. Ancak bu faaliyet için dışarıdan hizmet alımına yönelirse, maliyetlerini önemli ölçüde indirecek ve böylelikle hizmetin sürdürülebilirliğini sağlamış olacaktır (Ömürgönülşen ve Sarıgül, 2021). Ayrıca hastane işletmeleri, hızla değişen teknik–teknolojik yeniliklere, serbest piyasa koşullarına, ortaya çıkan yasal mevzuat değişikliklerine ve dışarıdan gelebilecek her türlü belirsizliklere karşı oluşabilecek her türlü riski, dış kaynak kullanımıyla tedarikçi firmayla paylaşarak piyasa şartlarına karşı daha dirençli hale gelecektir (Kalkan, vd. 2015).

Asıl yönelim “maliyet” olmakla birlikte, dış kaynak kullanımının birden fazla gerekçelerle tercih edilme sebebinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Hastane işletmeleri dış kaynak kullanarak, kaynak israfının da önüne geçmiş olmaktadır. Mali kaynakla birlikte, insan, zaman, mekân ile ilgili kaynaklar daha verimli kullanılabilir hale gelmektedir. Örneğin Eriş (2015) tarafından yapılan araştırmada kaynakların verimli kullanılmasından dolayı yöneticilerin dış kaynak kullanımından %70,6 oranında memnun olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, dış kaynak kullanımı hastane organizasyonlarının anlamsız büyümesinin de önüne geçmektedir. Öyle ki, hastane teşkilatlanmasında yardımcı – destek hizmetleri, tıbbi hizmetleri de aşacak şekilde genişleyebildiği, bu organizasyonu yönetilemez hale getirdiği ve bu dış kaynak kullanım yöntemiyle çözülebildiği ifade edilmektedir (Koçyiğit, Kadı ve Sorucoğlu, 2019).

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1 Araştırma Amacı

Dış kaynak uygulaması, çağdaş yönetim yaklaşımlarından olup, kurumsal kalite ve verimliliğe etkisi bulunmaktadır (Bayındır, 2007:244). Bu araştırmanın genel amacı, Van İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı kamu hastanelerinde dış kaynak kullanımına karar veren yöneticilerin; dış kaynak uygulaması hakkındaki değerlendirmelerini ve bu değerlendirmelerin düzeylerini ortaya koymaktır.

2.2 Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıklar

Dış kaynak kullanımı konusunda akademik yazında birçok çalışma yapılmıştır. Dış kaynak uygulamasına yönelik çalışmaların yönetici düzeyinde olması önem arz etmektedir. Çünkü dış kaynak kullanımına karar veren, tedarikçileri değerlendirip denetleyen ve uygulamanın sonuçlarını bizzat gören kişiler yöneticilerdir.

Dolayısıyla dış kaynak kullanımı ile ilgili değerlendirmelerin Van İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı kamu hastanelerinde görev yapan yöneticiler tarafından yapılmış olması önemlidir. Ayrıca bu kapsamda Van'da ilk kez böyle bir çalışma yapılıyor olması da çalışmayı önemli kılan bir başka özelliktir. Bu önemle birlikte çalışma; Van İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı kamu hastanelerinde görev yapan yöneticilerle sınırlıdır.

2.3 Araştırma Soruları

Araştırma öncesinde dış kaynak kullanımı ile ilgili literatür taraması ve okuması yapılmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan araştırma soruları yönetici görüşlerine başvurulmuştur.

- Araştırmaya katılan sağlık yöneticilerinin sosyodemografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı bilgileri nedir?
- Destek hizmet alanlarına göre dış kaynak kullanım sıklığı nasıldır?
- Tıbbi hizmet alanlarına göre dış kaynak kullanım sıklığı nasıldır?
- Dış kaynak kullanım tercihlerine ilişkin yönetici değerlendirmeleri nasıldır?
- Dış kaynaktan yararlanmanın kalite ve verimlilik açısından yönetici değerlendirmeleri nasıldır?
- Dış kaynaktan yararlanmanın risklerine ilişkin yönetici değerlendirmeleri nasıldır?
- Dış kaynak kullanımında tedarikçiden memnuniyet düzeyi nasıldır?
- Dış kaynak kullanımında tedarikçiyle yaşanan problem düzeyi nasıldır?
- Dış kaynak kullanım tercihi demografik değişkenlere göre farklılık oluşturmakta mıdır?
- Dış kaynak kullanım alanları ile dış kaynak kullanımına ilişkin değerlendirmeler arasındaki ilişki düzeyi ve yönü nasıldır?

2.4 Araştırmanın Evreni ve Örneklem

İl sağlık müdürlüğüne bağlı hastane ve ağız diş sağlığı merkezlerinde sözleşmeli ve bakanlık onaylı yönetici kapsamında **toplam 57 yönetici** bulunmakta olup, araştırmanın evrenini 57 yönetici oluşturmaktadır. İstatistiksel olarak anlamlı ve kabul edilebilir örneklem büyüklüğü 30'dur (Üstün, 2018:62). Güç Analiz programına göre (G*Power 3.1.9.7) yapılan örnekleme büyüklüğü hesaplamasına göre; [tail(s):two, effect size dz:0.5, α errprob.0.05, power(1-beta err prob):0.85] olması gereken örneklem büyüklüğü 38 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada evrenin tamamına (57 yönetici) soru formları gönderilmiş ve 41 yöneticinin görüşüne başvurulmuştur. Dolayısıyla araştırmanın örneklem büyüklüğü 41'dir. Örneklem büyüklüğü olan 41 sayısı ise gerek olması gereken minimum rakam olan 30'dan gerekse güç analiz programı tarafından hesaplanan 38 değerinden yüksektir.

2.5 Bulgular

2.5.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Ankete katılan yöneticilerin; cinsiyet, yaş, mesleki deneyim süresi (yıl), yönetici olarak deneyim süresi (yıl), eğitim, sağlıkla ilgili eğitimi gibi bilgilere ilişkin veriler tanımlayıcı düzeyde analiz edilmiştir (Tablo-2).

Tablo-2: Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Betimsel İstatistik

<i>Değişkenler</i>	<i>Kategoriler</i>	<i>Sıklık</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Erkek	38	92,7%
	Kadın	3	7,3%
	<i>Toplam</i>	<i>41</i>	<i>100,0%</i>
Eğitim durumu	Doktora	3	7,3%
	Lisans	24	58,5%
	Yüksek Lisans	14	34,1%
	<i>Toplam</i>	<i>41</i>	<i>100,0%</i>
Sağlık bölümünden mezuniyet durumu	Lisans	25	61,0%
	Önlisans	4	9,8%
	Sağlık bölümünden mezun değilim	12	29,3%
	<i>Toplam</i>	<i>41</i>	<i>100,0%</i>
Görev	Başhekim	10	24,4%
	Başhekim Yardımcısı	4	9,8%
	İdari ve Mali İşler Müdür Yardımcısı	10	24,4%
	İdari ve Mali İşler Müdürü	10	24,4%
	Kalite ve Destek Hizmetleri Müdürü	1	2,4%
	Sağlık Bakım Hizmetleri Müdür Yardımcısı	1	2,4%
	Sağlık Bakım Hizmetleri Müdürü	3	7,3%
	Teknik Hizmetler Müdür Yardımcısı	1	2,4%
	Teknik Hizmetler Müdürü	1	2,4%
	<i>Toplam</i>	<i>41</i>	<i>100,0%</i>
Hangi sağlık kuruluşunda görev yaptığı	Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	4	9,8%
	Devlet Hastanesi	23	56,1%
	Eğitim ve Araştırma Hastanesi	14	34,1%
	<i>Toplam</i>	<i>41</i>	<i>100,0%</i>

Ankete katılanların (N=41); %93'ü erkek, %7'si kadındır ve katılımcıların %59'u lisans, %34'ü yüksek lisans ve %7'si doktora eğitim düzeyindedir. Sağlık kuruluşunda görev yapanların çoğunluğunun erkek ve eğitim düzeyinin lisans ve üstü olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların %71'i bir sağlık bölümünden mezunken, %29'u sağlık biriminden mezun olmadığı görülmektedir. Ankete 10'ar (%24,4) kişi olmak üzere Başhekim, İdari ve Mali İşler Müdürü ve İdari ve Mali İşler Müdür Yardımcısı; 1'er (%2,4) kişi olmak üzere Kalite ve Destek Hizmetleri Müdürü, Sağlık Bakım Hizmetleri Müdür Yardımcısı, Teknik Hizmetler Müdürü ve Teknik Hizmetler Müdür yardımcısı; 4 (%9) Başhekim Yardımcısı ve 3 (%7,3) Sağlık Bakım Hizmetler Müdürü katılmıştır. Araştırmaya katılanların görev pozisyonları, dış kaynak kullanımıyla doğrudan ilişkili kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılanların 4'ü (%9,8) Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinde, 14'ü (%34,1)

Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama

Eğitim ve Araştırma Hastanesinde, 23'ü (%34,1) Devlet Hastanesinde görev yapmaktadır. Katılımcıların %80,5'i 35 yaş üzeri olup ortalama 43±8 (yıl) yaşındadır. Sağlık hizmetleri alanında %78'inin deneyimi 10 yıl üzeri (ortalama 18±9), idari hizmetler alanında ise %41,4'ünün deneyimi 10 yıl üzerinde (ortalama 9±6) olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 3-5).

2.5.2 Dış Kaynak Kullanım Alanlarına İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

Destek ve tıbbi hizmetlerde dış kaynak kullanım alanları belirlenmiş ve katılımcılara bu alanlarla ilgili olarak sağlık birimlerinde dış kaynak kullanım sıklığı sorulmuştur. Dış kaynak kullanım alanlarıyla ilgili katılımcı görüşlerinin frekanslarına (sıklıklarına) ait istatistiksel bilgiler aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

2.5.2.1 Destek Hizmetlerinde Dış Kaynak Kullanım Alanlarına İlişkin Yönetici Değerlendirmeleri

Katılımcılara “Hastanenizde destek hizmetleri altında kullanılan dış kaynak türlerini ne kadar sıklıkta kullanırsınız?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar aşağıda tablolaştırılmıştır (Tablo-3).

Tablo-3: Destek Hizmetlerinde Dış Kaynak Kullanım Alanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistik

	Çok Sık		Sıklıkla		Azsıklıkla		Nadir		Hiç	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tıbbi Atık	28	68,3	9	22,0	4	9,8	-	-	-	-
Tıbbi Cihaz Bakım	23	56,1	14	34,1	4	9,8	-	-	-	-
Haşere	28	68,3	6	14,6	6	14,6	1	2,4	-	-
Telekomünikasyon	26	63,4	11	26,8	2	4,9	2	4,9	-	-
Hemodiyaliz	26	63,4	7	17,1	4	9,8	2	4,9	2	4,9
Bilgi İşlem	24	58,5	8	19,5	5	12,2	1	2,4	3	7,3
Kafeterya	22	53,7	9	22,0	6	14,6	-	-	4	9,8
Araç Şoför	16	39,0	13	31,7	7	17,1	1	2,4	4	9,8
Bina Bakım	13	31,7	14	34,1	6	14,6	4	9,8	4	9,8
Teknik Bakım	14	34,1	10	24,4	9	22,0	4	9,8	4	9,8
Yemek Hizmet	16	39,0	7	17,1	5	12,2	1	2,4	12	29,3
Çamaşırhane	10	24,4	6	14,6	7	17,1	2	4,9	16	39,0
Peyzaj	3	7,3	8	19,5	15	36,6	5	12,2	10	24,4
Diğer Hizmetler	12	29,3	8	19,5	15	36,6	5	12,2	1	2,4

Destek hizmetleriyle ilgili dış kaynak kullanım alanlarının tamamı ile ilgili olarak ve tüm alanlarda %55'in üstünde dış kaynak uygulamasının / hizmet alımının yapıldığı katılımcıların değerlendirmelerinden anlaşılmaktadır. Bulgulardan, Tıbbi Atık, Tıbbi Cihaz Bakımı alanlarında büyük oranlarda (%100); Haşere (%97), Telekomünikasyon (%95,1), Hemodiyaliz ve Kafeterya (%90,3), Bilgi İşlem (%90,2) alanlarında **%90'nın üstünde** dış kaynak kullanımının olduğu

görülmektedir. Araç-Şoför (%87,8), Teknik Bakım (%80,5) ve Bina Bakım (%80,4) alanlarında ise **%80 -%90 arasında** dış kaynak kullanımı vardır. Yemekhane (%68,3), Peyzaj (%63,4) ve Çamaşırhane (%56,1) alanlarında ise **%55-%70** arasında dış kaynak uygulamasının gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Özetle katılımcıların değerlendirmelerinden %90'nın üstünde olan destek hizmetlerindeki dış kaynak kullanım alanları; *tıbbi atık, tıbbi cihaz, haşere, telekomünikasyon, hemodiyaliz, bilgi işlem* ile ilgili hizmetler; kullanım oranı %80-%90 aralığında olan *araç-şoför, bina bakımı, teknik bakım* ile ilgili hizmetler ve kullanım oranı %55-%70 aralığında olan *yemekhane, çamaşırhane ve peyzaj* hizmetler ile ilgili olarak dış kaynak kullanımı uygulandığı saptanmıştır.

2.5.2.2 Tıbbi Hizmetlerde Dış Kaynak Kullanım Alanlarına İlişkin Yönetici Değerlendirmeleri

Katılımcılara “*Hastanenizde tıbbi hizmetleri altında kullanılan dış kaynak türlerini ne kadar sıklıkta kullanırsınız?*” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar aşağıda tablolaştırılmıştır (Tablo-4).

Tablo-4: Tıbbi Hizmetlerde Dış Kaynak Kullanım Alanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistik

	Çok Sık		Sıklıkla		Azsıklıkla		Nadir		Hiç	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>Biyokimya</i>	30	73,2	5	12,2	4	9,8	1	2,4	1	2,4
<i>Mikrobiyoloji</i>	20	48,8	7	17,1	7	17,1	1	2,4	6	14,6
<i>MR</i>	12	29,3	11	26,8	9	22,0	-	-	9	22,0
<i>Dış Protez</i>	6	14,6	6	14,6	12	29,3	2	4,9	15	36,6
<i>Nükleer Tıp</i>	6	14,6	5	12,2	12	29,3	1	2,4	17	41,5
<i>Patoloji</i>	8	19,5	1	2,4	14	34,1	1	2,4	17	41,5
<i>Kemoterapi</i>	7	17,1	3	7,3	11	26,8	1	2,4	19	46,3
<i>Diğer</i>	6	14,6	5	12,2	15	36,6	7	17,1	8	19,5

Literatürde bahsedilen tıbbi hizmetle ilgili dış kaynak kullanım alanlarının tamamı ile ilgili olarak ve tüm alanlarda %50'in üstünde dış kaynak uygulamasının / hizmet alımının yapıldığı katılımcıların değerlendirmelerinden anlaşılmaktadır. Bulgulardan; *Biyokimya* (% 95,2); *Mikrobiyoloji* (%83), *MR* (%78,1) alanlarında oransal olarak %78-%96 arasında dış kaynak kullanımının olduğu görülmektedir. *Dış protez* (%58,5), *Nükleer Tıp* (%56,1), *Patoloji* (%56), *Kemoterapi* (%51,2) alanlarında ise %50-%60 arasında dış kaynak kullanımı vardır. Özetle katılımcıların değerlendirmelerinden kullanım oranı %78-%96 aralığında *biyokimya, mikrobiyoloji ve MR* alanlarında; kullanım oranı %50-%60 aralığında ise *dış protez, nükleer tıp, patoloji ve kemoterapi* alanlarında dış kaynak kullanımı uygulandığı saptanmıştır

2.5.3 Dış Kaynak Kullanım Tercihine İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

Kamu kurum ve kuruluşlarının dış kaynak kullanım tercihleri/gerekçeleri saptanmış ve bunlar ifade şekline getirilerek sağlık yöneticilerine bu önermelere katılım düzeyleri sorulmuştur. Aşağıdaki

Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama

tablolarda bu önermelere katılım düzeylerine ilişkin istatistiksel bilgiler ve bunların yorumları bulunmaktadır.

Tablo-5: Dış Kaynak Kullanım Tercihine İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

ÖNERMELER	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
1) Maliyetleri düşürerek tasarruf sağlamak için dış kaynak kullanılmaktadır.	1	2,4	0	0	11	26,8	10	24,4	19	46,3
2) İdari işlerin büyüklüğünü sınırlamak için dış kaynak kullanılmaktadır.	3	7,3	1	2,4	19	46,3	13	31,7	5	12,2
3) Bir Hizmeti Sunmak İçin Gereken Tesis ve Ekipmanların Yaratacağı Dolaylı Maliyetlerden Kaçınmak İçin Dış Kaynak Kullanılmaktadır İfadesine Katılım	1	2,4	13	31,7	12	29,3	15	36,6	1	2,4
4) Kuruma esneklik kazandırmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	4	9,8	5	12,2	9	22	11	26,8	12	29,3
5) Günlük yönetim problemlerinden kurtulmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	6	14,6	5	12,2	8	19,5	14	34,1	8	19,5
6) Hasta memnuniyetini artırmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	1	2,4	6	14,6	9	22	25	61	1	2,4
7) Hizmet Kalitesini Artırmak İçin Dış Kaynak Kullanılmaktadır İfadesine Katılım Düzeyi	0	0	6	14,6	12	29,3	23	56,1	6	14,6
8) Kurum personelinin sayısal yetersizliğini gidermek için dış kaynak kullanılmaktadır.	1	2,4	1	2,4	9	22	10	24,4	20	48,8
9) Daha verimli hizmet üretmek için dış kaynak kullanılmaktadır.	0	0	0	0	8	19,5	12	29,3	21	51,2
10) Etkili bir kontrol ve denetim sistemi kurmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	1	2,4	12	29,3	9	22	19	46,3	1	2,4
11) Temel faaliyet alanı olan hasta bakım faaliyetlerine daha fazla zaman ayırabilmeyi sağlamak için dış kaynak kullanılmaktadır.	2	4,9	4	9,8	4	9,8	15	36,6	16	39
12) Tedarikçiler arasındaki rekabetten yararlanmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	3	7,3	4	9,8	3	7,3	13	31,7	18	43,9
13) Kendi grubu içindeki hastaneler arasında imajını güçlendirmek ve tercih edilmek için dış kaynak kullanılmaktadır.	4	9,8	2	4,9	7	17,1	11	26,8	17	41,5
14) Teknolojik yeniliklere ayak uydurmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	5	12,2	3	7,3	12	29,3	21	51,2	5	12,2
15) Tedarikçilerin hizmete özgü uzmanlıklarından yararlanmak için dış kaynak kullanılmaktadır.	1	2,4	4	9,8	5	12,2	11	26,8	20	48,8
16) Sağlık kuruluşunun bulunduğu gruptan, bir üst gruba geçmesine katkı sağlamak için dış kaynak kullanılmaktadır.	5	12,2	3	7,3	6	14,6	11	26,8	16	39

Tabloya (Tablo:5) göre 9. önermeye “ Daha verimli hizmet üretmek için dış kaynak kullanılmaktadır.” cümlesine yöneticilerin %80,5 oranında; 11. önermeye “ Temel faaliyet alanı olan hasta bakım faaliyetlerine daha fazla zaman ayırabilmeyi sağlamak için dış kaynak kullanılmaktadır.” cümlesine, 12. önermeye “Tedarikçiler arasındaki rekabetten yararlanmak için dış kaynak kullanılmaktadır.” cümlesine ve 15. önermeye “ Tedarikçilerin hizmete özgü uzmanlıklarından

yararlanmak için dış kaynak kullanılmaktadır. “cümlesine %75,6 oranında **yöneticilerin büyük bir oranda katıldığı tespit edilmiştir.**

Aşağıdaki kompozit tabloda (Tablo-6), yöneticilerin dış kaynak kullanım tercihine ilişkin geliştirilen her bir önermeye ilişkin 5’li ölçek üzerinden yaptığı değerlendirmelerin ortalamalarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Dış kaynak kullanım tercihleri açısından yöneticilerin yaptığı değerlendirmelerin ortalamaları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Tablo-6: Dış Kaynak Kullanım Tercihine İlişkin Katılımcı Değerlendirmelerinin Ortalamaları

	\bar{x}	Önerme Sıralaması
Hasta memnuniyetini arttırmak	4,415	6
Hizmet kalitesini yükseltmek	4,415	7
Daha verimli hizmet üretmek	4,317	9
Teknolojik yeniliklere ayak uydurmak	4,195	14
Kurum personelinin sayısal yetersizliğini gidermek	4,146	8
Maliyetleri düşürerek tasarruf sağlamak	4,122	1
Etkili bir kontrol ve denetim sistemi kurmak	4,122	10
Tedarikçilerin hizmete özgü uzmanlıklarından yararlanmak	4,098	15
Bir hizmeti sunmak için gereken tesis ve ekipmanların yaratacağı dolaylı maliyetlerden kaçınmak	3,976	3
Temel faaliyet alanı olan hasta bakım faaliyetlerine daha fazla zaman ayırabilmeyi sağlamak	3,951	11
Tedarikçiler arasındaki rekabetten yararlanmak	3,951	12
Kendi grubu içindeki hastaneler arasında imajını güçlendirmek ve tercih edilmek	3,854	13
Sağlık kuruluşunun bulunduğu gruptan, bir üst gruba geçmesine katkı sağlamak	3,732	16
Kuruma esneklik kazandırmak	3,537	4
İdari işlerin büyüklüğünü sınırlamak	3,390	2
Günlük yönetim problemlerinden kurtulmak	3,317	5

Tabloda dış kaynak kullanımının sağlık birimlerinde dış kaynak kullanım tercihi yönetici değerlendirmelerinden en yüksek ortalamalara sahip önermelerin; *hasta memnuniyetini artırmak* (6. önerme), *hizmet kalitesini yükseltmek* (7.önerme) ve *daha verimli hizmet üretmek* (9.önerme) olduğu anlaşılmaktadır. Diğer önermelere göre nispeten daha az ortalama alan ve sıralamada sonda olan iki cümle ise *idari işlerin büyüklüğünü sınırlamak* (2.önerme) ve *günlük yönetim problemlerinden kurtulmak* (5.önerme) olmuştur.

2.5.3 Dış Kaynaktan Yararlanmanın Kalite ve Verimlilik Açısından Katılımcı Değerlendirmeleri

Dış kaynaktan yararlanmanın kalite ve verimlilik gerekçeleri ifade şekline getirilerek sağlık yöneticilerine bu önermelere katılım düzeyleri sorulmuştur. Aşağıdaki tablolarda bu önermelere katılım düzeylerine ilişkin istatistiksel bilgiler ve bunların yorumları bulunmaktadır.

Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama

Tablo-7: Dış Kaynaktan Yararlanmanın Kalite ve Verimlilik Açısından Katılımcı Değerlendirmeleri

ÖNERMELER	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
1) Finansal tasarruf sağlar	0	0	9	22	11	26,8	20	48,8	1	2,4
2) Hizmet üretim maliyetlerinde azalma sağlar.	0	0	0	0	9	22	13	31,7	19	46,3
3) Sağlık kuruluşumuzun hizmet kalitesini artırır.	0	0	0	0	6	14,6	12	29,3	23	56,1
4) Sağlık kuruluşumuzun verimlilik düzeyini artırır.	2	4,9	0	0	6	14,6	12	29,3	21	51,2
5) Dış kaynaklardan yararlanılan alanlarda kurumun yeteneklerini artırır.	1	2,4	10	24,4	10	24,4	20	48,8	1	2,4
6) Sağlık kuruluşumuzun asıl faaliyet alanı olan sağlık hizmetlerine daha fazla odaklanmayı sağlar.	1	2,4	1	2,4	7	17,1	16	39	16	39
7) Kurumda kalifiye personel sayısına katkı sağlar	2	4,9	3	7,3	10	24,4	10	24,4	16	39
8) Hasta memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır.	0	0	0	0	7	17,1	13	31,7	21	51,2
9) Günümüz inovasyonlarına ayak uydurmayı kolaylaştırır	2	4,9			6	14,6	9	22	24	58,5
10) Kaliteli ve verimli hizmet sunumu sağlar.	0	0	0	0	7	17,1	12	29,3	22	53,7
11) Tedarikçilerin vermiş olduğu teknik eğitimler ile personelin teknik bazda eğitim ihtiyacı karşılanır.	1	2,4	8	19,5	14	34,1	18	43,9	1	2,4
12) Hastane yönetim işini kolaylaştırır.	1	2,4	1	2,4	5	12,2	12	29,3	22	53,7
13) Çalışan memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır.	2	4,9	2	4,9	4	9,8	14	34,1	19	46,3
14) Dış kaynak kullanımı iş bölümlemede uzmanlaşmaya götürür.	2	4,9	2	4,9	8	19,5	13	31,7	16	39
15) Dış kaynak kullanımı kalifiye personel ihtiyacınıza katkı sağlar.	0	0	2	4,9	7	17,1	14	34,1	18	43,9
16) Tedarikçiler ile yapılan sözleşmeler sonucunda belirlenen periyotlarda etkili bir kontrol ve denetim sistemi sağlar.	0	0	0	0	9	22	14	34,1	18	43,9

Tabloya (Tablo:7) göre 3. önermeye “Sağlık kuruluşumuzun hizmet kalitesini artırır.” cümlesine yöneticilerin %85,4 oranında, 10. önermeye “Kaliteli ve verimli hizmet sunumu sağlar.” İle 12. Önerme “Hastane yönetim işini kolaylaştırır. “ cümlesine yöneticilerin %83 oranında, 8. önermeye “Hasta memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır.” cümlesine yöneticilerin %82,9 oranında **yöneticilerin büyük bir oranda katıldığı tespit edilmiştir.**

Aşağıdaki kompozit tabloda (Tablo-8), yöneticilerin her bir önermeye ilişkin 5'li ölçek üzerinden yaptığı değerlendirmelerinin ortalamalarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Dış kaynak kullanımının kalite ve verimlilik açısından yöneticilerin yaptığı değerlendirmelerin ortalamaları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Tablo-8: Dış Kaynak Kullanımının Kalite ve Verimlilik Açısından Katılımcı Değerlendirmelerinin Ortalamaları

	\bar{x}	Önerme Sıralaması
Sağlık kuruluşumuzun hizmet kalitesini artırır.	4,415	3
Kaliteli ve verimli hizmet sunumu sağlar.	4,366	10
Hasta memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır.	4,341	8
Günümüz inovasyonlarına ayak uydurmayı kolaylaştırır	4,293	9
Hastane yönetim işini kolaylaştırır.	4,293	12
Sağlık kuruluşumuzun verimlilik düzeyini artırır.	4,268	4
Hizmet üretim maliyetlerinde azalma sağlar.	4,244	2
Finansal tasarruf sağlar	4,220	1
Tedarikçiler ile yapılan sözleşmeler sonucunda belirlenen periyotlarda etkili bir kontrol ve denetim sistemi sağlar.	4,220	16
Dış kaynaklardan yararlanılan alanlarda kurumun yeteneklerini artırır.	4,195	5
Dış kaynak kullanımı kalifiye personel ihtiyacınıza katkı sağlar.	4,171	15
Tedarikçilerin vermiş olduğu teknik eğitimler ile personelin teknik bazda eğitim ihtiyacı karşılanır.	4,171	11
Çalışan memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır.	4,122	13
Sağlık kuruluşumuzun asıl faaliyet alanı olan sağlık hizmetlerine daha fazla odaklanmayı sağlar.	4,098	6
Dış kaynak kullanımı iş bölümlemede uzmanlaşmaya götürür.	3,951	14
Kurumda kalifiye personel sayısına katkı sağlar.	3,854	7

Tabloda dış kaynak kullanımının sağlık birimlerinde kalite ve verimliliğe olan etkisine yönelik yönetici değerlendirmelerinden ortalamaları en yüksek olan önermelerin; *sağlık kuruluşumuzun hizmet kalitesini artırır* (3. önerme), *kaliteli ve verimli hizmet sunumu sağlar* (10.önerme) ve *hasta memnuniyetini artırıcı bir etkisi vardır* (8.önerme) olduğu anlaşılmaktadır. Diğer önermelere göre nispeten daha az ortalama alan ve sıralamada sonda olan iki cümle ise *dış kaynak kullanımı iş bölümlemede uzmanlaşmaya götürür* (14.önerme) ve *kurumda kalifiye personel sayısına katkı sağlar* (7.önerme) olmuştur.

2.5.4 Dış Kaynaktan Yararlanmanın Risklerine İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

Firmaların-kamu kurum ve kuruluşlarının dış kaynak kullanım riskleri saptanmış ve bunlar ifade şekline getirilerek sağlık yöneticilerine bu önermelere katılım düzeyleri sorulmuştur. Aşağıdaki

Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama

tablolarda bu önermelere katılım düzeylerine ilişkin istatistiksel bilgiler ve bunların yorumları bulunmaktadır.

Tablo-9: Dış Kaynaktan Yararlanmanın Risklerine İlişkin Katılımcı Değerlendirmeleri

ÖNERMELER	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
1) Tedarikçiden kaynaklanan bilgi güvenliğine yönelik tehditler	0	0	2	4,9	14	34,1	14	34,1	11	26,8
2) Tedarikçiye bağımlı hale gelme	0	0	4	9,8	10	24,4	15	36,6	12	29,3
3) Tedarikçi tarafından sunulan hizmetlerde denetimin zorluğu	2	4,9	4	9,8	14	34,1	13	31,7	8	19,5
4) Kurumsal bilgi ve kontrolün kaybı	3	7,3	6	14,6	10	24,4	15	36,6	7	17,1
5) İnsan kaynakları yönetimi işlevlerinde iki başlılığın olması	4	9,8	7	17,1	14	34,1	12	29,3	4	9,8
6) Kurum ve tedarikçiye bağlı personelin ortak yürüttüğü çalışmalarda tansiyonun yükselmesi	3	7,3	7	17,1	15	36,6	11	26,8	5	12,2
7) Seçilen tedarikçinin finansal istikrarsızlığı	2	4,9	3	7,3	16	39	12	29,3	8	19,5
8) Öngörülemeyen maliyetlerin ortaya çıkması	2	4,9	2	4,9	10	24,4	22	53,7	5	12,2
9) Kurum personeli tarafından gösterilen örgütsel dirençle karşılaşma	3	7,3	8	19,5	13	31,7	9	22	8	19,5
10) Tedarikçinin, kuruma ait fikirleri, kurumla rekabet edecek bir ürün ya da hizmet yaratmada kullanması	3	7,3	6	14,6	14	34,1	10	24,4	8	19,5
11) İstenen mal veya hizmetin tedarikçi tarafından zamanında teslim edilememesi	2	4,9	4	9,8	17	41,5	11	26,8	7	17
12) Tedarikçinin sunduğu ürün ya da hizmetin kurumun isteklerini karşılayamaması	1	2,4	5	12,2	15	36,6	14	34,1	6	14,6
13) Tedarikçi personeli ile kurum personeli arasında işle ilgili anlaşmazlıklar yaşanması	1	2,4	6	14,6	15	36,6	11	26,8	8	19,5
14) Tedarikçiden kaynaklı sebeplerden ötürü hastane imajının zedelenmesi	1	2,4	6	14,6	16	39	10	24,4	8	19,5
15) Tedarikçinin hizmet faturalarını şişirmesi	3	7,3	10	24,4	13	31,7	9	22	6	14,6

Tablo:8'e göre 8. önermeye "Öngörülemeyen maliyetlerin ortaya çıkması" İle 2. önerme "Tedarikçiye bağımlı hale gelme." cümlesine yöneticilerin %65,9 oranında, 1. önermeye "Tedarikçiden kaynaklanan bilgi güvenliğine yönelik tehditler" cümlesine yöneticilerin %60,9 oranında **yöneticilerin katıldığı tespit edilmiştir.**

Aşağıdaki kompozit tabloda, yöneticilerin her bir önermeye ilişkin 5'li ölçek üzerinden yaptığı değerlendirmelerinin ortalamalarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Dış kaynak kullanımının risklerine ilişkin yöneticiler tarafından yapılan değerlendirmelerin ortalamaları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Tablo-9: Dış Kaynak Kullanım Risklerine İlişkin Katılımcı Değerlendirmelerinin Ortalamaları

	\bar{x}	Önerme Sıralaması
Tedarikçiye bağımlı hale gelme	3,85	2
Tedarikçiden kaynaklanan bilgi güvenliğine yönelik tehditler	3,83	1
Öngörülemeyen maliyetlerin ortaya çıkması	3,63	8
Seçilen tedarikçinin finansal istikrarsızlığı	3,51	7
Tedarikçi tarafından sunulan hizmetlerde denetimin zorluğu	3,51	3
Tedarikçi personeli ile kurum personeli arasında işle ilgili anlaşmazlıklar yaşanması	3,46	13
Tedarikçinin sunduğu ürün ya da hizmetin kurumun isteklerini karşılamaması	3,46	12
Tedarikçiden kaynaklı sebeplerden ötürü hastane imajının zedelenmesi	3,44	14
Kurumsal bilgi ve kontrolün kaybı	3,41	4
İstenen mal veya hizmetin tedarikçi tarafından zamanında teslim edilememesi	3,41	11
Tedarikçinin, kuruma ait fikirleri, kurumla rekabet edecek bir ürün ya da hizmet yaratmada kullanması	3,34	10
Kurum personeli tarafından gösterilen örgütsel dirençle karşılaşma	3,27	9
Kurum ve tedarikçiye bağlı personelin ortak yürüttüğü çalışmalarda tansiyonun yükselmesi	3,20	6
İnsan kaynakları yönetimi işlevlerinde iki başlılığın olması	3,12	5
Tedarikçinin hizmet faturalarını şişirmesi	3,12	15

Tabloda dış kaynak kullanımının sağlık birimlerindeki risklerine yönelik yönetici değerlendirmelerinden ortalamaları en yüksek olan önermelerin *tedarikçiye bağımlı hale gelme* (2.önerme), *tedarikçiden kaynaklanan bilgi güvenliğine yönelik tehditler* (1.önerme) ve *öngörülmeleyen maliyetlerin ortaya çıkması* (8.önerme) olduğu anlaşılmıştır. Yöneticilerin diğer risklere göre daha düşük risk olarak değerlendirdiği konular ise *insan kaynakları yönetimi işlevlerinde iki başlılığın olması* (5.önerme) ve *tedarikçinin hizmet faturalarını şişirmesi* (15.önerme) olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Sanayi devriminden sonra endüstride ve ticarete sınır tanımayan gelişmeler yaşanmıştır (Özdoğan, 2017). Bu beraberinde rekabeti getirmiş ve kuruluşlar / işletmeler varlıklarını devam ettirmek için farklı arayışlar içerisine girmişlerdir (Tanyeri ve Fırat, 2005). Kaliteli ürünü ve/veya hizmeti üretmekle birlikte, bunların daha az maliyet ve daha çok kârlılıkla (yüksek verimlilikle) nasıl yapılacağı önemli bir soru olmuştur (Toprak, 2005). Buna cevap üretmek için birçok yaklaşım / teori geliştirilmiştir ve bu yaklaşımlardan birisi de dış kaynak kullanım yöntemidir (Tan, 2002).

Gerek özel sektörde gerekse kamu sektöründe dış kaynak kullanımı gittikçe yaygınlaşan bir olgudur (Dalgıç, 2013). Bir kamu kuruluşu olan ve toplumun en önemli ihtiyacı olan sağlık

gereksinimini karşılamak için teşkilatlanmış olan sağlık sektöründe de dış kaynak kullanımı her geçen gün artan bir ivmeyle kendisine uygulama alanı bulan bir yaklaşımdır (Kaya, 2021).

Bu çalışmada, Van İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı kamu hastanelerindeki ve ağız diş sağlığı merkezlerindeki dış kaynak kullanımına odaklanılmıştır. Van İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı kamu hastanelerinde dış kaynak kullanımına karar veren yöneticilerin, dış kaynak uygulaması hakkındaki değerlendirmelerini analiz etmek amacıyla araştırma yöntemi geliştirilmiştir. Araştırmanın yöneticilerin değerlendirmesine odaklanması, dış kaynak kullanımına, uygulanmasına, denetlenip değerlendirilmesine karar veren mekanizmanın yöneticiler olmasındandır.

Araştırma nicel metodolojiye uygun olarak yürütülmüş ve anket tekniğiyle veri toplanmıştır. Van il sağlık müdürlüğüne bağlı hastaneler ve ağız diş sağlığı merkezlerinde sözleşmeli ve bakanlık onaylı yöneticilerin tamamına (57 kişi) anket formu ulaştırılmıştır. Anketi 41 yönetici doldurmuş ve analizler 41 kişinin dış kaynak hakkındaki değerlendirmelerinden oluşmuştur.

Dış kaynak alanında yapılan literatür taramasıyla elde edilen dış kaynak kullanım alanları sağlık birimleri için destek hizmetleri dış kaynak kullanım alanları ve tedavi hizmetleri dış kaynak kullanım alanları olmak üzere iki başlıkta araştırılmıştır. Literatürden elde edilen 14 dış kaynak kullanım alanının hepsinin destek hizmetlerinde kullanıldığı yönetici değerlendirmelerinden ortaya çıkmıştır. %90'nın üstünde olan destek hizmetlerindeki dış kaynak kullanım alanları; *tıbbi atık, tıbbi cihaz, haşere, telekomünikasyon, hemodiyaliz, bilgi işlem* ile ilgili hizmetler; kullanım oranı %80-%90 aralığında olan *araç-şoför, bina bakımı, teknik bakım* ile ilgili hizmetler ve kullanım oranı %55-%70 aralığında olan *yemekhane, çamaşırhane ve peyzaj* hizmetler ile ilgili olarak dış kaynak kullanımı uygulandığı saptanmıştır. Diğer hizmet alanlarına göre daha az kullanılan *yemekhane, çamaşırhane ve peyzaj* hizmetleri hastanelerin kendi bünyesinde ve kendi imkanlarıyla gerçekleştirdiği alanlar olduğu için oransal olarak düşük dış kaynak kullanımı çıktığı değerlendirilebilir.

Literatürden tıbbi hizmetler alanında 8 dış kaynak kullanımı alanı belirlenmiştir. Kullanım oranı %78-%96 aralığında biyokimya, mikrobiyoloji ve MR hizmetlerinde; kullanım oranı %50-%60 aralığında ise diş protez, nükleer tıp, patoloji ve kemoterapi hizmetlerinde dış kaynak kullanımı uygulandığı saptanmıştır. Tıbbi hizmetlerde 8, destek hizmetlerde 14 dış kaynak kullanım alanı vardır. Ayrıca tıbbi hizmetlerdeki dış destek kullanım oranı, destek hizmetlerine göre daha düşük çıkmıştır. Çünkü dış kaynak kullanımı; firmaların / kurumların esas işlere, kuruluş amacına ve temel konulara odaklanabilmek için uyguladığı bir yöntemdir (Yılmaz, 2013). Sağlık kurumlarının esas işi de tıbbi hizmetler olduğundan, araştırmada ortaya çıkan bulgular dış kaynağın amacına uygun olarak kullanıldığını ortaya koyar niteliktedir. Tıbbi hizmetler alanında da yine esas işi (teşhis / tedavi) destekleyecek özellikteki hizmetlerde dış kaynaklardan yararlanıldığı saptanmıştır. *Biyokimya, mikrobiyoloji laboratuvar, MR, diş protez, patoloji, nükleer tıp ve kemoterapi* alanlarında tıbbi hizmetlerde dış kaynak kullanımına gidildiği bulgulanmıştır.

Dış kaynak kullanımının Van İl Sağlık Müdürlüğüne bağlı hastanelerde ve ağız dış sağlığı merkezlerinde destek ve tıbbi hizmet alanlarının ikisinde kullanıldığı ancak doğal olarak destek hizmet alanlarında daha fazla alanda / sayıda tercih edildiği anlaşılmaktadır. Sağlık yöneticilerinin dış kaynak tercihi / gerekçeleri ve dış kaynağa ilişkin risklerle ilgili literatür bilgisiyle araştırmadan elde edilen bilgiler tamamen örtüştüğü tespit edilmiştir. Yöneticilerin dış kaynak kullanım tercihleri ile dış kaynakla ilgili risk değerlendirmesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($r=,247$, $p>,05$), ancak dış kaynak kullanım tercihleri ile kalite ve verimlilik değerlendirmesi arasında kuvvetli ve pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır ($r=,810$, $p<,05$). Bu ise, sağlık alanında dış kaynak kullanımına dair yönetici algısının pozitif yönde olduğunu ve dış kaynak kullanımının verimlilik ile güçlü bir ilişkisinin varlığın ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda şu öneriler geliştirilmiştir:

- Yönetici değerlendirmelerinden sağlık sektöründe dış kaynak kullanımını avantajları dezavantajlarından daha çok olduğu anlaşıldığından, dış kaynak kullanımını teşvik edilmelidir.
- SWOT gibi analizler yapılarak, başka hangi alanlarda dış kaynak kullanımının olabileceği araştırılmalı / ortaya konulmalıdır.
- Dış kaynak kullanımının risklerine yönelik önleyici tedbirler geliştirilmeli / alınmalıdır.
- Tedarikçi değerlendirme yöntemleri geliştirilerek, sözleşme yenileme aşamalarında rasyonel / bilimsel tedarikçi değerlendirmelerinden yararlanılmalıdır.
- Dış kaynak kullanımına ilişkin nicel ve nitel olmak üzere daha fazla bilimsel çalışma yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (2007). Toplam Kalite Yönetimi ve Örgüt İçindeki Yeri. *Selçuk İletişim*, 4(1), 159-170.
- Alay, H. K., & Kızılyer, T. (2022). Sağlık Kurumlarında Dış Kaynak Kullanımı Yoluyla Hizmet Alımı: Sistematik Bir İnceleme. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2):345-362
- Altunok, M. (2019). Hititler: Boğazköy'den Yükselen Bir Yönetim Güneşi. *Akademik Hassasiyetler*, 6(11), 147-160.
- Aragão, J. P. S., & Fontana, M. E. (2022). Outsourcing strategies in public services under budgetary constraints: analysing perceptions of public managers. *Public Organization Review*, 22(1), 61-77.

Dış Kaynak Kullanımına Dair Yöneticilerin Algılarının Değerlendirilmesi: Kamu Hastaneleri Üzerine Bir Uygulama

- Aslantekin, F., Göktaş, B., Uluşen, M., & Erdem, R. (2007). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Deneyimi: Dr. Ekrem Hayri Üstündağ Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi Örneği. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2(6), 55-71.
- Avaner, T. & Fedai, R. (2020), *Türkiye’de Sağlık Yönetimi*, Ankara: Gazi Yayınları
- Baç, A. (2019). *Tekirdağ İli Kamu Hastaneleri Genel Sekreterliğine Bağlı Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımı: Çorlu Devlet Hastanesi Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bayındır, S. (2007). Yenilik Çalışmalarında Dış Kaynak Kullanımı. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 241-250.
- Berkman, A. Ü. (2009). Amme İdaresi Dergisi’nde Yayınlanan Makaleler ve Türk Yönetim Bilimi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 25-49.
- Çam, H. (2016). İşletmelerin Dış Kaynak Kullanımını Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli Yaklaşımı ile Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(15):210-228
- Dalgıç, A. (2013). *Hizmet Sektöründe Hizmet Kalitesinin Ölçümü ve Hizmet Kalitesini Etkileyen Faktörler: Antalya’da Hizmet Kalitesi Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın:Adnan Menderes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ecerkale, K., & Kovancı, A. (2005). İnsan Kaynaklarında Dış Kaynak Kullanımı. *Journal Of Aeronautics And Space Technologies*, 2(2), 69-75.
- Eğın, R. (2009), *Dış Kaynak Kullanımı ve Yönetimi*. İstanbul: Crea
- Elhaj, S.A.M. (2019). *Hastanelerde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamaları: Ürdün Haşimi Krallığı Hastaneleri’nde Dış Kaynaklardan Yararlanma Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Eriş, H. (2015). Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımı Yöntemiyle İstihdam Edilen Personelin Performansları Hakkında Yöneticilerin Görüşleri: Şanlıurfa Örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(2), 1-13.
- Gainey, T. W., & Klaas, B. S. (2003). The Outsourcing of Training and Development: Factors Impacting Client Satisfaction. *Journal of Management*, 29(2), 207-229.
- Grover, V., Cheon, M. J., & Teng, J. T. (1996). The Effect of Service Quality and Partnership on the Outsourcing of Information Systems Functions. *Journal of Management Information Systems*, 12(4), 89-116.
- Gözüküçük, M., & Çelik, Y. (2012). Sağlık Bakanlığı Hastanelerinde Dışarıdan Sağlık Hizmeti Alımı: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(2), 1-25.

- Kalkan, M., Sökmen, A., & Bıyık, Y. (2015). Sağlık Hizmetlerinde Dış Kaynak Kullanımı: Ankara Halk Sağlığı Müdürlüğü Uygulaması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 35-56.
- Karahan, A. (2009). Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 185-199.
- Kaya, S. (2021), *Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı*, İstanbul: Ekin
- Keskin, U. (2016). Küreselleşme Karşıtı Yaklaşımların Felsefi Temelinin Yönetim Bilimleri Açısından İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 153-164.
- Kılıç, T., & Koç, Ö. (2016). Hastaneleri Dış Kaynak Kullanımına Yönelten Nedenler Üzerine Bir Araştırma. *Aydın Sağlık Dergisi*, 2(1), 59-73.
- Koçyiğit, S. Ç., Kadı, Z. & Sorucuoğlu, A. (2019). Sağlık Bakanlığı Hastanelerinin Dış Kaynaktan Yararlanma Durum Analizi: Ankara İli Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2):325-344.
- Lamminmaki, D. (2008). Accounting and the Management of Outsourcing: An Empirical Study in the Hotel Industry. *Management Accounting Research*, 19(2), 163-181.
- Menderes, M. & Ersoy, K. (1993). Genel Sistem Kuramı ve Sağlık Sistemi, Hastane Sistemi ve Hasta Bakım Alt Sistemi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*. 2: 19-53.
- Mengistu, H. S., Derseh, M. T., Zewdu, A. A., Haile, K. T., Bahiru, B., & Ambaye, A. S. (2022). Outsourcing a Means for Strengthening the Health Care Supply Chain Management: A Narrative Review. *J Alcohol Drug Depend*, 10, 366.
- Nazlıoğlu, B.,& Yar, C. E. (2016). Hastane İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımı–Maliyet İlişkisi: Literatür Taraması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 2(3), 71-80.
- Ömürgönülşen, M., & Sarıgül, S. S. (2021). Tedarik Zinciri Yönetiminde Yöneticilerin Dış Kaynak Kullanımı Konusunda Algılarının Değerlendirilmesi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (1), 17-34.
- Öz, M. (2019). *Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı ve Pazarlama Tabanlı Yetenekler Üzerine Etkisi*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Özdemir, H. Ö. (2010a). Kamu Kuruluşlarında Dış Kaynaklardan Yararlanma “Outsourcing”:(Kafkas Üniversitesi Örneği). *Akademik Bakış*, 20:1-10.
- Özer, M. A. (2007). *Yönetim Bilimi*. Ankara: Nobel

- Özgen, H., & Tatar, M. (2005). Sağlık Sektöründe Bir Verimlilik Değerlendirme Tekniği Olarak Maliyet-Etkililik Analizi ve Türkiye'de Durum, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 10(2), 109-137.
- Öztürk, Y. E., & Özata, M. (2010). *Hastanelerde Dış Kaynak Kullanımı*. İstanbul: Eğitim Kitabevi
- Pelit, E. (2007). İşletmelerde Dış Kaynak Kullanımı ve Etkinliği: Otel İşletmeleri Açısından Kavramsal Bir İnceleme. *Verimlilik Dergisi*, (3), 25-40.
- Perunović, Z., & Pedersen, J. L. (2007). Outsourcing Process and Theories. In *POMS 18th annual conference* (Vol. 10).
- Sağnak, P. (2010). *Hastane İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımının Hizmet Kalitesi ve Müşteri Tatmini Yaratılmasındaki Rolü ve Bir Pazarlama Aracı Olarak Kullanılması; GATA Hastanesinde Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: GATA/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, A. (2009). *Hastane İşletmelerinde Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Hizmet Kalitesine Etkisi ve Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tanyeri, M. & Fırat, A. (2005). Rekabet Değişkeni Olarak Dış Kaynak Kullanımı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3):268-279
- Tatari, B.(2005). *Etkili Bir Yönetim Aracı: Dış Kaynak Kullanımı*, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Tetik, N., & Ören, V. E. (2007). Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing): Antalya Yöresindeki 5 Yıldızlı Otelde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 74-86.
- Yalçın, İ., Akın, M. & Şeker, M. (2011). Kamu Hastanelerinde Dış Kaynak Kullanımı: Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 83-92.

MARKA FARKINDALIĞI VE MARKA TUTUMUNUN SATIN ALMA NİYETİ ÜZERİNE ETKİSİ: GÖZLÜK KULLANICISI OLAN TÜKETİCİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Fazıl ORHAN¹

Ayşe AKYOL²

Öz

Marka tutumu ve marka farkındalığı kavramları, içinde bulunduğumuz pazarlama şartlarında önemini her geçen gün arttıran kavramlar haline gelmiştir. Marka kavramı alınacak bir ürünü rakiplerden ayırt edebilmek ve nihayetinde satın alma kararı verebilmek maksadı ile ortaya çıkan bir işaret, terim ya da logolar şeklinde tanımlanmakla beraber marka kavramı günümüz şartlarında daha geniş anlamlar kazanmıştır. Bu kazanımlar sonucu marka bir değer olmakla beraber bir kimlik olarak görülmeye başlanmıştır. Markanın üründen bağımsız sahip olduğu farkındalık ve tüketici tutumu gerek finansal açıdan gerekse kullanıcı açısından sağladığı katma değerler yönü ile marka yönetimi içerisinde büyük öneme sahip kavramlar arasına girmiştir. Çalışmanın amacı marka farkındalığı ve marka tutumunun satın alma niyeti üzerindeki etkisini tüketici temelli bakış açısı ile ele alıp ölçülmesidir. Bu amaç kapsamında Van ilinde yaşayan 454 gözlük kullanıcısı üzerinde anket yöntemiyle araştırma yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda marka farkındalığının marka tutumu ve satın alma niyeti üzerinde bir etkisinin olduğu, marka tutumunun da satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca marka farkındalığının satın alma niyeti üzerine etkisinde marka tutumunun aracılık rolü oynadığı da görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Marka Farkındalığı, Marka Tutumu, Satın Alma Niyeti

JEL Kodları: M 31

THE EFFECT OF BRAND AWARENESS AND BRAND ATTITUDE ON PURCHASE INTENTION: A RESEARCH ON GLASS USERS

Abstract

The concepts of brand attitude and brand awareness have become concepts that increase their importance every day in the marketing conditions we are in. Although the concept of a brand is defined as a sign, term or logos that appear in order to distinguish a product from competitors and ultimately make a purchase decision, the concept of a brand has gained wider meanings in today's conditions. As a result of these achievements, the brand has started to be seen as an identity, although it is a value. Brand awareness and brand attitude, which the brand has

* “Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazarın hazırladığı *Marka Farkındalığı ve Marka Tutumunun Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Gözlük Kullanıcısı Olan Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma* isimli tezden üretilmiştir”.

¹ Uzman, fazilorhann@gmail.com, 0009-0005-7050-7370

² Prof. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, E-posta: ayseakyol@arel.edu.tr, [ORCID: 0000-0001-5170-5340](https://orcid.org/0000-0001-5170-5340)

Atf: Orhan, F., Akyol, A., (2023). Marka farkındalığı ve marka tutumunun satın alma niyeti üzerine etkisi: gözlük kullanıcısı olan tüketiciler üzerine bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 337-353.

DOI: 10.54831/vanyuuiibfd.1386677

independent of the product, have become among the concepts of great importance in brand management with the added values aspect that it provides both from a financial point of view and from a user point of view. Decatur brand awareness and brand attitude are among the concepts of great importance in brand management. The aim of the study is to evaluate and measure the effect of brand awareness and brand attitude on purchasing intention from a consumer-based perspective. Within the scope of this purpose, a survey was conducted on 454 glasses users living in Van province by survey method. As a result of the analyses conducted, it was found that brand awareness has an effect on brand attitude and purchase intention, and brand attitude also has an effect on purchase intention. In addition, it has been seen that brand attitude plays an intermediary role in the effect of brand awareness on purchasing intention.

Key Words: Brand Awareness, Brand Attitude, Purchasing Intention.

JEL Codes: M 31

1. GİRİŞ

Pazardaki rekabetin son yıllarda oldukça fazla artmasından dolayı, alışverişe konu olan ürün ve hizmet sayısı da artış göstermiş, haliyle bu ürünleri birbirinden ayırma ihtiyacı oluşmuştur. Bu sebeple firmalar hem ürünlerini diğer ürünlerden daha görünür kılmak hem de alıcıya verdikleri vaatleri yerine getirmek, ayrıca kalite düzeylerini korumak için ürünlerini markalamak zorunda kalmışlardır. İşletmelerin ürettiği malları ilk kez tüketirken herhangi bir biçimde deneme şansı olmayan alıcılar, reklamlarla veya çağımızda kullanılan kitle iletişim araçlarıyla tanıtılan bu markaları duymuşlardır. Bir marka, özünde bir işletmenin ya da ürünü üretenin kimliğini ifade eder. Marka bir isim, işaret, figür, sembol, amblem veya renk olabilir.

Amerikan Pazarlama Birliği (2023) markayı: “Bir satıcının ürünlerini ya da hizmetlerini diğer satıcıların ürün veya hizmetlerinden farklı olarak tanımlayan bir isim, terim, işaret, sembol, tasarım, şekil veya bütün bunların birleşimidir” şeklinde tanımlamaktadır.

Marka, alıcılara, hakkında fikir sahibi oldukları ürün ve hizmetleri test etmek, bunların içerisinde beğendiklerini bir daha satın almak, bunun dışında kalanları ise bir daha satın almaktan kaçınmak imkânı sunan bir pazarlama aracıdır(Murphy, 1992).

Günümüz pazarında hemen hemen bütün ürünler taklit edilmiştir. Her yeni mal, piyasaya girmesinden çok kısa bir süre sonra taklitleriyle karşı karşıya kalmaktadır(Aslankaya ve Yıldırım, 2020). Kârları yüksek olan malların rakip tarafından taklit edilmesi, işletmelerin ürünlerine bazı ek faydalar getirmelerini zorunlu kılmıştır. İşletmeler, mallarına ekledikleri bu faydaları marka kavramı alt başlığı altında bir araya getirerek kullanıcılarına takdim etmektedirler. Markalama işlemi sadece markayı ortaya koyan üretici ve / veya araçlara faydalı olmakla kalmayıp, yanı sıra kullanıcının da belirli bir ürün grubundaki seçimine ışık tutmaktadır. Marka, kullanıcının tercihinden kaynaklı kendini güvende hissetmesine sebep olabilir. Bir kullanıcının bir markaya tutkuyla bağlı olması, karşısına çıkabilecek mal ile alakalı olası riskleri minimize eder ve ürünü satın almak için harcayacağı vakti ve enerjiyi azaltabilir. Kullanıcıların ürün ve marka seçimlerini tespit edebilmek için sahip oldukları

içgüdülerin, yaklaşımların, karakterlerin ve benzer diğer niteliklerin büyük bir dikkatle incelenip, pazarlama faaliyetlerinin bu özelliklere göre planlanması ve düzenlenmesi gerekmektedir (Kim, 1990; Alagöz, 2008; Maurya ve Mishra, 2012).

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Optik ve gözlük sektörü, Türkiye’de süratle gelişen ve ilerleme kaydeden bir sektördür. Türkiye’de gözlük camı pazarı 1 Milyar TL civarında ve 7.693 optik mağazası bulunmaktadır. Göz hekimi sayısı 4.629 ve progresif (hem yakını hem uzağı gösteren) gözlük camı kullanım oranı ise yüzde 20’nin altındadır (Özen, 2022). Sağlık sektörünün bir kolu olmasına rağmen göz ve görme kalitesi ülkemizde yeterince dikkate alınmamakta, önem verilmemektedir. Kimi zaman insanlar görme bozukluğu yaşadıklarının bile farkına varamamaktadır. Sağlık sektörünün bir parçası olan optik sektörü de küreselleşme rüzgarlarından etkilenmiştir. Sosyal gelişmelerde, toplumlar arasında karşılıklı alışverişin artmasıyla ve ekonomik gelişmeyle gözlük herkesin ulaşabileceği bir nesne haline gelmiştir (Ünal, 2016). Yabancı üreticilerin Türkiye piyasasına artan ilgisi, sektörde daha geniş bir düzeyde rekabet oluşturmuştur. Gözlük sektöründe son yıllarda kaydedilen müthiş ilerleme ve rekabet, üreticilerin pazarları farklı yönleriyle ele almalarını zorunlu kılmıştır. Sektörde gözlük seçiminde etkili olan demografik kıstaslarla birlikte, kullanıcıların birbirlerinden farklı davranma sebeplerini açıklamaya çalışan sosyal, mental ve psikolojik değişkenlerin de ele alınması işletmeler için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda özellikle marka tutumunun aracılık rolünün tespit edilmesine yönelik yaklaşım sunması açısından çalışmanın alan yazına katkı sunması öngörülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Marka Farkındalığı

Marka farkındalığı, markayı hatırlamak amacıyla kullanıcıya sunulan ürün yelpazesi içinden, o markanın seçilebilme yeteneği şeklinde ifade edilmektedir (Aktuğlu, 2011: 37). Kuvvetli bir marka farkındalığı ve o markayı tanıma, marka ile ilgili oluşacak olan fikirler, duygular ve davranış biçimleri açısından öncelikli olarak oluşması gereken birincil koşuldur. Marka farkındalığı terimi, işletmelerin markalarını hedefledikleri kitlelere ve potansiyel alıcılara aktarabilmeleri bakımından çok önemlidir. Potansiyel alıcıların markaya ilişkin ilk izlenimi esas itibariyle farkındalık aşaması tamamlandıktan sonra belirlenmektedir. Bu süreçten sonra marka ile ilgili imaj konumlanmakta ve bu imaj olumluysa, hedef kitleye ilgili markanın bağlanımı gerçekleşmektedir. Bu da marka sahibi işletmelerin varmak istediği netice olan, marka sadakatine kadar yol almalarına olanak sağlamaktadır (Karpas, 2004:36-37). Marka farkındalığı, satın alma potansiyeli olan bir tüketicinin markanın belli bir ürün alt sınıfının üyesine mensup olduğunu kavraması veya bunu anımsayabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Aaker, 1991: 98). Başka bir araştırmada da marka farkındalığı kavramı, markayı tanımlamak amacıyla kullanıcıların kabiliyeti ile yansıtılan ve markanın anımsanmasına yardımcı olan bellekteki marka izi ve sembolünün kullanıcılar üzerindeki gücü şeklinde tarif edilmektedir (Keller, 1993: 3). Bu farkındalığın iki kavramsal özelliği vardır; marka hatırlama ve marka tanımadır (Rossiter, 2014). Markayı tanıma

tüketicinin markanın logo, slogan gibi unsurlarından herhangi biri gösterildiğinde markayı ne kadar çabuk tanıdığı ve ayırt ettiğidir. Marka hatırlama ise marka ile ilgili herhangi bir ipucu verildiğinde tüketicinin bir markayı ne kadar iyi hatırladığını ifade etmektedir (Keller, 1993: 4). Marka farkındalığı, tüketicinin markayı deneyimlemesine neden olan her şey (reklam, tanıtım, tanıtım, halkla ilişkiler vb.) tarafından oluşturulmaktadır(Hutter vd., 2013).

2.2. Marka Tutumu

Tutum, kişilerin çevreleri ile ilgili sürekli ortaya koyduğu beklentilerini ve inançlarını içermektedir. Bu anlamda tutumlar, şahıslara çevreyle ve kişilerle alakalı öngörü sağlamaktadır. Çünkü bireyler, oluşturdukları tutumlar vesilesi ile kendilerine özgü davranışlarda bulunmaktadır. Böylece bireyler, tutumlar vasıtası ile belirli olaylara belirli tepkiler vererek hayatlarını kolaylaştıracak davranışlar gösterirler (Sherif & Sherif, 1996: 12). Marka tutumu kişinin kanaatlere veya ortamlara karşı pozitif veya negatif tutumları olarak değerlendirilmektedir (Odabaşı & Barış, 2012: 157). Markaya karşı tutum kısaca kullanıcının markaya karşı genel anlamda değerlendirmesi biçiminde ifade edilmektedir (Kim & Kim, 2016:19). Diğer bir araştırmada da marka tutumu, tüketicilerin herhangi bir markayı beğenme ölçüsü veya marka ile ilgili olumlu veya olumsuz bir kanaate sahip olma ölçüsünün bir boyutu şeklinde tanımlanmaktadır. Marka tutumu kullanıcının malı ya da hizmeti detaylı bir biçimde analiz edip değerlendirmesi şeklinde de tanımlanabilir (Kempf & Smith, 1998: 328). Marka tutumu tüketiciyi ilgili markayı satın alıp almaması yönünde motive eder (Ünlükaya & Tosun , 2021: 34), kullanıcının markaya karşı olumlu veya olumsuz davranışını harekete geçirir (Spears & Singh, 2013: 23). Bir markaya yönelik uzun vadeli olumlu tutum, pazarlama verimliliğini artırabilir ve maliyetleri, promosyon faydalarını ve mevcut marka adıyla yeni bir ürünün piyasaya sürülmesiyle ilişkili riskleri azaltabilir (He vd., 2015). Teng ve arkadaşları (2007), bir markaya yönelik müşteri tutumunun sadece marka bilşine bağlı olmadığı, aynı zamanda rekabetteki marka algılarına da bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Alan yazında birçok çalışma tüketicilerin bir markaya yönelik tutumlarının doğrudan veya dolaylı olarak satın alma niyetini etkilediğini destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir (Fishbein & Ajzen, 1975; Jung & Seock, 2016). Bu açıdan bakıldığında marka tutumu, kullanıcıların belirli bir markaya yönelik tepkisini veya beğenisini sembolize ettiğinden dolayı pazarlama faaliyetlerine yönelik tepkileri önceden tahmin etmede ve markaların pazarlama stratejilerini yapmalarında üreticilere fayda sağlamaktadır.

2.3. Satın Alma Niyeti

Satın alma, birkaç belirleyici unsurun birleşimi biçiminde düşünülebilir. Bunlardan birincisi satın alma niyeti olarak geçer. Diğer bir değişken de çevre faktörü ya da bireysel farklılıklardır (Odabaşı & Oyman, 2002: 375). Satın alma karar süreci, kullanıcının bir ihtiyacını belirlemesinin ardından, söz konusu ihtiyaç karşılanıncaya kadar geçen süreçlerdir. Bireyler genellikle ihtiyaçların giderilmesi için satın alma işlemini gerçekleştirmektedirler. Tutum ve davranış ilişkisinin belirleyici unsuru niyet olarak isimlendirilebilir. Niyet kavramı kullanıcı bakış açısı ile analiz edildiğinde satın alma, alternatiflerin değerlendirilmesi ve satın alma fiilinin meydana gelmesi aşamaları arasında bir etkileşim olduğu

söylenbilir (Bergeron, 2004: 117). Kullanıcıların satın alma niyeti, ürün, hizmetlerin seçilmesi, satın alma aşamaları için tüketilen zamanla birlikte harcanan bütçeyle alakalı çabaların hepsidir. Pazarlama profesyonelleri tarafından kullanıcıda mevcut olan satın alma niyeti istenilen seviyede anlaşıldığında, kullanıcının hangi mal ya da hizmeti satın alacağını tespit etmenin bir yolu da denenmiş olmaktadır. Yanı sıra, pazarlama süreci açısından bakıldığında, elde edilen müşteriyi muhafaza etmenin külfeti, herhangi bir müşterinin ilk kez kazanılmasından daha azdır, dolayısıyla satın alma niyetinin anlaşılması olması kilit rol oynamaktadır (Kozak & Doğan, 2014: 65).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı tüketicilerin marka farkındalığı ve marka tutumu algılamalarının satın alma niyetleri üzerinde etkisinin olup olmadığının tespit edilmesidir. Bununla beraber marka farkındalığının satın alma niyeti üzerinde etkisinde marka tutumunun aracılık rolüne sahip olduğunun veya olmadığının test edilmesi de araştırmaya bütünlük sağlayacak alt amaç olarak belirlenmiştir.

3.2. Ana Kütle ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın ana kütleleri Van'da yaşamakta olan gözlük kullanıcılarından müteşekkildir. Ana kütlelerin kaç kişiden oluştuğunu tespit edebilmek mümkün olamayacağından dolayı, örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında ölçek maddelerinin en az 10 katı kadar verinin toplanması (Hair vd., 2009: 329) veya $n > 50 + 8M$ (bağımsız değişken sayısı) (Tabachnick & Fidell, 2007:123) yöntemleri dikkate alınarak minimum örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır. Bu bağlamda çalışmalarda sıkça kullanılan kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 544 gözlük markası kullanıcılarına ulaşılmıştır. Kolayda örnekleme, örnekleme çerçevesi olarak bilinen bir liste veya çerçeve üzerinden rastgele örnekler seçerek gerçekleştirilir. Örnekleme çerçevesi, popülasyonun tamamını temsil ettiği düşünülen bir liste veya veri tabanı olabilir (Aaker vd., 2007: 394).

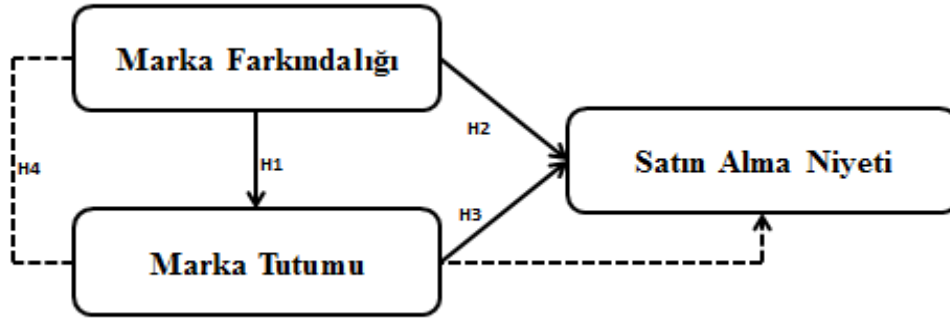
3.3. Veri Toplama Aracı

Marka farkındalığı ile marka tutumu faktörlerinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, çevrimiçi anket yöntemi tercih edilmiştir. Bu durumda basit rastgele örnekleme uygulaması ile örnekleme çerçevesindeki her birimin iletişim bilgilerinden (genellikle İnternet tabanlı bir anket için bir e-posta adresinden) yararlanılmaktadır (Fricker, 2008). Çalışmada yer alan anket soruları iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Anketin birinci bölümünde kullanıcıların demografik özelliklerinin ölçülmesi amacıyla oluşturulan yedi sorudan oluşmaktadır. Bu sorular ankete katılanların cinsiyeti, yaşı, mesleği, kişisel geliri, hane halkı geliri, eğitim durumu, tercih ettiği gözlük markasından oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümü ise tüketicilerin marka farkındalığı, marka tutumu ve satın alma niyetlerinin ölçülmesi amacıyla hazırlanan 16 sorudan oluşmaktadır. Bu bölümde marka farkındalığı, marka tutumuna ilişkin sorular Kim ve Kim (2016) tarafından yapılan

çalışmadan, satın alma niyetini ölçmek amacıyla geliştirilen sorular ise Kudeshia ve Kumar (2017) tarafından yapılan çalışmadan uyarlanarak hazırlanmıştır. Ankete katılanlardan, ifadelere, beşli Likert ölçeği kullanarak (1- Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum) cevap verilmesi istenmiştir.

3.4. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırmanın amaçları doğrultusunda geliştirilen hipotezlere ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir:

Şekil -1: Araştırma Modeli

H₁: Marka farkındalığı marka tutumu üzerinde ve pozitif yönde etkilidir.

H₂: Marka farkındalığı satın alma niyeti üzerinde ve pozitif yönde etkilidir.

H₃: Marka tutumu satın alma niyeti üzerinde ve pozitif yönde etkilidir.

H₄: Marka farkındalığının satın alma niyeti üzerinde etkisinde marka tutumunun aracılık rolü vardır.

3.5. Analiz Bulguları

3.5.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, kişisel gelir ve hane halkı geliri gibi çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevapların yer aldığı Tablo -1 aşağıda sunulmuştur.

Tablo -1: Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Frekans (n)	Yüzde Oranı (%)
Cinsiyet	Kadın	125	27,5
	Erkek	329	72,5
Toplam		454	100,0
Yaş Grubu	18 yaş altı	4	,9
	18-25	79	17,4
	26-33	136	30,0
	34-41	168	37,0
	42-49	42	9,3

	50 ve üzeri	25	5,5
	Toplam	454	100,0
Meslek	Diğer	30	6,6
	Emekli	3	0,7
	Ev Hanımı	18	4,0
	Kamu Personeli	207	45,6
	Öğrenci	67	14,8
	Özel Sektör	102	22,5
	Serbest Meslek	27	5,9
	Toplam	454,0	100,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	11	2,4
	Lise	215	47,4
	Lisans	175	38,5
	Lisansüstü	53	11,7
	Toplam	454	100,0
Kişisel Gelir	2500 TL ve daha az	88	19,4
	2501-5000 TL	67	14,8
	5001-7500 TL	157	34,6
	7501-10000 TL	86	18,9
	10001 TL ve üzeri	56	12,3
	Toplam	454	100,0
Hane Geliri	3500 TL<	65	14,3
	3500-7000 TL	103	22,7
	7501-10500 TL	80	17,6
	10501-14000 TL	90	19,8
	14000TL>	116	25,6
	Toplam	454	100,0

Katılımcıların sık kullandıkları gözlük markalarına ilişkin değerlendirmeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo -2: Katılımcıların Tercih Ettiği Gözlük Markası Sıralaması

MARKA	Frekans (n)	Yüzde Oranı (%)
DUNLOP	9	2,0
GUCCI	19	4,2
LACOSTE	33	7,3
OSSE	42	9,3
MUSTANG	25	5,5
HAWK	4	0,9
PERSOL	9	2,0
RAY-BAN	226	49,8
SERENGETTİ	4	0,9
SİLHOUETTE	5	1,1
SLAZENGER	17	3,7
DİĞER	61	13,4
Total	454	100

Marka Farkındalığı ve Marka Tutumunun Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Gözlük Kullanıcısı Olan Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma

Tablo-2 katılımcılara sorulan “hangi gözlük markasını tercih edersiniz?” sorusuna verilen cevapları göstermektedir. Katılımcıların %2’si Dunlop, %4,2’si Gucci, %7,3’ü Lacoste, %9,3’ü Osse, %5,5’i Mustang, %0,9’u Hawk, %2’si Persol, %49,8’i Ray-Ban, %0,9’u Serengetti, %1,1’i Silhouette, %3,7’si Slazenger ve %13,4 lük kısmı da diğer markaları tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

3.5.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Normallik Testi Sonuçları

Araştırma sürecinde kullanılan veri setlerine ilişkin normallik testlerinde Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilks testleri öncelikli olarak dikkate alınmalıdır (Kalaycı, 2006). Bununla beraber araştırma sürecinde likert tipi ölçeklerin kullanılması söz konusu ise bu testlerin yanında çarpıklık ve basıklık değerlerine de bakılması gerekmektedir. Ölçek puanları sonucunda elde edilen basıklık ve çarpıklığa ilişkin değerler +1,5 ile -1,5 arasında ise bu sonuç dağılımın normalliği açısından yeterli kabul edilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Aşağıdaki tabloda Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilks testi sonuçları ile araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerine de yer verilmiştir.

Tablo -3: Normallik Testi Sonuçları

Ölçekler	Kolmogorov-Smirnov		Shapiro-Wilk		Çarpıklık	Basıklık
	Statistic	Sig.	Statistic	Sig.		
Marka Farkındalığı	,138	,000	,917	,000	-,261	-1,315
Marka Tutumu	,117	,000	,935	,000	-,240	-1,085
Satın Alma Niyeti	,143	,000	,910	,000	-,259	-1,183

Tablo-3’teki değerlere bakıldığında ölçeklerin Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilks testleri değerlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık değerlerine de bakıldığında elde edilen değerlerin +1,5 ile -1,5 değerleri arasında yer almış olması verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. Araştırma ölçekleri normal dağılım öngörüsünü sağladığından parametreler arasındaki ilişkinin saptanabilmesi amacıyla Pearson Korelasyon katsayısı tercih edilmiştir.

3.5.3. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Faktör ve Güvenilirlik Analizi Bulguları

Faktör analizlerinin yapılmasında ön şart olarak koşulan, Bartlett küresellik testi yapılmıştır. Testleri sonuçlarına göre değişken değerleri $p < 0,05$ olması hasebiyle ($p = 0,000$) yeterli ilişkiden söz edilebilmektedir. (Sipahi vd., 2008). KMO değeri kabul edilebilir sınır değer olan 0,60’tan yüksek olmalıdır (Hair vd., 1995). KMO değeri örneklem sayısına ilişkin değerlerin faktör analizinin ölçülmesi konusunda yeterli olup olduğu görülmüştür. (Marka farkındalığı KMO= 0,909; Marka tutumu KMO= 0,927; Satın alma niyeti KMO= 0,780). Faktörlerin güvenilirlerinin hesaplanmasında ise Cronbach’s Alpha değerine bakılmıştır. Cronbach Alpha değerinin her bir ölçek için 0.80’in üzerinde olması gerekmektedir (Kayış, 2005). Buna göre marka farkındalığı 0,947; marka tutumu 0,974 ve satın alma niyeti 0,961 güvenilirlik katsayısına sahiptir. Cronbach Alpha değerinin her bir ölçek için 0.80 değerinden fazla olması hasebiyle güvenilirliğin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo-4: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Faktör ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör yükü	Faktör Açıklayıcıları	Faktör Güvenirlikleri
MARKA FARKINDALIĞI			
Markayı daha önce duymuştum	,912	79,215	,947
Bu marka hakkında bilgi sahibiyim	,911		
Bu markayı diğer markalardan kolaylıkla ayırt edebilirim	,902		
Bu markanın logosunu tanıyorum	,933		
Bu markanın diğer markalara göre daha pahalı olduğunu düşünüyorum	,812		
Bu markanın göz sağlığı için diğerlerinden daha iyi olduğunu düşünüyorum	,865		
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği			,909
Bartlett Küresellik Testi Ki kare:			2665,546
sd:			15
p			,000
MARKA TUTUMU			
Bu marka ile ilgileniyorum	,917	86,454	,974
Bu marka ile ilgilenmeye devam edeceğim	,920		
Bu markaya güveniyorum	,944		
Bu marka diğerlerine göre daha deneyimlidir	,931		
Bu marka diğerlerine göre daha kaliteli	,939		
Bu markanın bendeki etkisi diğerlerine nazaran daha yüksektir	,939		
Bu marka göz sağlığı için daha güvenilirdir	,918		
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği			
Bartlett Küresellik Testi Ki kare:			4539,386
sd:			21
p			,000
SATIN ALMA NİYETİ			
Bu markanın gözlüklerini satın alırım	,967	92,769	,961
Başka bir marka yerine bu marka gözlükleri alırım	,961		
Gelecekte de bu markanın gözlüklerini alırım	,961		
Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği			,780
Bartlett Küresellik Testi Ki kare:			1547,011
sd:			3
p			,000

Marka farkındalığı ölçeği 6 maddede toplanmış olup, toplam varyansın %79,215'ini açıklamaktadır. Faktör yükleri göz önüne alındığında maddelerin toplanmış oldukları faktörlerdeki yüklerin birbirine asgari olarak %10 uzaklıkta olmalıdır (Tabachnick & Fidell, 2001). Bu kuralı ihlal eden madde olmaması sebebiyle faktör analizi neticesinde ölçekten herhangi madde çıkarılması gerekmemiştir. Faktör yükleri göz önüne alındığında en yüksek faktör yükünün 0,933 ile “*Bu markanın logosunu tanıyorum*” ifadesinde olduğu saptanmıştır. Marka tutumu ölçeği 7 maddede toplanmış olup, toplam varyansın %86,454'ünü açıklamaktadır. Faktör yükleri ele alındığında en yüksek faktör yükünün 0,944 ile “*Bu markaya güveniyorum*” ifadesinde olduğu sonucuna varılmıştır. Satın alma niyeti ölçeği 3 maddede toplanmış olup, toplam varyansın %92,769'unu açıklamaktadır. Faktör yüklerine bakıldığında en yüksek faktör yükünün 0,967 ile “*Bu markanın gözlüklerini satın alırım*” ifadesinde olduğu saptanmıştır.

3.5.4. Korelasyon Analizi

Çalışma sürecinde yer alan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü saptayabilmek maksadıyla korelasyon analizinden faydalanılır. Korelasyon değerleri -1 ile +1 arasında ifade edilir. Korelasyon değerlerinin 0,00-0,25 aralığında olması değişkenler arasındaki ilişkinin çok zayıf, 0,26-0,49 arasında olması ilişkinin zayıf, 0,50-0,69 değer aralığında olması ilişkinin orta, 0,70-0,89 değer aralığında olması ilişkinin bir hayli yüksek ve 0,90-1,00 arasında olması ise ilişkinin çok yüksek seviyede olduğunu göstermektedir (Akgül & Çevik, 2005: 358). Tablo-7’de araştırma değişkenlerine ait korelasyon analizi neticeleri ifade edilmektedir.

Tablo -5: Korelasyon Tablosu

	Marka Farkındalığı	Marka Tutumu	Satın Alma Niyeti
Marka Farkındalığı	1		
Marka Tutumu	,789**	1	
Satın Alma Niyeti	,748**	,817**	1
**p<0,01 anlamlı			

Tablo-5’e göre değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının 0,90’ dan az olduğu görülmektedir. Korelasyon analizi neticelerine göre marka farkındalığı ile marka tutumu değişkenleri arasında ($r=,789$; $p<0,01$), marka farkındalığı ile satın alma niyeti arasında ($r=,748$; $p<0,01$) ve marka tutumu ile satın alma niyeti ($r=,817$; $p<0,01$) arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

3.5.5. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Çalışma sürecinde direkt etkilerin analiz edilmesi maksadı ile lineer regresyon analiz yapılmıştır. Regresyon analizi neticesinde anlamlılık seviyesinin (p),05’ten az olması, öngörülen etkinin anlamlı olduğu manasına gelmektedir. Tablo-8 marka farkındalığının marka tutumu üzerinde etkisini ortaya koyan lineer regresyon analizi sonuçlarını ifade etmektedir.

Tablo -6: Marka Farkındalığı ile Marka Tutumu Arasındaki Regresyon Tablosu

Bağımsız değişkenler	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	,263	,057		4,592	,000
Marka Farkındalığı	,703	,017	,789	52,264	,000
F=2731 p=,000 R=,926 R²=,858					

Bağımlı Değişken: Marka Tutumu

Araştırma modeli doğrultusunda marka farkındalığının marka tutumu üzerindeki etkisini test etmek maksadıyla regresyon analizi yapılmıştır. Analiz neticesinde marka farkındalığı ile marka tutumu arasındaki bağın oldukça güçlü ve pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Çalışmada, marka farkındalığı değişkeninin marka tutumu üzerinde tespit edilen varyansın yaklaşık %86’sını açıkladığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre marka farkındalığının marka tutumu üzerinde artı yönde anlamlı bir

etkisinin olduğu saptanmıştır ($F= 2731$; $p<.000$). Kullanıcıların marka farkındalığı algılamaları ile alakalı 1 birimlik değişimi pozitif yönlü olarak marka tutumunu 0,703 birim düzeyinde lineer olarak anlamlı bir biçimde etkilemektedir.

Tablo-7: Marka Farkındalığı ile Marka Tutumunun Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız değişkenler	B	Standart Hata	β	t	p	Colinetary	
						Tolerans	VIF
Sabit	,012	,056		,216	,829		
Marka Farkındalığı	,183	,044	,176	4,140	,000	,242	4,043
Marka Tutumu	,824	,045	,775	18,207	,000	,242	4,043
F= 1719,507 p=,000 R=,940 R ² =,884							
Durbin-Watson İst.= 1,976							

Bağımlı Değişken: Satın Alma Niyeti

Marka farkındalığı ve marka tutumunun satın alma niyeti üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Çoklu regresyon analizi neticeleri göz önüne alındığında varyans etki faktörü (VIF) değerinin 5'ten az olması ve tolerans değerinin 0,20'den çok olması, analizlerde çoklu bağlantı sorununun olmadığını ifade etmektedir (Hines & Montgomery, 1990). Durbin-Watson sonucunun 2 civarında olması da çoklu doğrusal regresyon modeli bakımından otokorelasyon şüphesini elemektedir. Çalışmada ele alınan marka farkındalığı ve marka tutumu bağımsız değişkenleri ile satın alma niyeti arasında korelasyonun artı yönlü olduğu ve bağımsız değişkenlerin satın alma niyeti değişkeninde görülen varyansın %88'ini açıkladığı saptanmıştır. Marka farkındalığı ve marka tutumu değişkenlerinin satın alma niyeti üzerindeki etkisini saptamak amacıyla yapılan çoklu regresyon analizi neticeleri göz önüne alındığında, gerek marka farkındalığının gerekse marka tutumunun satın alma niyetinde anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır ($F= 1719,507$; $p<.000$). Kullanıcıların marka farkındalığı algılamaları ile alakalı 1 birimlik değişim pozitif yönlü olarak satın alma niyetini 0,183 birim seviyesinde etkilerken, marka tutumun boyutu ile ilgili 1 birimlik pozitif değişim ise satın alma niyeti boyutunu 0,824 birim seviyesinde lineer olarak anlamlı bir biçimde etkilemektedir.

3.5.6. Marka Tutumunun Aracılık Rolüne İlişkin Process Macro Analizi

Çalışma modeli çerçevesinde değişkenler arasında aracılık rollerinin saptanması amacıyla proces macro analizi yapılmıştır. Proces macro, regresyon ilavesi olan ve aracılık, moderatör ve şartlı analizlerde kullanılan bir modellemedir. Aracılık analizinde BootLLCI (alt sınır güven aralığı) ile BootULCI (üst sınır güven aralığı) arasında sıfır değeri bulunmuyorsa öngörülen yollar anlamlı kabul edilir (Hayes, 2018). Bunun yanında parametrelerin sayısına ve ilişkinin cinsine göre Hayes (2018) tarafından ortaya konan şablon modeller göz önüne alınarak araştırma modeline uygun olarak aracılık rolünün saptanmasında Model-4 kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda marka farkındalığı ve satın alma

niyeti arasındaki etkileşime ilişkin marka tutumunun aracılık rolünü ortaya koyan hipotez neticeleri ifade edilmektedir.

Tablo -8: Marka Tutumunun Aracılık Rolüne İlişkin Process Macro Analizi

Değişken	β	Standart Hata	Güven Aralığı		t	p
	Coeff	SE	Alt Sınır	Üst Sınır		
			LLCI	ULCI		
Satın Alma Niyeti (Bağımlı Değişken)						
Sabit Terim	,0122	,0564	-,0987	,1231	,2160	,8291
Marka Farkındalığı (Bağımsız Değişken)	,1827	,0441	,0960	,2694	4,1400	,0000
Marka Tutumu (Aracı Değişken)	,8242	,0453	,7353	,9132	18,2068	,0000
Hipotez Testi	β	Standart Hata	Güven Aralığı		Sonuç	Aracı Türü
	Effect	BootSE	Alt Sınır	Üst Sınır		
			BootLLCI	BootULCI		
	,7441	,0612	,6141	,8540	Kabul	Kısmi

Tablo-8'e göre marka farkındalığının satın alma niyeti üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinde marka tutumunun aracılık rolünü saptamak için yapılan analiz neticesinde; marka farkındalığının satın alma niyeti üzerinde etkisinde marka tutumunun kısmi aracılık rolü olduğu saptanmıştır ($\beta=,7441$; güven aralığı= $,6141-,8540$ 'tir).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın muhteviyatını Van ilinde yaşayan gözlük kullanıcılarının marka tutumu, marka farkındalığının ve satın alma niyeti üzerindeki etkilerinin ve neticelerinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada söz edilebilecek kısıtlılık; Türkiye'de satışı yapılan on bir gözlük markasının ele alınmasıdır. Diğer markaların göz önüne alınmaması bu çalışma için bir kısıtlılık olarak gösterilebilir. Araştırmada güvenilirlik ve geçerlilik testleri yapılmıştır ama anketlerden faydalanılan araştırmalarda bazı sorunlarla karşılaşacağı unutulmamalıdır. Bunlar; örneklem seçimi, evren, ölçme ve anket formundaki cevaplama hatalarıdır. Çalışma Van ilinde ikamet eden gözlük kullanıcılarına uygulanmıştır. Vakit ve maliyet kısıtlı nedeniyle anket yapılan birey sayısı kısıtlı kalmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında çalışmanın başka bir kısıtlılığı da yalnızca bir bölgede yapılmış olmasıdır.

Elde edilen veriler neticesinde çalışmada ele alınan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin güvenilirlik ve geçerliliklerin bir hayli yüksek olduğu görülmüştür. Marka farkındalığının marka tutumu ve satın alma niyeti üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ve bu değişkenler arasındaki korelasyonun artı yönlü olduğu tespit edilmiştir. Marka tutumunun da satın alma niyeti üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu neticesine varılmıştır. Bu alanda yapılan araştırmalar (Özer, 2011; Abzari et al., 2014; Malik vd., 2013; Kim ve Kim, 2017) göz önüne alındığında sonuçların yakınlığı göze çarpmaktadır. Yanı sıra yapılan aracılık testi neticesinde marka farkındalığının satın alma niyeti üzerinde etkisinde marka tutumunun kısmi aracılık rolü olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlarda Juneo vd. (2022), Adis ve Jun (2013) araştırmalarındaki bulgularla desteklenmektedir.

Yönetimsel Etkiler

Çalışma sürecinde yapılan korelasyon ve regresyon analizleri neticesi göz önüne alınarak gözlük markası kullanıcısı kullanıcıların satın alma niyetinde marka farkındalığı ve marka tutumu parametrelerinin büyük bir öneme sahip olduğu neticesine ulaşılmıştır. Bu sebepten marka değeri elde etmek isteyen pazardaki aktörlerin bu parametreleri stratejik bir obje olarak göz önüne almasında yarar görülmektedir. Pazardaki işletmelerin marka farkındalığı ve marka tutumuna karşı pozitif yönlü bakış açısına katkı sağlamak amacıyla bazı önlemler almaları gerekmektedir. Bunu yakalayabilmeleri için dikkat çeken, efektif yeni reklam ve kampanyalar, göz dolduran logo ve amblemler vb. çabalar ile farkındalığını yukarı taşıyacak ve ses getirecek pazarlama yöntemlerinin kullanılması faydalı olacaktır.

Netice olarak marka farkındalığı ve marka tutumu arasında olumlu bir ilişki mevcuttur. Yani, markayı daha fazla bilen ve hafızasında tutan kullanıcılar büyük çoğunlukla markaya daha olumlu bir tutum geliştirirler. Bu da satın alma niyetini pozitif yönde etkiler. İyi yönetilen bir marka, kullanıcılar arasında kuvvetli bir farkındalık oluşturur ve pozitif bir marka görüntüsü verir ve satışlara katkı sunabilir. Fakat satın alma niyeti üzerinde sadece marka farkındalığı ve marka tutumunun etkili olmadığını gözden kaçırmamak gerekir. Diğer parametrelerden bahsedecek olursak; fiyat, ürün kalitesi, kullanıcı ihtiyaçları gibi faktörler de satın alma kararlarını etki edebilir. Yanı sıra, kullanıcıların marka farkındalığı ve marka tutumuyla alakalı algıları zamanla değişkenlik gösterebilir, bundan dolayı markaların kullanıcılarla etkileşimde bulunması ve pozitif bir marka deneyimi ortaya koyması önem arz etmektedir. Üreticiler, bu iki faktörü yöneterek potansiyel kullanıcıların satın alma kararlarını olumlu yönde etkileyebilirler.

KAYNAKÇA

- Aaker, A. (1991). *Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of A Brand Name*. New York : The Free Press Maxwell Macmillan International.
- Aaker, D.A., Kumar, V. & Day, G.S., (2007). *Marketing Research*, 9. Edition, John Wiley & Sons, Danvers.
- Abzari, M., Ghassemi, R. A., & Vosta, L. N. (2014). Analyzing the Effect of Social Media on Brand Attitude and Purchase Intention: The Case of Iran Khodro Company. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 822-826.
- Adis, A. A., & Jun, K. H. (2013). Antecedents of Brand Recall and Brand Attitude Towards Purchase Intention in advergames. *European Journal of Business and Management*, 5(18), 58-67.
- Akgül, Aziz, O.Çevik(2005), *İstatistiksel Analiz Teknikleri "SPSS" te İşletme Yönetimi Uygulamaları* , Ankara: Emek Ofset, İkinci Baskı.
- Aktuğlu, I.K. (2011), *Marka Yönetimi Güçlü ve Başarılı Markalar İçin Temel İlkeler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Marka Farkındalığı ve Marka Tutumunun Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Gözlük Kullanıcısı Olan Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma

- Alagöz, S.B. (2008), “Girişimcinin Sihirli Anahtarı: Marka”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Haziran 2008, Sayı:1, 60-69.
- Aslankaya, E. & Yıldırım, Y. (2020). İmitasyon ve Replika Ürünlerin Pazarlanması. Yıldırım, E. (Ed.), *İçinde Etik Pazarlama: Dijital Çağın Getirdikleri* (ss.3-32), Gazi Kitapevi, Ankara.
- Bergeron , J. (2004). Antecedents and Consequences of Salesperson Listening Effectiveness in Buyer-Seller Relationships. *The John Molson School of Business Canada Doktora Tezi* , 117.
- Fricker, R. D. (2008). Sampling methods for web and e-mail surveys. *The SAGE handbook of online research methods*. London: SAGE Publications Ltd.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research reading*. Boston, MA: Addison-Wesley
- Hair, J. F., Jr., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2009). *Multivariate data Analysis* (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Hayes, A., F. (2018). *Introduction To Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. Guilford Publications.
- He, Y., Q. Chen, and D. L. Alden. 2015. Time will tell: manag-ing post-purchase changes in brand attitude. *Journal of the Academy of Marketing Science* 1–15.
- Hines, W. W. And Montgomery, D. C. (1990). *Probability and Statistics in Engineering and Management Science*, 3rd ed. John Wiley & Sons, New York, NY
- Hutter, K., Hautz, J., Dennhardt, S., & Füller, J. (2013). The impact of user interactions in social media on brand awareness and purchase intention: the case of MINI on Facebook. *Journal of product & brand management*, 22(5/6), 342-351.
- Junejo, I., Sohu, J. M., Aijaz, A., Ghumro, T. H., Shaikh, S. H., & Seelro, A. D. (2022). The Mediating Role of Brand Attitude for Purchase Intention: Empirical Evidence from Fast Food Industry in Pakistan. *ETIKONOMI*, 21(1), 103-112.
- Jung, N. Y., & Seock, Y. K. (2016). The impact of corporate reputation on brand attitude and purchase intention. *Fashion and Textiles*, 3, 1-15.
- Kalaycı, Ş. (2009), *SPPS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayınevi, 5. Baskı
- Karpat, I. A. (2004). *Marka Yönetimi*. İstanbul: İletişim yayınları 1.Basım.
- Keller, K. L. (1993). “Conceptualizing, Measuring and Managing Customer-Based Brand Equity. *Journal of Marketing*, Vol: 57, No: 1, 1–22, s. 3.
- Kempf, D. S., & Smith, R. E. (1998). Consumer Processing of Product Trial and The Influence of Prior Advertising: A Structural Modeling Approach cilt 35. 325-338.
- Kim, P. (1990). A perspective on brands. *Journal of consumer marketing*, 7(4), 63-67.
- Kim, D., & Kim, M. (2016). “*Influence of Brand Awareness and Brand Attitude on Purchase*. *Journal of Marketing Thought*.

- Kozak , M. A., & Doğan , M. (2014). Dinlenme Davranışının Müşterinin Satın Alma Niyeti ve Satın Alma Davranışına Etkisi: Seyahat Acentası Satış Temsilcileri Kapsamında Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15.2, 57-83.
- Kudeshia, C., & Amresh, K. (2017). Does it affect the brand attitude and ourchase intention of brands? *Social eWOM*, 310-330.
- Kurtuluş, K. (2008). *Pazarlama Araştırmaları*, İstanbul: Filiz Kitapevi, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 9.Basım
- Malik, M., Ghafoor, M., Iqbal H. K., Shahbaz, S. (2013), “Importance of Brand Awareness and Brand Loyalty in Assessing Purchase Intentions of Consumer”, *International Journal of Business and Social Science*, 4(5), s. 117.
- Maurya, U. K., & Mishra, P. (2012). What is a brand? A Perspective on Brand Meaning. *European Journal of Business and Management*, 4(3), 122-133.
- Murphy, J. (1992). *What is Branding? In: Branding, a key marketing tool (Ed.)* Murphy, John. London, Macmillan, pp. 1-12
- Odabaşı , Y., & Oyman , M. (2002). *Pazarlama İletişimi Yönetim*. Eskişehir: Mediacat Kitapları.
- Odabaşı, Y., & Barış , G. (2012). *Tüketici Davranışı (12. Baskı)*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Özen, G. (2022). <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/kuresel-dev-ile-lider-turk-sirketi-arasinda-alternatif-is-birligi-> (E.T:06/12/2023).
- Özer, A.(2011), “Markaya Yönelik Tutumun Sponsorluk Sonrası Marka İmajı ve Satın Alma Eğilimi Üzerindeki Etkisi”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 29.(2), s. 145.
- Rossiter, J. R. (2014). _Branding‘explained: Defining and measuring brand awareness and brand attitude. *Journal of Brand Management*, 21(7- 8), 533-540.
- Sipahi B., Yurtkoru, E.S., Çinko M. (2008). *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Sherif, M., & Sherif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş. (Çevirenler: Mustafa Atakay, Aysun Yavuz)*. İstanbul : Sosyal Yayınları .
- Spears, N., & Singh, S. N. (2013). Ethics in Corporate Social Responsibility . *Journal of Business and Management cilt 9, sayı 2*, 16-21
- Tabachnick, B., G., Fidell, L., S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Taşkın , E. (2003). *Satış Teknikleri Eğitimi*. İstanbul : Papatya Yayıncılık .
- Teng, L. L. Michel and Z. Huihuang, 2007. The effects of multiple-ads and multiple-brandson consumer attitude and purchase behavior. *J. Consum. Mark.*, 24(1): 27-35.
- Ünal, M. (2016). Optik Sektörüne Genel Bakış, İzmir Ticaret Odası AR&GE Eylül-Ekim Sektörel Bülteni.

Ünlükaya, A., & Tosun , N. Z. (2021). Mikro E-Etkileyici Kişi Bağlamında Marka Tutumu Oluşumu. *Galatasaray Üniversitesi Journal of Communication*, sayı 34, 34-64.

The Effect of Brand Awareness and Brand Attitude on Purchase Intention: A Research on Glass Users

Extended Abstract

Aim: Optical and glasses sector, which is the subject of this study, is a rapidly developing and progressing sector in Turkey. The increasing interest of foreign manufacturers in the Turkish market has created a wider level of competition in the sector. The tremendous progress and competition in the eyewear industry in recent years has made it necessary for manufacturers to approach the markets with different aspects. It is of great importance for businesses to consider social, mental and psychological variables that try to explain the reasons for users to behave differently from each other, along with the demographic criteria that are effective in the selection of eyeglasses in the sector. In this context, it is anticipated that the study will contribute to both the literature and practitioners in terms of providing an approach to determine the mediating role of brand attitude. The aim of this research is to determine whether consumers' perceptions of brand awareness and brand attitude have an effect on their purchasing intentions. In addition, testing whether brand attitude has a mediating role in the effect of brand awareness on purchase intention was determined as a sub-objective that will provide integrity to the research.

Scope: The scope of the research consists of determining the effects and results of the brand attitude, brand awareness and purchase intention of eyeglass wearers residing in Van. The limitation that can be said for the research is the inclusion of eleven eyewear brands that are retailed in Turkey. The inability to include other brands can be cited as a limitation for this research. Although reliability and validity tests were carried out in the study, it was predicted that the universe, sample selection, measurement and answering errors in filling out the questionnaire that will always be encountered in the survey studies may also occur in this study. The research was applied to the consumers of glasses who live in Van.

Findings: Looking at the results of the correlation and regression analyzes made during the study process, it was concluded that the variables of brand awareness and brand attitude are very important in the formation of the purchase intention of the consumers who wear eyeglasses brand. For this reason, it is beneficial for businesses that are trying to achieve brand value to see these variables as a strategic tool. Businesses in the market need to take measures in order to increase their positive perspective towards brand awareness and brand attitude. For this, remarkable and effective new advertisements and campaigns, remarkable logos and emblems, etc. It is beneficial to carry out marketing activities that will raise awareness and make a sound with these efforts.

Result: As a result, there is a positive relationship between brand awareness and brand attitude. That is, consumers who know and retain the brand more often develop a more positive attitude towards the brand. This increases the purchase intention. A well-managed brand creates strong awareness among consumers and can contribute to sales by creating a positive brand image. However, it is important to remember that brand awareness and brand attitude alone are not effective on purchase intention. Other factors, such as price, product quality, consumer needs, can also affect purchasing decisions. Also, consumers' perceptions of brand awareness and brand attitude can change over time, so it's important for brands to continually engage with consumers and deliver a positive brand experience. By managing these two concepts, businesses can positively affect the purchasing decisions of potential customers.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE USE OF SELECTED ENERGY TYPES AND AGRICULTURAL AREA UTILISED BY ARDL BOUND TEST: THE CASE OF TURKEY

KeremÖZEN

¹Şakir İŞLEYEN²

Çetin GÖRÜR³

Abstract

The relationship between the types of energy used and farmland is a critical factor that has a profound impact on the productivity, sustainability and environmental impacts of modern agriculture. This relationship examines how agriculture's energy demand is met and the impacts of these processes on farming practices. This energy is provided from sources such as fossil fuels, electricity, solar energy and biomass. The size, geographical location and farming methods of agricultural land affect the types and amounts of energy used. Therefore, the relationship between energy consumption and agricultural land utilisation has important consequences both economically and environmentally. In this study, the effects of Hydroelectricity Use, Coal Use, Petroleum Use and Renewable Energy Use on Turkey's Agricultural Land Use are analysed by ARDL bounds test. According to the results obtained; there is a significant relationship between Coal Utilisation and Petroleum Utilisation and the dependent variable, Agricultural Areas Utilised. There is no significant relationship between Hydroelectricity Utilisation and Renewable Energy Utilisation and the dependent variable of Agricultural Areas Utilised.

Keywords: ARDL Boundary Test, Energy Use, Agricultural Areas

SEÇİLİ ENERJİ TÜRLERİNİN KULLANIMI İLE KULLANILAN TARIMSAL ALAN ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARDL SINIR TESTİ İLE İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öz

Kullanılan enerji türleri ile tarım arazileri arasındaki ilişki, modern tarımın verimliliği, sürdürülebilirliği ve çevresel etkileri üzerinde derin bir etkiye sahip olan kritik bir faktördür. Bu ilişki, tarımın enerji talebinin nasıl

¹Dr. Independent Researcher, keremozen5@gmail.com, ORCID 0000-0003-2264-2787

² Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, sakirisleyen@yyu.edu.tr ORCID 0000-0002-8186-1990

³Öğretim Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl University, Erciş Vocational High School Accounting And Tax Department cetingorur@yyu.edu.tr ORCID 0000-0002-9556-5068

Atf: Özen, K., İşleyen Ş. ve Görür, Ç. (2023). Investigation of the relationship between the use of selected energy types and agricultural area utilised by ardl bound test: the case of turkey. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(16). 354-372

DOI: 10.54831/vanyuuiibfd.1389475

*Investigation of The Relationship Between the Use of Selected Energy Types and Agricultural Area
Utilised by ARDL Bound Test: The Case of Turkey*

karşılandığını ve bu süreçlerin tarım uygulamaları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu enerji fosil yakıtlar, elektrik, güneş enerjisi ve biyokütle gibi kaynaklardan sağlanmaktadır. Tarım arazilerinin büyüklüğü, coğrafi konumu ve tarım yöntemleri kullanılan enerji türlerini ve miktarlarını etkilemektedir. Bu nedenle, enerji tüketimi ve tarımsal arazi kullanımı arasındaki ilişkinin hem ekonomik hem de çevresel açıdan önemli sonuçları vardır. Bu çalışmada, Hidroelektrik Kullanımı, Kömür Kullanımı, Petrol Kullanımı ve Yenilenebilir Enerji Kullanımının Türkiye'nin Tarımsal Arazi Kullanımı üzerindeki etkileri ARDL sınır testi ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; Kömür Kullanımı ve Petrol Kullanımı ile bağımlı değişken olan Kullanılan Tarımsal Alanlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hidroelektrik Kullanımı ve Yenilenebilir Enerji Kullanımı ile bağımlı değişken olan Kullanılan Tarımsal Alanlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Anahtar Kelimeler: ARDL Sınır Testi, Enerji Kullanımı, Tarımsal Alanlar

INTRODUCTION

Economic development is a critical issue for all countries, particularly those that are highly developed. The impact of development, which is a crucial aspect of progress, is felt across all societies. This issue has become widespread, affecting both socio-economic and socio-cultural factors. The growth and development of nations and societies is crucial in advancing the world and improving global well-being. Examining the historical trajectory of developed nations reveals that economic growth and advancement are essential. Environmental, social, cultural, and economic factors all play significant roles in driving economic development. One sector that holds a strategic position among these is agriculture. Agriculture is crucial for sustaining a nation's population, achieving economic growth, poverty reduction, and ensuring food security. The agricultural industry is a fundamental aspect of developed countries' welfare level, fulfilling human needs and providing raw materials for industrialization. On the other hand, developing countries consider the agricultural industry a vital component in achieving economic growth (Köseoğlu and Ünal, 2019). The need for advanced technology has emerged as old techniques have generated significant environmental concerns during energy production and consumption. The establishment of coal, oil, and natural gas power plants not only endangers specific regions but also poses a global threat to the environment. The burning of fossil fuels emits carbon dioxide, sulfur dioxide, nitrous oxide, and particulate matter into the atmosphere, causing environmental pollution and leading to deaths. Moreover, carbon dioxide and other greenhouse gases play a significant role in global climate change, endangering life in all nations worldwide (Altun and İşleyen, 2018).

According to a report published by the International Panel on Climate Change (IPCC), it is estimated that emissions from the agricultural sector can be reduced by up to 80 per cent by 2030. Converting natural animal manures into energy to replace non-renewable energy instead of artificial fertilisers used in the agricultural sector and using renewable energy in agricultural activities can reduce global warming. The demand for energy and natural resources is increasing day by day due to the increasing population and growing economy in Turkey. Looking at the reports of current energy data, it

is seen that Turkey is an energy importer country and approximately 73% of its energy needs depend on these imports. In this context, Turkey is in serious need of renewable energy resources both to reduce external dependence to meet its energy needs and to reduce the environmental damage of fossil-based energy types such as oil, natural gas and coal (Okumuş, 2020).

Energy sources that can be used without harming nature are called renewable energy sources due to their structure. Increasing the availability of renewable energy resources reduces foreign dependency in energy needs. Especially in recent years, the demand for renewable energy resources has been increasing and governments have included renewable energy resources in their policies. Because renewable energy resources play a very important role in the energy policies of developing countries, both in terms of their impact on economic growth and in ensuring financial stability. At the same time, one of the biggest problems of developing countries is the problem of not providing enough employment for the growing population. The solution to this problem can be met with renewable energy. With the increase in renewable energy resources, it contributes to the activation of new production units. In this context, it leads to an increase in new employment areas (Ordu and Songur, 2023).

The risk of loss of agricultural land in the future is a complex and multifaceted issue influenced by various factors, including climate change, urbanization, land degradation, and socio-economic pressures. Here are key considerations related to the risk of agricultural land loss:

Climate Change:

Changes in climate patterns, including temperature increases, altered precipitation patterns, and extreme weather events, pose a significant threat to agricultural land. Shifts in climate can impact crop yields, alter growing seasons, and contribute to the spread of pests and diseases.

Land Degradation:

Soil erosion, salinization, deforestation, and other forms of land degradation can reduce the fertility and productivity of agricultural land. Unsustainable farming practices, improper land management, and overuse of water resources contribute to these issues.

Urbanization and Infrastructure Development:

The expansion of urban areas and infrastructure development often leads to the conversion of agricultural land into residential, commercial, or industrial zones. This urban encroachment can result in the loss of valuable farmland.

Population Growth and Food Demand:

The world's population is steadily growing, and with it, the demand for food is increasing. This puts pressure on agricultural land to produce more crops. Intensification of agriculture, however, can lead to soil degradation and may not be sustainable in the long term.

Water Scarcity:

Water scarcity is a critical factor affecting agricultural productivity. Competition for water resources among agriculture, industry, and urban areas can lead to reduced water availability for farming, impacting the suitability of land for cultivation.

Globalization and Land Grabbing:

The globalization of agricultural markets has led to international investments in land, sometimes referred to as "land grabbing." Large-scale acquisitions of agricultural land by foreign entities can displace local farmers and alter land use patterns.

Policy and Governance:

Inadequate land-use planning, weak land tenure systems, and poor governance can contribute to unsustainable land practices and the loss of agricultural land. Effective policies are crucial to address these issues and promote sustainable land management.

Technology and Sustainable Practices:

The adoption of advanced technologies and sustainable agricultural practices can mitigate the risk of land loss. Precision farming, agroecology, and conservation agriculture are examples of approaches that aim to maximize yields while minimizing environmental impact.

Biodiversity Loss:

Agricultural expansion and intensification can contribute to the loss of biodiversity, affecting ecosystems and the services they provide. This loss can have cascading effects on the resilience of agricultural systems.

Land Use Planning and Conservation Efforts:

Strategic land use planning and conservation efforts, such as protected areas and agroforestry initiatives, can help safeguard agricultural land from irreversible losses.

Addressing the risk of agricultural land loss requires a holistic approach that integrates sustainable agricultural practices, conservation efforts, and thoughtful land-use policies. Global cooperation and awareness are crucial to finding solutions to ensure food security and environmental sustainability in the face of evolving challenges.

In this study, it was aimed to examine the effects of the use of selected energy types (Hydroelectric, Coal, Petroleum, Renewable Energy) on agricultural areas.

LITERATURE REVIEW

Energy has become one of the basic needs of modern societies and has raised important issues such as efficient use of energy resources, sustainability and environmental impacts. Therefore, studies

on the utilisation of energy types are of great importance in the fields of engineering aiming to increase energy efficiency, environmental sciences aiming to reduce environmental impacts, and economics and statistics for the use of indicators such as economic. Therefore, there is a large literature on the utilisation of energy types. The following review of some studies summarises this situation.

In their research, Koç and Kaya (2015) aimed to provide a comprehensive assessment of energy, energy resources, and renewable energy resources on a global scale, with a specific focus on Turkey. Within this framework, they scrutinized the energy consumption trends in both the world and Turkey for the years 2013-2014, along with the production-consumption dynamics of renewable energy resources in the world and Turkey from 2005 to 2014. Their findings revealed a notable increase in Turkey's solar energy installed capacity in recent years, reaching 58 MW by the conclusion of 2014.

Tatlı and Barak (2017) conducted an empirical study analyzing the effects of coal and hydroelectricity consumption on industrial production in Turkey, using data from 1990 to 2014. In order to achieve this objective, they utilized Johansen co-integration and DOLS analysis methods. Through the co-integration tests, the results revealed a persistent correlation between coal consumption, hydroelectricity consumption, and industrial production. The DOLS findings demonstrate that both coal and hydroelectricity consumption play a role in the growth of industrial production.

Sağbaşı and Başbuğ (2018) evaluated Turkey's outlook and potential on energy, investigated studies on energy efficiency and climate change, and in the light of this information, examined in depth the current and future status of energy efficiency in our country. Suggestions have been made for ensuring and increasing energy efficiency. ODEX is evaluated on a sectoral basis and the saving potentials of energy efficiency applications are presented comparatively.

The relationship between hydroelectric power consumption as a renewable energy source and CO₂ emissions in the US was examined by Kuşkaya and Bilgili (2020). The industrial production index (IPI), total energy consumption from fossil fuels, total energy consumption from nuclear power plants, total energy consumption from hydroelectric power plants, and total CO₂ emissions were all included as study variables. The Morlet wavelet coherence model was used as the analytical tool. After adjusting for TBiomass, TFossil, Nuclear, and IPI, the research showed that using hydroelectricity resulted in a decrease in CO₂ emissions between January and December of 2015.

In a research published in 2020, Okumuş examined the relationship between CO₂ emissions, openness to global trade, agricultural value added, urbanization rate, economic growth, and non-renewable/renewable energy use between 1968 and 2014. According to the study's analysis, the results confirm a long-term association between the factors. Furthermore, the study confirms the environmental Kuznets curve (EKC) hypothesis' existence in Turkey. The findings imply that trade liberalization, urbanization, agricultural value added, and non-renewable energy usage all contribute to short- and long-

term increases in CO₂ emissions. On the other hand, while using renewable energy reduces carbon emissions temporarily, its long-term effects are not statistically significant.

In their study conducted in 2020, Demir and Görür analysed the relationship between economic growth and the types of energy used with panel data analysis. In the study, a positive relationship was found between economic growth and hydroelectric and renewable energy consumption, while a negative relationship was found between thermal energy consumption and economic growth.

Öymen and Ömeroğlu (2020) conducted a study to examine the impact of renewable energy on sustainability. The release of carbon compounds into the atmosphere, in addition to regional and local pollution, leads to the greenhouse effect and impacts the Earth's climate. Fossil fuel sources are responsible for global environmental issues including changes in weather patterns and acid rain. Awareness regarding the role of clean and renewable energy is steadily increasing, highlighting the significance of their utilization for resource sustainability. The study initially explains the concepts of renewable energy and sustainability, followed by in-depth interviews with 16 energy sector professionals in an attempt to reveal the vital role of renewable energy in promoting sustainability.

Eygü (2022) analyzed the correlation between gross domestic product per capita, capital, labor, and consumption of renewable energy sources (such as wind, hydroelectricity, biogas, solar, geothermal, and biomass energy) as well as waste resources from 1995 to 2020 using time series analysis. Based on the results of the Toda-Yamamoto causality test that analyzed the cointegrated series in this study, it is evident that there exists a unidirectional causality that runs from renewable energy consumption to growth. Thus, the study concludes that an increase in renewable energy consumption will lead to a positive impact on economic growth. In a similar study, Eygu and Soğukpınar (2023) investigated economic growth and energy consumption for Turkey with the Augmented ARDL method. Long-term estimation results suggest that among the energy sources examined in the study, economic growth has a positive effect coal consumption, natural gas consumption, and renewable energy. Using data from 1980 to 2018, Daştan and Eygü (2023) used the augmented autoregressive distributed lag (A-ARDL) model to investigate the effects of GDP and UNE on environmental performance in Turkey. Additionally, study variables REC, total NRR, FDI, FIN and URB were used.

In their study conducted in 2023, Demir et al. analysed the relationship between CO₂ emissions and the types of energy used with ARDL bounds test. In the study, it was observed that coal energy, natural gas energy and renewable energy consumption have a significant effect on CO₂ emissions.

Ateş et al. (2023) researched the relationship among net energy imports, the current account balance, and renewable energy to examine their impact on the Turkish economy. The study utilized ARDL bounds test and cointegration analysis based on the data set from 2016 to 2022. The analysis revealed a long and short-term correlation between the variables considered. Alternatively, renewable energy production has been found to have a causal relationship with current account balance and net

energy imports. Furthermore, utilizing renewable energy resources can contribute to a stronger economic position for Turkey by reducing the current account deficit.

Using data from 1972 to 2021, Demir et al. (2023) used the ARDL Boundary test to investigate the effects of coal, natural gas, hydroelectricity, and renewable energy consumption on CO₂ emissions in Turkey. A Toda-Yamamoto test was used for the causality analysis. The analysis's findings show that, at a 5% significance level, the use of coal, natural gas, and renewable energy has no statistically significant impact ($p > 0.05$) on CO₂ emissions. Crucially, it is discovered that using renewable energy reduces CO₂ emissions whereas the other three factors cause emissions to rise. The causal analysis revealed a mutual correlation between natural gas and hydroelectricity, as well as between CO₂ and natural gas. Moreover, a uni-directional link was observed. The shift has occurred from coal to natural gas and from hydroelectricity to coal. Nevertheless, renewable energy demonstrated no causal relationship with any of the variables.

In Özkan 2023 study conducted a study investigating the correlation between Turkish farmers' willingness and behavior to adopt Renewable Energy (RE) technologies on their farms. The study's objective was to determine the inclination of farmers to adopt RE technologies and their actual behavior in implementing them. The research specifically focused on agricultural and livestock enterprises situated in the South Marmara Region, particularly in Bursa, Balıkesir, and Çanakkale provinces. A survey was conducted in person with 400 participants, and the data collected were analyzed using version 28 of the SPSS statistical analysis software. To ensure the data's appropriateness for use, validity and reliability assessments were conducted. The analysis revealed that income from agricultural and non-agricultural activities, cultivated land extent, electricity and diesel oil expenses, government support, and access to relevant information all have a positive influence on the willingness to adopt renewable energy technologies. This holds true at a significance level of 5%.

MATERIAL AND METHOD

The study examines the impact of hydroelectricity utilization (HU), coal utilization (CU), petroleum utilization (PU), and renewable energy utilization (REU) on Turkey's agricultural area used (ALU) utilizing the ARDL bounds test. The analysis is based on data from the World Bank website spanning from 1973 to 2020. To apply the ARDL bounds test, we first examine the stationary nature of the series by conducting the Extended Dickey-Fuller (ADF) and Phillips Perron (PP) unit root tests, stationarizing the non-stationary series. Once the series becomes stationary, we test the ARDL model assumptions and choose the proper model using the AIC information criterion. After ensuring the assumptions were met, we proceeded to analyze the results obtained through ARDL and long-run cointegration tests using the appropriate model selected. We then investigated any potential structural breaks and examined the existence of short-run cointegration accordingly. The analyses were conducted using the Eviews 12 software package.

Stationarity in Time Series

When a time series is said to be stationar, it means that its variance, mean, and stationarity do not change over time due to the absence of a unit root. Static time series are dispersed around and gravitate toward the mean over extended periods of time. A stationary series may return to the mean when a one-unit transient shock is administered to it (Gujarati and Porter, 2009). According to Altun et al. (2018), spurious regression is a relationship that can be seen in non-stationary series and produce results that are not trustworthy. Several tests are used to find out if unit root is present. The stationarity of the series is assessed in this study using the Phillips-Perron (PP) and Augmented Dickey-Fuller (ADF) unit root tests.

Extended Dickey-Fuller Unit Root Test (ADF)

Since the unit root test developed by Dickey and Fuller (1979) did not consider the autocorrelation in the model error terms, Dickey and Fuller (1981) attempted to eliminate the autocorrelation issue in the unit root test by including the lagged terms of the dependent variable to the model. The 1979 test is referred to as DF, and the 1981 test is known as ADF since it is an enhanced version of the original test. Critical table values from DF were utilized in the ADF test to detect a unit root. Various measurement criteria can determine appropriate lag lengths, and this study employs the Akaike information criterion (AIC), which yields superior results in finite samples, to ascertain the suitable lag length.

Equations with AR(p) process are used to deal with autocorrelation. For the ADF test, the fixed model in equation (1) and the fixed + trended model in equation (2) are constructed by adding the $\beta_1 t$ parameters to the fixed model.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \theta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Here; the first difference of variables ΔY_t is denoted by the constant term β_0 , trend t , appropriate lag length p , lagged difference trend Y_{t-1} , error term ε_t , and relationship coefficients β_1 , θ and α (Demir, 2021a). Hypothesis tests for ADF are constructed as follows.

$$H_0: \rho = 1 \text{ (Series is non-stationary)}$$

$$H_1: \rho < 1 \text{ (Series is stationary)}.$$

Phillips and Perron (1988) introduced the Phillips Perron

Unit Root Test (PP) as a non-parametric test based on autoregressive-moving average processes (ARMA) to address autocorrelation among error terms. This test is a suitable alternative to the Dickey

and Fuller unit root tests and is found to provide better results with respect to the stationarity of trended time series. Equations (3) and (4) depict the equations relevant to the Phillips Perron Unit Root Test.

$$y_t = \hat{\mu} + \hat{\alpha}y_{t-1} + \hat{\varepsilon}_t \quad (3)$$

$$y_t = \tilde{\mu} + \tilde{\beta} \left(t - \frac{1}{2}T \right) + \tilde{\alpha}y_{t-1} + \tilde{\varepsilon}_t \quad (4)$$

Where the coefficients for the regression model are μ , α , and β , T represents the number of observations, and ε denotes the error term. These two models do not undergo any changes in their t-statistic, coefficients, or data generation processes when a non-zero constant term is included. Thus, equation (5) utilizes these models instead.

$$y_t = \mu + \alpha y_{t-1} + \varepsilon_t \quad t = 1, 2, \dots, n \quad (5)$$

Because this test follows the same restricted distribution as the DF test, the DF critical values are used, expressing the same assumptions as the ADF test (Demir, 2021b).

Cointegration Test

Time series analysis is essential to understanding economics and economic research. Cointegration analysis has become increasingly popular in recent years, particularly in examining the correlation among variables in economic time series. Cointegration refers to determining long-term relationships among variables with shared stochastic tendencies. Cointegration was first proposed by Granger (1981) and Engle and Granger (1987). Nowadays, it is commonly used in econometric analysis. Cointegration presupposes that variable movements are interconnected, hence not independent of each other (İşleyen et al., 2017). Nonetheless, cointegration analysis assumes that the time series are stationary. Due to the application of non-stationary time series analysis, the relationships between variables may be spurious instead of genuine (Demir, 2021b).

Autoregressive Model with Distributed Lags (ARDL) Border Test Approach

The ARDL method, which is derived from the ECM method, was proposed by Pesaran and Shin (1998) and Pesaran et al. (2001) to ascertain the presence of an autoregressive relationship between variables in a time series. ARDL focuses on variables that are cointegrated. Cointegration implies a long-term relationship between variables, even if they may exhibit short-term fluctuations. In other words, the variables move together in the long run, although they may diverge in the short run.

The basic ARDL model involves specifying a relationship between a dependent variable and one or more lagged values of itself (autoregressive terms) and lagged values of other variables in the system (distributed lag terms). The model captures both short-term and long-term relationships. The sequential and distributed lag models are frequently implemented regression analysis techniques for time series data. Sequence model includes one or more delayed values of dependent variable as independent variables, while distributed lag model includes delayed values of independent variables as

well as their current values. Equation (6) displays the sequential model, and Equation (7) presents the distributed lag model (Demir, 2021b).

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \beta_2 X_{t-2} + \varepsilon_t \quad (7)$$

The estimated long-term equilibrium deviation is used in the Engle-Granger analysis of the cointegration between two variables. It is advised to use the ARDL model to ascertain the cointegration relationship because failing to consider the lag values for the variables could result in specification mistakes (Sevüktekin and Çınar, 2017). Assuming the series are stationary, the ARDL limits test has several advantages, one of which is the capacity to determine the cointegration relationship between the series. Furthermore, the test successfully avoids the issues of serial correlation and endogeneity and yields reliable results with small sample sizes (Narayan, 2004 and Demir, 2021a).

The following hypotheses are formulated for the ARDL cointegration bounds test.

$$H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \dots = 0, \text{ There is no cointegration relationship,}$$

$$H_1: \gamma_1 \neq \gamma_2 \neq \dots \neq 0, \text{ There is a cointegration relationship.}$$

If the F statistic exceeds the upper bound of the critical value, then it indicates cointegration between the variables. Conversely, if the F statistic falls below the lower bound of the critical value, it suggests no cointegration between the variables. However, the F statistic that falls between the lower and upper bounds of the critical value fails to provide any insight into cointegration.

ANALAYSIS AND FINDINGS

The abbreviations of the variables used in the analysis are given in Table 1 below.

Table 1

Abbreviations	Variables
ALU	Agricultural Land Use (Dependent variable)
HU	Hydroelectricity Use
CU	Coal use
PU	Petroleum Use
REU	Renewable Energy Use

Before proceeding to the ARDL bounds test analysis, it is very important to determine the order of integration of the variables, generally expressed as $I(d)$. In this context, if the series are non-stationary, differences are taken to make the series stationary. The order of integration reflects the number of differences needed to make the series stationary. Table 2 presents the results of the unit root tests of the variables according to the ADF and PP tests.

Table 2.

Unit Root Test Results

Test	Variable	$I(0)$				$I(1)$			
		Fixed		Fixed+Trend		Fixed		Fixed+Trend	
		t-İst.	P-value	t-İst.	P-value	t-İst.	P-value	t-İst.	P-value
ADF	ALU	-1.261	0.639	-1.112	0.915	-5.761	0.001	-5.833	0.001
	HU	-2.391	0.149	-3.907	0.083	-8.306	0.001	-8.326	0.001
	CU	-2.934	0.041	-6.704	0.037				
	PU	-1.750	0.399	-1.208	0.895	-5.211	0.001	-5.660	0.001
	REU	-0.456	0.890	-1.671	0.746	-8.112	0.001	-8.628	0.001
PP	ALU	-1.407	0.570	-1.262	0.885	-5.775	0.001	-5.814	0.001
	HU	-2.279	0.182	-3.763	0.124	-9.011	0.001	-9.063	0.001
	CU	-2.945	0.038	-7.402	0.031				
	PU	-1.658	0.432	-2.381	0.351	-4.658	0.001	-3.902	0.019
	REU	0.139	0.965	-1.219	0.894	-8.417	0.001	-13.653	0.001

$p < 0.05$

Examining Table 2, the Fixed and Fixed+Trend variables have undergone ADF and PP unit root tests. It is evident from the table that the CU variable is stationary at the level, as indicated by both ADF and PP unit root tests ($p < 0.05$). In contrast, the other variables at the level exhibit non-stationarity, implying the presence of a unit root ($p > 0.05$). To deal with this, the ALU, HU, PU, and REU variables were differenced ($I(1)$) to make them stationary. When the variables do not exhibit stationarity at the same level, ARDL is a suitable approach for identifying cointegration among them. For this particular study, a maximum of four lags was considered. We used the Akaike information criterion (AIC) to determine the most appropriate model within the ARDL framework. Based on the AIC information criterion, the optimal model was found to be ARDL (2, 0, 0, 0, 2, 0). Further details on the assumptions for ARDL are provided in Table 3.

Table 3.

Diagnostic Test Results for the ARDL (2, 0, 0, 0, 2, 0) Model

<i>Diagnostic Tests</i>	<i>Test Statistics</i>	<i>p</i>
R^2	0.729	
Adjusted R^2	0.673	
F- İstatistik	19.073	0.001
Breush-Godfrey LM Test	0.363	0.833
Breusch-Pagan-Godfrey Test	2.599	0.761
Jargue-Bera Normality Test	1.425	0.490
Ramsey-Reset Test	0.005	0.939

When Table 3 is analyzed, the R^2 value, which determines the explanatory power of the independent variables for the dependent variable, is determined as 0.729. In this case, it can be interpreted that the independent variables explain 73% of the dependent variable ALU. It can be said that this rate is high. The significance of the model is determined by the F-statistic and the ARDL (2, 0, 0, 0, 2, 0) model is significant ($p < 0.05$). The presence of autocorrelation problem was tested by Breush-Godfrey LM test and it was observed that there was no autocorrelation problem ($p > 0.05$). Breusch-Pagan-Godfrey test was used to examine the problem of changing variance and no such problem was found ($p > 0.05$). The Jargue-Bera normality test was used to examine whether the errors were normally distributed and the existence of a normal distribution was determined ($p > 0.05$). The Ramsey-RESET test was used to test for the presence of model fitting error and no such error was found ($p > 0.05$).

In regression analysis, the Variance Inflation Factor (VIF) serves as a statistical measure to primarily assess the degree of multicollinearity. Multicollinearity happens when two or more independent variables are correlated with each other, which further complicates their respective effects on the dependent variable. Hence, VIF delves into the rise of regression coefficients in an analysis arising from multicollinearity. In a regression model, if the independent variables are correlated, it causes the problem of multicollinearity to occur. The existence of this problem can be detected by VIF. If VIF values are greater than 10, the existence of such a problem can be mentioned. The multicollinearity problem is given in Table 4 below.

Table 4.

Multiple Linear Correlation Problem

	<i>HU(VIF)</i>	<i>CU (VIF)</i>	<i>PU(VIF)</i>	<i>REU (VIF)</i>
0	1.863	1.322	1.619	1.019
-1			1.549	
-2			1.247	

Upon analyzing Table 4, it is evident that the VIF values of all independent variables are less than 10, indicating that there is no issue of multicollinearity.

To test for cointegration, the F-statistic test in Table 5 is employed. The table also provides the lower and upper bounds for each variable at the 1%, 5%, and 10% significance levels.

Table 5.**ARDL Cointegration Border Test**

<i>Number of Independent Variables (k)</i>	<i>F-statistic</i>	<i>Significance Level</i>	<i>Critical Values</i>	
			<i>Lower Limit</i>	<i>Upper Limit</i>
4	9.164	%1	4.306	5.874
		%5	3.136	4.416
		%10	4.306	5.874

It can be seen that the F-statistic value (9.164) exceeds the lower and upper limits of all independent variables when analyzing Table 5 at the 5% significance level. Therefore, it can be concluded that there is cointegration between the dependent variable and the independent variables.

After establishing cointegration, long-run ARDL cointegration outcomes are presented in Table 6.

Table 6.**Long Run ARDL Cointegration Results**

<i>Variable</i>	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Fixed	-1.301	0.560	-2.322	0.025*
HU	-0.009	0.016	-0.557	0.580
CU	0.040	0.018	2.194	0.034*
PU	-0.060	0.044	-1.340	0.047*
REU	0.010	0.102	0.103	0.918

Once the data are appropriately differenced, the ARDL model can be estimated using standard econometric techniques such as ordinary least squares (OLS). The estimation process involves finding coefficients for the lagged values of the variables to represent their short-term and long-term effects. According to Table 6, there is a significant relationship between CU and PU and the dependent variable ALU ($p < 0.05$). In this case, it is concluded that a change in CU leads to an increase of 0.04 in ALU, while a change in PU leads to a decrease of 0.06 in ALU.

Cumulative Sum (CUSUM) plots are a graphical tool used in econometrics and time series analysis, including the analysis of Autoregressive Distributed Lag (ARDL) models. CUSUM plots are particularly helpful in detecting structural breaks or shifts in the relationships between variables over time. CUSUM plots are used to monitor the cumulative sum of the differences between observed values and expected values in a time series. In the context of ARDL models, CUSUM plots help identify periods

where the relationships between variables might have changed, indicating the presence of structural breaks. In ARDL analysis, CUSUM plots can be applied to assess the stability of the estimated coefficients over time. If the CUSUM plot shows a consistent pattern or a clear deviation from the expected stability, it suggests the need for further investigation into potential structural breaks. In order to test for structural breaks in the variables, CUSUM and CUSUMQ plots were constructed using the squares of the reversible error terms and the stability of the ARDL model was analyzed with the help of these plots.

Figure 1.

CUSUM and CUSUMQ Plot for Structural Fracture

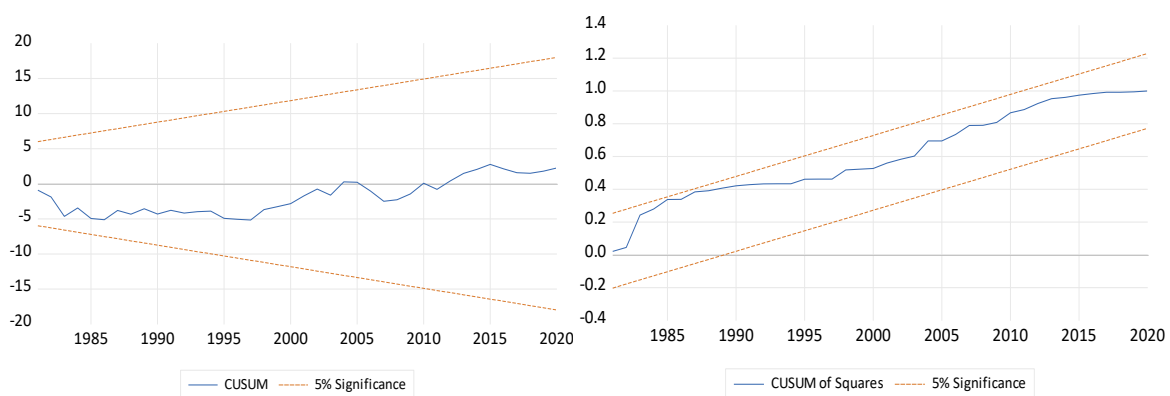

Figure 1 is a significant indicator that the ARDL model is stable, confirming that the model coefficients remain stable. Figure 1's analysis reveals that the variables fall within critical boundaries with a 5% significance level and don't deviate from them. These findings confirm a lack of structural disruption between the variables, and the long-run coefficients remain stable.

The error correction coefficient is represented by the term $CointEq(-1)$ and for this coefficient to be statistically significant, it must have a negative value between 0 and 1, which is also stated in the literature (Polat and Gemici, 2017).

Table 7 presents the results of the short-run cointegration analysis and also identifies the presence of an error correction term.

Table 7.

ARDL (2, 0, 0, 0, 2, 0) Short Run Cointegration Results and Error Correction Term

<i>Variable</i>	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t-statistics</i>	<i>p</i>
CointEq(-1)*	-0.924	0.135	-7.099	0.001
Fixed	-0.072	0.271	-5.697	0.001
ALU	0.219	0.305	3.483	0.090
ALU (-1)	0.103	0.140	2.963	0.071
HU	-0.013	0.043	0.384	0.087
CU	0.021	0.036	4.352	0.001
PU	-0.019	0.017	3.183	0.007
PU(-1)	-0.013	0.011	5.173	0.001
REU	0.142	0.108	0.307	0.640
R^2	0.693			
Adjusted R^2	0.637			
Test	Statistic Value	Significance Level	Lower limit	Upper Limit
F-Test	6.438	%5	3.75	5.012

According to Table 7, the error correction term is -0.924, which is statistically significant. This indicates that a long-run deviation between the variables shows a correction of approximately 92% in the subsequent period. In other words, it can be predicted that short-term deviations that may occur for ALU may tend to rebalance in the long run by approaching the equilibrium point. Since the value of the F statistic (6.438) is above the upper bound of the critical value (5.012) at the 5% significance level, this result indicates that cointegration exists in the short run. Although the R^2 and adjusted R^2 values calculated in the short run are lower than the long run values, it is concluded that the independent variables are still effective in explaining the dependent variable.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The relationship between agricultural areas and the types of energy used is complex and multifaceted. Agriculture meets a large share of energy requirements. This energy is used for tractors, irrigation systems, fertilizer production, harvesting machinery and other agricultural operations. Various energy sources such as fossil fuels, electricity, solar energy and biomass are used in the growing, processing and transportation of agricultural products. At the same time, the size of agricultural areas

*Investigation of The Relationship Between the Use of Selected Energy Types and Agricultural Area
Utilised by ARDL Bound Test: The Case of Turkey*

and crop diversity affect energy consumption. While industrial farming practices are common on large farms, small family farms can use more sustainable and energy efficient methods. Therefore, agriculture's energy consumption and energy types are an important factor affecting both agricultural productivity and environmental sustainability. In this context, increased use of renewable energy sources and improved energy efficiency in the agricultural sector can both reduce energy costs and minimize environmental impacts.

Agriculture's energy consumption also greatly affects environmental impacts. For example, intensive use of fossil fuels can increase greenhouse gas emissions and lead to environmental problems. Therefore, reducing energy consumption in the agriculture sector and switching to cleaner energy sources plays an important role in combating climate change. However, there can also be a mutually beneficial relationship between agricultural areas and energy production. For example, agricultural waste and crops can be used to produce biomass energy. In addition, renewable energy sources such as solar panels and wind turbines can be used on agricultural land to generate additional sources of income. Consequently, the relationship between agricultural land and the types of energy used is a complex issue that affects both the productivity of agriculture and environmental sustainability. Therefore, careful planning and management are required to optimize energy consumption and minimize environmental impacts in the agricultural sector.

Energy Use in Agriculture:

Agriculture is a significant consumer of energy, and the types of energy used in this sector vary widely. Common energy sources in agriculture include fossil fuels (such as diesel for machinery), electricity, and, in some cases, renewable energy sources.

Fossil Fuel Dependency:

Historically, agriculture has been heavily dependent on fossil fuels for various activities such as plowing, planting, harvesting, and transportation. The use of tractors, combines, and other machinery contributes to this dependency.

Renewable Energy in Agriculture:

There is an increasing interest in integrating renewable energy sources into agriculture. Solar panels, wind turbines, and bioenergy systems are being explored as alternatives to traditional fossil fuel-based energy sources. These can help reduce greenhouse gas emissions and make agriculture more sustainable.

Energy Efficiency Measures:

Research focuses on improving energy efficiency in agricultural practices. This includes the development of energy-efficient machinery, precision agriculture technologies, and the optimization of irrigation systems to reduce energy consumption.

Environmental Impact:

The environmental impact of energy use in agriculture is a crucial aspect of research. Scientists and policymakers are exploring ways to minimize the carbon footprint of agricultural activities, including the adoption of cleaner energy sources.

Government Policies and Incentives:

Government policies and incentives play a significant role in shaping the energy landscape in agriculture. Subsidies, tax credits, and regulations can influence the adoption of renewable energy technologies in the agricultural sector.

Challenges and Opportunities:

Challenges associated with the transition to cleaner energy in agriculture include initial investment costs, technological barriers, and the need for education and awareness. However, there are also significant opportunities for economic and environmental benefits.

In this study, the effects of the HU, CU, PU and REU on Turkey's ALU are analyzed using the ARDL bounds test. According to the findings obtained, it can be said that there is a significant relationship between the dependent variable ALU and the dependent variables of CU and PU ($p < 0.05$). On the other hand, there is no significant relationship between the dependent variable ALU and the independent variables HU and REU ($p > 0.05$). In this case, it is concluded that the change in CU causes an increase of 0.04 in ALU, while the change in PU causes a decrease of 0.06 in ALU. A review of the literature reveals that the studies conducted in Turkey generally examine the relationship between energy use and economic growth with different methods or examine the relationship between CO₂ use and energy types. Therefore, we believe that the relationship between the types of energy used and the agricultural areas used will also contribute to the literature. In this case, we think that this study will contribute to the literature in this respect.

REFERENCES

- Altun Y., & İşleyen Ş., (2018). An empirical study on the orientation towards electricity generation from renewable energy sources in some OECD countries. *Journal of Atatürk University Institute of Social Sciences*. 2018;22(3):1577-1590.
- Altun, Y., İşleyen, Ş., & Görür, Ç., (2018). The effect of education and health expenditures on economic growth in Turkey: 1999-2017. *Yüzüncü Yıl University Journal of Institute of Social Sciences*, 39, 223-244.
- Ateş, M.H., Çakan C. D., & Kurtoğlu, S., (2023) Renewable Energy and Current Account Balance Analysis: Ardl Border Test Approach, *Istanbul Nişantaşı University Journal of Social Sciences*, Scientific Refereed Journal Year: 2023 Volume: 11 Issue: Special Issue.

***Investigation of The Relationship Between the Use of Selected Energy Types and Agricultural Area
Utilised by ARDL Bound Test: The Case of Turkey***

- Demir, Y., & Görür, Ç., (2020). Investigation of the Relationship Between Various Energy Consumption and Economic Growth in OECD Countries with Panel Cointegration Analysis. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 32, 15-33. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2020.32.0005>
- Demir, Y., (2021a). Analyzing the effect of employment in the agricultural and industrial sectors on economic growth with the ARDL bounds test. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, XI (1), 178-192. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5136851>.
- Demir, Y., (2021b). Determination of the relationship between education, health and R&D expenditures and economic growth with the ARDL bounds test. *Manas Journal of Social Research*, 10(3), 1758-1770. <https://doi.org/10.33206/mjss.918786>.
- Demir, Y., İşleyen, Ş., & Özen, K., (2023). Determination of the Effect of Selected Energy Consumption on Carbon Dioxide Emission with ARDL Bound Test. *Van Yüziüncü Yıl University Journal of Institute of Social Sciences*, 59, 80 - 107. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1255091>
- Dickey, D.A., & Fuller, W.A., (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a), 427- 431.
- Dickey, D.A., & Fuller, W.A., (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072. <https://doi.org/10.2307/1912517>.
- Engle, R.F., & Granger, C.W., (1987). Co-integration in error correction: Representation, estimation and, testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
- Eygü, H., (2022) The relationship between the use of renewable energy resources and economic growth: The case of Turkey 1995-2020, *Gazi Journal of Economics and Business Administration*, 2022; 8(2): 387-397.
- Granger, C.W.J., (1981), Some properties of time series data and their use in econometric model specification. *Journal of Econometrics*, 23(1), 121-130. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(81\)90079-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(81)90079-8)
- Gujarati, D.N., & Porter, D.C., (2009). *Basic Econometrics* (5nd ed.). McGraw-Hill/Irwin.
- İşleyen, Ş., Altun, Y., & Görür, Ç., (2017). The causality relationship between interest rate and income with investment in Usa: 1965-2016. *The Journal of Academic Social Science*, 60(5), 146-163. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13112>
- Koç, E., & Kaya, K., (2015) Energy Resources-State of Renewable Energy, 2015. "Energy Resources-State of Renewable Energy, *Engineer and Mechanical*, volume 56, number 668, pp. 36-47.
- Köseoğlu, M. ve Ünal, H. (2019). Türkiye'nin sürdürülebilir ekonomik büyümesinde tarım, kentleşme ve yenilenebilir enerjinin etkisi: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 400-415. doi: 10.17218/hititsosbil.590338
- Kuşkaya, S., & Bilgili, F., (2020) Investigation of the Impact of Hydroelectric Energy Consumption on the Environment with Continuous Wavelet Fitting Model: *The Case of the USA*, *Erciyes University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, Issue: 55, January-April 202
- Narayan, P.K., (2004). Fiji "s tourism demand: The ARDL approach to cointegration. *Tourism Economics*, 10(2), 193-206. <https://doi.org/10.5367/000000004323142425>

- Okumuş, İ., (2020) Renewable Energy Consumption, Agriculture and CO2 Emission Relationship in Turkey, *International Journal of Economics and Innovation*, 6 (1) 2020, 21-34
- Ordu, S., & Songur, M. (2023). Yenilenebilir Enerji ile İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye İçin ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Alanya Akademik Bakış*, 7(2), Sayfa No.741- 754
- Öymen, G., & Ömeroğlu, M., (2020) The Role of Renewable Energy on Sustainability, *Istanbul Commerce University Journal of Social Sciences* Year:19 Issue:39 Fall:2020/3 p.1069-1087 DOI: <https://doi.org/10.46928/iticusbe.769022>
- Özkan, G., (2023) *Sustainable Agricultural Policies in Turkey: The Use of Renewable Energy Resources in Agriculture Sector*, PhD Thesis, Bursa
- Pesaran, M.H., Shin, Y., & Smith, R.J., (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326. <https://doi.org/10.1002/jae.616>
- Phillips, P.C.B., & Perron, P., (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346. <https://doi.org/10.2307/2336182>
- Sagbaş A. & Başbuğ B., (2018). Energy Efficiency Applications in the Axis of Sustainable Development: Evaluation of Turkey, ISSN: 2651-3412 (Print), 2667-8454. Çorlu Faculty of Engineering, Tekirdağ Namık Kemal University
- Sevüktekin, M., & Çınar, M., (2017). *Econometric time series analysis: Eviews applied* (Fifth edition). Dora Publication.
- Tatlı, H., & Barak D., (2021) The Effect of Coal and Hydroelectricity Consumption on Industrial Production: An Application in Turkey, *Firat University Social Sciences Congresses*.

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLERİN ÖZEL SAĞLIK HARCAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: E7 ÜLKELERİ PANEL VERİ ANALİZİ

Özge ERSEZER¹

Öz

Küreselleşmenin hızlanması ile birlikte önem kazanan ekonomik özgürlük ve özel sağlık harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışma E7 ülkeleri için 2000-2020 yılları için analiz edilmiştir. Fraser Institute ve Dünya Bankasından elde edilen verileri analiz ederken Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Pesaran panel birim kök testi, Gengenbach, Urbain ve Westerlund (2016) Panel Eşbütünleşme Testi ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testleri kullanılmıştır. Çalışma da sonuç olarak değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığın olduğu, eğitim parametlerinin heterojen olduğu, ekonomik özgürlükten sağlık harcamalarına doğru uzun dönemli bir eşbütünleşmenin bulunduğu, E7 ülkelerinde ekonomik özgürlükteki 1 birimlik artışa karşılık sağlık harcamalarının 7.055 birim arttığı ve sağlık harcamaları ile ekonomik özgürlükler arasında hem sağlık harcamalarından ekonomik özgürlüklere hem de ekonomik özgürlüklerden sağlık harcamalarına doğru çift yönlü bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel sağlık Harcamaları, Ekonomik Özgürlük, Küreselleşme

THE EFFECTS OF ECONOMIC FREEDOMS ON PRIVATE HEALTH EXPENDITURES: E7 COUNTRIES PANEL DATA ANALYSIS

Abstract

This study, which examines the relationship between economic freedom and private health expenditures, which has gained importance with the acceleration of globalization, was analyzed for the E7 Countries for the years 2000-2020. While analyzing the data obtained from the Fraser Institute and the World Bank, the Pesaran Panel Unit Root Test developed by Pesaran (2007), Gengenbach, Urbain and Westerlund (2016) Panel Cointegration Test and Dumitrescu and Hurlin (2012) Panel Causality Tests were used. As a result of the study, there is cross-sectional dependence among the variables, slope parameters are heterogeneous, there is a long-term cointegration from economic freedom to health expenditures, health expenditures increased by 7,055 units in response to a 1 unit increase in economic freedom in E7 countries ve it has been concluded that there is a bidirectional causality running both from economic freedoms to health expenditures.

Keywords: Private Health Expenditures, Economic Freedoms, Globalization

¹ Arş. Gör, Van YYÜ, İİBF, İktisat Bölümü. E-posta: ozgeersezer@gmail.com, [ORCID: 0000-0002-7317-6053](https://orcid.org/0000-0002-7317-6053)

Atf: Ersezer, Ö. (2023). Ekonomik özgürlüklerin özel sağlık harcamaları üzerindeki etkisi: e7 ülkeleri panel veri analizi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 373-385

GİRİŞ

Ekonomik özgürlük kavramı daha 1700 ve 1800'lü yıllarda Adam Smith, John Stuart Mill, Milton Friedman gibi birçok iktisatçı tarafından ifade edilmiştir. Höbel ekonomik özgürlüklerin bileşenleri olan rekabet özgürlüğü ve özel mülkiyetin ekonomik gelişmedeki rolünü vurgulamıştır (Höbel, 2020:1).

Ekonomik özgürlük; bireylerin kendilerine müdahale edilmeden tüketebilme, üretebilme ve diğer bireylerle ticaret yeteneğinin bulunması anlamına gelmektedir (Lawson, 2011). Bireyler başkalarına ve onların mallarına zarar vermeden kendileri için seçim ve gönüllü işlem yapıyorlarsa burada bireylerin ekonomik özgürlüklerinden bahsedilebilir. Ekonomik özgürlüğün olduğu yerde bireyler başkalarının kendilerine bir şeyler sağlamasını talep etmemelidir. Yasal ve parasal düzenlemeler önem arz etmektedir. Hükümetler, ekonomik özgürlükleri teşvik etmek için mülk sahiplerinin mülkiyet haklarını koruyan bir sistem kurmalıdırlar. Bunun içinde bu sözleşmeleri tarafsız olarak uygulayan yasal bir yapı ve kanun uygulama sistemine ihtiyaç vardır (Gwartney ve Lawson, 2002:406).

Küreselleşmenin hızlanması ile birlikte ekonomik özgürlük kavramı daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Ekonomik özgürlüğün iktisadi büyümeyi nasıl etkilediği, bu büyümenin sürdürülebilir olup olmadığı ve ekonomik özgürlüğün yüksek olduğu ülkelerde yaşanan büyümenin o ülkede yaşayan bireyler açısından ne derece bir refah düzeyi sağladığı sorularının yanıtları önem kazanmıştır. Son zamanlarda yapılan ampirik çalışmalarda ekonomik özgürlük ölçülürken bu sorular üzerinde tartışılmaktadır (Kaya & Çalışkan, 2016:85). Çoğu sosyal bilimciye göre ekonomik özgürlüklerin toplumdaki bireylerin refahını artırmada asli bir değeri vardır (Stroup, 2007:52). Ekonomik özgürlükleri yüksek olan toplumların kaynak tahsisinde piyasanın etkinliğini artırabileceğine inanılır. Salgın dönemlerinde ekonomik özgürlüğü yüksek olan ülkeler diğer ülkelere nazaran daha az etkilenmektedirler. Çünkü daha özgür ülkelerde salgın dönemlerinde kaynaklar daha hızlı tahsis edilmektedir (Huang, Yu, Long, Huang, & Luo, 2022:2).

Ülkelerin ekonomik durumlarını göstermenin yanında sosyal boyutlarının da gelişmesine katkı sunan ekonomik özgürlük; devlet mülkiyeti, düzenlemeler ve vergilerle sınırlı derecede müdahalenin olduğu bir piyasa ekonomisini ifade etmektedir. Siyasi ve sivil özgürlüklerden farklı bir kavramdır (Berggren, 2003:194). Ülkeler açısından bir özgürlük endeksinin altında yatan bileşenlerin etkileri birbirinden farklı olabilir ve bazı bileşenler arasında ters korelasyon söz konusu olabilir. Bilim adamları reçete üretirken tüm bunları göz önüne alarak dikkatli olmalıdırlar. Genel bir ifadeyle ekonomik özgürlükler faydalı olarak görülsede bazen bazı kısıtlamalar büyüme konusunda beklentileri artırmak için gerekli olabilir (Heckelman, 2002:252). Bu yüzden gerektiği zaman ülke yönetimlerinin ekonomik anlamda yarar sağlayacak alanlarda uygun ve seviyelerde müdahalede bulunması ekonomik özgürlükler açısından önem arz etmektedir (Altıntaş, 2021:1914).

Devlet emeğe, sermayeye ve mallara bireyler arasında özgürce hareket edebilme imkânı sağlamak ve serbest piyasa sisteminin sürdürülebilir olması için mevcut olan engelleri kaldırmakla yükümlüdür. Adam Smith 1776 yılında yayınlanan “Ulusların Zenginliği” kitabında da belirttiği gibi ekonominin yüzünü serbest ekonomiye doğru çevirmiş ve kısıtlayıcı olan düzenlemelerin kaldırılarak serbest piyasanın önünün açılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa temelleri o dönemlerde atılan ekonomik özgürlük kavramı modern zamanda sıkça gündeme gelerek bu konu hakkında yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Ekonomik özgürlüğün olduğu bir ortamda tanımlamaların konusu genel olarak bireylerin üzerinde herhangi baskı veya zorlama olmadan, devlet güvencesi ile mal ve hizmet mübadelelerini gerçekleştirdikleri, piyasalara ve pazarlara giriş ve çıkışları serbest olarak yapıldığı, bireylerin kendi tercihlerini pozitif olarak değiştirecek olanakların sunulduğu ve ticari olarak girişimlere yönelik kısıtlamaların kaldırılarak rekabetin özgürleştirildiğidir (Altıntaş, 2021:1915). Aslında ekonomik özgürlük bireylerin günlük hayatlarında kendi kendilerine yetebilmeleri veya kimseye muhtaç olmamaları değil gönüllerinde ekonomik faaliyette bulunabilmelerini ifade etmektedir (Yöyen, 2021:368).

Gwarty ve Lawson (2003), kişisel tercihi, rekabet özgürlüğünü, gönüllü mübadeleyi ve kişilerine ve mülkiyetin korunmasını ekonomik özgürlüğün bileşenleri olarak sıralamaktadırlar. Kişisel tercih; üretilecek mal ve hizmetlerin ne ve ne kadar olacağını, gönüllü mübadele; bireylerin değişim faaliyetinde bulunurken karşılıklı yarar sağlayan değişimi tercih etmelerini ve kişilerin ve mülkiyetin korunması; bireylerin zamanlarını ve kendi yeteneklerini dilediklerince seçebilmelerini, başkalarının zamanlarını ve yeteneklerini seçmede karar verme haklarının olmamasını ifade etmektedir (Gwartney & Lawson, 2002). Liberal Devlet tüm bu bileşenlerin bir arada yürütülmesinden sorumlu olmaktadır.

Liberal yaklaşıma göre ekonomik özgürlük ile makroekonomik göstergeler arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Ülkelerin büyüme hızlarına bakıldığında ekonomik özgürlüğün güçlü olduğu ülkelerde büyüme diğer ülkelere göre daha hızlıdır. Ekonomik özgürlük ile büyüme arasındaki pozitif yönlü ilişki fakir ülkelerin gelişiminin ekonomik özgürlükler ile destekleneceği fikrini ortaya atmıştır (Çoban, 2020:147).

Ekonomik özgürlük kavramının ölçülmesine duyulan ihtiyacın 2 sebebi vardır; birincisi refah ekonomisinin kısıtlı değerlendirmesinin önüne geçebilmek ve geliştirmek için özgürlük ölçümüne duyulan ihtiyaçtır. İkincisi ise; ülkeler arası kıyas yapabilmek için ekonomik özgürlüğün ölçülmesine ilişkin ampirik gereksinimlerdir. 19. YY’ın ikinci yarısından itibaren ekonomik özgürlük ile alakalı ampirik çalışmalar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1950’lerde Özgürlük Bilançosu, 1972 yılında Karşılaştırmalı Özgürlük Çalışması, 1983 yılında oluşturulan dünyadaki siyasi ve sivil özgürlükler hakkındaki yıllık rapor bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. 1986 yılında ekonomik özgürlüğün ölçülmesi için ilk girişimde bulunulmuş ve Fraser Enstitü 1986-1994 yılları arasında yapılan konferanslarla Dünya Ekonomik Özgürlük raporları yayınlanmıştır (Höbel, 2020:1).

Ekonomik özgürlükler nesnel parametrelere dayanmadığından ölçülmesi zordur ancak son zamanlarda ekonomik özgürlük kavramına verilen önemin artması ile beraber çeşitli endeksler oluşturulmuştur. Bu endekslerin oluşturulması ile beraber ülkeler arası kıyaslama yapmak mümkün kılınmıştır. Ekonomik özgürlüğün ölçülmesinde temel olarak kullanılan iki farklı endeks bulunmaktadır; Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi (EFW), merkezi Kanada’da bulunan sivil toplum kuruluşu Fraser Enstitü tarafından yayınlanmaktadır. İkinci endeks, Ekonomik Özgürlük Endeksidir (IEF). Bu endeks de ABD merkezli sivil toplum örgütü Heritage Foundation ile Wall Street Journal gazetesi tarafından oluşturulmaktadır. Ölçüm amaçlı oluşturulan diğer endekslerin ömürleri kısa olmuştur. Bu endeksler ekonomik özgürlüğün temel bileşenlerini esas alarak oluşturulmuştur (Kaya & Çalışkan, 2016:85). Ekonomik özgürlüğün nasıl ölçüleceğine dair oluşturulan bu endekslerin kritik mesajı; hükümet kontrolü ve baskısı girişimcilik üzerinde ölümcül bir güçtür. Ekonomik özgürlük endeksi hükümetin özellikle adli, parasal ve uluslararası işlevleri aracılığıyla serbest piyasayı koruduğunu kabul etmektedir ancak büyüme ve refahın belirlenmesinde rol oynayan etkenler hükümetin ekonomik faaliyetleri kısıtlamalarını azaltan politikalarıdır (Heckelman, 2002:252). Sağlık harcamalarını artırmaya yönelik çabalar, birçok ülkenin temel politikalarından biri haline gelmiştir (Sizer, 2023:67).

Ekonomik özgürlüğün sağlık üzerine etkisine yönelik çalışmaların kısıtlı olması bu çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuş ve ekonomik özgürlüğün özel sağlık harcamalarına olan etkisi hızlı ekonomik gelişme gösteren E7 ülkeleri (Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Endonezya, Meksika ve Türkiye) için değerlendirilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde ekonomik özgürlük ile ülkeler arasında kıyaslamalarda sık kullanılan sağlık göstergeleri arasında doğrudan ilişkiyi inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır.

Kaya ve Çalışkan (2016) çalışmalarında toplam 123 ülkeyi ele alınarak kişi başı gelir düzeylerine göre dört gruba ayırmışlar ve 1970-2010 yılları için ekonomik özgürlüklerin eğitim ve sağlık göstergeleri üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre ekonomik özgürlüklerin beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca bu pozitif etkinin farklı gelir gruplarında da aynı etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur.

Çoban (2020) Visegrad Dörtlüsü olarak bilinen Çekya, Macaristan, Slovakya ve Polonya ülkelerinin için 1995-2014 yılları arasında ekonomik özgürlüklerin insani gelişmişlik endeksi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Kamu sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payını kontrol değişkeni olarak kullanmışlardır. Kamu sağlık harcamalarının GSYİH’deki payının insani gelişmişlik üzerinde pozitif bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ekonomik özgürlükler ile dolaylı olarak kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmasına karşılık ekonomik özgürlük değerlendirildiğinde sağlık konusu büyüme ve kalkınma konuları kadar dikkate alınmamıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçların ekonomik özgürlüğün yurtiçi özel sağlık harcamalarına olan etkisinin incelenmesinde ilk olmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. VERİ SETİ

2.1 VERİ SETİ VE YÖNTEM

Ekonomik özgürlüğün sağlık üzerindeki etkisini incelemek üzere yapılan bu çalışmada panel veri analizi kullanılmış ve ekonomik özgürlük ile özel sağlık harcamaları arasındaki ilişki E7 ülkeleri için analiz edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak direkt sağlık harcamaları üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Çalışmada E7 ülkeleri diye adlandırılan Çin, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye için 2000-2020 yılları için veriler Fraser Enstitünün oluşturduğu Dünya Ekonomi Özgürlük Endeksi ile Dünya Bankasından elde edilen özel sağlık harcamaları verilerinden oluşmaktadır. Fraser Enstitü Endeksi devletin ekonomik büyüklüğü, hukuki sistem ve mülkiyet hakların güvenliği, sağlam para, uluslararası ticaret serbestisi ve regülasyonlar konularını baz alarak ölçülmekte ve 0-10 arasında değerlendirilmektedir. Endeks değeri 10'a yaklaştıkça ekonomik özgürlük düzeyi artmaktadır. Temel olarak devletin ve yerel yönetimin ülke ekonomisine katkısı ne kadar fazlaysa o ülkenin ekonomik özgürlük endeksi o kadar küçük olur.

Tablo: 1 Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Tanımı	Kaynak
Dünya Ekonomi Özgürlük Endeksi	Ülkelerin politika ve kurumlarıyla ekonomik özgürlüğü ne derece destekleyeceği ölçülmektedir. Devletin ekonomik büyüklüğü, hukuki sistem ve mülkiyet hakların güvenliği, sağlam para, uluslararası ticaret serbestisi ve regülasyonlar konularını baz alır ve 0-10 üzerinden değerlendirilir.	Fraserinstitute.org
Yurtiçi Özel Sağlık Harcamaları	Yerli özel kaynaklardan finanse edilen cari sağlık harcamalarının payını ifade eder. Gönüllü sağlık sigortasına daha önceden	Dünya Bankası

ödenebileceği gibi doğrudan sağlık hizmetini sunan sağlayıcılara da ödenebilir.

Tabloda ampirik çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımına ve verilerin hangi kaynaktan elde edildiğine yer verilmiştir. Çalışmada ekonomik özgürlükler endeksi bağımlı yurtiçi sağlık harcamaları ise bağımsız değişkenler olarak yer almıştır.

2.2. DATA SETİ VE METODOLOJİ

Bu çalışmada ekonomik özgürlükler ve özel sağlık harcamaları arasındaki ilişki E7 ülkeleri için 2000-2020 döneminin incelenmektedir.

Bu çalışmada, 2000-2020 yılları için E7 ülkelerinde (Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika, Endonezya, Rusya ve Türkiye) ekonomik özgürlükler ve özel sağlık harcamaları ilişkisi incelenmektedir. Çalışmada sağlık harcamaları değişkeni olarak özel sağlık harcamaları değişkeni verisi Dünya Bankası veri tabanından (data.worldbank) , ekonomik özgürlükler verisi (economic globalization index) ‘fraserinstitute.org’ adresinden elde edilmiştir.

Ekonometrik analizlerde, Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Pesaran panel birim kök testi, Gengenbach, Urbain ve Westerlund (2016) Panel Eşbütünlük Testi ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testleriyle çalışmada konu olan değişkenlerin analizi E7 ülkeleri için incelenmiştir. Stata 12.0 ve Gauss 10.0 ekonometri programları kullanılarak çalışmanın ekonometrik analizleri yapılmıştır.

Tablo 2. Değişkenlerde ve Modelde Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
Model 1: $E\ddot{O} = f(SH)$		
Cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	99.03	0.000*
cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	6.597	0.000*

Testler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
Model 2: $SH = f(E\ddot{O})$		
Cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	29.95	0.000*
cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	8.39	0.000*

Değişkenler	EÖ		SH	
	Stat	prob	Stat	Prob
Tests cd LM (Pesaran 2015 CD)	6.139**	0.000	0.423*	0.007

Not: ** %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığını ifade etmektedir.

Breusch ve Pagan (1980), LM (Lagrange Multiplier) testi, CD (Cross Section Dependency) testi ve CDLM testi (Pesaran (2004)) ile Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen LMadj (Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier) testleri modelde kesitler arasında bağımlılığın var olup olmadığına karar vermek için kullanılan testlerdir. LM testi değişkenler arasında eşbütünlüğün mevcut olup olmadığını analiz eden Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilen bir testtir.

Tablo 2’de, model 1 ve 2 için sırasıyla değişkenlerin bağımlı değişken olarak alındığı CDLM₁ ve CDLM₂ yatay kesit bağımlılığı testi analiz bulguları sonucunda elde edilen analiz bulgularına bakılarak her iki test için %5 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezi reddedilmektedir ve alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu durumda panelde yatay kesit bağımlılığının var olduğu söylenebilmektedir.

Analizlerde kullanılan değişkenlere de Pesaran (2015) CD yatay kesit bağımlılığı testi uygulanmıştır. Değişkenlerin katsayıları, her bir ülke için prob. (olasılık) değerleri analizlerde kullanılan değişkenler için p olasılık değeri 0.05’ten küçük olduğundan dolayı değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı mevcuttur.

Bu bulgu bize herhangi bir E7 ülkesinde meydana gelebilecek sağlık harcamaları şoku veya ekonomik resesyondan kaynaklı olası bir şokun diğer E7 ülkelerini de etkileyeceğini ifade etmektedir.

Tablo 3. Homojenlik Testi Sonucu

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
Model 1: $E\ddot{O} = f(SH)$		
$\tilde{\Delta}$	9.470*	0.000
$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.253*	0.000

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
Model 2: $SH = f(E\ddot{O})$		
$\tilde{\Delta}$	3.919*	0.000
$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.518*	0.000

Not: ** %5 ve * %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığını ifade etmektedir. EÖ: Ekonomik özgürlük, SH: Sağlık Harcamaları.

Bu çalışmada homojenliğin test edilmesi için Slope Homogeneity Test (Delta test) kullanılması tercih edilmiştir. Bu homojenlik testi Pesaran ve Yagamata (2008) tarafından geliştirilmiştir. Büyük ve küçük örneklem için kullanılan delta testleri farklılık göstermektedir. Delta testi büyük örneklem için kullanılırken küçük örneklem için de Deltaadj kullanılmaktadır (Türkmen, Ağır ve Günay, 2019:95-96).

H0: Eğim katsayıları homojendir

H1: Eğim katsayıları heterojendir

Eğer analizlerde seriler arasında yatay kesit bağımlılık olup olmadığı araştırılırsa “Cross-section Dependency” testleri kullanılmaktadır. *H0*: Kesitler arasında bağımlılık yoktur hipotezi kabul edildiği zaman bunun anlamı bir ülkede yaşanan bir şok halinin diğer ülkeleri etkilemediğidir. Bu durum söz konusu olduğunda birinci nesil panel birim kök testler kullanılmaktadır. Tam tersi *H1* kabul edildiğinde ikinci nesil panel birim kök testleri uygulanmaktadır (Baltagi, 2008:284).

Tablo 3’de model 1 ve 2 için homojenlik testi uygulanmış ve delta-tilde ve delta-tilde-adj test istatistik değerleri “eğim katsayıları homojendir” boş hipotezi reddedilmektedir ve eğim parametreleri yatay kesitler arasında değiştiği için dolayısıyla heterojendir. Yatay kesit birimleri birbirinden etkilenen heterojen birimler olarak tespit edilmesinden dolayı yatay kesit bağımlılığı ve heterojenlik varsayımı altında etkin sonuçlar veren Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik analizi kullanımı bu çalışmada uygulanmaktadır.

3. BULGULAR

Table 4. Pesaran Panel Birim Kök Testi

Değişkenler	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t – bar]	P-value
EÖ	2.283	-2.210	-2.230	2.570	-1.428	0.782
SH	1.254	-2.210	-2.230	2.570	1.379	0.916

Değişkenler	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t – bar]	P-value
EÖ	2.475	-2.210	-2.230	2.570	-1.951	0.026**
SH	4.588	-2.210	-2.230	2.570	1.189	0.083*

Note: ***, **, * sırasıyla 10%, 5% and 1% anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. EÖ: Ekonomik özgürlük, SH: Sağlık Harcamaları.

Peseran (2007) testi bir birim kök testidir ve dinamik panel analizlerinde durağanlığı test ederken yatay kesit bağımlılığın olması halinde olası seriler arası korelasyon hatalarını önlemek adına kullanılır. Peseran birim kök testinde ilkin standart Dickey Fuller regresyonları bireysel serilerin birinci dereceden farkları alınır ve daha sonra gecikme sayıları tespit edilerek yatay kesit ortalamaları ile genişletme söz konusudur. Bunun amacı da birim kök varlığının ortaya konulmasıdır (Yıldırım, 2019:40-41).

Peseran (2007) dinamik doğrusal heterojen modeli;

$$y_{it} = (1 - p_i)u_i + p_i y_{i,t-1} + u_{it} \quad i=1, \dots, N \text{ ve } t=1, \dots, T$$

şeklinde ifade edilmektedir.

CIPS istatistiği CADF fonksiyonunda gecikmeli değişkenlerin t istatistik ortalamaları alınarak bulunmaktadır.

$$\text{CADF Fonksiyonu: } \Delta Y = \alpha + b Y + c \bar{Y} + d \Delta \bar{Y} + \varepsilon$$

$$\text{CIPS} = 1/N \sum_{i=1}^N \text{CADF}_i$$

Tablo 4 CADF test sonuçlarını göstermektedir. Ekonomik özgürlük verisi için, t-bar istatistiği (2.283), %95 (cv5) güven düzeyinde verilen kritik değerden (-2.230) büyük olduğu için seri düzeyde durağandır ve değişkenin birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Z[t – bar] istatistiği olasılık değerine göre de seri durağandır.

Yine aynı şekilde sağlık harcamaları değişkeni için de t-bar istatistiği (1.254), %95 (cv5) güven düzeyinde verilen kritik değerden (-2.230) büyük olduğundan seri düzeyde durağandır ve değişkenin birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. Z[t – bar] istatistiği olasılık değerine göre de seri durağandır.

Table 5. Gengenbach, Urbain ve Westerlund (2016) Panel Eşbütünleşme Testi

Modeller	d.y	Coef	T-bar	P-val*
Model1: EÖ = f (SH)	y(t-1)	-0.485	-1.975	>0.1
Model2: SH = f (EÖ)	y(t-1)	-0.304	-1.491	<= 0.01

Note: ***, **, * sırasıyla 10%, 5% and 1% anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. EÖ: Ekonomik özgürlük, SH: Sağlık Harcamaları.

Yatay kesit bağımlılığın olduğu durumlarda ikinci nesil panel eşbütünleşme testleri daha güvenli sonuçlar vermektedir. Bahsi geçen ikinci nesil panel eşbütünleşme testleri tahminciler açısından homojen tahminciler ve heterojen tahminciler olarak iki grupta incelenmektedir. Modelde yer alan serilerde değişkenler arasında bir korelasyon mevcutsa ve heterojenlik söz konusuysa Gengenbach, Urbain ve Weterlund (GUW) panel eşbütünleşme testleri kullanılmaktadır. Bu eşbütünleşme testinin modeli şu şekilde ifade edilmektedir;

$$\Delta Y_i = d\delta y_{i,t} + \alpha y_{i,t-1} + \omega_i + \gamma_i + \nu_i \pi_i + \varepsilon_{y-xi} = \alpha y_{i,t-1} + g_i^d \lambda_i + \varepsilon_{y-xi}$$

Yatay kesit bağımlılığının ve heterojenliğin mevcut olmasına izin veren Gengenbach, Urbain ve Westerlund panel eşbütünleşme testlerinde değişkenler cinsinden eşit olmayan gecikme uzunluklarına da yer verilmektedir. Model test edilirken ilk olarak tüm değişkenler için ayrı ayrı OLS tahmini yapılmaktadır. Daha sonra kurulan H_0 ve H_1 hipotezi t testi ile analiz edilmektedir (Tufaner & Sözen, 2019:196).

$H_0: \alpha_i = 0$

$H_1: \alpha_i < 0$

Tablo 5'te, sağlık harcamaları ve ekonomik özgürlük değişkenlerinin sırasıyla bağımsız değişken olarak alındığı modellerden model 1 için elde edilen sonuçlar H_0 hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde reddedileceğini ve sağlık harcamalarından ekonomik özgürlüğe doğru eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Model 2 için H_0 hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde reddedilemeyeceğini ve ekonomik özgürlükten sağlık harcamalarına doğru uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 6. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayıları

Modeller	Değişkenler	Coef.	Std. Err.	z	P>z
Model1: EÖ = f (SH)	SH	-.0034	.01132	-0.30	0.763
Model2: SH = f (EÖ)	EÖ	7.055	13.627	-0.52	0.052*

Note: ***, **, * sırasıyla 10%, 5% and 1% anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. EÖ: Ekonomik özgürlük, SH: Sağlık Harcamaları.

Tablo 6'da GUW (2016) eşbütünleşme testi uzun dönem eşbütünleşme katsayıları verilmiştir. Sağlık harcamaları verilerinin bağımlı değişken olarak alındığı Model 2 istatistiksel olarak anlamlı ($p:0,052 \leq 0,1$) olup, ekonomik özgürlük ile sağlık harcamaları arasında uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ekonomik özgürlüklerdeki bir birimlik artış sağlık harcamalarını 7.055 birim artırmaktadır. E7 ülkelerinin sağlık harcamaları ekonomik özgürlük düzeyinden pozitif yönde etkilenmektedir.

Table 7: Dumitrescu ve Hurlin (2012) Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	Wbar istatistik	Zbar istatistik	Olasılık	Nedensellik
SH → EÖ	15.439	8.734	0.000**	Var
EÖ → SH	20.209	12.725	0.035**	Var

Note: ***, **, * sırasıyla 10%, 5% and 1% anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. EÖ: Ekonomik özgürlük, SH: Sağlık Harcamaları.

Panel veri analizi gözlem sayısı fazla olduğu için kısa zaman diliminde etkili sonuçlar ortaya konmaktadır. Bu kapsamda Dumitrescu ve Hurlin (2012) çalışmalarında herhangi bir ülke açısından nedensellik ilişkisinin var olduğu sonucuna ulaşıldığında bunun farklı ülkeler içinde geçerli olması durumunun söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Buna ilaveten test zaman boyutu ile kesit boyutu arasındaki büyüklük küçüklük ilişkisi modelin etkin sonuçlar vermesini etkilememektedir. Model şu şekilde ifade edilmektedir;

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} X_{i,t-k} + e_{i,t}$$

$$H_0 = \beta_i = 0$$

Bu hipotezde ortaya konulmaya çalışan tüm birimler için y'den x'e doğru nedensellik ilişkisinin mevcut olmadığıdır. H_1 ise bu nedensellik ilişkisinin bazı birimler için mevcut olduğunu ileri sürmektedir (Çelik & Ünsür, 2020:205).

Tablo 7'de ifade edilen sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi değişkenleri arasındaki ilişki Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik analizi bulgularına göre %5 anlamlılık düzeyinde sağlık harcamaları ve ekonomik özgürlükler değişkenleri arasında sağlık harcamalarından ekonomik özgürlüklere ve ekonomik özgürlüklerden sağlık harcamalarına doğru çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Ekonomik özgürlük kavramının gündeme gelmesi ile birlikte son zamanlarda bu alanda yapılan çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır. Ekonomik özgürlük endeksi oluşturulması ile birlikte ekonomik özgürlüğün büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisini inceleyen analizler yapılmıştır. Bu çalışmada Fraser Enstitü tarafından oluşturulan Dünya Ekonomi Özgürlük Endeksi kullanılarak özel sağlık harcamalarına olan etkisi analiz edilmiştir. Bu çalışmada E7 ülkeleri için 2000-2020 yıllarında ekonomik özgürlükler ile yurtiçi özel sağlık harcamaları arasındaki ilişki Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Pesaran panel birim kök testi, Gengenbach, Urbain ve Westerlund (2016) Panel Eşbütünleşme Testi ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testleri kullanılarak incelenmiştir.

Pesaran CD yatay kesit bağımlılık testi sonuçlarına göre değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılmıştır. Yani bir E7 ülkesinde meydana gelen sağlık harcamaları şoku veya olası ekonomik şok diğer E7 ülkelerini de etkileyecektir sonucuna varılmıştır.

Homojenliği test etmek üzere kullanılan Slope Homogeneity Test sonuçlarına göre eğim parametrelerinin yatay kesitler arasında farklılık göstermesinden ötürü heterojen olduğu ortaya konulmuştur.

Sağlık harcamaları ve ekonomik özgürlük değişkenlerinin sırasıyla bağımsız değişken olarak ele alındığı modellerden Model 1’de sağlık harcamalarından ekonomik özgürlüğe doğru eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Model 2’de ise ekonomik özgürlükten sağlık harcamalarına doğru uzun dönemki bir eşbütünleşmenin olduğu sonucu elde edilmiştir.

GUW (2016) testi sonuçlarına göre ekonomik özgürlük ile sağlık harcamaları arasında uzun dönemde pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Ekonomik özgürlükteki 1 birimlik artış sağlık harcamalarını 7.055 birim artırmaktadır. Bunun anlamı E7 ülkelerinin sağlık harcamalarını pozitif yönde etkileyen unsurlardan bir tanesinin de ekonomik özgürlükler olduğudur.

Son olarak Dumitrescu-Hurlin (2012) test sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde sağlık harcamalarından ve ekonomik özgürlüklere doğru çift yönlü bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, F. F. (2021). Ekonomik Özgürlük Bileşenleri Arasındaki İlişkilerin Çok Boyutlu Ölçekleme Anakizi ile Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmalı Dergisi*, 10(2), 1911-1940.
- Baltagi, B. (2008). *Econometric Analysis of Panel Data*. John Wiley & Sons.
- Berggren, N. (2003). The Benefits of Economic Freedom. *The Independent Review*, 8(2), 193-211.
- Breusch, T. S. and Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47 (1), 239-253.
- Çoban, M. N. (2020). Ekonomik Özgürlüklerin İnsani Gelişmişlik Üzerine Etkisi: Visegard Dörtlüsü Kapsamında Panel Veri Analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1), 143-162.
- Çelik, M. Y., & Ünsür, Z. (2020, Mart 30). Küreselleşme ve Büyüme İlişkisinin Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi İle Belirlenmesi. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 201-210.
- Dumitrescu, E. I. & Hurlin, C. (2012), Testing for Granger Noncausality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29, 4, 1450-1460.
- Gengenbach, C., Urbain, J. P., & Westerlund, J. (2016). Error Correction Testing in Panels with Common Stochastic Trends. *Journal of Applied Econometrics*, 31(6), 982-1004.
- Gwartney, J., & Lawson, R. (2002). The Concept and Measurement of Economic Freedom. *European Journal of Political Economy*, 19, 405-430.
- Heckelman, J. C. (2002). On The Measurement of Comparative Economic Freedom Across Nations. *International Journal of Business and Economics*, 1(3), 251-261.
- Höbel, Z. (2020). Ekonomik Özgürlükler ve Sosyoekonomik Refah Arasındaki İlişki: Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Örneği. *Doktora Tezi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

- Huang, G., Yu, X., Long, Q., Huang, L., & Luo, S. (2022). The Impact of Economic Freedom on COVID-19 Pandemic Control: The Moderating Role of Equality. *Globalization and Health*, 18(15).
- Kaya, A. İ., & Çalışkan, Z. (2016). Ekonomik Özgürlüklerin Sağlık ve Eğitime Etkisi: Panel Veri Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 81-102.
- Lawson, R. A. (2011). Economic Freedom and the Wealth and Well-Being of Nations. *Social Science Research Network (SSRN)*, 65-80.
- Özcan, M., & Akar, G. (2020). E7 Ülkelerinde EKonomik Özgürlük ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Panel Veri Analizi. *13(36)*, 542-570.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. Cambridge Working Papers in Economics, No: 435, Faculty of Economics, University of Cambridge.
- Pesaran, H.M.(2007), "A Simple Panel Unit Root Test In The Presence of Cross- Section Dependence", *Journal of Applied Econometrics*, 22: 265–312 (2007), Wiley InterScience.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008), "Testing Slope Homogeneity in Large Panels", *Journal of Econometrics*, 142, 1, 50-93.
- Pesaran, M. H. (2015). Testing weak cross-sectional dependence in large panels. *Econometric Reviews*, 34(6-10): 1089-1117.
- Sizer, L. (2023). Sosyal Bilimlerde Nitel ve Nicel Araştırmalar. Yılmaz Y. ve Sakar F. M. (Ed.), *Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Fourier Yaklaşımı*, (ss. 66-81), Kalan Yayınları.
- Stroup, M. D. (2007). Economic Freedom, Democracy; and Quality of Life. 35(1), 52-66.
- Yöyen, H. T. (2021). Ekonomik Özgürlükler ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye İçin Nedensellik Analizi. *12.SCF International Conference on "Contemporary Issues in Social Sciences"*, (s. 368).
- Tufaner, B., & Sözen, İ. (2019). Macroeconomic Impacts of Refugee Inflows in OECD Countries: A Panel Data Analysis. *Journal of Economics Library*, 6(3), 186-200.
- Türkmen, S., Ağır, H., & Günay, E. (2019). Seçilmiş OECD Ülkelerinde AR-GE ve Ekonomik Büyüme: Panel Eşbütünleşme Yaklaşımından Yeni Kanıtlar. *BEYDER*, 14(2), 89-101.
- Yıldırım, F. (2019, Mayıs). Panel Birim Kök Testleri ile Enerji Tüketiminin Durağanlığının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.